МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Збірник тез доповідей
VIII Міжнародної науково-практичної конференції

Тема року:
СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ

(02 квітня 2026 року)

Ірпінь
2026

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
Центр Асоціації адвокатів Азербайджанської Республіки,
Бакинський державний університет (Азербайджанська Республіка)
Європейський гуманітарний університет у Вільнюсі (Литовська Республіка)
Інститут міжнародного права Нордкірхен (Федеративна Республіка Німеччина)
Токійський університет «Ріккіо» (Японія)
Університет Арканзасу (США)

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Збірник тез доповідей
VIII Міжнародної науково-практичної конференції

Тема року:
СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ

(02 квітня 2026 року)

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Ірпінь
2026

УДК 347.73(06)
ББК 67.302я431
Ф 59

Рекомендовано до поширення через мережу «Інтернет»
Вченою радою Державного податкового університету
(протокол № 19 від 12 червня 2026 року)

Редакційна колегія:

Топчій В. В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права;

Чернецька О. В. – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу;

Косілова О. І. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу;

Фокін Я. Ф. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу.

Ф 59 **Фінансова політика: теоретичні та практичні аспекти юридичної науки** [Електронний видання] : збірник тез доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції, тема року: «Сучасний міжнародний правопорядок та міжгалузеві правові процеси», 02 квітня 2026 р. / Державний податковий університет, Навчально-науковий інститут права. – Ірпінь, 2026. – 526 с. – PDF-формат ; мережеве видання ; інституційний репозитарій.
ISBN 978-966-337-801-5

Тези подано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, назв, назв підприємств, установ, організацій та іншої інформації, поданої в тезах доповідей, несуть автори матеріалів та їх наукові керівники.
Висловлені думки авторів можуть не збігатися з поглядом редакційної колегії та не покладають на неї жодних зобов'язань.
Переклади й передруки дозволяються лише за згодою авторів.

УДК 347.73(06)
ББК 67.302я431

ISBN 978-966-337-801-5 Державний податковий університет, 2026

ЗМІСТ

ASHLEY Gregory M.
BLACK BOX COMPLIANCE: DISTRIBUTED
ACCOUNTABILITY AND AI GOVERNANCE
IN ANTI-MONEY LAUNDERING LAW 21

IVANOVA Roksolana
THE ROLE OF INTERNATIONAL FINANCIAL
ORGANIZATIONS IN STRENGTHENING
THE CONTEMPORARY INTERNATIONAL LEGAL ORDER 27

JAHANGIROVA Aygul
THE ROLE OF THE PRINCIPLES OF HUMAN
RIGHTS PROTECTION IN ENSURING
THE INTERNATIONAL RULE OF LAW 31

KHMYZOVA Olha
MASTERING THE LANGUAGE OF CYBERLAW:
PROFESSIONAL DISCOURSE TRAINING
FOR LAW STUDENTS IN THE CONTEXT
OF INFORMATION TECHNOLOGY AND
THE EVOLVING INTERNATIONAL LEGAL ORDER 41

LEVKOVETS Nataliya
ASSESSMENT OF THE LEVEL OF PROTECTION
OF THE STATE'S FINANCIAL INTERESTS
UNDER CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY 45

VUDVUD Kateryna
LEGAL CONSTRUCTIONS: A TAX-LEGAL PERSPECTIVE..... 49

АНІСІМОВА Марина
ДІЄВА МОДЕЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ Й УКРАЇНА 52

АНТИПОВ Володимир
ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
В НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 56

АРМАШ Надія
ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ
В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ
НА ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ..... 60

БАБКОВА Тетяна
РЕЦЕПЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ МЕДІАЦІЇ
В ПРОЦЕСІ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ
ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ..... 65

БАК Віра, ШЕВЧЕНКО Анатолій, ГРИГОРЧУК Мирослав
СПОСОБИ РЕФОРМУВАННЯ МИТНОЇ СПРАВИ
В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ..... 69

БЕЗЗУБОВ Дмитро
КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ
ДЕРЖАВИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ..... 72

БИНЮК Наталія
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ:
ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ..... 77

БІЛЯНСЬКА Наталія
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА ШКОДУ,
ЗАВДАНУ ВІЙНОЮ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ..... 82

БІСЮК Олена
ДОКАЗУВАННЯ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ
ЗЛОЧИНІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО
Й МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ 86

БОДНАРЧУК Оксана
НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ
У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 89

БОДУНОВА Олеся
ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 92

БРОНЕВИЦЬКИЙ Станіслав
ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ
РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ
В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 95

ВОЛКОШОВЕЦЬ Сергій
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ РОЗБОЮ
ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН У КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ПРОЦЕСІВ 99

ГАРБІНСЬКА-РУДЕНКО Альона
ВПЛИВ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ 103

ГЕРЧАКІВСЬКА Ольга
МИТНІ ДЕЛІКТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 106

ГЕТМАНЕЦЬ Ольга
ФІНАНСОВА РОЗВІДКА ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 109

ГЛУХ Марина, ЄФІМЕНКО Владислав
ПУБЛІЧНИЙ ЗОВНІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО
ПРАВОПОРЯДКУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ
ТА СТАНДАРТИ ЄС І INTOSAI 111

ГОЛОПАПА Владислав
ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СУЧАСНИЙ
МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ПРАВОВІ
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ 115

ГОРЕВАЛОВА Світлана
ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ..... 120

ГРЕБЕНЮК Максим
МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ 124

ГРИЦАЙ Роман
ПРОТИДІЯ ПРОПАГАНДІ В УКРАЇНІ: ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ..... 128

ДЕМЧЕНКО Інна
ЧОМУ СУЧАСНА ПОЛІТИКА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ БАЗУЄТЬСЯ НА ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСАХ НАЙБІЛЬШИХ ЕКОНОМІЧНО-РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ? 131

ДЕНИСЮК Світлана, ФОКІН Ярослав
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГІБРИДНИХ І КІБЕРВІЙН: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... 135

ДЕРЕВЕЦЬКИЙ Володимир
КОРПОРАТИВНИЙ ДОГОВІР В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ 138

ДЕРЛЮК Василь
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ..... 141

ДМИТРЕНКО Емілія
ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ
КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ 145

ДОРОШЕНКО Геннадій
ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ПРАВОЧИНІВ
У ПРОЦЕДУРІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ
ФІЗИЧНИХ ОСІБ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР
ТА ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ..... 148

ЄФІМЕНКО Олександр, САВВОПУЛО Костянтин
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО
КОНТРОЛЮ ЗА МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ В СИСТЕМІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 151

ЖУШМАН Володимир
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ
ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ТА ЇХ ВПЛИВ
НА МИТНІ ПРОЦЕДУРИ ДЕРЖАВИ 155

ЗАБОЛОТНИЙ Олександр
ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В КОНТЕКСТІ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ
ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ..... 159

ЗАІКА Юрій
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ
ДОГОВОРУ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
DIGITAL SERVICES ACT: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ
ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 162

ЗАМРИГА Артур
АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ 166

ЗАПІСОЧНИЙ Володимир
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ
ПІДХОДИ ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА,
ВЧИНЕНОГО ПІД ВИГЛЯДОМ РЕЛІГІЙНОЇ ПРАКТИКИ..... 170

ЗАСТАВЕНКО Андрій
ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ
СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ У ЯПОНІЇ 173

ЗВЄЗДІЧЕВ Максим
СУБСИДІАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ 177

ЗИГРІЙ Ольга
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИМУСОВОГО
ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ
ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 180

ЗИМА Дмитро
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ
В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ
ІНТЕРЕСІВ ТА ПРАВОПОРЯДКУ..... 183

КАПІТАНЕНКО Наталія
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ
ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ОДНА
З УМОВ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС..... 186

КАСЬЯНЕНКО Любов
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ
ЗА МІЖНАРОДНИМИ БАНКІВСЬКИМИ ОПЕРАЦІЯМИ..... 189

КІСІЛЬ Микола
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВ ДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА АГРЕСІЮ: ДОСВІД УКРАЇНИ 193

КЛИМЕНКО Ігор
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ 197

КОНДРАТ'ЄВА Людмила
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 200

КОПАН Олексій, МЕЛЬНИК Владислав
ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 204

КОРЕНЮК Анастасія
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 207

КОРІННА Надія
РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ 211

КОРІННИЙ Денис
ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 215

КОРОЛЬ Володимир
ГЛОБАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 219

КОСІЛОВА Ольга, ФЕДІРКО Іван
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЧИННИК
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ
ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР 223

КОТОВИЧ Ігор
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ
НА ОТРИМАННЯ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ
ДОПОМОГИ В РАЗІ ЗАГИБЕЛІ
БАТЬКА-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ 228

КОЦЮБА Руслана
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ГАРМОНІЗАЦІЯ
З ACQUIS ЄС ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ 232

КРАСЬКО Василина
ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ
ПРИРОДИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ВИКЛИКІВ 237

КУЗЕМА Вікторія, ГЕТЬМАНЕЦЬ Ольга
ПОДАТКОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОКРЕМИЙ
ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 240

КУНЬОВСЬКИЙ Олександр
ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ 244

КУРІННИЙ Євген
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ
В КОНТЕКСТІ МОЖЛИВОГО РЕФОРМУВАННЯ ЄС 247

ЛАГОВСЬКА Наталія, СИНЬКОВСЬКА Юлія
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО
МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 251

ЛАЙТАРЕНКО Олексій
ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА
НА КРИМІНАЛІЗАЦІЮ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ ДЕРЖАВНОЮ ТАЄМНИЦЕЮ 255

ЛЕВКІВСЬКИЙ Юрій
МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКУ
ЕКСПЕРТА В ГАЛУЗІ ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ..... 258

ЛИСЕНКО Володимир
НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ:
ВИЗНАННЯ НЕДОПУСТИМИМИ ДОКАЗАМИ
ПРОТОКОЛІВ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ НСРД..... 261

ЛИСЕНКО Володимир, БОРИСЕНКО Володимир
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ
КІБЕРЗЛОЧИНІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД..... 264

ЛІСОВА Катерина
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСАЛЬНИХ
ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ..... 267

ЛУГІНА Наталія, ЛУГІН Сергій
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ
ТА ЇХ ВПЛИВ НА КРИМІНАЛЬНЕ
ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ..... 270

ЛЮБАВІНА Вікторія, ХУДИНА Олег
СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ
ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 273

МАЗУР Вікторія
ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ
В СТВОРЕННІ СИСТЕМИ ЦИФРОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ..... 277

МАКСІМЕНЦЕВ Максим
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ
В ЗАКОРДОННІЙ ПРАКТИЦІ ПРОТИДІЇ
КОРПОРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ..... 281

МАЛЬЦЕВ Сергій
ІНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА НАЦІОНАЛЬНОГО
РЕГУЛЯТОРА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ
У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ..... 286

МАРЦЕЛЯК Олег
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРАВОПОРЯДОК ЯК ПРАВОВА
ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ 291

МАРЧЕНКО Ігор
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ
ПОСЛУГ У ЄС В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 295

МАЦЕЛИК Тетяна
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА АНТИКОРУПЦІЙНУ
ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ..... 299

МЕЛЬНИК Владислав
ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ТА
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО
ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 303

МЕЛЬНИК Олена, ГЛУХ Олександр
ЦИФРОВІЗАЦІЯ РЕЄСТРАЦІЇ
ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ..... 306

МИКОЛАЄЦЬ Вікторія
ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА АНГЛОМОВНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ 310

МІЛЕВСЬКА Альона
МОДЕЛІ Е-НОТАРІАТУ В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕДУМОВИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ 313

МІЧУРІН Євген
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ 317

МУЗИКА Володимир
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ 322

МУХІН Владислав
СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ 325

НАСІБОВИЧ Олег
ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ЯК ЗАГРОЗА СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ 328

НАУМЕНКО Віктор
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ 332

НЕСТЕРЮК Марина
КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ 336

НОВИЦЬКА Наталія, НОВИЦЬКИЙ Андрій
ПУБЛІЧНІ ЛІЦЕНЗІЇ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВА СУТНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ 339

ОВЕРКО Ігор
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СТАНДАРТИ ЄСПЛ 344

ОГОРОДНІКОВА Ірина, ЗІНОВ'ЄВ Даниїл
ОПОДАТКУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У РАМКАХ DAC7..... 347

ОМЕЛЬЧУК Любов, ДОБРОВОЛЬСЬКА Юлія
ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ ТА ОКУПАЦІЯ ЯК ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР..... 351

ОНІЩИК Юрій
МИТНІ СПОРИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ 355

ОПАНАЩУК Максим
КОЛО ОСІБ, ЯКІ ЗАЗНАЮТЬ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ САНКЦІЇ У ФОРМІ СТЯГНЕННЯ АКТИВІВ У ДОХІД ДЕРЖАВИ: ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ВИМІР 358

ОСІДАК Віталій
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ..... 362

П'ЯНОВ Сергій
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА РЕГУЛЯТОРНІ ВИКЛИКИ..... 365

ПАВКО Яна
АВТОРИТАРНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ
ЯК СУЧАСНИЙ ВИКЛИК МІЖНАРОДНОМУ
ПРАВОПОРЯДКУ 369

ПАВКО Яна, СВЯТЮК Святослав
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДИПЛОМУВАННЯ
МОРЯКІВ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ 373

ПАВЛЮХ Ольга
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ:
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР 376

ПЕРЕГОН Юрій
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ
ШАХРАЙСТВУ У СФЕРІ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТИ:
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТИ 380

ПЕТРОВСЬКИЙ Андрій
СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ
В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ТА СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 383

ПІДДУБНИЙ Олександр
ПРАВОВИЙ СТАТУС СТЕЙБЛКОЇНІВ
ЯК РІЗНОВИДУ КРИПТОАКТИВІВ 386

ПОЛІШКО Наталія
ПРИВАТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ
В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ 389

ПОНОМАРЕНКО Віктор
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ
МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ 392

ПРИЙМАК В'ячеслав
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ
ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ФІНАНСОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 395

РАДОВЕЦЬКА Людмила
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ
У СФЕРІ КУЛЬТУРИ 398

РЕМЕЗ Віталій
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ
У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ЄС 402

РЯБКО Євген
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ
СІМЕЙНИХ СПОРІВ: ДОСВІД ІТАЛІЇ 405

РЯБОКІНЬ Олександр
ДІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
ЩОДО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДЕСТРУКТИВНОГО
ВПЛИВУ КРАЇНИ УЧАСНИЦІ-АГРЕСОРА. 408

САКАЛЮК Дмитро
БАНКІВСЬКА БЕЗПЕКА, ЯК ЕЛЕМЕНТ
ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, В УМОВАХ
СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 411

САМІЛИК Людмила, ДЕЙНЕКО Євгеній
ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
КОНЦЕСІЙ В УКРАЇНІ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО
ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА 414

СЕВЕРИН Ірина
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В УКРАЇНСЬКОМУ
ТА МІЖНАРОДНОМУ СУДОЧИНСТВАХ 418

СЕРДЮК Наталія
БЕЗПЕКОВА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО
ПРАВОПОРЯДКУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР..... 422

СИРКО Дмитро
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОБМІНУ
ПОДАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ 426

СИТНИКОВ Олександр
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗАСТОСУВАННЯМ
САНКЦІЙНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ
ТА ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ ВИМІР 430

СІРЕНКО Оксана, ГЛУХ Руслан
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ
ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ
РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ..... 434

СКАЛЬСЬКИЙ Павло
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ
ЗАПОБІГАННЯ ОБХОДУ САНКЦІЙ
У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ
НА ОСНОВІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ..... 437

СМЕРДОВ Віталій
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ
СТАТУСУ РЕЗИДЕНТА АБО НЕРЕЗИДЕНТА
В ПРАВИЛАХ КОНТРОЛЬОВАНИХ
ІНОЗЕМНИХ КОМПАНІЙ 441

ТАРАСЮК Тарас
ЕКОЛОГІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА
МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ 445

ТЕСЛИЦЬКИЙ Артем
ДЕРЖАВНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПІДТРИМАННЯ
ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ: СПІВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ..... 448

ТИХОМИРОВ Олександр
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО БЕЗПЕКОВОГО ПРОСТОРУ
В ПРАВОВОМУ ВИМІРІ..... 452

ТОПЧІЙ Василь, ГРИЦЮК Ігор, КАРПЕНКО Наталія
ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ
ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ 455

ФЕДОРЕНКО Руслан
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬНИХ
ВІДНОСИН В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ПРОЦЕСІВ 460

ХАРЧЕНКО Ярослав
СУЧАСНІ ІТ-ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАПОБІГАННІ
ФІНАНСОВОЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ..... 464

ХОМІК Антон
СЛУЖБОВЕ ПІДРОБЛЕННЯ (СТ. 366 КК УКРАЇНИ):
ВИКЛИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ 468

ХОМИЧ Михайло
ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ
У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ..... 472

ЦВІЦІНСЬКИЙ Дмитро
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ
ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ..... 475

ЦИМБАЛЮК Анатолій
ПОДАТКОВО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ
СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 478

ЧАЙКА Вікторія
ІНСТИТУТ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ
СЛУЖБОВЦІВ ЯК КОМПЛЕКСНЕ ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ 481

ЧЕКАРАМІТ Катерина
ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ
СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ..... 485

ЧЕПЕЛЯК Віталій
СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ
І КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРОБЛЕМИ ІЄРАРХІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ 488

ЧЕРКАШИН Кирило
КРИПТОАКТИВИ В ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ
СХЕМАХ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ: СУЧАСНИЙ
СТАН ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО ПРОТИДІЇ 491

ЧЕРНЕЦЬКА Олена
МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК
І ПРАВА ЛЮДИНИ: КОРЕЛЯЦІЯ В УМОВАХ
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ 494

ЧЕРНЯЄВА Олена
ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ
СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 498

ШАПОВАЛ Леся
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ
ДОСТУПУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ДО АЗАРТНИХ ІГОР В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: БАЛАНС ПРАВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 501

ШЕВЧЕНКО Анатолій, ЖИТНІК Віктор
ЮРИДИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ШЛЮБ»
І «СІМ'Я» В СИСТЕМІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ..... 505

ШЕПІЛОВ Олексій
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА Й КРИМІНОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ
ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ
ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО
МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ 510

ШИЛІНГОВ Володимир
ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ РІВЕНЬ
МЕТОДОЛОГІЇ ПІЗНАННЯ ПРАВА 513

ШУЛЯКА Анастасія
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ
ДОХОДІВ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ..... 516

ЯМНЕНКО Тетяна
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВОЇ ПОВЕДІНКИ
НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ..... 519

ЯСНІЦЬКИЙ Дмитро
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ
СУДОВОГО РІШЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ
НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ 523

Gregory M. ASHLEY,
Doctor of Jurisprudence, Specially Appointed Professor of Law,
College of Law and Politics – Department of International Business Law,
Rikkyo University,
Tokyo, Japan

BLACK BOX COMPLIANCE: DISTRIBUTED ACCOUNTABILITY AND AI GOVERNANCE IN ANTI-MONEY LAUNDERING LAW

Anti-money laundering (AML) compliance is undergoing a quiet but pivotal transformation that poses novel challenges for the contemporary international legal order. Financial institutions now rely on artificial intelligence (AI) to perform functions once entrusted to human judgment, including mapping criminal financial networks, screening customers against sanctions lists, and generating Suspicious Activity Reports (SARs), yet laws lag behind. This gap has produced an untenably diffuse accountability regime that must be remedied through ex ante, design-oriented regulation.

Algorithmic compliance systems reflect a systemic governance reconfiguration from human-centered to automated regulatory architectures for tasks ranging from corruption alerts to administrative adjudication. Within AML enforcement, the shift has spawned what this paper deems "black box compliance": a governance structure in which outcomes are generated via opaque algorithmic processes that ineffectually distribute accountability across financial institutions, software vendors, and supervisory authorities [1]. The resulting fragmentation imperils traditional transparency and due process doctrines [2]. Comparative analysis of the US, the EU, and Japan elucidates implications for Ukraine as it molds its own AI-assisted compliance infrastructure toward post-conflict reconstruction and EU accession.

From Tool to Gatekeeper: Contemporary AML systems deploy machine learning to analyze payment flows and flag anomalies, to map patterns indicative of money laundering relationships among accounts and jurisdictions, and to cross-reference customer data against sanctions lists maintained by bodies such as the US Office of Foreign Assets Control (OFAC) and the United Nations Security Council [3]. These systems process data volumes no human compliance team could manage, and their outputs drive impactful decisions like de-risking (i.e., relationship cessation across entire high-risk customer categories) [4]. By

mediating access, AI has thus graduated from financial system tool to financial system gatekeeper.

The Accountability Dilemma: When an AI system triggers an SAR filing or freezes an account, legal accountability for erroneous or discriminatory outcomes is diffuse at best and absent at worst. Traditional AML liability frameworks presuppose human decision-making. America's Bank Secrecy Act (BSA), the EU's successive Anti-Money Laundering Directives, and Japan's Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds impose obligations on financial institutions, but none meaningfully addresses responsibility allocation when an algorithm is at the helm [5]. "Black box compliance" is fostered: Regulators demand outputs, institutions wield opaque tools to generate them, and neither can fully explain specific outcomes if challenged. The affected party has limited recourse against a shrouded algorithmic determination [6].

An imperfect triangle comprising the institution deploying an automated system, the third-party vendor supplying it, and the regulator overseeing its use yields an unsustainable distributed accountability. When an AI-driven compliance decision causes harm, the institution attributes the outcome to the vendor's model, the vendor points to the institution's configuration and/or training data, and the regulator holds the institution liable while remaining largely agnostic about the underlying algorithmic process. No actor in this triangle shoulders clear responsibility.

Deeper questions about regulatory judgment privatization emerge. AML compliance occupies an unusual position given that states impose legal obligations on private financial institutions to monitor, investigate, and report suspicious financial behavior on the government's behalf. When these functions are further delegated to algorithmic systems developed by private vendors, the locus of regulatory decision-making drifts even further from traditional public accountability mechanisms. Critical determinations about financial system access are mediated by proprietary models operating within private institutions yet nevertheless performing quasi-public regulatory functions. Public enforcement authority and private technological infrastructure become muddled, as do conventional accountability frameworks.

The consequences are real. When US and UK banks terminated relationships with Somali money transfer operators after risk models (automated and increasingly AI-assisted today) identified the remittance corridor as high-risk, a channel supplying billions in annual diaspora support to remittance-dependent households was disrupted [7]. This exemplifies how algorithmically reinforced

de-risking decisions may exclude entire communities from the financial system. Conversely, sophisticated actors of ill-intent have shown capacity to evade algorithmic detection via transaction pattern modulation. The dilemma thus cuts two ways: Who is accountable when an algorithm implicates the innocent, and who bears responsibility when it fails to detect the guilty?

Comparative Approaches: The US has pursued a permissive approach to AI in AML, encouraging innovation while preserving institutional accountability through existing BSA obligations. Federal model risk management guidance (SR 11-7) establishes baseline expectations for validation, documentation, and explainability of quantitative models, and a subsequent interagency statement (SR 21-8) explicitly extended those principles to BSA/AML compliance systems [8]. This "explainability on demand" model preserves regulatory oversight without requiring premarket approval of AI systems but, by deferring accountability questions to enforcement proceedings, generates a reactive posture with limited real-time protection for affected individuals.

The EU has adopted a more structural tactic. The Sixth Anti-Money Laundering Directive (AMLD6) expanded criminal liability for money laundering predicate offenses; separately, the EU AI Act classifies fraud-detecting AI mechanisms as high-risk systems subject to mandatory conformity assessments, transparency obligations, and post-release monitoring [9]. Partially addressing the AML gatekeeper problem, Article 14 of the AI Act requires that high-risk AI systems be designed so that natural persons can effectively oversee and, when necessary, override their outputs [10]. While application to AML-specific tools remains in flux, the Act represents the most comprehensive attempt by any major jurisdiction to embed algorithmic accountability into financial compliance infrastructure at the design stage.

Japan's tack reflects its characteristic preference for administrative guidance over compulsory legal mandates. The Financial Services Agency (JFSA) has encouraged AML AI adoption through nonbinding, dialogue-based supervisory guidance and sandbox programs rather than binding rules governing algorithmic transparency or accountability [11]. Japan's AI governance regime remains principles-based and nonbinding, and, unlike the US's, lacks a supervisory mechanism that consistently translates guidance into enforceable findings.

Ukraine's Design Moment: As a high-priority AML jurisdiction given the scale of international reconstruction finance, humanitarian aid flows, and risks of corruption and sanctions evasion amidst the ongoing conflict, Ukraine faces acute pressure to engineer a potent AI-assisted compliance infrastructure [12].

Simultaneously, its EU accession path means that the AI Act's high-risk classification and obligations will eventually bind Ukrainian financial institutions regardless of domestic choices. This creates both a constraint and an opportunity by which Ukraine can adopt the EU framework and embed algorithmic transparency and human oversight into its AML regime before the institutional habits of black box compliance become entrenched.

Ukraine's martial law experience offers a sobering reminder (as does Japan's history) that systems erected during crisis tend to persevere [13]. Accountability architecture anchored in AML AI systems today will shape Ukraine's financial governance tomorrow and beyond. Ukraine's EU accession trajectory makes this sequencing a practical imperative. Compliance schematics based on opaque algorithms will require costly structural remediation upon accession, whereas institutions designed from the outset to meet AI Act transparency and human oversight standards will enter the single market as credible partners rather than regulatory catch-up cases.

Conclusion: AI is transforming AML compliance from a human judgment function into an algorithmic one, albeit absent a commensurate recalibration of accountability frameworks. The US and Japan have adopted reactive approaches that preserve institutional liability while stopping shy of directly addressing AI-driven decision opacity. AML regimes must migrate from ex post accountability to ex ante system design obligations, as exemplified by the EU's AI governance, with enforceable human override, auditability, and traceability mandates. For Ukraine, comparative lessons reveal the time to infuse algorithmic accountability into AML infrastructure is before installation, not after. A post-conflict legal order built upon accountable compliance systems is a precondition for the international financial integration that reconstruction necessitates, particularly in a global financial network mediated by algorithms.

REFERENCES

1. Pasquale F. The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2015.

2. Citron D. K. Technological Due Process. *Washington University Law Review.* 2008. Vol. 85. P. 1249–1268 ; Rouvroy A., Berns T. Algorithmic Governmentality and Prospects of Emancipation: Disparateness as a Precondition for Individuation through Relationships? *Réseaux.* 2013. Vol. 177. P. 163–175.

3. U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control (OFAC). Specially Designated Nationals and Blocked Persons List. URL : https://ofac.treasury.gov (date of access: 2026.3.26) ; United Nations Security Council. Consolidated United Nations Security Council Sanctions List. URL : https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information (date of access: 2026.3.26) ; European Commission, Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union (DG FISMA). Consolidated List of Persons, Groups and Entities Subject to EU Financial Sanctions. URL : https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/overview-sanctions-and-related-resources_en (date of access: 2026.3.26).

4. Withdrawal from Correspondent Banking: Where, Why, and What to Do About It / World Bank. Washington, D.C. : World Bank Group, 2015 ; Financial Action Task Force (FATF). Guidance on Correspondent Banking Services. Paris : FATF, 2016. URL : https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Correspondent-banking-services.html (date of access: 2026.3.31).

5. Bank Secrecy Act, 31 U.S.C. §§ 5311-5336 (1970, as amended); Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law (AMLD6), OJ L 284, 12.11.2018, p. 22–30 ; Act on Prevention of Transfer of Criminal Proceeds, Act No. 22 of 2007 (Japan).

6. Citron D. K., Pasquale F. The Scored Society: Due Process for Automated Predictions. *Washington Law Review.* 2014. Vol. 89. P. 1–15.

7. Oxfam America; Adeso. Keeping the Lifeline Open: Remittances and Markets in Somalia. Oxford : Oxfam GB, 2013 ; Remittances and Vulnerability in Somalia / World Bank. Washington D.C. : World Bank Group, 2018.

8. Board of Governors of the Federal Reserve System et al. Supervisory Guidance on Model Risk Management (SR 11-7). 2011. April 4. URL : https://www.federalreserve.gov/supervisionreg/srletters/sr1107.htm (date of access: 2026.3.26) ; Board of Governors of the Federal Reserve System, Federal Deposit Insurance Corporation, and Office of the Comptroller of the Currency. Interagency Statement on Model Risk Management for Bank Systems Supporting Bank Secrecy Act/Anti-Money Laundering Compliance (SR 21-8). 2021. April 9. URL : https://www.federalreserve.gov/supervisionreg/srletters/SR2108.htm (date of access: 2026.3.26).

9. Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law, OJ L 284, 12.11.2018, p. 22–30 ; Regulation (EU) 2024/1689 of the European

Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), Art. 6, Annex III. OJ L, 12.7.2024.

10. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act), Art. 14. OJ L, 12.7.2024.

11. Financial Services Agency of Japan (JFSA). Guidelines for Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Tokyo : JFSA, 2021. URL : https://www.fsa.go.jp/common/law/amlcft/211122_en_amlcft_guidelines.pdf (date of access: 2026.3.26) ; Financial Services Agency of Japan (JFSA). Discussion Paper on Dialogues and Practices Regarding Financial Institutions' IT Governance. Tokyo : JFSA, 2019. URL : https://www.fsa.go.jp/en/news/2019/20191028-3.html (date of access: 2026.3.26) ; Financial Services Agency of Japan (JFSA). Establishment of the FinTech PoC Hub. Tokyo : JFSA, 2017 (updated 13 March 2026). URL : https://www.fsa.go.jp/en/news/2022/20221031-2/20221031.html (date of access: 2026.3.31).

12. Government of Ukraine, European Commission, and United Nations. Ukraine: Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4), February 2022 – December 2024 / World Bank. Washington, D.C. : World Bank Group, 2025.

13. Ashley G. M. From Thought Control to Corporate and Private Rights: Japan's Evolution in Balancing State Power, Corporate Autonomy, and Private Actions. *Financial Policy: Theoretical and Practical Aspects of Legal Science. Balancing Private Rights and Public Interest Under Martial Law* : Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference, Irpin, Ukraine, 3 April 2025. Irpin : State Tax University, 2025. P. 64–70. ISBN 978-966-337-759-9

Roksolana IVANOVA,
PhD in Law, Associate Professor,
Professor of the Department of International and European Law,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law,
Khmelnytskyi, Ukraine

THE ROLE OF INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS IN STRENGTHENING THE CONTEMPORARY INTERNATIONAL LEGAL ORDER

The contemporary international legal order is undergoing profound transformations caused by globalization processes, rapid technological development, growing economic interdependence, and the emergence of new transnational challenges. In the context of global financial crises, armed conflicts, environmental threats, and geopolitical instability, the role of international institutions in maintaining stability and ensuring the effective functioning of the international legal system has become increasingly significant. Among such institutions, international financial organizations occupy a special place due to their capacity to influence economic governance, financial regulation, and institutional reforms at both the international and national levels.

International financial organizations represent an important element of the global governance architecture and contribute to the development and stabilization of international economic relations. The most influential institutions in this field include the International Monetary Fund (IMF), the World Bank Group, the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), and the European Investment Bank (EIB). These organizations operate within the framework of international agreements and institutional mandates aimed at promoting financial stability, sustainable economic growth, and the strengthening of legal and institutional frameworks within member states [1]. One of the key contributions of international financial organizations to the contemporary international legal order is the establishment and dissemination of international standards of financial governance. Through their policy recommendations, financial assistance programs, and technical advisory mechanisms, these institutions promote principles of transparency, fiscal responsibility, and effective financial management. Such standards gradually become embedded in national legal systems and administrative practices, contributing to the harmonization of domestic legislation with internationally recognized norms and principles of

economic governance [2, p. 28]. In addition to financial support, international financial organizations play a crucial role in promoting structural reforms in national governance systems. Financial assistance programs are often accompanied by policy conditionality, which encourages governments to implement institutional reforms aimed at strengthening public administration, improving regulatory frameworks, and enhancing anti-corruption mechanisms. These reforms contribute to the modernization of public governance systems and strengthen the rule of law, which are essential components of a stable international legal order.

Another important dimension of the activities of international financial organizations is their role in crisis management and economic stabilization. The IMF, for example, provides financial assistance to countries experiencing balance-of-payments difficulties and offers policy guidance designed to restore macroeconomic stability. Similarly, the World Bank focuses on long-term development strategies, financing infrastructure projects, and strengthening institutional capacity in developing and transitional economies. Through these mechanisms, international financial institutions help mitigate the impact of economic crises and support the resilience of national economies [3]. International financial organizations also contribute to the development of cross-sectoral legal processes that characterize the contemporary international legal order. Their activities intersect with multiple areas of international law, including international economic law, financial law, administrative law, and development law. As a result, their policies and regulatory frameworks influence a wide range of legal processes, from financial supervision and banking regulation to anti-money laundering mechanisms and global financial governance.

The influence of international financial organizations extends beyond traditional financial assistance and includes participation in the development of global regulatory frameworks. For instance, cooperation between international financial institutions and specialized international bodies contributes to the formulation of international standards in financial regulation, banking supervision, and financial transparency. These standards play an important role in preventing financial instability and promoting sustainable economic development at the global level.

For countries undergoing profound political and economic transformations, cooperation with international financial organizations becomes particularly significant. Ukraine represents a clear example of a state where international financial cooperation plays a decisive role in supporting institutional reforms and strengthening public governance. Programs implemented in cooperation with the

IMF, the World Bank, the EBRD, and the EIB have supported reforms in public financial management, infrastructure development, and institutional modernization. These initiatives contribute to the improvement of administrative efficiency, transparency of financial processes, and strengthening of regulatory mechanisms.

The importance of international financial organizations has become even more evident in the context of Ukraine's post-war recovery and reconstruction. International financial assistance is essential for rebuilding infrastructure, restoring economic stability, and ensuring the functioning of key public institutions. At the same time, such assistance requires the implementation of transparent governance mechanisms and effective legal frameworks aligned with European and international standards.

Moreover, international financial organizations contribute indirectly to the development of international legal norms and practices. Although these institutions do not possess traditional legislative authority, their policies, recommendations, and institutional standards significantly influence national legislation and administrative regulation. As a result, international financial institutions act as important drivers of legal harmonization and institutional convergence within the international legal system.

In the context of contemporary global challenges, strengthening cooperation between states and international financial organizations becomes an essential prerequisite for maintaining stability within the international legal order. The development of effective financial governance mechanisms, institutional reforms, and coordinated international policies contributes to the resilience of the global economic system and the strengthening of the rule of law at both national and international levels.

Thus, international financial organizations play a fundamental role in shaping and strengthening the contemporary international legal order. Their activities contribute to financial stability, institutional development, and the harmonization of legal systems within the global governance framework. In the long term, further cooperation between states and international financial institutions will remain a key factor in addressing global economic challenges and ensuring the sustainable development of the international legal system.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Articles of Agreement of the International Monetary Fund / International Monetary Fund. Washington : IMF, 2023.

2. World Development Report 2023: Finance for Development / World Bank. Washington : World Bank, 2023.

3. EBRD Strategy for Ukraine 2023–2028 / European Bank for Reconstruction and Development. London : EBRD, 2023.

4. The EIB Group Operational Plan 2023–2025 / European Investment Bank. Luxembourg : EIB, 2023.

5. Sands P., Klein P. Bowett’s Law of International Institutions. London : Sweet & Maxwell, 2021.

Aygul JAHANGIROVA,
Doctoral Candidate, Faculty of Law, Baku State University,
UNESCO Chair on Human Rights and Information Law,
Republic of Azerbaijan

THE ROLE OF THE PRINCIPLES OF HUMAN RIGHTS PROTECTION IN ENSURING THE INTERNATIONAL RULE OF LAW

1. The Essence of the International Legal Order

The international legal order, in its broadest sense, is understood as compliance with international law; in a broader sense, as adherence to the generally recognized principles and norms of international law; and in a narrower sense, as compliance with one of the oldest principles of international law – the principle of the good-faith fulfilment of international obligations (the principle of pacta sunt servanda). In this context, international responsibility directly underlies the international legal order. In legal literature, international responsibility is understood as the obligation to eliminate the consequences of damage caused to another state or states (or other subjects of international law) as a result of a violation of international law [1]. The international legal order is closely connected with the concept of the rule of law, where not only the supremacy of law but also fundamental provisions such as human rights, justice, and equality occupy a special place [2]. The understanding of the essence of the international legal order is directly related to the determination of legal order in general. Legal literature rightly notes that legal order is an order based on law, created in legal relations as a result of the proper implementation of law, in other words, as a result of compliance with legality. Legal order is also a component part of public order. The protection of legal order also involves safeguarding the lawful interests of individuals [3]. A somewhat different interpretation is also provided. Thus, it is noted that legal rules represent a set of "minimum" standards, and compliance with these standards is ensured by the coercive power of the state [4].

Taking the above into account, the international legal order may also be considered the foundation of international public order and may even be defined as an international minimum standard. The main purpose of establishing the international legal order, which serves as the basis for the effective regulation of international relations and compliance with international law, is to limit the excessively independent behavior of states, or in other words, to ensure that

subjects of international law comply with their obligations. In this regard, analyses emphasize that the primary function of the rule of law in international law is to limit the "excessive" autonomy of individual states and to preserve the international legal order [5].

2. Factors Determining the International Legal Order

The international legal order is also based on the rule of law. In this sense, it may be considered that the essence of the rule of law in international law has been summarized quite precisely and may generally include the following elements: the use of law rather than arbitrary force in international relations; the settlement of disputes not through the use of force but through legal means; the use of law as an instrument of international cooperation and, as a result, the protection and promotion of values such as freedom and human dignity; the good-faith fulfillment of international obligations; the strengthening of the institution of international responsibility; and others.

At present, several factors can be identified that determine the necessity of the international legal order. These include, in particular, the expansion of the sources of international law and their increasingly serious acceptance by states; the existence of international relations and global problems, including the rapid increase in violations of international law, which encourages states to structure their activities in accordance with the requirements of international law; and the fact that the institution of international responsibility is being fully established and further developed at both normative and organizational levels.

Taking the above into account, all states should, in principle, be compelled to comply with almost all principles of international law in all circumstances, which constitutes the direct basis of the international legal order. The Preamble to the Charter of the United Nations establishes, as one of its main purposes, the creation of conditions necessary for the maintenance of justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law.

The current level of development of international law makes the formation of a unified international legal order necessary, as international law itself constitutes the fundamental basis of this system. Unlike the classical period, modern international law has become more systematic and accessible, and it has been significantly developed through the precedents of international organizations and courts. At the same time, the tendency to harmonize national legislation with international legal standards is accelerating on a global scale. In this respect, the application of international law is not one-dimensional but is carried out through a synthesis of mechanisms operating at various levels (universal, regional, multilateral, and bilateral).

The fundamental nature of the international legal order is also conditioned by the fact that no state can operate entirely outside international legal obligations. An open violation of international law may lead to significant political and economic consequences for a state. A state that systematically fails to comply with international law risks diplomatic isolation and may face serious pressure from the international community, and ultimately may be subject to measures of international responsibility. The events currently taking place in the Islamic Republic of Iran once again confirm this. This state, which has never complied with the minimal requirements of international standards in the field of human rights, poses a serious threat to other states and the region. In the modern era, although some actions taken by states may not fully correspond to the norms of international law, such actions are often justified by the necessity of eliminating existing tensions in international relations and potential threats to the global legal order.

3. Directions for Ensuring the International Legal Order

The normative force of international law should be particularly emphasized in ensuring the international legal order. It must be unequivocally acknowledged that in the era of globalization, long-term stability for all states in the world is possible only if international law is respected. Thus, the international legal order constitutes one of the fundamental pillars of international legality.

Hugo Grotius, one of the founders of modern international law, in defining the concept of a secular order, in fact sought to establish an international legal order. When Jeremy Bentham coined the term “international law,” legal positivism was already developing rapidly. The positivist doctrine of law did not pay particular attention to the concept of order in the organization of international law, although its elements were acknowledged. This was particularly evident during the period often referred to as the “golden age” of international law. After John Austin pointed out that there was no authority capable of imposing sanctions behind international law, this problem became even more relevant. Nevertheless, positivists attempted to explain the foundations of international law through the consent of states. Hans Kelsen sought to explain the idea of state consent in a more systematic way. According to him, all norms of international law are interconnected and derive their legal force from a fundamental rule called the basic norm. Kelsen went even further, arguing that not only international law but even the domestic legal systems of states ultimately rely on the international legal order. Despite certain differences of opinion, Kelsen recognized the existence of international law as a legal order [6].

Overall, historically formed theories of international law (liberal approaches, legal positivism, natural law theories, realism, idealism, rationalism, pragmatism, empiricism, and formalism) have played an important role in the formation of the international legal order [7]. In legal literature, a general view emerged that in order for legal order to function effectively, it must be supported by sanctions. At the state level, such sanctions are implemented by state authority. In international law, the existence of similar mechanisms is particularly necessary. At the same time, the idea of improving and codifying the concept of the law of international responsibility in order to safeguard the international legal order has gained broader support [8].

Thus, it should be particularly emphasized that the international legal order is a dynamic system formed on the basis of the convergence (consent) of the will of states and regulated through their interaction. After 1945, especially with the establishment of the United Nations, a characteristic feature of the international legal order has been the expansion of institutional mechanisms. This includes not only the central role of the United Nations but also the creation of regional and functional international organizations as well as international judicial bodies. In the modern era, this process continues to be enriched with new formats; for example, the “Board of Peace” and related peace platforms proposed at various times in connection with the resolution of the Gaza conflict and the restoration of stability in the region have been presented as examples of such institutional initiatives. As can be seen, the process of forming the international legal order is not static; on the contrary, it is a continuous and evolving process.

Therefore, the following may be highlighted as the principal factors in the formation of the international legal order: the creation and development of international organizational mechanisms (the establishment of international organizations and the expansion of their competences have strengthened the institutionalization of the international legal order); the creation and development of the international normative system (the formation of international legal norms in various fields and the expansion of this normative network); the penetration of international law into domestic spheres in several important areas and the significant expansion of international law; and the full development of the law of international responsibility together with the elimination of an environment of international impunity.

4. International Legal Order and Domestic Law

National mechanisms also play an important role in ensuring the international legal order. The international legal order is closely linked to the

maintenance of domestic legal order. In this regard, legal scholarship particularly emphasizes the role of national courts in the formation of the international legal order [9]. The international legal order has entered a new dimension in the twenty-first century. This can be explained by the necessity of further developing the international system in this direction. Therefore, the international legal order is a constantly changing and evolving system. The future development of this system directly depends on the following factors: the level of cooperation among states; the effectiveness of international treaties and organizations; collective action aimed at solving global problems; and the development of the law of international responsibility, among others.

If these factors develop in a positive direction, the international legal order may become more stable and effective. In relation to the necessity of the international legal order, it is particularly noted that there currently exists a significant gap between the normative development of international law and political realities [10]. History demonstrates that international law has sometimes failed to prevent wars and protect human rights. However, this fact does not indicate that international law is entirely insignificant. On the contrary, international law establishes a certain normative framework in international relations and limits the behavior of states to a certain extent. The issue of international law and the rule of law should therefore be examined not only within a purely legal framework but also in a broader context - taking into account political, historical, and philosophical aspects, in which human rights also occupy a central place.

Taking this into account, it becomes possible to identify several characteristics of the international legal order in its contemporary form: the increasing role of international organizations; the transformation of human rights into a central element of international law; the partial limitation of state sovereignty; and the further development and implementation of norms of international responsibility.

Legal scholarship rightly emphasizes that the recognition of jus cogens norms and erga omnes obligations, as well as the necessity of ensuring their implementation in certain circumstances for the purpose of protecting these norms, plays an important role in the development of the international legal order. All these processes demonstrate that the international legal system is evolving toward a more unified legal structure with a constitutional character at the international level [11]. The determination of the relationship between international law and domestic law is also of great importance in the formation

of the international legal order. At present, the problem of the relationship between international law and domestic law has attracted attention from both theoretical and practical perspectives mainly since the second half of the twentieth century. This development was connected with the growing role of international law and the strengthening of interdependence and interaction among states. It was during this period that the first doctrinal justifications regarding the forms and mechanisms of the relationship between international law and domestic law began to emerge. The relationship between international law and domestic legislation has great importance both theoretically and practically. In the modern world, situations increasingly arise that cannot be resolved without international legal cooperation. Many issues that were previously considered to fall exclusively within the internal competence of states have gradually begun to enter the sphere of international legal regulation. In contemporary doctrine, the resolution and development of this issue are conditioned by several fundamental factors: conceptual views concerning the essence and ontological nature of international law; the determination of the circle of subjects; the characteristics of its regulatory subject matter and methodology; as well as the sources of international legal obligations and the modern interpretation of the principle of state sovereignty. All these factors justify and necessitate approaching the process from the perspective of the primacy of international law [12]. At the same time, a state's reference to its national legislation does not release it from its international obligations. Relevant provisions in this regard are directly reflected in Article 27 of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties [13].

5. The International Legal Order and the Principles of Human Rights Protection

The protection of human rights is considered one of the fundamental elements of the legal order and of the rule-of-law state as a whole, and historically this process has continued to develop [14]. The necessity of the international legal protection of human rights found its full confirmation in the period following the Second World War. Although the idea of incorporating human rights into the international legal order dates back to earlier periods, their legal legitimization is primarily associated with the establishment of the United Nations and the legal instruments adopted under its auspices. For this reason, their specific features should be assessed within the context of the normative solutions contained in the principal international legal instruments. The field of human rights is increasingly attracting both international and national public interest. The primary objective of this is not only to ensure that individuals enjoy these rights, but also to increase

awareness that they possess the right to recognize and protect them. This is of significant importance for ensuring security in everyday life. The development of the idea of human rights has been further expanded through various theoretical approaches. These approaches have also created the theoretical foundation for the subsequent formation and development of human rights [15]. The Charter of the United Nations, adopted in 1945, played an important role in the formation of the international legal order. According to Article 1 of the Charter, one of the purposes of the United Nations is to promote respect for human rights and fundamental freedoms without distinction as to race, religion, or other differences. These principles are reaffirmed in Article 55 of the UN Charter, which states that the United Nations shall promote universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion [16]. Today, the protection of human rights is fully encompassed by the principle of the universality of human rights. Universality implies that the issue of human rights transcends state borders and acquires an international character; that cooperation among states is necessary for addressing this problem; that universal instruments for the protection of human rights prevail; and, in general, that human rights are not merely a national issue but a universal concern. Finally, it also refers to the growing number of international organizational and judicial mechanisms and the active interaction between international and domestic law in this field.

Thus, the international recognition and protection of human rights play a crucial role in the development of the modern system of international law. The international legal order functions as a legal system that ensures the organization of relations between states on the basis of legal principles and norms. This system not only regulates the mutual relations of states but also guarantees the protection of individuals' rights within the framework of international law. The concept of the international legal order is not connected solely with modern legal institutions. Its theoretical foundations extend back to ancient legal systems, particularly Roman law and the theory of natural law. The idea of universal law formed in Roman law later had a significant influence on the development of the doctrine of international law. Throughout history, the legal order has always been closely connected, to one degree or another, with the factor of human rights.

In general, the international legal order may be characterized as a normative system that ensures the regulation of international relations on the basis of legal norms. This system guarantees that states comply with the norms of international law and fulfil their international obligations. Thus, the

international legal order and the principles of human rights protection constitute fundamental elements of modern international law. These principles serve to ensure the rule of law in international relations and the protection of the rights of individuals. The role of the fundamental and generally recognized principles of international law lies in the fact that they form the basis of the entire process of international norm-creation. In other words, the fundamental and generally recognized principles of international law constitute the foundation of the international legal order and an important criterion of international legality. The basic principles of international law possess the character of jus cogens and provide the legal basis for the creation of other legal rules.

The fundamental principles of international law are norms of a universal character; they apply to all interstate relations without any exception and constitute an important political and legal basis for the development of relations among states [17]. The fundamental and generally recognized principles of international law are broadly enshrined in the Charter of the United Nations and are often referred to as the principles of the UN Charter. Their content and system were further defined in the 1970 Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, adopted by the UN General Assembly. Subsequently, the necessity emerged for the development of a new guiding principle of international law-the principle of respect for human rights and fundamental freedoms. This principle was generally reflected in the UN Charter, and in the 1970 Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the UN Charter, the observance of fundamental human rights was identified as one of the essential foundations for maintaining and strengthening international peace. Later, the principle of respect for human rights and fundamental freedoms was included among the fundamental principles of international law in the 1975 Helsinki Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE). Following this, the international normative and legal framework adopted in the relevant field fully confirmed the existence and significance of this principle.

In general, legal scholarship expresses the content of the principle of respect for human rights and fundamental freedoms in the following manner: all states bear the obligation to respect the fundamental rights and freedoms of all persons within their territory; all states undertake the obligation not to permit discrimination on the grounds of race, sex, language, religion, or other

characteristics; and all states have the obligation to cooperate with one another in promoting respect for human rights and fundamental freedoms and in achieving these objectives [18]. The above considerations once again confirm that the principle of respect for human rights and fundamental freedoms, together with its essential provisions and core elements, plays a significant role in the formation of the international legal order.

6. Conclusion

Thus, the analyses conducted once again confirm that the formation of the international legal order is closely connected with the principle of international law concerning respect for human rights and fundamental freedoms. Finally, by further developing this proposition, it may be concluded that the international legal protection of human rights (international human rights law) includes several principles that occupy a distinctive place in ensuring the international legal order. These include: the principle of humanism; the principle of freedom; the principle of equality, equal rights and non-discrimination; the principle of human dignity; the principle of favorability to the individual (pro persona principle); the principle of the indivisibility of civil, political, economic, social and cultural human rights and freedoms; the principle of the inalienability of human rights; the principle of personal security; the principle of development; the principle of international responsibility; and the principle of the interrelationship between international and national mechanisms. The further expansion and development of these principles will enhance the activity of domestic law in this field and will ultimately contribute both to the strengthening of the international legal order and to the consolidation of the national legal order.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Huseynov L. H. International Law : Textbook. Baku : ABU Publishing, 2008. P. 189 (240 p.) (in Azerbaijani).

2. Bagirov A. R., Aliyev A. I., Huseynov T. I., Aliyev Sh. I., Rzayeva G. A., Safarov P. I. Advocacy activity. Baku : Indigo, 2026. P. 33 (528 p.) (in Azerbaijani).

3. Melikova M. F. Theory of law : Textbook. Baku : Elm ve Tehsil, 2019. Pp. 359–361 (448 p.) (in Azerbaijani).

4. Mehdiyev F. S., Guliyev E. R. Theory of law. Baku : Qanun, 2023. P. 55 (471 p.) (in Azerbaijani).

5. Sundaresh Menon. The Rule of Law, the International Legal Order, and the Foreign Policy of Small States. *Asian Journal of International Law*. 2020. Vol. 10, № 1. January. P. 52 (p. 50–67).

6. Onuf Nicholas Greenwood. International Legal Order as an Idea. *American Journal of International Law*. 1979. Vol. 73, № 2. April. P. 252–253 (p. 244–266).

7. Naime Monica. State Responsibility in the International Legal Order: A Critical Appraisal. *International and Comparative Law Quarterly*. 2021. Vol. 70, № 3. July. P. 821 (p. 821–822).

8. Naime Monica. State Responsibility in the International Legal Order: A Critical Appraisal. *International and Comparative Law Quarterly*. Vol. 70, № 3. July 2021. P. 822 (p. 821–822).

9. Walker Janet. The Role of Domestic Courts in the International Legal Order: A Tribute to Richard Falk. *ILSA Journal of International & Comparative Law*. 2005. Vol. 11, № 2. Spring. P. 365–366 (p. 365–370).

10. Curran Vivian Grosswald. The International Legal Order and the Rule of Law. *Southern California Review of Law and Social Justice*. 2024. Vol. 33, № 2. Spring. P. 231–232 (p. 227–287).

11. Breau Susan C. The Constitutionalization of the International Legal Order. *Leiden Journal of International Law*. 2008. Vol. 21, № 2. June. P. 561 (p. 545–561).

12. Buromenskyi M. Implementation of Norms of International Law in the Constitutional Legal Order of Ukraine. Law of Ukraine. *Legal Journal*. 2012. № 3–4. C. 47–48.

13. Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969. URL : https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

14. Asgarov Z. A. Legal state and constitution. Baku, Azerbaijan, 2019. P. 94 (280 p.) (in Azerbaijani).

15. Milojevic Goran, Dejan Novakovic. The Position of Human Rights within the Framework of the International Legal Order. *Kultura Polisa*. 2025. Vol. 22, № 2. September. P. 60–61 (p. 59–69).

16. Charter of the United Nations. URL : https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-tex

17. Aliyev A. I. Human rights : Textbook. Baku, 2019. P. 23 (352 p.) (in Azerbaijani).

18. Aliyev A. I. Human rights : Textbook. Baku, 2019. P. 26 (352 p.) (in Azerbaijani).

Olha KHMYZOVA,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Legal Linguistics Department,
State Tax University,
Irpin, Ukraine

MASTERING THE LANGUAGE OF CYBERLAW: PROFESSIONAL DISCOURSE TRAINING FOR LAW STUDENTS IN THE CONTEXT OF INFORMATION TECHNOLOGY AND THE EVOLVING INTERNATIONAL LEGAL ORDER

The regulation of cyberspace (e.g., data sovereignty disputes, state responsibility for cyberattacks, or the applicability of *jus ad bellum* to cyber operations) represents one of the most terminologically unstable and rapidly evolving domains of contemporary international law. This research explores the pedagogical challenges of training law students to work professionally in this field, where normative vocabulary is often contested, borrowed from technical disciplines, or entirely novel. Using corpus-based analysis of Tallinn Manual [1], United Nations Convention against Cybercrime [2], and emerging international practice documentation [3; 4], the paper presents targeted professional discourse training strategy that build law students' capacity for precise argumentation, legal drafting, and professional communication in this frontier area of the international legal order.

Cyberspace has emerged as one of the most consequential horizons in the international law. From disputes over the legal characterization of state-sponsored cyber intrusions to unresolved debates regarding the application of sovereignty norms to digital infrastructure, the international legal order is confronted with a domain that defies straightforward analogy to prior frameworks. The result is a body of specialized legal discourse that is simultaneously highly technical, normatively contested, and institutionally dispersed – residing across treaty instruments, non-binding expert documents, state communiqués, national cybersecurity strategies, and international tribunal decisions.

A defining characteristic of cyberlaw as a legal domain is what may be termed constitutive terminological instability – a condition in which the very vocabulary used to describe core phenomena is itself a site of legal contestation. As

can be seen from *Table 1,* unlike established fields of international law where key terms have been refined through decades of treaty practice and judicial interpretation, cyberlaw operates in conditions of deliberate normative openness, where state actors frequently decline to articulate precise definitions precisely because doing so would constrain their operational latitude.

Table 1 – Comparison of Key Cyberlaw Concepts

Concept	A/RES/79/243 [2] Treaty Register	Tallinn Manual 2.0 [1] Expert Register	UNGA Report [3] Diplomatic Register
Harmful ICT conduct	criminal offence established under domestic law	internationally wrongful act attributable to a State	malicious ICT activity contrary to norms of responsible behavior
State obligation	is obligated to adopt legislative and other measures…	is obligated under customary international law…	encourages states to consider…
Cooperation	mutual legal assistance; expedited preservation	countermeasures; retorsion; due diligence	confidence-building measures; voluntary norms
Sovereignty	presupposed (not defined in the Convention)	contested (primary rule vs. background principle)	invoked strategically; content varies by state
Evidence	computer data; electronic evidence; subscriber information	factual record of cyber operations; attribution focus	information exchange; transparency measures

This instability has direct pedagogical implications. Students trained to expect terminological precision as a prerequisite for legal reasoning must instead develop the capacity to reason productively under conditions of definitional uncertainty. For law students, particularly those preparing for careers in cybersecurity governance or international practice, this environment presents a formidable linguistic and analytical challenge. Professional competence in cyberlaw demands not merely a command of Legal English, but a refined ability to navigate terminology that is often borrowed from computer science (e.g., “zero-day exploit,” “botnet,” or “packet injection”), repurposed from classical international law (e.g., “armed attack,” “territorial integrity,” or “use of force”), or freshly

coined through state practice (e.g., "cyber due diligence," "hack-back," or "sovereignty as a rule"). The instability and contested character of this vocabulary make it exceptionally difficult to teach within conventional legal language curricula, which typically presuppose a stable normative terminology and a defined genre tradition.

This research addresses those contradictions. It argues that the professional language training of law students in the cyberlaw domain requires a purpose-built pedagogical strategy grounded in authentic primary source materials, theoretically informed by genre analysis and corpus linguistics, and practically oriented toward the communicative demands of contemporary international legal practice. *Table 2* illustrates the professional discourse training strategy applied at State Tax University that integrates five sequential learning stages with evidence-based educational methodology, drawing on contemporary approaches in Legal English teaching.

Table 2 – Professional Discourse Training Strategy

Stage	Primary Document	Core Activity	Output Task	Competence Developed
1. Lexical mapping	Convention	Categorize & define treaty vocabulary by functional modules	Four-module glossary (32 terms)	Vocabulary skills
2. Concordance analysis	Convention text as mini-corpus	Analyze terms in syntactic & collocational context	Concordance analysis report (5 terms)	Contextual reading; pattern recognition
3. Contrastive register analysis	Convention + Tallinn Manual 2.0 + UNGA/state papers	Compare the same concept across document types	Comparative essay (800–1,000 words)	Cross-register fluency; interpretive sensitivity
4. Productive genre tasks	All primary sources as models	Draft authentic cyberlaw instruments	Drafting portfolio (3 tasks)	Legal drafting; genre production
5. Critical language awareness	Convention negotiating history + reports & papers	Evaluate strategic language and political ambiguity	Critical language memorandum (800–1,000 words)	Critical interpretive judgement

Students work with three categories of primary source documents simultaneously: United Nations Convention against Cybercrime [2] (treaty register, i.e., binding obligations, formal definitions, and legislative mandate); Tallinn Manual 2.0 [1] (expert analytical register, i.e., *lex lata* interpretation, rule-plus-commentary architecture, and customary international law reasoning); UNGA reports and national cyber position papers [3; 4] (diplomatic register, i.e., strategic positioning, hedged assertion, and normative aspiration). The five stages of the professional discourse training strategy are sequenced in deliberate alignment with Bloom's revised taxonomy of educational objectives. Assessment in this strategy is designed to support learning rather than merely to measure it. Each stage includes a reflective component in which students review their own outputs, identify gaps in their understanding, and set targets for the following stage.

Thus, the findings indicate that effective cyberlaw discourse training requires a tripartite pedagogical approach integrating terminological acquisition, genre awareness, and interpretive reasoning under normative uncertainty.

REFERENCES

1. Tallinn manual 2.0 on the international law applicable to cyber operations / ed. by M. N. Schmitt. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 598 p. DOI 10.1017/9781316822524

2. United Nations Convention against Cybercrime; Strengthening International Cooperation for Combating Certain Crimes Committed by Means of Information and Communications Technology Systems and for the Sharing of Evidence in Electronic Form of Serious Crimes: Resolution 79/243 / adopted by the General Assembly on 24 December 2024. URL : https://docs.un.org/en/a/res/79/24 (дата звернення: 28.03.2026).

3. Final report of the open-ended working group on security of and in the use of information and communications technologies 2021–2025: UN Doc. A/80/257 / United Nations General Assembly. URL : https://docs.un.org/en/A/80/25 (дата звернення: 28.03.2026).

4. National Cybersecurity Strategies / European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). URL : https://www.enisa.europa.eu (дата звернення: 28.03.2026).

Nataliya LEVKOVETS,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Accounting and Audit,
National Transport University,
Kyiv, Ukraine

ASSESSMENT OF THE LEVEL OF PROTECTION OF THE STATE'S FINANCIAL INTERESTS UNDER CONDITIONS OF ECONOMIC INSTABILITY

In the context of global economic turbulence and increasing geopolitical risks, ensuring the financial security of a state becomes one of the decisive prerequisites for its sustainable development. The financial system functions not only as an economic mechanism but also as a fundamental element of national security, since the effectiveness of public policy, social stability, and public confidence in governmental institutions largely depend on its resilience. Under current conditions, greater attention must be paid to evaluating the level of protection of financial interests, as any destabilizing influence may threaten the country's economic sovereignty.

The financial interests of the state represent a set of objectives, priorities, and strategic tasks aimed at the formation, rational distribution, and efficient utilization of financial resources in order to maintain economic stability [1]. Their primary purpose lies in ensuring the stable functioning of public finances, strengthening the monetary and credit system, improving the level of social protection of the population, and financing strategically important areas of national development.

The main components of the state's financial interests include stable budget revenue generation, a balanced taxation system, effective management of public debt obligations, transparency of financial transactions, and the efficient use of state property. These interests extend beyond the budgetary sphere and also encompass the banking sector, capital markets, the investment environment, and the system of governmental regulation of financial flows.

Risks affecting financial security can generally be divided into internal and external threats.

Internal threats:

persistent state budget deficits and expenditure imbalances;

the shadow economy and widespread tax evasion practices;

corruption risks within the public financial management system;

inefficient use of government borrowing and growth of domestic debt;

low financial literacy among citizens and the absence of a strong tax payment culture;

instability within the banking system and insufficient trust in financial institutions.

External threats:

volatility of global financial markets and exchange rate fluctuations;

dependence on foreign creditors and international donor programs;

the influence of international sanctions and limited access to global capital markets;

declining foreign investment due to elevated economic risks;

cyber threats targeting banking and payment infrastructure;

inflationary pressures transmitted from external markets.

At present, Ukraine operates in a complicated financial environment shaped by ongoing military actions, reduced industrial output, and insufficient investment inflows. A considerable share of state resources is directed toward defense needs, which significantly limits opportunities for financing social and innovative development programs. Nevertheless, the government continues to implement policies aimed at macroeconomic stabilization.

Among the positive developments are the following:

active attraction of international financial assistance from institutions such as the EU, IMF, and the World Bank;

digitalization of public financial management systems (e-budget platforms, e-Data systems, and electronic tax services);

strengthened monitoring of financial flows and intensified efforts to combat money laundering;

reforms within the banking sector aimed at increasing its resilience and stability.

Despite these improvements, several significant challenges remain. These include a high level of debt dependence, insufficient efficiency in the allocation of borrowed funds, limited investment attractiveness, and restricted access of enterprises to credit resources.

Reducing financial risks and improving national financial resilience requires the implementation of a comprehensive set of measures, including:

Optimization of budgetary policy – reducing inefficient expenditures, improving the system of intergovernmental fiscal relations, and transitioning to medium-term budget planning.

Improvement of tax administration – automation of procedures, introduction of analytical monitoring systems, and reduction of corruption risks in fiscal management.

Support for the banking system – creating favorable conditions for business lending and strengthening supervision over high-risk financial operations.

Financial auditing and public control – enhancing the role of the Accounting Chamber, the State Audit Service, and anti-corruption institutions.

Diversification of financial sources – development of the domestic bond market and stimulation of private investment in state development projects.

Strengthening cybersecurity in the financial sector – establishing monitoring centers for financial threats and applying artificial intelligence technologies for risk analysis.

Further improvement of the protection of the state's financial interests is possible only through the implementation of a long-term financial security strategy. Its key priorities should include:

ensuring balanced public finances and reducing the public debt burden;

structural transformation of the national economy to reduce dependence on imports and external markets;

expanding digital transformation in the field of financial supervision and control;

developing institutions of public monitoring over the use of budgetary funds;

fostering a financial culture within society through education and transparent public reporting [2].

The protection of the state's financial interests is a fundamental factor in ensuring economic stability and national independence. Although the current level of financial security in Ukraine remains vulnerable, positive tendencies can be observed in the sphere of public resource management and the development of financial infrastructure.

Improving the effectiveness of fiscal and tax policies, strengthening debt management mechanisms, and enhancing transparency and oversight of financial processes should become the cornerstone for building a resilient financial system capable of withstanding both internal and external challenges.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kuzheliev M. O. Financial Security of the State: Theoretical and Methodological Aspects. Kyiv : KNEU, 2021. 264 p.

2. Levkovets N. P. The role and place of cross-border cooperation in the system of regional development of Ukraine IV International scientific and practical Internet conference of students and young scientists "Innovative development and cross-border security: economic, environmental, legal and socio-cultural aspects", m. Chernihiv, 21.12.2015. Collection of conference materials / Chernihiv National Technical University. Chernihiv : Chernihiv National Technological University, 2015. С. 98–101.

Kateryna VUDVUD,
Postgraduate Student at the Department of Public Law,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

LEGAL CONSTRUCTIONS: A TAX-LEGAL PERSPECTIVE

"Taxes have been among the oldest and fundamental features of civilization" [1]. The canons of taxation articulated by Adam Smith in "The Wealth of Nations" (1776) – that define its "equity, certainty, convenience, and efficiency" [2, p. 639–641] – represent one of the earliest systematic conceptualizations of taxation and lay the basis for the development of a legal perspective with regard to taxes.

Against this background, the area of tax law is considered to be distinguished by peculiar complexity and relevance of its legal study and practice. Under conditions of continuous societal changes, the systemic and coherent functioning of tax law that is grounded on the fundamental phenomenon of legal constructions is of undeniable and particular significance. And although the issues of legal constructions, especially its methodological role, have traditionally been reviewed in general legal theory, their tax-law-oriented specification is principal theoretically and practically.

In history legal constructions have been known since the time of Roman law. Through the gradual development of ideas about the content of law and its form, the concept of legal constructions was significantly advanced. Fr. C. von Savigny argued that "law, compared with language, is organically connected with the being and character of the people (Volksgeist)" [3, p. 27], thus determining "the spontaneous origination of law from the common consciousness of the people and its technical (formal) elaboration belonged to the jurists" [3, p. 28]. Alongside the approaches of German pandectists G. F. Puchta and B. Windscheid, R. von Jhering emphasized the purposive nature of law [4] and "made a distinction between the matter and the form of law, whereas the form of law as an object of legal technique is expected to correspond to its matter" [5, p. 187–188].

A. Robertson and J. Goudkamp noted that "the distinction between the substance and the form of law is invoked to justify looking beyond a chosen legal form to the true nature of a transaction or relationship in order to ensure that it

has the consequences, either as between the parties or in the public interest, that it ought to have" [6, p. 2–3]. "The dialectic of the legal substance and the legal form of particular social phenomena, – according to R. Havrylyuk, – is fully demonstrated in adequate legal constructions" [7, p. 113]. "Merely on the degree, to which the legal nature of a particular social phenomenon is clarified and effectively embodied in its legal construction, depends the effectiveness of the legal regulation of social relations" [7, p. 113].

Thus, in specific contextual demonstration as tax law, legal constructions that operate across the entire process of legal regulation – from the formation of law to its practical application – reflect the characteristics determined by the specifics of this law itself, including its peculiar subject and method of legal regulation, and demonstrate potential in coordinating the practical effectiveness of tax-legal regulation that concerns the collection of taxes and fees, the procedures for their administration, the legal status of taxpayers and tax authorities, and liability for violations of tax legislation. So then, such constructions primarily express the substantive ideas of tax law, contributing to facilitating the realization of its embedded values, including distributive justice and equality in taxation. As stated by I. Babin, the legal construction of tax is the basic and "the most concise expression of the tax law paradigm" [8]. "The latter is a special way of interrelating the elements of the legal form of the tax and its legal content, a kind of formula that ensures the compliance of the tax law provisions with the nature of the relations regulated by it" [7, p. 117]. V. Rarytska, for example, emphasized "the distinct legal nature of the legal structure of tax under European Union tax law based on its general value orientation" and identified a number of its substantive properties [9, p. 322].

Overall, it should be noted that the significance of the scientific research of legal constructions, based on their general legal importance, can be observed within the field of tax law in particular. The theoretical groundwork of legal constructions centered on the notions of the substance and form of law, their interplay has become not merely academic, but very practical one. In tax law legal constructions as could be determined by the features derived from the nature of tax law and its concepts. An ongoing dialogue about the evolving of the question of legal constructions in tax law is essential for outlining the aspects of tax law development.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kerr D., Lassila D., Smith K. T., Smith L. M. Historical Development of Taxation from Ancient Times to Modern Day: Implications for the Future. *Journal of Accounting & Finance* (2158–3625). 2025. Vol. 25, no. 1. P. 53–76.

2. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations / ed. by S. M. Soares. MetaLibri Digital Library, 2007. 743 p.

3. Savigny F. C. von. Of the Vocation of Our Age for Legislation and Jurisprudence / translated from the German of Frederick Charles von Savigny by Abraham Hayward. London : Littlewood & Co. Old Bailey, 1831. 192 p.

4. Jhering R. von. Law as a Means to an End / translated from the German by Isaac Husik. Boston : The Boston Book Company, 1913. 483 p.

5. Varga C. Law and Pholosophy: Selected Papers in Legal Theory. Budapest : Akaprint, 1994. 530 p.

6. Form and Substance in the Law of Obligations / ed. by A. Robertson and J. Goudkamp. Oxford : Hart Publishing, 2019. 457 p.

7. Гаврилюк Р.О. Юридична конструкція податку. *Право України.* 2006. № 4. С. 113–117.

8. Бабін І. І. Юридична конструкція податку : монографія. Чернівці : Рута, 2008. 272 с.

9. Рарицька В. Б. Юридична конструкція податку за податковим правом ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 5. С. 322–325.

Марина АНІСІМОВА,
кандидат історичних наук, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ДІЄВА МОДЕЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ Й УКРАЇНА

Європа, що більше за всіх постраждала від двох світових війн, з початку XXI століття, особливо з моменту повномасштабної війни рф проти України, опинилася перед новими випробуваннями на міцність у вигляді критичних викликів, діапазон яких визначається такими показниками, як стратегічна невизначеність політики США, фрагментація оборонних ініціатив, дефіцит власних оборонних спроможностей тощо. Така ситуація актуалізувала питання створення на континенті дієвої регіональної моделі безпеки, побудову якої взявся забезпечити Європейський Союз. Проте на сучасному етапі розвитку можливості ЄС (насамперед фінансові) значно менші за ті, що він мав у 1990-х чи на початку 2000-х років, коли він був на піку економічного підйому і міг дозволити собі масштабні програми підтримки нових членів. Цей факт загострює питання, чи спроможний він виконати те відповідальне для всіх європейських країн завдання, для реалізації якого взяв на себе роль гаранта.

Для відповіді на зазначене питання спробуємо провести експрес–аналіз напрацьованого за роки існування Європейського Союзу потенціалу по відношенню до масштабності і складності сучасних безпекових викликів, перед якими він опинився. В якості прикладу розглянемо інституційну структуру Організації, що забезпечує її діяльність.

Маємо визнати, що у порівнянні з іншими міжнародними міжурядовими організаціями, унікальний управлінський механізм ЄС, неодноразово демонстрував свою більш ефективну функціональність і гнучкість щодо відповідності його статутним цілям і завданням, так само як і поточним викликам. Стосовно гнучкості достатньо згадати про ті трансформації, що відбувалися з ним на різних етапах розвитку ЄС на прикладі управлінських ланок, що обслуговують спільні фінансові потреби, насамперед, бюджетний процес [1]. Функціональність існуючої структури легко відстежується зважаючи на розподіл повноважень між різними інституціями Організації, які відповідальні за її спільну зовнішню політику і політику безпеки в трансформаційній динаміці їх розвитку від моменту створення до сьогодення [2].

Але позитивні особливості цього управлінського механізму не убезпечили його від суттєвих недоліків, які визнаються навіть самими функціонерами ЄС. Для прикладу наведемо думку єврокомісара з питань оборони та космосу Андрюса Кубілюса. Виступаючи на Форумі з військової мобільності та стійкості, він наголосив: «Наші правила мирного часу не підходять для військової мобільності. Як і наша інфраструктура мирного часу. Переміщення військ з одного кінця Європи до іншого може зайняти тижні або навіть місяці. Це не стримає Путіна» і попередив: «Поки європейські солдати заповнюватимуть дозвільні документи, російські солдати заповнять Сувальський коридор!» [3].

І це – лише вершина айсбергу, що нині загрожує європейській безпеці. Інші його складові, які виявлялися по мірі розгортання й розтягування в часі путінсько-російської навали, як от: недостатні оборонні спроможності європейських країн, пов'язані з обмеженими виробничими потужностями, критичною залежністю від імпорту технологій із США, Китаю, Японії, дефіцитом боєприпасів, красномовно доповнюють загальну картину, яка дуже непокоїть самих європейців. Згідно з результатами дослідження консалтингової групи Le Grand Continent, яке проводилося серед громадян 9-ти країн-членів ЄС (третини від загального сучасного його складу), зокрема, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Іспанії, Італії, Польщі, Португалії, Франції та Хорватії середній показник тих, хто вважає високою загрозу російської збройної агресії проти держав ЄС дорівнює 51 % опитаних. При цьому чим країна географічно ближче до східного кордону Об'єднання, тим цей показник вищий. (Якщо у Франції та Німеччині він дорівнює 53 %, то у Польщі – вже сягає 77 %). І що ще показово – в середньому 69 % опитаних осіб з європейським громадянством переконані, що їхні країни не зможуть захиститися у разі нападу РФ [4]. Наведені показники наочно свідчать, що питання безпеки для європейців на тлі подій, що розгортаються зараз, є дуже нагальним. Усвідомлення цього підштовхує їх перейти від заяв «про свою схвильованість і занепокоєння» тим, що відбувається, до конкретних дій у справі розбудови ефективної моделі європейської безпеки.

Одним з суттєвих кроків на цьому шляху стало схвалення Європарламентом регламенту про створення Європейської програми оборонної промисловості (EDIP) – нового інструменту, який покликаний посилити оборонну готовність ЄС, наростити виробництво озброєння та інтегрувати Україну в європейську оборонну екосистему.

Розрахована на період 2025–2027 років програма має бюджет 1,5 млрд євро, з яких 300 млн євро передбачено для підтримки оборонної промисловості України. В її тексті чітко зафіксовані кроки, які мають бути послідовно зроблені для досягнення зазначеної кінцевої мети – «сприяння відновленню, реконструкції та модернізації української оборонно-технологічної бази та її інтеграції у європейський ринок оборонної продукції»; створення Інструменту підтримки України, що спрямований на заохочення держав-членів до співпраці з українськими виробниками, спільного планування оборони та закупівель оборонної продукції в Україні; створення нової структури SEAP, головне призначення якої - запуск спільних європейських оборонних програм, усунення дублювання та прискорення реалізації великих проєктів [5].

Отже, у підсумку наголосимо, що ці завдання, по-перше, засвідчують факт усвідомлення європейською спільнотою, що без участі України з її бойовим досвідом створення дієвої моделі європейської безпеки – неможливо; по-друге, de-jure фіксують за Україною статус пріоритетного стратегічного партнера, для співпраці з яким розроблено спеціальний Інструменту підтримки, і, по-третє, вони окреслюють чіткий план дій, послідовне виконання яких забезпечить досягнення кінцевої мети – посилення оборонної готовності ЄС. І оскільки це – конкретні нормативні приписи права ЄС [6], то вони de-facto є гарантією набуття Україною статусу дійсного члена Європейського Союзу і реальною платформою для реалізації цієї стратегічної мети із забезпеченою підтримкою країн-членів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Правове регулювання бюджетного процесу в ЄС / С. Свірко, В. Бутузов, В. Довгалюк, О. Павлюк. DOI : https://doi.org/10.26642/sas-2024-1(2)-1-98

2. Сурілова О. О. Спільна зовнішня політика і політика безпеки Європейського Союзу: сучасні виклики. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Одеса, 16 травня 2025 р. : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 1. 772, [217–221] с.

3. Кубілюс. Поки європейські солдати заповнюватимуть дозвільні документи, росіяни будуть у Сувальському коридорі. URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4092434-kubilus-poki-evropejski-soldati-zapovnuvatimut-dozvilni-dokumenti-rosiani-budut-u-suvalskomu-koridori.html

4. Most EU citizens see ‘high risk’ of war with Russia, poll finds. URL : https://english.alarabiya.net/News/world/2025/12/04/most-eu-citizens-see-high-risk-of-war-with-russia-poll-finds ; Громадяни дев’яти країн ЄС вважають високим ризик війни між їхньою державою та Росією. URL : https://surl.li/etfzwd

5. REPORT on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing the European Defence Industry Programme and a framework of measures to ensure the timely availability and supply of defence products (‘EDIP’). URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0084_EN.html#_section1

6. European Defence Industry Programme: Council gives final approval. URL : https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/12/08/european-defence-industry-programme-council-gives-final-approval/

Володимир АНТИПОВ,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Застосування норм міжнародного права, а також практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у національному кримінальному провадженні має особливість стосовно матеріального кримінального права (порівняно з іншими галузями права – кримінальне процесуальне, цивільне, адміністративне, тощо).

Зазначена особливість обумовлена приписом частини 3 статті 3 Кримінального кодексу України (далі – КК): «злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом». Тому при розгляді кримінальних справ суди використовують міжнародне законодавство та практику ЄСПЛ для обґрунтування, як правило, лише процесуальних рішень (вибір запобіжного заходу, визнання доказу недопустимим, поновлення процесуального строку тощо).

Проте поглиблений аналіз свідчить, що норми міжнародного законодавства і рішення ЄСПЛ мають вагоме значення для правозастосовної практики також і при застосуванні норм національного кримінального закону.

Зокрема, не суперечить частині 3 статті 3 КК застосування норм міжнародного законодавства та практики ЄСПЛ для визначення судам тих ознак складів злочинів, що мають оціночний характер або лише названі без конкретизації в диспозиції статті КК України. Наприклад, у статті 162 «Порушення недоторканності житла» відсутнє визначення предмету злочину – житло. Натомість питання змісту поняття «житло» у відповідному контексті розглянуто Комітетом ООН з прав людини [1, p. 5], а також в рішенні ЄСПЛ Prokopovich v. Russia [2, p. 36].

Так само, при кваліфікації вчиненого за статтями Особливої частини КК з бланкетними диспозиціями тлумачення їх змісту із застосуванням норм міжнародного права не порушує приписів частині 3 статті 3 КК. Наприклад, стаття 243 КК України відсилає до нормативних актів (спеціальних

правил), які стосуються скидання чи поховання в межах внутрішніх морських чи територіальних вод України або у відкритому морі шкідливих матеріалів, речовин і відходів. Окрім українських законів до таких нормативних актів належить Міжнародна конвенція 1973 року по запобіганню забрудненню з суден [3].

Також цілком виправданим виглядає звернення до норм міжнародного права та практики ЄСПЛ для вирішення деяких дискусійних питань в теорії кримінального права та, відповідно, в судовій практиці. Це, зокрема:

– питання відповідності норм КК про спеціальну конфіскацію принципу презумпції невинуватості (Phillips v. the United Kingdom [4]);

– питання допустимості у кримінальному провадженні застосування висновків, що містяться в рішеннях цивільних чи господарських судів (Cebotari v. Moldova [5]);

– питання кримінально-правової кваліфікації діянь, що полягають у вчинені правочинів з юридичними особами, які мають ознаки фіктивності (Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia [6]).

Для кваліфікація діянь за чисельними статтями Особливої частини КК, в яких для характеристики складу відповідних злочинів використана такі ознаки, як «незаконність» або «порушення встановленого законом порядку», необхідно враховувати правову позицію ЄСПЛ, за якою термін «закон» включає в себе також підзаконні акти (Lavents c. Lettonie) [7, p. 135].

У випадках, коли момент закінчення злочину визначається закінченням певного строку, що визначається нормами цивільного, податкового, адміністративного, військового чи іншого законодавства, і виникають сумніви щодо точного змісту зазначених норм, для їх тлумачення доцільно взяти до уваги норми міжнародного права, а саме Європейську конвенцію про обчислення строків (ETS № 76) від 16.05.1972 [8]. І хоча ця конвенція не ратифікована Україною, її положення можуть бути у відповідних випадках прийняті до уваги, що підтверджується судовою практикою [9].

До повноважень Верховної Ради України належить надання законом згоди на обов’язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України (пункт 32 статті 85 Конституції України). Згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору, а також іншим шляхом, про який домовилися сторони (стаття 8 Закону «Про міжнародні договори України»).

При правозастосуванні норм міжнародного права в національному кримінальному провадженні слід враховувати, що в деяких випадках міжнародного договір вважається таким, згоду на обов'язковість якого надано

Верховною Радою України, в силу того, що на цей договір посилається інший міжнародний договір, який ратифікований в установленому порядку. Наприклад, Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб слід вважати таким, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України, оскільки на нього посилається Конвенція ООН проти корупції, яка ратифікована Законом України від 18.10.2006.

Такі документи, як, наприклад, Загальна декларація прав людини, Основні принципи незалежності судових органів, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 3314 (XXIX) «Визначення агресії», не є міжнародними договорами у буквальному розумінні Закону України «Про міжнародні договори України» і тому не потребують надання згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України. Разом з тим вони визнаються універсальним і ефективним механізмом у відповідній галузі, а недотримання їх приписів виключає відповідну державу з кола демократичних країн.

Також слід мати на увазі, що існують чинні міжнародні договори, які укладені до проголошення незалежності України. Якщо стосовно таких міжнародних договорів відсутній нормативний акт України, прийнятий після оголошення незалежності у 1991 р., слід взяти до уваги, що Законом від 12 вересня 1991 р. Україна підтвердила свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України.

Крім того, відповідно до статті 34 Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів: «Коли частина або частини території держави відокремлюються й утворюють одну або декілька держав, незалежно від того, чи продовжує існувати держава-попередниця: а) будь-який договір, що був чинним на момент правонаступництва держав щодо всієї території держави-попередниці, залишається чинним стосовно кожної утвореної в такий спосіб держави-спадкоємниці…» [10, с. 34].

За змістом наведених норм діє презумпція обов’язковості для України міжнародних документів, які були чинні (обов’язкові) для СРСР і УРСР. Ця презумпція вимагає для скасування обов’язковості для України такого міжнародного договору прийняття акту його денонсації (виходу з договору). За відсутності такого акту міжнародний договір, наприклад, IV Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни 1907 року, має для України обов’язковий характер. [11] Зокрема, кваліфікуються як воєнні злочини за статтею 438 КК діяння, що порушують приписи цієї конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. CCPR General Comment No. 16: Article 17 (Right to Privacy), The Right to Respect of Privacy, Family, Home and Correspondence, and Protection of Honour and Reputation / Human Rights Committee. 08.04.1988. URL : https://www.refworld.org/legal/general/hrc/1988/27539 (date of access: 31.03.2026).

2. Prokopovich v. Russia (Application no. 58255/00) : judgment of the European Court of Human Rights of 18.11.2004. ECHR 2004-XI. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67538 (date of access: 31.03.2026).

3. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL) / International Maritime Organization. URL : https://www.imo.org/en/about/conventions/pages/international-convention-for-the-prevention-of-pollution-from-ships-%28marpol%29.aspx (date of access: 31.03.2026).

4. Phillips v. the United Kingdom (Application no. 41087/98) : judgment of the European Court of Human Rights of 05.07.2001. ECHR 2001-VII. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59558 (date of access: 31.03.2026).

5. Cebotari v. Moldova (Application no. 35615/06) : judgment of the European Court of Human Rights of 13.11.2007. ECHR 2007-XI. URL : https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-83247 (date of access: 31.03.2026).

6. Khodorkovskiy v. Russia (Application no. 5829/04) : judgment of the European Court of Human Rights of 31.05.2011. ECHR 2011-V. URL : https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-104983 (date of access: 31.03.2026).

7. Lavents v. Latvia (Application no. 58442/00) : judgment of the European Court of Human Rights of 28.11.2002. ECHR 2002-XI. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60802 (date of access: 31.03.2026).

8. European Convention on the Calculation of Time-Limits : Convention of the Council of Europe of 16.05.1972 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/994_677 (дата звернення: 31.03.2026).

9. Окружний адміністративний суд міста Києва, ухвала від 24.01.2022 у справі № 826/17643/18. URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/103421489/ (дата звернення: 31.03.2026).

10. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів : Конвенція ООН від 23.08.1978 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_185 (дата звернення: 31.03.2026).

11. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція від 18.10.1907 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_222 (дата звернення: 31.03.2026).

Надія АРМАШ,
доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу цивільно-правових наук,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
Україна

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ НА ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Екстремальні умови існування держави змінюють не лише параметри публічних фінансів, а й структуру приватноправового обігу. Фінансова політика в таких умовах постає як один із найпотужніших зовнішніх чинників, що впливають на виконання договірних зобов'язань. Зміна податкового навантаження, пріоритезація бюджетних видатків, трансформація доступу до ліквідності, кредитних ресурсів і компенсаційних програм, а також режимів розрахунків формує нове середовище виконання договорів [3]. Це середовище визначає платоспроможність сторін, економічну доцільність виконання, темп обороту, можливість забезпечення зобов'язань, а також інтенсивність спорів і ризик масового порушення договірної дисципліни. Саме тому питання ефективності фінансової політики в кризі потребує цивільно-правового виміру, а питання стійкості приватноправового обігу потребує врахування фінансово-політичних імпульсів держави [1].

У координатах сучасного міжнародного правопорядку цивільно-правова стабільність пов'язана з категоріями юридичної визначеності, захисту власності, передбачуваності державних дій і довіри до правового порядку [2]. Екстремальні умови не скасовують ці орієнтири, а підвищують їх значення, оскільки від довіри до правил і здатності зберегти договірний обіг залежить швидкість відновлення економіки і соціальна стабілізація. Звідси випливає теза про те, що фінансова політика в кризі має оцінюватися не лише за масштабом мобілізації ресурсів, а й за тим, чи підтримує вона правову життєздатність приватноправового обігу, чи створює умови для добросовісного виконання та адаптації зобов'язань [1].

Цивільне право традиційно виходить із обов'язковості договору та припущення про розумний розподіл ризиків між сторонами [2]. У кризі це припущення потребує уточнення. Екстремальні обставини створюють «ризиковий зсув», коли раніше звичні ризики стають надмірними, а нові

ризики виникають як наслідок зовнішніх управлінських рішень, логістичних розривів, фінансових обмежень, дефіциту ресурсів [6]. У такому середовищі завдання цивільного права полягає не у легалізації масового невиконання, а у забезпеченні механізмів збереження договірного обігу через адаптацію, реструктуризацію та справедливий розподіл наслідків [8]. Водночас завдання фінансової політики полягає у тому, щоб не перетворити кризу на постійне джерело правової непередбачуваності, яка стимулює опортунізм, знижує платіжну дисципліну та збільшує конфліктність [8].

У приватноправовому аналізі необхідно розрізняти ситуації, що мають різну юридичну природу і різні наслідки для договору. Частина випадків є випадками фактичної неможливості виконання, коли надання виконання об'єктивно не може відбутися [4; 5]. Частина випадків стосується різкого погіршення умов виконання, коли виконання можливе, але стає надмірно обтяжливим і руйнує баланс майнових інтересів сторін [1]. Частина випадків має характер опортуністичної поведінки, коли сторона використовує кризу як універсальний аргумент для зміни умов або відмови від виконання без належного зв'язку між обставинами і конкретним зобов'язанням [8]. Відмежування цих ситуацій є принциповим, оскільки саме воно визначає допустимі межі правового захисту, підстави для перегляду умов і критерії оцінювання поведінки сторін [2].

У кризових умовах принцип добросовісності набуває прикладного значення як регулятор договірної поведінки [1]. Він забезпечує захист від формалізму у ситуаціях, коли сторона об'єктивно стикається з надмірним тягарем виконання, і водночас стримує спекулятивні практики, які руйнують довіру до договору як інституту. Добросовісність у кризі проявляється у готовності сторін вести переговори, розкривати істотні обставини виконання, шукати балансоване рішення про зміну строків, ціни, порядку поставок, забезпечення або графіку платежів. Вона також проявляється у недопущенні односторонніх дій, що перекладають тягар кризи на контрагента без обґрунтованих підстав [2]. Саме тому добросовісність у кризі має розумітися як стандарт поведінки, який підтримує зобов'язання, а не як абстрактна моральна вимога.

Межі адаптації договору в екстремальних умовах мають бути пов'язані з ідеєю збереження договору як основи приватноправового обігу [8]. Адаптація не повинна означати руйнацію початкового балансу прав і обов'язків, але повинна дозволяти зберегти економічну життєздатність зобов'язання, коли обставини суттєво змінилися [8]. У цьому сенсі важливо

розмежувати корекцію умов договору як засіб підтримання його виконуваності та перегляд договору як спосіб одержати нову вигоду за рахунок контрагента. Потреба у адаптації в кризі виникає тоді, коли виконання договору веде до непропорційних втрат, які не були передбачуваними і не можуть бути усунені стороною з належною обачністю, а також коли з договору чи ділових звичаїв не випливає, що такий ризик мала нести лише одна сторона [1]. Ця логіка дозволяє зберегти договір як інститут довіри і водночас дає можливість уникнути системної несправедливості [8].

Важливо підкреслити, що фінансова політика держави впливає на можливість договірної адаптації через створення або руйнування «поля керованості» приватноправових рішень [6]. Там, де держава забезпечує ритмічність платежів, прогнозованість рішень, ясні критерії доступу до фінансових інструментів підтримки і стабільність базових правил, сторони мають підстави для переговорів і реструктуризації [6]. Там, де фінансова політика непередбачувана, вибіркова або перевантажена адміністративними бар'єрами, сторони частіше обирають конфліктну модель поведінки, відмовляються від виконання, переходять до судових спорів, що додатково підриває економічну активність [2]. Таким чином, ефективність фінансової політики у цивільно-правовому вимірі може оцінюватися за тим, чи вона знижує конфліктність обігу і підтримує виконуваність договорів у критичних секторах.

Окремої уваги потребує реструктуризація зобов'язань як найбільш поширена форма адаптації договору в кризі. Реструктуризація є способом зберегти основний зміст зобов'язання через зміну параметрів виконання, що відповідають новим обставинам. Її ефективність залежить від того, наскільки фінансова політика підтримує платіжну інфраструктуру, ліквідність і можливість отримати фінансові ресурси для виконання зобов'язань. У кризі реструктуризація має значення не лише для приватних сторін, а й для держави, оскільки масовий розрив договорів перетворюється на фіскальний і соціальний ризик, підвищує тиск на бюджет через потребу компенсацій і підтримки, а також посилює нестабільність фінансової системи [6].

Правова визначеність фінансових рішень держави є ключовою передумовою стабільності договорів [2]. Якщо правила змінюються без зрозумілих критеріїв, якщо існують різні стандарти для подібних ситуацій, якщо підтримка або обмеження мають вибірковий характер, приватноправові суб'єкти втрачають можливість планування [1]. Це підвищує премію за ризик, збільшує витрати забезпечення, підштовхує сторони до включення жорстких умов і штрафних механізмів, які в кризі поглиблюють конфлікти.

Отже, цивільно-правова ефективність фінансової політики пов'язана зі здатністю держави утримувати стабільність базових правил і забезпечувати зрозумілу логіку їх зміни.

Для оцінювання впливу фінансової політики на договірний обіг доцільно застосовувати критерії, які показують стан приватноправових зобов'язань у кризовому середовищі [8]. Такими критеріями можуть бути рівень виконуваності договорів у критичних секторах, частота реструктуризацій і їх успішність, динаміка прострочень і дефолтів, інтенсивність судових спорів щодо виконання зобов'язань, зміни у практиках забезпечення виконання, а також показники довіри та транзакційних витрат виконання. Важливою є оцінка того, чи не створює фінансова політика стимулів до опортуністичної поведінки через асиметрію доступу до ресурсів або через нерівність застосування правил. Методи оцінювання можуть включати аналіз управлінського циклу фінансових рішень, процедурно-правовий аудит, оцінку соціального впливу фінансових заходів на платоспроможність і виконання договорів, а також аналіз транзакційних витрат, пов'язаних із виконанням і контролем [7].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ефективність фінансової політики держави в екстремальних умовах має цивільно-правовий вимір, який відображається у здатності зберегти договірний обіг як основу економічної життєздатності. Фінансова політика в кризі є ефективною тоді, коли вона підтримує виконуваність зобов'язань, створює умови для добросовісної адаптації договорів, забезпечує керований перерозподіл ризиків, підтримує платіжну дисципліну і знижує конфліктність приватноправових відносин [6]. У сучасному міжнародному правопорядку цей підхід має додаткове значення, оскільки довіра до правового порядку і передбачуваність правил є умовами відновлення економіки, залучення ресурсів та інституційної стійкості держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 14.04.2026).

2. Господарський кодекс України : Кодекс України ; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15 (дата звернення: 14.04.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата звернення: 14.04.2026).

4. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/671/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 14.04.2026).

5. Регламент засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) : регламент ; Торгово-промислова палата від 18.12.2014 № 44(5) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v0044571-14 (дата звернення: 14.04.2026).

6. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану : постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22 (дата звернення: 14.04.2026).

7. Лупін О. Валютна політика в умовах воєнного стану / Національний банк України. 2023. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Currency_policy_conditions_martial_law_Lupin_pr_2023-04.pdf?v=6 (дата звернення: 14.04.2026).

8. Армаш Н. О. Істотна зміна виконання умов договору на сучасному етапі державотворення. *Держава і право.* 2025. Вип. 98. С. 174–184. DOI 10.33663/1563-3349-2025-98-174 ; URL : https://derzhava-i-pravo.com.ua/articles/98-174.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

Тетяна БАБКОВА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та європейського права,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

РЕЦЕПЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ МЕДІАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

В умовах запровадженого в Україні військового стану, пов'язаного із збройним конфліктом з Російською Федерацією, першочерговим завданням є гармонізація конституційно-правових відносин та запобігання виникненню конституційних конфліктів, усунення розбіжностей між суб'єктами конституційно-правових відносин. В цьому сенсі є актуальним розглянути та оцінити варіативність використання медіаційних технологій для альтернативного вирішення та урегулювання міжнародних та конституційно-правових спорів, здійснення конструктивного діалогу між суб'єктами конституційних відносин, досягнення консенсусу та взаємоприйнятного рішення. Рецепція інструментів медіації повинна допомогти у досягнення єдності та взаєморозумінні між суб'єктами владних повноважень та громадським суспільством з приводу вироблення та стратегії здійснення публічної влади в процесі врегулювання міжнародних конфліктів. Використання інституту медіації має право бути доречним та корисним в сфері врегулювання конфліктів та прийнятті управлінських рішень місцевими громадами, які виникають з приводу перейменування вулиць, міст, сіл, селищ, повалення чи встановлення пам'ятників, розселення та інтеграції вимушених переселенців, соціальної реабілітації та адаптації учасників бойових дій та багато інших питань, які є актуальними в умовах сьогодення.

З набранням чинності 15 грудня 2021 року Закону України «Про медіацію» в Україні здобув законодавчого врегулювання один із способів альтернативного врегулювання правових конфліктів[1]. Відповідно до вказаного закону медіація може проводитись для врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Медіація може бути проведена до звернення

до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Українські медіатори є професійною спільнотою, запроваджено загальнодоступні реєстри медіаторів, створено стандарти базової та спеціалізованої підготовки медіаторів, розроблено етичні основи діяльності медіаторів [2; 3].

В той же час інструменти медіації можуть використовуватися в процесі вирішення внутрішньодержавних політичних криз, парламентських конфліктів, в умовах конституційно-правової колізії, законодавчої невизначеності чи прогалини, правового вакууму через не застосування відповідної компетенції органом конституційної юрисдикції (Конституційним Судом України).

Зарубіжні дослідники наголошують, що медіація, як метод врегулювання конфліктів, може застосовуватись, зокрема, і в процесі вирішення політичних конфліктів та врегулюванні міжнародних конфліктів [4; 5; 6]. Вітчизняні дослідники підтримують позитивне бачення застосування медіаційних інструментів в ході вирішення політичних конфліктів та наголошують на можливості застосування медіації у врегулюванні парламентських конфліктів, муніципальних конфліктів, міжнародних конфліктів тощо [7; 8; 9; 10].

Налагодження консенсусного діалогу із застосуванням медіаційних технологій між владними інститутами та громадянським суспільством необхідно сприймати як альтернативний спосіб вирішення конституційно-правових спорів із залученням політично нейтральних медіаторів (посередників): громадських організації, релігійних діячів та громадських спільнот, незалежних експертів, професійних перемовників та медіаторів, вчених, діячів науки та мистецтва, що користуються сталим та широким авторитетом у суспільства.

Рецепція інституту медіації мала б стати інноваційним способом досягнення консенсусу та взаємоприйнятного (взаємоузгодженого) загальнодержавного рішення в питаннях усвідомленості легальності та легітимності строків повноважень Президента, Парламенту, Голів обласних державних адміністрацій, певного обмеження прав та свобод громадян, доцільності та оптимальності проведення мобілізації, актуальності перейменування вулиць, міст, сіл, селищ, повалення чи встановлення пам’ятників, розселення та інтеграції вимушених переселенців, використання мов національних

меншин та культури історичної пам'яті, соціальної реабілітації та адаптації учасників бойових дій, уникненню мови ультиматумів та виявленню альтернативного підходу та конструктивного діалогу з питань врегулювання між суб'єктами конституційних відносин.

Незважаючи на реалії українського сьогодення та запровадженого військового стану концепція демократичного конституціоналізму потребує нової інноваційної практики вирішення (врегулювання) конституційних конфліктів із застосуванням медіаційних інструментів. Поступово необхідно готувати українське суспільство та розробляти нормативно-правову основу для функціонування механізмів та алгоритму вирішення та урегулювання конституційно-правових спорів, здійснення конструктивного діалогу між суб'єктами конституційних відносин, досягнення консенсусу та взаємоприйнятного рішення. Налагодження діалогу у комунікативній взаємодії між суб'єктами конституційних правовідносин є перспективним напрямом вирішення конституційних конфліктів. Також існує необхідність переосмислення пріоритетів конституційного будівництва в напрямі сприяння інтенсифікації рецепції якісно оновлених способів мирного вирішення (врегулювання) конституційних конфліктів, яким зокрема, є і медіація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1875-20 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Реєстр медіаторів – членів Національної асоціації медіаторів України / Національна асоціація медіаторів України. URL : https://namu.com.ua/mediators (дата звернення: 31.03.2026).

3. Кодекс етики медіатора / Національна асоціація медіаторів України. 2017. 07 грудня. URL : https://namu.com.ua/ua/downloads/organisationdocs/NAMU_CodeOfEthicsOfMediator.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

4. Haynes J. M., Haynes G. L., Fong L. S. Mediation: Positive Conflict Management. Albany, NY : State University of New York Press, 2004. 316 p.

5. Bercovitch J. Mediators and Mediation Strategies in International Relations. *Negotiation Journal.* 1992. Vol. 8, Issue 2. P. 99–112. URL : https://doi.org/10.1111/j.1571-9979.1992.tb00655.x (date of access: 31.03.2026).

6. Bercovitch J., Lee Su-Mi. Mediating International Conflicts: Examining the Effectiveness of Directive Strategies. *International Journal of Peace Studies.* 2003. Vol. 8, No. 1. URL : https://www3.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol8_1/Bercovitch.html (date of access: 31.03.2026).

7. Лікарчук Д. С. Медіація як спосіб врегулювання політичних конфліктів. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти.* 2021. Вип. 8. С. 50–61. DOI : https://doi.org/10.31866/2616-745X.8.2021.249009 ; URL : https://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/249009 (дата звернення: 31.03.2026).

8. Лікарчук Д. С. Основні способи вирішення парламентських конфліктів у сучасній Україні. *Суспільно-політичні процеси.* 2016. Вип. 3. С. 107–155. URL : https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF%2Fpubpolpr_2016_3_6.pdf&P21DBN=UJRN (дата звернення: 31.03.2026).

9. Мамедова А. І. Муніципальний конфлікт: конституційно-правові засади розуміння та визначення : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2016. 247 с.

10. Антонюк О. А. Міжнародна публічна медіація: у пошуках максимальної ефективності. *Часопис Київського університету права.* 2015. № 2. С. 348–354. URL : https://jnas.nbuv.gov.ua/j-pdf/Chkup_2015_2_85.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

Віра БАК,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Анатолій ШЕВЧЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Мирослав ГРИГОРЧУК,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна

СПОСОБИ РЕФОРМУВАННЯ МИТНОЇ СПРАВИ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ

У ході виконання завдань щодо наближення митної справи до європейських стандартів та реформування митних органів України на порядок денний вийшли завдання щодо провадження цієї діяльності в особливих умовах, пов’язаних з відбиттям російської військової агресії. Одним з основних документів, яким визначається правова основа вищевказаних заходів, є Закон від 17.09.2024 № 3977-IX «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо встановлення особливостей проходження служби в митних органах та проведення атестації посадових осіб митних органів» [1].

Такі заходи в широкому розумінні передбачені як складова національної безпеки України. Дане судження відповідає конституційному підходу, оскільки завдання і заходи у цій сфері спрямовані на реалізацію стратегічного курсу держави «на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [2].

Крім того, європейський вектор розвитку визначений положеннями «Угоди про асоціацію Україною та Європейським Союзом», якою, окрім іншого, передбачено, що «…адміністративне співробітництво є важливим для реалізації та контролю преференційного режиму, … та підкреслюють свої зобов’язання боротися з незаконними діями та шахрайством в митних

питаннях, пов'язаних з імпортом, експортом, транзитом товарів та їх розміщенням під будь-яким іншим митним режимом або процедурою, зокрема заходи заборони, обмеження або контролю» [3].

Каталізатором таких дій виступають завдання щодо необхідності поглиблення міжнародної співпраці у митній сфері і набувають поширення в декількох напрямках. Перший і основний напрямок, на нашу думку, скерований на організацію виконання вимог вітчизняного законодавства щодо забезпечення ефективного контролю за переміщенням товарів, транспорту та осіб через митний кордон України. У контексті сказаного особливим завданням для Державної митної служби України поряд з контрольною і регулятивною функціями, є обов'язок виконувати фіскальну функцію щодо справляння митних зборів та інших обов'язкових платежів. Проявом інтеграційних процесів при здійсненні митної справи є тісна взаємодія Державної митної служби з іноземними партнерами при здійсненні митних процедур.

Питання організації та провадження митної справи регулюються Митним кодексом України. У даному Законі наведено дефініцію понять і категорій, що мають однаково розумітися і оцінюватися при здійсненні функцій митного контролю. Згідно з коментованим Законом, митний контроль – «сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку» [4].

Як зазначає О. В. Годованець, «…здійснюючи вплив на економічну та фіскальну безпеку держави, митний контроль виступає одним з ключових завдань митних органів кожної країни. А його основною метою є «забезпечення законного переміщення осіб, товарів та транспортних засобів через митний кордон, в тому числі повне та своєчасне адміністрування митних платежів» [5].

На думку Т. О. Войченко, «В умовах євроінтеграційних процесів підвищується значущість ефективної організації митних процедур та формальностей, пов'язаних зі здійсненням митного контролю товарів та транспортних засобів, що перетинають митний кордон… Подальший розвиток митних органів з використанням стратегічного підходу; запровадження сучасних цифрових технологій та розвиток інфраструктури; покращення інформаційно-аналітичної роботи митних органів на базі співпраці з іншими національними та міжнародними контролюючими органами; запровадження системи митного пост-аудиту; подальша гармонізація митного законодавства в сфері контролю з нормативними актами європейських країн» [6].

У підсумку необхідно зазначити, що ефективність митного контролю в Україні значною мірою залежить від загальносуспільних чинників, до яких відносимо завдання щодо захисту економічних та безпекових інтересів держави, надходження митних платежів, запобігання контрабанді та порушенням митних правил, а також необхідність уникнення надмірних бар'єрів для легального бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Митного кодексу України : Закон України від 17.09.2024 № 3977-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3977-20#Text (дата звернення: 27.02.2026).

2. Конституція України : Закон України від 1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ (дата звернення: 27.02.2026).

3. Угода про асоціацію Україною та Європейським Союзом. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 02.01.2025).

4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17?find (дата звернення: 27.02.2026).

5. Годованець О. В. Митний контроль: сутність та економічний зміст. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки.* 2016. Вип. 20, ч. 1. С. 159–163.

6. Войченко Т. О. Організація митного контролю: європейські практики. *Економіка та суспільство.* 2021. Вип. 33. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-1 (дата звернення: 27.02.2026).

Дмитро БЕЗЗУБОВ,
доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу проблем державного управління та адміністративного права, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Україна

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Екстремальні умови існування держави формують особливий тип фінансової політики, у якому звичайні уявлення про результативність і «успішність» втрачають пояснювальну силу. У кризі фінансова політика перестає бути лише інструментом перерозподілу, макроекономічної стабілізації чи бюджетного планування. Вона набуває ознак механізму підтримання життєздатності держави, спроможності публічної влади виконувати базові функції та утримувати соціальну рівновагу. Саме тому питання ефективності фінансової політики в екстремальних умовах має розкриватися не як технічне співвідношення показників бюджету, боргу чи доходів, а як соціально-правова характеристика публічного управління, яке здійснюється через фінансово-правові інструменти і підпорядковується вимогам правової визначеності, справедливості та легітимності.

Актуальність теми посилюється логікою сучасного міжнародного правопорядку. Екстремальні умови майже завжди «виводять» фінансову політику за межі внутрішнього регулятивного поля. Фіскальні рішення пов’язані з міжнародними зобов’язаннями, режимами фінансової доброчесності, санкційними та комплаєнс-процедурами, стандартами прозорості і підзвітності, вимогами захисту прав людини навіть у періоди особливих правових режимів. У такому контексті ефективність фінансової політики формується як результат взаємодії внутрішніх публічно-правових механізмів із міжнародними правилами та очікуваннями, які задають рамку допустимого і прийнятного для держави способу мобілізації та використання ресурсів.

Мета тез полягає у формуванні та стислому обґрунтуванні критеріїв оцінювання ефективності фінансової політики держави в екстремальних умовах на основі міжгалузевого підходу, сумісного з вимірами сучасного міжнародного правопорядку. Методологічно вихідною є позиція, за якою ефективність у публічній сфері не зводиться до універсальної формули і не

може бути вичерпана фінансовими індикаторами. Вона охоплює суспільну корисність управлінського результату та юридичну якість механізмів його досягнення. У площині адміністративно-правової доктрини фінансова політика постає як сфера публічного адміністрування, де правова форма, процедура, відповідальність і контроль є умовами стійкого результату, а не зовнішніми формальностями.

Міжгалузевий вимір проблематики проявляється в тому, що фінансова політика в екстремальних умовах реалізується на перетині фінансового права, адміністративного права, конституційних засад публічної влади, правового режиму особливих станів, а також міжнародно-правових стандартів належного врядування та публічної доброчесності. Ця взаємодія не є теоретичною. Саме вона визначає, чи стає фінансова політика інструментом стабілізації, чи перетворюється на джерело соціальної напруги, нерівності та недовіри, які в кризі мають властивість швидко накопичуватися і руйнувати керованість.

Ефективність фінансової політики в екстремальних умовах доцільно розуміти як нормативно обмежену керованість фінансових рішень. Йдеться про спроможність держави мобілізувати, розподіляти та використовувати публічні ресурси швидко і цілеспрямовано, зберігаючи правову визначеність, процедурну дисципліну, контрольованість і суспільну прийнятність. Такий підхід дозволяє уникнути двох типових спрощень. Перше спрощення ототожнює ефективність із темпом фіскальних рішень та масштабом мобілізації ресурсів. Друге спрощення зводить ефективність до формальної правомірності, ігноруючи соціальний результат і реальну виконуваність рішень. У кризовому врядуванні обидва спрощення однаково небезпечні, оскільки вони підмінюють ефективність зовнішніми ознаками та провокують деформації фінансової політики.

Критерії ефективності фінансової політики в екстремальних умовах доцільно формувати як взаємопов’язану систему. Її центр становить суспільна корисність фінансових рішень. У кризі фінансова політика є ефективною тоді, коли забезпечує збереження критичних функцій держави, мінімізує масштаб соціальної шкоди, підтримує спроможність базових сервісів і створює умови для відновлення нормального режиму врядування. Суспільна корисність є інтегративним критерієм, що не дозволяє визнавати ефективними рішення, які дають короткостроковий фіскальний ефект, але породжують надмірні вторинні втрати, руйнують довіру або створюють неприйнятні диспропорції в розподілі тягарів.

Цільова визначеність фінансової політики в кризі означає здатність держави перетворити публічний інтерес у систему пріоритетів, що має чіткий зміст і часову рамку. Екстремальні умови завжди створюють конкуренцію потреб, і без пріоритезації фінансова політика перетворюється на реактивне «гасіння» проблем, яке лише перерозподіляє дефіцит. Ефективна фінансова політика вміщує ієрархію цілей, де першочерговими стають збереження життєздатності, стійкість критичної інфраструктури, підтримка найбільш уразливих груп та забезпечення виконання ключових державних функцій. Цільова визначеність підсилює юридичну якість рішень, оскільки робить їх мотивованими і перевірюваними.

Часово-операційна спроможність фінансової політики в екстремальних умовах проявляється через організований темп прийняття та виконання фіскальних рішень. Вона включає здатність швидко змінювати бюджетні та позабюджетні механізми, адаптувати інструменти фінансування, забезпечувати ліквідність і безперервність платежів, не втрачаючи контролю і відповідальності. У кризі швидкість має цінність лише тоді, коли вона не перетворюється на хаотизацію. Темп, відірваний від координації, породжує конфлікт рішень, дублювання програм, різні стандарти допомоги, втрату керованості та падіння довіри.

Стійкість фінансової політики є критерієм, що відображає здатність держави підтримувати стабільність публічних фінансів у режимі дефіциту та ризиків. Йдеться про збереження функціонального ядра фінансової системи держави, керованість боргових і бюджетних рішень, запобігання руйнівним фіскальним дисбалансам, які з часом стають фактором загальної дестабілізації. У координатах сучасного міжнародного правопорядку стійкість має ще один зміст. Вона охоплює здатність держави підтримувати передбачуваність і довіру партнерів, донорів, кредиторів та інституцій, які формують зовнішній ресурс стабілізації. Стійкість у цьому розумінні не протистоїть соціальній орієнтації фінансової політики, а забезпечує її тривалість і виконуваність.

Координація фінансової політики є критерієм, який показує, чи діють органи публічної влади як єдина система. Фінансова політика в кризі не існує лише у фінансовому блоці, вона пов’язана з оборонними, соціальними, інфраструктурними, гуманітарними та регуляторними рішеннями. Ефективність проявляється у здатності узгоджувати бюджетні та регуляторні інструменти, уникати відомчого «перетягування» ресурсів, забезпечувати єдність правил і стандартів, а також підтримувати повний управлінський цикл

від рішення до контролю та корекції. Координація є умовою міжнародної довіри, оскільки саме вона забезпечує прозорість цілей і передбачуваність використання ресурсів.

Юридична якість фінансових рішень становить критерій, що забезпечує нормативну обмеженість керованості. У кризі посилюється дискреція, скорочуються процедури, зростає ризик вибірковості та зловживань. Юридична якість означає компетентність рішень, процедурну дисципліну, мотивованість, контрольованість і відповідальність. Вона формує юридичну безпеку як для громадян, так і для держави, зменшує ризик управлінської довільності та забезпечує можливість перевірки рішень у посткризовому аналізі. У міжнародному вимірі юридична якість пов'язана з дотриманням стандартів прозорості, підзвітності, доброчесності та захисту прав людини, що утримують державу в межах прийнятного міжнародного правопорядку.

Легітимність і довіра виступають критерієм, який водночас є соціальним результатом і управлінським ресурсом. У кризі держава не здатна досягти результату лише примусом, оскільки ресурс примусу є обмеженим, а транзакційні витрати контролю різко зростають. Довіра забезпечує добровільне виконання рішень, знижує рівень опору, зменшує масштаби обходу правил. Легітимність фінансової політики залежить від справедливості розподілу тягарів, від рівності застосування правил, від прозорості рішень і від здатності пояснювати їх суспільству. Саме тому у системі критеріїв легітимність виступає показником якості фінансової політики та умовою її реальної ефективності.

Узгодженість критеріїв дозволяє виявляти типові деформації фінансової політики в екстремальних умовах. До них належить підміна ефективності масштабом мобілізації ресурсів без соціального результату, прискорення без контролю виконання, централізація без відповідальності, юридична формальність без змісту, вибірковість і нерівність доступу до підтримки, комунікація замість управління. Системна модель критеріїв дозволяє відрізнити реальну ефективність від її кризових імітацій, оскільки вона оцінює не лише «що зроблено», а й «як зроблено», з якими наслідками і з якою мірою правової та соціальної прийнятності.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ефективність фінансової політики в екстремальних умовах має оцінюватися як здатність держави забезпечити суспільно корисний результат через організований і юридично витриманий механізм мобілізації та використання публічних ресурсів. Міжгалузевий характер фінансової політики в кризі вимагає, щоб критерії

охоплювали не лише фінансові показники, а й управлінську керованість, юридичну якість, стійкість, координацію та легітимність. У координатах сучасного міжнародного правопорядку ці критерії виконують додаткову функцію, оскільки забезпечують сумісність національних фінансових рішень із міжнародними стандартами прозорості, доброчесності та правової визначеності, що є умовою довіри, підтримки та інституційної стійкості держави.

Наталія БИНЮК,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Децентралізація є доволі складним поняттям, яке можна розкривати через його вплив на: адміністративно-територіальний устрій держави, систему органів публічної адміністрації, розподіл між ними функцій, повноважень та фінансових ресурсів. Кожен із зазначених аспектів буде детально висвітлено у цьому виданні. Однак передусім нагадаємо, що децентралізацію задекларовано у статті 132 Конституції України як одну із засад, на яких ґрунтується територіальний устрій держави [1]. Проте, на відміну від Конституцій багатьох зарубіжних держав, засадою є не сама децентралізація, а «поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади». Інакше кажучи, децентралізація не є винятковим принципом за названою конституційною нормою, а згадане «поєднання» відображає постійні коливання українського суспільства та його політикуму між Сходом і Заходом.

Мета – дослідити та механізм децентралізації влади в Україні та порівняти його з децентралізацією в Європейських країнах.

Проблематика. Децентралізації як одного із засобів підвищення ефективності функціонування публічної влади вже впродовж тривалого часу перебуває в полі зору вітчизняних науковців та експертів. Це зумовлено, зокрема, успішною реалізацією засади децентралізації у практиці більшості держав Європейського Союзу. Тому для України, в якій ще не завершено процес реформування державних інститутів, надзвичайно важливим є ознайомлення з кращими прикладами впровадження децентралізації у зарубіжних державах.

Перш ніж перейти до аналізу конкретних аспектів децентралізації, спробуємо окреслити базові підходи до цього поняття та передумови їх наявності у науковій літературі.

Виходячи з принципу розподілу влади, для кожної демократичної держави необхідним є розмежування компетенції органів публічної адміністрації. В свою чергу, надзвичайно важливим є визначення оптимального

рівня концентрації владних повноважень для кожної інституційної ланки в системі публічної адміністрації – з подальшою передачею «надлишкових» повноважень максимально наближеним до населення суб'єктам, тобто їх децентралізацією.

Децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня. Можна також зазначити, що питома вага адміністративної діяльності покладається на місцеві органи або інші уповноважені державою суб'єкти. Така децентралізація влади в державі сприяє розвитку демократії, адже відбувається розширення впливу територіальних громад, соціальних груп та громадськості в цілому на справи публічного значення. Демократична держава завжди прагне залучити громадськість до здійснення публічних функцій урядування з метою оптимального задоволення різносторонніх потреб людини та народу загалом [2].

Децентралізація влади передбачає також ширше коло суб'єктів реалізації завдань і функцій, що мають публічний характер, не обмежуючись лише рівнем територіальних одиниць, а отже й органами місцевого самоврядування. Так, у Польщі до самоврядних суб'єктів належать: органи місцевого самоврядування; спілки, товариства, об'єднання – професійні, ремісничі, студентські, учнівські, сільськогосподарські та інші; комунальні підприємства; адміністративні установи державної і недержавної форми власності (школи, лікарні); інші суб'єкти, що самостійно виконують управлінські функції та надають послуги публічного характеру, тобто здійснюють урядування [3]. Отже, на відміну від європейської юридичної доктрини міжвоєнного періоду, нині не є виправданим ототожнення місцевого самоврядування з децентралізацією в найширшому розумінні2, адже станом на сьогодні це поняття зазнало суттєвого розвитку. Децентралізація піддається аналізу з огляду не лише на територіальну організацію держави, але й з огляду на призначення, предмет та функції публічної адміністрації. Відтак, йдеться про різні види децентралізації, кожен з яких повинен мати відповідну правову форму у своїй практичній реалізації. Виділяють такі основні види децентралізації за суб'єктами та сферами впливу:

• Територіальна децентралізація – означає створення органів публічної адміністрації, які здійснюватимуть урядування в адміністративно-територіальних одиницях самостійно і незалежно від органів державної влади, перебуваючи поза їх ієрархічною системою та підпорядкуванням, тобто органів місцевого та регіонального самоврядування.

• Функціональна децентралізація – визнання самостійних і незалежних спеціалізованих організацій (об'єднання, спілки) суб'єктами владних повноважень із делегуванням їм права здійснювати певний обсяг завдань публічного характеру, зокрема, щодо урядування та виконання відповідних функцій у визначених законодавством сферах суспільного життя та згідно із встановленим порядком.

• Предметна децентралізація – професійне самоврядування як система управлінських взаємовідносин між усіма представниками певної професії, що реалізується визначеною законом представницькою організацією, яка перебуває під наглядом органів державної влади. Децентралізація передбачає розмежування компетенції і конкретизацію повноважень не лише по вертикалі, але й по горизонталі.

• Вертикальна децентралізація означає чітке визначення порядку прийняття рішень керівними органами різного рівня. Принциповими питаннями вертикальної децентралізації є: глибина ієрархічної децентралізації; обсяг та сфера повноважень нижчих владних ланок (усіх суб'єктів, що наділені правом здійснювати функції публічного значення) і організація системи нагляду та контролю за діяльністю цих органів. При цьому важливо розуміти, що йдеться не лише про органи публічної адміністрації, а й про інших суб'єктів (професійні об'єднання, підприємницькі структури та ін.).

• Горизонтальна децентралізація – означає розподіл та визначення функцій і компетенції всіх інших елементів структури органів публічної адміністрації, крім керівного органу [3].

Важливо також, щоб децентралізована система урядування передбачала оптимальні характеристики складу й керівництва (чисельність, рівень кваліфікації) і забезпечувалась належним виконавчим апаратом. Кожна централізація передбачає концентрацію завдань і компетенції на центральному рівні. З огляду на це децентралізація охоплює деконцентрацію, тобто визначення, конкретизацію та розмежування завдань і повноважень як на центральному, так і безпосередньо на місцевому рівні публічної адміністрації.

Досвід зарубіжних країн та найновіші наукові дослідження дозволяють виокремити такі передумови успішної імплементації децентралізаційних явищ та ефективного управління в системі децентралізованої влади:

– утвердження принципу верховенства права;

– визнання та гарантії місцевого самоврядування;

– рівний правовий захист усіх форм власності;

– демократичне й ефективне виборче законодавство;

– незалежність, ефективність, доступність і прозорість судової системи, функціонування інститутів адміністративного судочинства;

– досконалий бюджетний процес та висока фінансова дисципліна;

– наявність адекватних соціальних стандартів;

– розвинутий громадський сектор або стійка тенденція до його розвитку;

– інші передумови [4].

На сьогодні, зміни до правового регулювання місцевого самоврядування у державах-учасницях ЄС є постійними, проте далеко не всі стосуються саме децентралізації. Однією із останніх новел визначених саме децентралізацію є реформа місцевого управління у Данії, що закріплена Угодою про зміну устрою та відповідними змінами до ч. 8–9 Конституції Королівства Данії [5]. Аналізуючи дані норми права, можливо зрозуміти, що сутністю реформи є не лише адміністративний перерозподіл завдяки якому утворилось 98 окремих округів, але й зміна фінансової, освітньої та правоохоронної системи. Тобто, децентралізація із інструменту, що розподіляє лише повноваження між органами місцевого самоврядування та представниками держави на місцях перетворюється на засіб ефективного управління власними територіями самими жителями. Саме вони, на сьогодні, вирішують яким чином буде розподілена територіальна юрисдикція поліції та судів, необхідну кількість осіб у поліцейському та суддівському корпусах. Зміни торкнулись й оподаткування, оскільки значна частина податків, особливо на користь церкви та постійне підтримання виборчих округів, була скасована через неактуальність для громадянського суспільства. Таким чином, реформа децентралізації повинна охоплювати значну кількість сфер державної діяльності та, обов'язково, бути комплексною, оскільки окреме впровадження кожного із таких напрямів матиме негативні наслідки щодо неоднакового розвитку, сповільнення відчутних результатів та можливостей для впливу з боку суспільства.

Схожу тенденцію можливо й прослідкувати й французькому законодавстві, де ст. 77–83 Конституції Французької республіки, що стосуються регулювання муніципалітетів, були доповненні наступними повноваженнями органів місцевого самоврядування: притягнення до відповідальності непедагогічного складу персоналу у школах, забезпечення професійної підготовки публічних службовців у кожному із рівнів місцевого самоврядування, регулювання діяльності постійного регіонального приміського залізничного транспорту [4]. Тобто основною зміною є збільшення повноважень органів на місцях не щодо делегованих повноважень держави, а щодо

тих питань, що краще вирішувати на рівні місцевої громади. До прикладу, професійна підготовка посадових осіб повинна здійснюватися із врахуванням потреб конкретної громади, як то щодо розвитку туризму, фінансової системи, медичного забезпечення, а отже й питання її необхідності вирішується саме на місцевому рівні. Аналогічна позиція стосується й регіонального транспорту. Разом з тим, саме останнє повноваження, свідчить, що збільшується деталізація повноважень не лише найменших муніципальних одиниць, але й взаємодія між ними. Таким чином, розвиваються шляхи втілення принципу субсидіарності, де питання, які не можуть бути вирішенні на одному рівні уже не передаються на розгляд держави, а вирішуються спільною діяльністю декількох органів місцевого самоврядування одного рівня, тобто горизонтально, або ж передаються вищому органу в межах місцевого самоврядування.

Отже, проаналізувавши вищевикладене, автор дослідив механізм децентралізації влади в Україні та використання нею європейського досвіду і довів, що однією з найважливіших передумов успішної децентралізації публічної влади в державі як запоруки її демократизму і забезпечення в такій державі народовладдя є визнання, нормативне відображення та впровадження місцевого самоврядування до правової системи держави. Саме тому вивчення досвіду європейських країн щодо реформування адміністративно-територіального устрою і організації та функціонування публічної адміністрації має велике значення для вдосконалення все ще недостатньо ефективної системи місцевого самоврядування України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30.

2. Переосмислення функцій державного управління у контексті децентралізації публічної влади (В. І. Мельниченко). *Український соціум.* 2014. № 2 (4).

3. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади / Швейцарсько-український проєкт «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К. : «ТОВ Софія-А», 2018.

4. Конституція Французької Республіки : Закон Франції від 04.10.1958.

Наталія БІЛЯНСЬКА,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ВІЙНОЮ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Війна завжди супроводжується масовими порушеннями прав цивільних осіб: руйнуванням майна, втратами життя, примусовим переміщенням. Такі акти агресора як навмисне вбивство, катування та нелюдське поводження, навмисне заподіяння тяжких страждань або серйозного каліцтва чи нанесення шкоди здоров'ю людини, проведення на людях медичних, біологічних або наукових експериментів, нелюдське поводження, яке супроводжується приниженням гідності людини, у тому числі застосування практики апартеїду, геноциду та інших дій, які ґрунтуються на расовій дискримінації, депортація чи незаконне переміщення населення окупованої території (як в межах цієї території, так і поза нею), великомасштабне руйнування майна, присвоєння майна у великих розмірах тощо є серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права та визнаються воєнними злочинами [1].

В таких випадках у цивільно-правовій площині ключовим є питання відшкодування завданої шкоди та визначення відповідальності держави.

Відповідальність держави за шкоду, завдану війною, у цивільно-правовому аспекті є складним питанням, що поєднує міжнародні стандарти захисту прав людини та національні механізми компенсації. Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) демонструє, що держава може бути притягнута до відповідальності за порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод навіть у контексті збройного конфлікту, зокрема за шкоду, завдану цивільним особам.

Цивільне законодавство України встановлює принцип повного відшкодування завданої шкоди. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1166 та ч. 1 ст. 1167 Цивільного кодексу України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи,

а також моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [2].

Крім того, принцип повного відшкодування шкоди є основоположним і у міжнародному праві: будь-яке порушення міжнародного зобов'язання тягне за собою обов'язок компенсувати шкоду в повному обсязі. Він закріплений у рішеннях міжнародних судів та у практиці ЄСПЛ, а також у доктрині репарацій і компенсацій.

На сьогодні в Україні вже формується практика щодо відшкодування шкоди, завданої агресією Російської Федерації (далі – РФ), зокрема у справах про зруйноване житло та порушення майнових прав. Подібні позови почали подаватися ще з 2014 року, але в основному до України, оскільки суди відмовляли у відкритті провадження у справах до РФ як країни-агресора через наявність у неї судового імунітету.

Проте 18 травня 2022 року у справі № 760/17232/20-ц Верховний Суд постановив рішення, яким фактично було знято імунітет РФ у справах щодо відшкодування шкоди, завданої війною, і суди отримали можливість розглядати такі справи проти держави-агресора [3]. В подальшому аналогічний правовий висновок було висловлено в постановах КЦС ВС: від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19 [4], від 08.06.2022 у справі № 490/9551/19 [5], від 22.06.2022 у справі № 311/498/20 [6] та інших. І хоча такі справи поки не носять масового характеру, але це є прогресивним кроком на шляху до створення належного механізму відновлення порушених прав в умовах збройної агресії РФ проти України.

Але в цьому аспекті ключовим є питання реального виконання таких рішень: компенсація має бути забезпечена або за рахунок державного бюджету, або через міжнародні механізми (репарації, конфіскація активів агресора). Проте відшкодування шкоди за рахунок майна держави-агресора на сьогодні є майже неможливим, оскільки в інших державах не визнаються рішення судів України, якщо вони ухвалені без участі країни-агресора.

Як зазначає С. С. Шрамко, «найбільш реальним механізмом для України, є створений міжнародний компенсаційний механізм, який має на меті відшкодування шкоди та збитків, завданих рф. Він передбачає можливість компенсації різного роду збитків – від руйнування та пошкодження майна до шкоди внаслідок втрати контролю над майном та містить положення щодо питань організації діяльності, порядку виплати компенсацій, суб'єктів отримання компенсації, наповнення міжнародного фонду відшкодування» [7, с. 375]. Мова йде про створений Міжнародний реєстр збитків,

завданих агресією Російської Федерації проти України. Даний Реєстр збитків слугує для документального обліку доказів та інформації, що стосуються заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих 24 лютого 2022 року або пізніше на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включаючи її територіальні води, всім зацікавленим фізичним і юридичним особам, а також державі Україна, включаючи її регіональні та місцеві органи влади, державні чи підконтрольні установи, міжнародно-протиправними діями Російської Федерації в Україні або проти України (п. 1.1 ст. 1 Статуту Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України) [8].

Практика ЄСПЛ щодо відшкодування шкоди, завданої війною, охоплює низку країн: Туреччину, Російську Федерацію, Вірменію та інші.

Так, у рішенні Великої палати, ухваленому в Страсбурзі 10 травня 2001 року у справі «Кіпр проти Туреччини», ЄСПЛ постановив, що факти, оскаржувані Кіпром у заяві, мають наслідком відповідальність Туреччини згідно з Європейською конвенцією з прав людини [9]. Відповідно суд присудив компенсацію за втрату майна та моральну шкоду, підкресливши, що держава несе відповідальність навіть за дії на окупованій території.

У рішеннях ЄСПЛ щодо Російської Федерації (зокрема, у справах «Хашиєв і Акаєва проти Росії», «Ісаєва, Юсупова і Базаєва проти Росії», «Зара Ісаєва проти Росії») було встановлено відповідальність держави та присуджено компенсацію за моральну шкоду [10].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Чірагова та інших проти Вірменії» суд також визнав Республіку Вірменія відповідальною за порушення прав заявників та присудив відшкодування завданої моральної шкоди [11].

Ці рішення демонструють, що держава може бути відповідальною за порушення прав цивільних осіб навіть у контексті збройного конфлікту, а компенсація шкоди стає важливим елементом міжнародного правового порядку. Для України ця практика є ключовою у формуванні правової стратегії щодо відшкодування шкоди, завданої агресією РФ, і може стати основою для створення міжнародного компенсаційного механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : затв. наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/z0704-17 (дата звернення: 29.03.2026).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 29.03.2026).

3. Постанова Верховного Суду від 18.05.2022 у справі № 760/17232/20-ц. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635312 (дата звернення: 29.03.2026).

4. Постанова Верховного Суду від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635313 (дата звернення: 29.03.2026).

5. Постанова Верховного Суду від 08.06.2022 у справі № 490/9551/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/104728451 (дата звернення: 29.03.2026).

6. Постанова Верховного Суду від 22.06.2022 у справі № 311/498/20. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/104942333 (дата звернення: 29.03.2026).

7. Шрамко С. С. Правові механізми відшкодування шкоди жертвам воєнного конфлікту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 371–376. URL : https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312336 (дата звернення: 29.03.2026).

8. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : резолюція CM/Res(2023)3 від 12.05.2023. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/961_001-23 (дата звернення: 29.03.2026).

9. Рішення ЄСПЛ у справі «Кіпр проти Туреччини» (заява № 25781/94). URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454 (дата звернення: 29.03.2026).

10. Комюніке Секретаря Європейського суду з прав людини стосовно рішень у справах «Хашиєв і Акаєва проти Росії», «Ісаєва, Юсупова і Базаєва проти Росії», «Зара Ісаєва проти Росії». URL : https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?filename=003-4436591-5335890.pdf&id=003-4436591-5335890&library=ECHR (дата звернення: 20.03.2025).

11. Рішення ЄСПЛ у справі «Чірагова та інших проти Вірменії» (заява № 13216/05). URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155353 (дата звернення: 29.03.2026).

Олена БІСЮК,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного та європейського права,
директор Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин та права,
ПЗВО «Київський міжнародний університет»,
м. Київ, Україна

ДОКАЗУВАННЯ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО Й МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Воєнний конфлікт на території України 2022–2026 років створив масштабні виклики у сфері доказування та кваліфікації воєнних злочинів, гостро актуалізуючи проблеми гармонізації процесуальних стандартів між українським кримінальним процесом (далі – КПК) та Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС). Паралельне розслідування органами Генеральної прокуратури України та МКС вимагає розроблення ефективного механізму процесуальної взаємодії на основі порівняльного аналізу процесуальних норм обох систем.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року передбачає загальні положення про докази, речові докази, показання свідків, експертизу та документи. Однак у контексті розслідування воєнних злочинів виявляються специфічні проблеми: складність збирання та охорони доказів у зоні конфлікту, верифікація показань за умов масових порушень, встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями учасників конфлікту та завданою шкодою. Крім того, українське законодавство не містить чітких критеріїв розмежування доказів, релевантних для національних судів, та доказів, які задовольняють стандарти доказування МКС.

Римський статут МКС встановлює вищі стандарти доказування: вимога довести вину «поза розумним сумнівом» та систематичність дій як обов'язкових елементів складу воєнного злочину. Крім того, МКС застосовує концепцію «командної відповідальності» та розширене поняття «жорстокого поводження», що вимагає встановлення не лише факту завдання страждання, а й суб’єктивної сторони – усвідомлення та намір кривдника. Дані стандарти суттєво відрізняються від норм КПК України, де центральним залишається встановлення складу правопорушення, без детальної аналізу систематичності та великомасштабності.

Компаративний аналіз процесуальних норм КПК України та Статуту МКС виявляє такі ключові розбіжності у доказуванні:

Тягар доказування. КПК України передбачає презумпцію невинності й вимагає доведення вини з розумним переконанням слідчого та прокурора. МКС встановлює вищий стандарт – доведення «поза розумним сумнівом» перед міжнародними суддями, які походять з різних правових систем.

Допустимість доказів. КПК України допускає більш широкий спектр доказів, включаючи показання свідків, які отримані без апеляції на традиційні судові процедури. Процедура МКС вимагає ретельної верифікації кожного доказу з урахуванням принципів справедливого судочинства й надання можливості обвинуваченому розпитати свідка.

Встановлення статусу жертв та свідків. КПК України базується на поняттях потерпілого та свідка, досить чітко розмежованих. МКС розширює це розуміння, визнаючи «потерпілих від злочину» незалежно від їхнього процесуального статусу, що розширює можливості участі громадськості у судовому провадженні.

Експертиза та висновки фахівців. Український КПК детально регулює порядок проведення експертиз, включаючи призначення судових експертів. МКС допускає показання спеціалістів (свідків-експертів), які можуть засвідчувати факти без формального статусу судового експерта.

Документальні докази. КПК передбачає ретельну перевірку автентичності документів через визнання їх суб'єктом провадження або судовою експертизою. МКС застосовує більш гнучкий підхід, допускаючи документи, які мають індивідуальну релевантність, але можуть містити елементи «чуток» чи непрямих показань.

Проблеми гармонізації процесуальних стандартів багатоаспектні. По-перше, органи слідства в Україні часто не мають змоги забезпечити рівень документування та верифікації доказів, необхідний для їх подальшого використання в провадженні МКС. По-друге, національні суди України не мають досвіду застосування стандартів МКС, що призводить до взаємного неправильного розуміння процесуальних вимог. По-третє, відсутні спеціалізовані органи чи механізми для координації розслідувань між національною юрисдикцією та МКС.

Для подолання цих розбіжностей пропонується:

розроблення Методичних рекомендацій Генеральної прокуратури України щодо доказування воєнних злочинів у відповідності зі стандартами МКС;

створення спеціалізованих груп в органах досудового розслідування, навчених стандартам міжнародного кримінального процесу;

закріплення на рівні КПК України положень про специфіку доказування у справах про воєнні злочини;

впровадження регулярного обміну досвідом та навчання фахівців за участю МКС та Офісу Генерального прокурора.

Можна дійти висновку, що гармонізація процесуальних стандартів доказування та кваліфікації воєнних злочинів між українським кримінальним процесом та Міжнародним кримінальним судом є невідкладною необхідністю для забезпечення ефективного переслідування воєнних злочинів та укріплення верховенства права. Відпрацювання спільних методик, стандартизація доказування та створення спеціалізованих органів розслідування стануть ключовими кроками у цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ від 17.07.1998 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Бісюк О. С., Лазарчук М. М. Відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими за законодавством України та Римським статутом МКС: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2026. Вип. 93, ч. 4. С. 16–22. URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2026/03/4-3.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

4. Лупій І. В. Воєнні злочини у міжнародному гуманітарному праві : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 264 с.

5. Navrotskyy V. O., Bezpalova O. I. Peculiarities of Evidence in the Prosecution of War Crimes: Comparative Analysis of Ukrainian Criminal Procedure and International Criminal Court Standards. *Kyiv International Law Review.* 2024. Vol. 8, No. 2. P. 156–178.

6. Schabas W. A. An Introduction to the International Criminal Court. 5th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 584 p.

Оксана БОДНАРЧУК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права ННІ права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Підприємницька діяльність за своєю природою є економічною діяльністю, проте вона невід'ємно пов'язана із правовими засадами, оскільки функціонує у межах встановлених державою норм, що визначають правила поведінки суб'єктів господарювання, гарантують реалізацію їхніх прав та водночас передбачають юридичну відповідальність за порушення вимог законодавства [1, с. 416].

У вітчизняній правовій науці сформувалися декілька підходів до визначення «правопорядку». Одні автори визначають його як різновид суспільного порядку, що утворився під впливом права, інші характеризують його як засновану на праві та законності організацію суспільного життя, частину системи суспільних відносин, які врегульовані нормами права та перебувають під захистом закону й охороняються державою, або такий правовий стан суспільних відносин, що забезпечує їх стабільність, упорядкованість та охорону шляхом фактичної реалізації правових норм і вимог законності [2, с. 25].

Звичайно, правопорядок у сфері підприємницької діяльності, забезпечується в першу чергу нормативно-правовими актами.

Як зазначають науковці, напрями забезпечення законності у сфері підприємницької діяльності відображають сукупність основних форм та засобів, за допомогою яких досягається належний правопорядок у цій сфері. Передусім ідеться про нормативно-правове забезпечення, що полягає у створенні чіткої, стабільної та несуперечливої законодавчої бази, яка визначає засади здійснення підприємництва, встановлює гарантії прав підприємців та механізми їх захисту [1, с. 417].

Відповідно, органічне поєднання організаційного та правового механізмів утворює організаційно-правовий механізм, подвоєний функціонал якого є набагато ефективнішим, оскільки, багато правових форм можуть бути юридично коректними тільки у разі їх прийняття за допомогою організаційних форм [2, с. 25].

В. М. Мороз вважає, що зміст будь-якого організаційно-правового механізму розкривається через призму його традиційних складників (цілей, принципів, функцій) і функціональних, або фахових (методів та інструментів правового й організаційного впливу) [3, с. 112].

В свою чергу, Ю. В. Григоряк [1, с. 417–418] відмічає, що важливим напрямом у підприємницькій діяльності є:

– правозастосовна діяльність, яка виявляється у практиці реалізації правових норм судами, органами державної влади та органами місцевого самоврядування, контролюючими та правоохоронними органам;

– контрольно-наглядова діяльність державних органів, яка покликана запобігати правопорушенням у сфері підприємництва та забезпечувати відповідальність за їх вчинення;

– розвиток інститутів саморегулювання та корпоративної відповідальності, коли професійні об’єднання бізнесу самостійно виробляють стандарти діяльності й здійснюють моніторинг їх дотримання;

– напрям інформаційного та освітнього забезпечення законності у підприємництві, що полягає у формуванні правосвідомості підприємці;

– напрями забезпечення законності у сфері підприємницької діяльності становлять різноспрямовані, але взаємопов’язані заходи, які включають нормативно-правове регулювання, правозастосування, контроль, превенцію, саморегулювання та освітньо-інформаційний вплив тощо.

Відтак напрями забезпечення законності у сфері підприємницької діяльності включає систему заходів нормативного, адміністративного, антикорупційного, економіко-правового, соціально-правового та міжнародного характеру. Комплексність і взаємозалежність цих напрямів є визначальною умовою для утвердження принципу верховенства права у сфері господарювання та створення сприятливого середовища для сталого розвитку економіки [1, с. 419].

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що напрями забезпечення правопорядку у сфері підприємницької діяльності мають велике значення та охоплюють публічні та приватні правовідносини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григоряк Ю. В. Напрями забезпечення законності у сфері підприємницької діяльності. *Вісник кримінологічної асоціації України.* 2025. № 2 (35), частина 2. С. 416–423. URL : https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e1462c26-b40a-4ba3-b81d-d3f196ea57ce/conten (дата звернення: 26.03.2026).

2. Басараб О. Т., Блистів Т. І. Організаційно-правові механізми забезпечення правопорядку у Збройних Силах України та інших військових формуваннях. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 8. С. 24–27. URL : https://lsej.org.ua/8_2020/5.pdf (дата звернення: 26.03.2026).

3. Мороз В. М. Організаційно-правовий механізм державно-управлінського впливу: зміст та характеристика категорії. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 23. С. 106–114.

Олеся БОДУНОВА,
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правничої лінгвістики,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується посиленням взаємозалежності держав, що обумовлює необхідність формування ефективного міжнародного правопорядку. У цих умовах особливого значення набуває гармонізація правотворчої діяльності держав як ключовий інструмент забезпечення узгодженості національних правових систем із міжнародно-правовими стандартами.

Міжнародний правопорядок є складною системою взаємопов'язаних норм і принципів, які регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права. Його стабільність значною мірою залежить від здатності держав імплементувати міжнародно-правові норми у внутрішнє законодавство. У цьому контексті гармонізація правотворчості розглядається як процес узгодження національних правових актів із нормами міжнародного права, що сприяє підвищенню ефективності правового регулювання та забезпеченню правової визначеності.

Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах глобальних викликів, зокрема збройних конфліктів, транснаціональної злочинності, кіберзагроз та порушень прав людини. У таких умовах гармонізація правотворчості стає необхідною передумовою ефективної міжнародної співпраці та функціонування механізмів колективної безпеки.

Для України питання гармонізації правотворчості має стратегічне значення у контексті європейської інтеграції та адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу [1]. Водночас повномасштабна збройна агресія зумовлює потребу у вдосконаленні правотворчих процесів з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права та практики міжнародних судових інституцій.

У контексті України важливим прикладом гармонізації правотворчості є імплементація положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що охоплює широке коло сфер – від антикорупційної

політики до регулювання ринку енергетики та цифрових послуг [1]. Зокрема, реформування антикорупційного законодавства, створення спеціалізованих інституцій (НАБУ, ВАКС), а також впровадження стандартів прозорості публічних фінансів є прикладами наближення національного законодавства до європейських вимог.

В умовах збройної агресії особливого значення набуває гармонізація законодавства України з нормами міжнародного гуманітарного права. Зокрема, внесення змін до кримінального законодавства щодо відповідальності за воєнні злочини, розроблення механізмів документування таких злочинів із урахуванням стандартів міжнародних кримінальних судів, а також адаптація процесуальних норм до умов воєнного стану є прикладами правотворчих трансформацій, спрямованих на забезпечення міжнародного правопорядку.

Крім того, важливим прикладом є гармонізація законодавства у сфері захисту прав людини, зокрема імплементація положень Європейської конвенції з прав людини та врахування практики Європейського суду з прав людини у національній судовій та правотворчій діяльності [2].

Разом із тим процес гармонізації супроводжується низкою проблем, зокрема відсутністю системного підходу до імплементації міжнародних норм, фрагментарністю законодавчих змін, а також недостатньою узгодженістю між різними галузями права. Це потребує формування цілісної стратегії правотворчості, спрямованої на забезпечення ефективної інтеграції міжнародно-правових стандартів у національну правову систему.

Отже, гармонізація правотворчої діяльності держав виступає необхідною передумовою формування ефективного міжнародного правопорядку в умовах глобалізації та сучасних викликів. Вона забезпечує узгодженість національних правових систем із міжнародно-правовими стандартами, сприяє підвищенню рівня правової визначеності та зміцненню принципу верховенства права.

Наведені приклади свідчать, що гармонізація правотворчості має комплексний і міжгалузевий характер, охоплюючи сфери захисту прав людини, боротьби зі злочинністю, енергетичної безпеки, цифрового розвитку та інших напрямів. Особливого значення цей процес набуває для України в умовах європейської інтеграції та збройної агресії, що зумовлює необхідність адаптації законодавства до норм міжнародного гуманітарного права та стандартів Європейського Союзу [3].

Водночас ефективність гармонізації залежить від системності правотворчої діяльності, належної координації між державними інституціями та врахування практики міжнародних судових органів. У зв'язку з цим доцільним є вдосконалення механізмів імплементації міжнародних норм, розроблення єдиної стратегії правотворчості та посилення інституційної спроможності держави у сфері забезпечення міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 черв. 2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листоп. 1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Карвацька С. Б. Міжнародний правопорядок: сучасні виклики та умови ефективної правової регламентації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. № 88, ч. 4. С. 79–83.

Станіслав БРОНЕВИЦЬКИЙ,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ СУДОЧИНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасна фінансова політика держави формується в умовах цифровізації публічного управління, що безпосередньо впливає на механізми реалізації судового захисту у сфері публічно-правових відносин. Одним із ключових інструментів такої трансформації є електронне судочинство, яке забезпечує як підвищення ефективності правосуддя, так і імплементацію міжнародних стандартів доступу до суду.

Нормативне закріплення цифровізації правосуддя в Україні відображене, зокрема, в Указі Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», який передбачає розвиток електронного судочинства, інтеграцію його в інфраструктуру електронного врядування та запровадження онлайн-розгляду окремих категорій справ [1]. Особливої актуальності це набуває в адміністративному судочинстві, що здійснює контроль за діяльністю суб'єктів владних повноважень.

Податкові правовідносини як складова фінансового права характеризуються імперативністю та структурною нерівністю сторін. Контролюючі органи, відповідно до положень Податкового кодексу України (зокрема статей 19[1], 20, 41), наділені широкими владними повноваженнями щодо визначення грошових зобов'язань, застосування санкцій та примусового стягнення [2]. Така концентрація повноважень обумовлює необхідність ефективного судового контролю як елементу системи стримувань і противаг.

Спори у сфері оподаткування, що розглядаються за правилами Кодексу адміністративного судочинства України, мають переважно документальний характер і ґрунтуються на аналізі бухгалтерських документів, податкової звітності, результатів перевірок та даних інформаційних систем [3]. Значна частина відповідної доказової бази існує виключно в електронній формі, що об'єктивно зумовлює необхідність функціонування електронного судочинства як логічного продовження цифрового адміністрування податків.

Водночас цифровізація процесу породжує низку системних проблем доказування. Незважаючи на визнання електронних доказів допустимими (статті 73, 94 КАС України), законодавство не містить достатньо чітких критеріїв їх оцінки [3]. У практиці адміністративних судів це призводить до ситуацій, коли дані інформаційних систем контролюючих органів сприймаються як належні та достовірні без перевірки алгоритмів їх формування, джерел походження та можливих похибок.

Окремою проблемою є фактичне зміщення тягаря доказування. Попри формальне покладення обов'язку доведення правомірності рішень на контролюючий орган, платник податків на практиці змушений доводити реальність господарських операцій, що посилює процесуальну нерівність сторін. Умови електронного судочинства можуть поглиблювати цю диспропорцію через асиметрію доступу до інформаційних ресурсів.

У контексті права Європейського Союзу забезпечення ефективного судового захисту закріплено у статті 19 Договору про функціонування Європейського Союзу [4], а принцип верховенства права – у статті 2 Договору про Європейський Союз [5]. Відповідні підходи імплементуються Україною відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [6].

Практика Європейського суду з прав людини конкретизує ці стандарти. У справі Steel and Morris v. the United Kingdom Суд наголосив, що принцип рівності сторін передбачає реальну, а не формальну можливість захисту [7]. У справі Kreuz v. Poland зазначено, що будь-які бар'єри, які ускладнюють доступ до суду, є несумісними з вимогами статті 6 Конвенції [8]. У цифровому середовищі такими бар'єрами можуть виступати технічні обмеження, складність використання електронних сервісів або нерівний доступ до інформаційних систем.

Порівняльно-правовий аналіз із кримінальним процесом свідчить, що останній характеризується більш розвиненою системою процесуальних гарантій, зумовлених високим рівнем втручання у права особи [9]. Це актуалізує необхідність уніфікації підходів до використання електронних доказів у різних видах судочинства та посилення гарантій у податкових спорах.

Отже, електронне судочинство у податкових правовідносинах є не лише технологічною формою організації процесу, а й інструментом реалізації фінансової політики держави, який безпосередньо впливає на баланс публічних і приватних інтересів. Його ефективність визначається здатністю забезпечити належний рівень процесуальних гарантій, зокрема у сфері оцінки електронних доказів, а також відповідністю стандартам права Європейського Союзу та практики ЄСПЛ.

Водночас подальший розвиток електронного судочинства у сфері податкових правовідносин потребує нормативного уточнення критеріїв допустимості, належності та достовірності електронних доказів, а також запровадження чітких процесуальних механізмів перевірки даних, сформованих інформаційними системами контролюючих органів. Особливого значення набуває забезпечення реальної, а не формальної рівності сторін, з урахуванням існуючої асиметрії доступу до цифрових ресурсів та інформації.

Крім того, необхідним є формування уніфікованого підходу до використання електронних доказів у різних видах судочинства, що дозволить підвищити узгодженість судової практики та зміцнити довіру до правосуддя. У цьому контексті електронне судочинство має розглядатися не лише як інструмент підвищення ефективності, але і як елемент гарантування верховенства права, що виключає формалізацію судового контролю та забезпечує реальний захист прав платників податків.

Таким чином, цифровізація судочинства у сфері фінансових правовідносин повинна супроводжуватися належним нормативним та інституційним забезпеченням, спрямованим на досягнення балансу між ефективністю публічного адміністрування та дотриманням фундаментальних процесуальних гарантій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/231/2021 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15 (дата звернення: 31.03.2026).

4. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. 26.10.2012. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT (date of access: 31.03.2026).

5. Consolidated version of the Treaty on European Union. 26.10.2012. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT (date of access: 31.03.2026).

6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 31.03.2026).

7. Steel and Morris v. the United Kingdom : judgment of the European Court of Human Rights of 15.02.2005. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224 (date of access: 31.03.2026).

8. Kreuz v. Poland : judgment of the European Court of Human Rights of 19.06.2001. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59519 (date of access: 31.03.2026).

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 31.03.2026).

Сергій ВОЛКОШОВЕЦЬ,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ РОЗБОЮ ЗА ОБТЯЖУЮЧИХ ОБСТАВИН У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ПРОЦЕСІВ

У сучасних умовах трансформації правової системи України, зумовленої євроінтеграційними процесами, переглядом підходів до тлумачення кримінально-правових норм та посиленням вимог до правової визначеності, особливої актуальності набуває проблема кваліфікації розбою за обтяжуючих обставин. Це зумовлено подвійною правовою природою розбою як посягання одночасно на власність і на безпеку особи, а також складністю відмежування цього кримінального правопорушення від суміжних складів злочинів проти власності [1; 2].

Відповідно до ст. 187 КК України, розбій - це напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров’я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства [1]. Уже на рівні законодавчої конструкції видно, що для правильної кваліфікації необхідним є встановлення сукупності кількох обов’язкових ознак: факту нападу, спеціальної мети заволодіння майном, наявності небезпечного насильства або погрози його застосування, а за наявності обтяжуючих обставин - ще й додаткових кваліфікуючих критеріїв. Саме на цьому етапі в правозастосуванні виникає найбільше помилок.

Однією з ключових проблем є встановлення змісту поняття «напад». У кримінально-правовій доктрині напад розглядається як активний, раптовий і цілеспрямований вплив на потерпілого, спрямований на подолання його волі з метою заволодіння майном [5, с. 420–421]. Однак у практиці не завжди послідовно враховується, що для розбою визначальним є не будь-який фізичний вплив, а саме такий спосіб посягання, який створює реальну небезпеку для життя або здоров’я. Унаслідок цього іноді відбувається змішування ознак розбою та грабежу, поєднаного з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров’я. Таке змішування суперечить як змісту ст. 186 і 187 КК України, так і підходам, виробленим судовою практикою [1; 2].

Не менш дискусійним є питання оцінки насильства як небезпечного для життя чи здоров'я. Верховний Суд у постанові Пленуму від 6 листопада 2009 року № 10 вказав, що під таким насильством слід розуміти не лише заподіяння тілесних ушкоджень, а й інші дії, які в момент їх вчинення створювали реальну небезпеку для життя чи здоров'я потерпілого, а також погрозу негайного застосування такого насильства [2]. Звідси випливає, що для кваліфікації розбою вирішальне значення має не лише фактичний результат, а й характер самого насильницького впливу. Практична проблема полягає в тому, що іноді органи досудового розслідування або суд обмежуються формальною оцінкою тілесних ушкоджень без аналізу способу дії винного, хоча останній може бути небезпечним навіть за відсутності тяжких наслідків [2; 4, с. 183–186].

Окремого аналізу потребують обтяжуючі обставини, передбачені частинами 2–4 ст. 187 КК України. Насамперед ідеться про вчинення розбою за попередньою змовою групою осіб. У таких випадках недостатньо лише встановити участь кількох осіб у події. Необхідно довести попередню домовленість, узгодженість дій, спільний умисел і спрямованість поведінки кожного співучасника саме на вчинення розбійного нападу [1; 3, с. 231–233]. Формальний підхід, за якого групова кваліфікуюча ознака виводиться лише з факту одночасної присутності декількох осіб на місці події, не відповідає змісту інституту співучасті та створює ризик необґрунтованого інкримінування більш тяжкої кваліфікації.

Схожі труднощі виникають і під час кваліфікації розбою, вчиненого організованою групою. Тут уже необхідно встановлювати стійкість об'єднання, попередню організацію, наявність єдиного плану злочинної діяльності та розподілу функцій між учасниками. У контексті сучасних правових процесів ця ознака набуває особливого значення у зв'язку з ускладненням форм співучасті, використанням цифрових засобів координації дій та зростанням мобільності злочинних груп. Це вимагає від правозастосувача більш високого стандарту доказування та глибшого аналізу фактичних обставин кожної справи.

Проблемною залишається і кваліфікуюча ознака проникнення у житло, інше приміщення чи сховище. Судова практика виходить із того, що проникнення слід розуміти не вузько фізично, а як незаконне вторгнення до відповідного об'єкта для досягнення злочинної мети, незалежно від способу потрапляння - відкрито, таємно, шляхом обману чи із застосуванням технічних засобів [2]. Сучасний розвиток охоронних технологій, електронних

систем доступу та нових форм просторової організації майна актуалізує питання про функціональне тлумачення цієї ознаки. У зв'язку з цим проникнення має оцінюватися не лише як фізичний факт входження до приміщення, а і як подолання встановленого режиму захищеного простору.

Особливу складність у кваліфікації становить розбій, поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень. Тут законодавець істотно посилює кримінальну відповідальність, оскільки посягання виходить за межі небезпечного насильства як способу заволодіння майном і спричиняє особливо тяжкі наслідки для потерпілого [1]. Водночас важливо відмежовувати такі випадки від ситуацій, коли внаслідок розбійного нападу особу умисно позбавлено життя. У науковій літературі справедливо наголошується, що заподіяння смерті не охоплюється складом розбою й потребує самостійної кримінально-правової оцінки за сукупністю кримінальних правопорушень [6, с. 120–122]. Це положення має принципове значення для правильної кваліфікації та недопущення поглинання більш тяжкого посягання нормою про розбій.

У контексті сучасних правових процесів кваліфікація розбою за обтяжуючих обставин дедалі більше виходить за межі суто формального зіставлення фактичних ознак із диспозицією статті. На перший план виходять стандарти правової визначеності, заборона розширювального тлумачення кримінального закону, потреба уніфікованого підходу до оцінки небезпечного насильства, а також використання нових засобів доказування – відеозаписів, цифрових слідів, даних геолокації, електронних комунікацій [2; 3, с. 233]. Це зумовлює необхідність осучаснення як доктринального, так і практичного підходу до тлумачення кваліфікуючих ознак розбою.

Отже, основні проблеми кваліфікації розбою за обтяжуючих обставин пов'язані з неоднозначністю розуміння нападу, складністю оцінки насильства як небезпечного для життя чи здоров'я, недостатньо чітким встановленням форм співучасті, проблемами тлумачення проникнення та розмежуванням розбою з іншими насильницькими посяганнями на власність. Їх вирішення вимагає єдності судової практики, опори на актуальні доктринальні підходи та врахування сучасних змін у правовому середовищі. Лише за таких умов можливо забезпечити належну якість кримінально-правової кваліфікації та реалізацію принципу правової визначеності у сфері протидії насильницьким злочинам проти власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v0010700-09 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Тігіранян Г. С. Кримінально-правова характеристика розбою, поєднаного із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. *Актуальні проблеми політики.* 2022. Вип. 69. С. 229–235.

4. Стахівський С. М., Гарасимів Т. З., Ковалів М. В. Види насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки.* 2021. № 10. С. 181–188.

5. Бурдін В. М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності. *Кримінальне право України: особлива частина* : навч.-метод. матеріали. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. С. 417–430.

6. Тігіранян Г. С. Щодо наслідків насильства при розбої: питання кваліфікації. *Актуальні проблеми держави і права.* 2022. Вип. 93. С. 118–124.

Альона ГАРБІНСЬКА-РУДЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ВПЛИВ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

У сучасних умовах посилення глобалізаційних процесів, державний борг є не лише внутрішньо національною економічною та правовою категорією, оскільки його формування перебуває під впливом норм міжнародного права. Формування та реалізація політики управління державним боргом відбувається у взаємодії національного законодавства та міжнародно-правових зобов'язань держави. Це обумовлює необхідність комплексного дослідження впливу міжнародних норм на відповідні внутрішньодержавні процеси. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі міжнародних фінансових інституцій, інтеграційними процесами та необхідністю забезпечення боргової стійкості держави в умовах сучасних викликів.

У наукових джерелах державний борг розглядається як складний правовий інститут, що поєднує норми фінансового, адміністративного та міжнародного права [1, с. 37]. Норми міжнародного права, що впливають на управління державним боргом, формуються через систему джерел міжнародного права. Основними з них є міжнародні договори та міжнародно-правові звичаї. Відповідно до ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, до джерел міжнародного права належать міжнародні конвенції, звичаї та загальні принципи права [2]. Особливе значення в контексті управління державним боргом мають міжнародні фінансові угоди; договори про позики та гарантії; акти міжнародних організацій. Зокрема, Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо державної власності, архівів і боргів 1983 року визначає підходи до правового режиму державних боргів у випадку правонаступництва [3].

Міжнародно-правові норми впливають на формування національної політики управління державним боргом наступним чином. По-перше, через імплементацію міжнародних договорів у національне законодавство. В Україні чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства

[4]. По-друге, через встановлення стандартів фінансової дисципліни. Міжнародні організації (МВФ, Світовий банк) визначають вимоги до рівня державного боргу, бюджетного дефіциту та прозорості фінансів. По-третє, через регулювання питань реструктуризації боргу. Міжнародна практика передбачає використання узгоджених механізмів перегляду умов боргових зобов'язань. Важливим є також принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, який зобов'язує держави дотримуватися умов укладених договорів [4].

Міжнародно-правові також норми формують базові принципи управління державним боргом, серед яких особливе значення мають принципи сумлінного виконання міжнародних зобов'язань, прозорості, відповідальності та фінансової стабільності. Через механізм імплементації міжнародних договорів у національне законодавство ці принципи набувають обов'язкового характеру для держави та її органів [5, с. 83].

Водночас міжнародне право не лише встановлює загальні рамки, а й фактично впливає на зміст державної боргової політики через діяльність міжнародних фінансових інституцій, які формують стандарти боргової стійкості, бюджетної дисципліни та ефективного управління публічними фінансами. Це зумовлює поступову гармонізацію національного законодавства із міжнародними вимогами, що, з одного боку, сприяє підвищенню довіри до держави як позичальника, а з іншого - може обмежувати дискрецію держави у реалізації власної фінансової політики. Проблема правонаступництва держав щодо боргів залишається однією з найбільш складних у міжнародному праві [5, с. 89]. Крім того, існує ризик обмеження державного суверенітету через фінансові зобов'язання перед міжнародними інституціями.

Отже, норми міжнародного права відіграють значну роль у формуванні політики управління державним боргом. Вони визначають загальні принципи, стандарти та механізми регулювання боргових відносин. Вплив міжнародного права на боргову політику держав проявляється, зокрема, у потребі гармонізації національного законодавства; встановленні національних фінансових стандартів з врахуванням міжнародного контексту; міжнародному регулюванні міждержавних боргових відносин. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що вплив норм міжнародного права на політику управління державним боргом є системним, комплексним і таким, що визначає стратегічні орієнтири фінансової діяльності держави. Державний борг у сучасних умовах перестає бути виключно внутрішньою фінансовою категорією і трансформується у складний міжгалузевий правовий інститут, що функціонує на перетині національного та міжнародного правового регулювання.

Разом із тим існує низка суттєвих проблем, які ускладнюють ефективність правове регулювання вказаних правовідносин. Серед них – відсутність універсального міжнародного механізму врегулювання суверенного боргу, фрагментарність міжнародно-правових норм, а також складність застосування положень Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо державної власності, архівів і боргів 1983 року на практиці. Це створює правову невизначеність у питаннях реструктуризації боргу та правонаступництва держав. Крім того, суттєвим викликом є балансування між необхідністю дотримання міжнародних фінансових зобов'язань та збереженням державного суверенітету. Надмірна залежність від зовнішніх кредиторів може призводити до обмеження економічної самостійності держави, що потребує вироблення виваженої та довгострокової боргової стратегії.

Отже, удосконалення політики управління державним боргом повинно здійснюватися з урахуванням як міжнародно-правових стандартів, так і національних інтересів. Ефективне поєднання норм міжнародного та національного права є ключовою умовою забезпечення боргової стійкості держави, її фінансової безпеки та стабільного розвитку в умовах глобалізації

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скороход Г. М. Адміністративно-правове регулювання державного боргу України : дис. … доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2021. 237 с. URL : https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/678c1cbc-4845-419b-b78f-a42b7eb53849/content (дата звернення: 31.03.2026).

2. Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945. URL : https://www.un.org/en/about-us/un-charter/statute-of-the-international-court-of-justice (дата звернення: 31.03.2026).

3. Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts. Vienna, 8 April 1983. URL : https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/3_3_1983.pdf (date of access: 31.03.2026).

4. Vasquez K., Alex-Okoh K., Ashcroft A., Gullo A., Kroytor O., Liu Y., Pineda M., Snipeliski R. The Legal Foundations of Public Debt Transparency: Aligning the Law with Good Practices. *IMF Working Paper.* 2024. Vol. 2024, Issue 029. DOI : https://doi.org/10.5089/9798400267222.001 ; URL : https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2024/02/09/The-Legal-Foundations-of-Public-Debt-Transparency-Aligning-the-Law-with-Good-Practices-544450 (date of access: 31.03.2026).

5. Федоров В. А. Боргова функція сучасної держави : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 176 с.

Ольга ГЕРЧАКІВСЬКА,
доктор філософії (PhD) в галузі права,
Західноукраїнський національний університет,
Україна

МИТНІ ДЕЛІКТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації проти України з лютого 2022 року не лише спричинило безпрецедентні гуманітарні та безпекові виклики, а й докорінно змінило умови здійснення державної митної справи. Зокрема, в умовах воєнного стану нормальне функціонування митного кордону значно ускладнюється: деякі митні переходи знаходяться в зоні активних бойових дій або під тимчасовою окупацією, відбувається масове переміщення цивільного населення та гуманітарних вантажів, і держава змушена швидко адаптувати митне законодавство до нових реалій. Наприклад, за даними Державної митної служби України [1], протягом 2024 року митними органами виявлено 9 409 порушень митних правил на загальну суму 18 млрд гривень, що свідчить про збереження значного деліктного потенціалу галузі навіть в умовах воєнного стану.

Митний делікт в українській правовій доктрині також ототожнюється з поняттям порушення митних правил, легальне визначення якого закріплене у статті 458 Митного кодексу України (МКУ). Згідно з цією нормою, порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, під яким розуміється протиправна, винна (навмисна чи необережна) дія або бездіяльність, що порушує встановлений МКУ та іншими законодавчими актами порядок переміщення товарів і комерційних транспортних засобів через митний кордон України [2]. Водночас у науковій літературі існують пропозиції щодо виокремлення митного адміністративного правопорушення як самостійної правової категорії з метою відокремлення митних деліктів від суміжних адміністративних та кримінальних правопорушень [3].

Вивчаючи правопорушення, передбачені главою 68 Митного кодексу України, ми бачимо їхню неоднорідність: серед митних правопорушень ми виділяємо порушення режиму зони митного контролю (стаття 468), неутримання товарів (статті 471, 472), приховування цих предметів від митного

контролю (стаття 483), пересилання заборонених законодавством предметів у поштових відправленнях (стаття 473) тощо. По суті, проблема кваліфікації полягає у розмежуванні митних правопорушень та злочину контрабанди, останній з яких передбачено статтею 201 Кримінального кодексу України. Межа, що відокремлює адміністративне переслідування від кримінального, визначається, перш за все, характером та обсягом предмета правопорушення, способом його вчинення – наявністю умислу та використанням схованок.

Законодавча реакція на виклики воєнного часу щодо митних деліктів проявляється в низці напрямів. Міністерство фінансів України подало проект змін до Митного кодексу щодо запровадження звільнення від відповідальності за порушення митних режимів транзиту та тимчасового ввезення стосовно транспортних засобів, переданих Збройним Силам України [4]. 3 грудня 2024 року Верховна Рада підтримала урядовий проект № 10257 як основу, яким пропонувалося запровадити альтернативне покарання в санкціях статей, що встановлюють відповідальність за окремі види порушень митних правил, а також уточнити порядок провадження у відповідних справах [5]. Вже з цих законодавчих ініціатив видно, що законодавець усвідомлює необхідність розмежування ставлення до деліктів, вчинених за надзвичайних обставин, від звичайних деліктів.

Серед системних питань, що потребують доктринального та законодавчого регулювання, слід виділити такі. По-перше, положення статті 467 Митного кодексу України фактично позбавляють особу строку давності притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил у випадках, коли провадження здійснюється судом (що суперечить як загальним принципам права адміністративних деліктів, так і конституційному принципу визначеності). По-друге, інститут адміністративно-правової відповідальності юридичних осіб за митні делікти в Україні практично відсутній: відповідальність покладається на посадових осіб підприємства, але не на підприємство як суб'єкта господарювання. По-третє, механізм конфіскації як додаткового адміністративного стягнення за митні правопорушення, на нашу думку, порушує питання необхідності дотримання стандартів справедливого судочинства, зважаючи на значні майнові наслідки цього заходу.

Як наслідок, в Україні склався певною мірою перехідний правовий режим щодо митних правопорушень, де складнощі воєнного стану стикаються із застарілим процесуальним апаратом та концептуальними невідповідностями в межах адміністративної та кримінальної відповідальності.

Реформи, що мають бути проведені в цій сфері, повинні враховувати вимоги ефективного захисту митних інтересів держави в умовах збройного конфлікту, а також гарантування прав суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. За 2024 рік митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 18 млрд грн / Державна митна служба України : офіційний вебсайт. URL : https://customs.gov.u (дата звернення: 01.03.2026).

2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2012. № 44–45, 46–47, 48. Ст. 552. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-1 (дата звернення: 01.03.2026).

3. Шевчук О. Р. Протидія порушенням митних правил в Україні та перспективи адміністративно-процедурного врегулювання. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. Ужгород, 2024. № 2. С. 533–539. Бібліогр. : с. 539 (16 назв). URL : http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303690/29572

4. Міністерством фінансів України ініційовано зміни до Митного кодексу України в частині адміністративної відповідальності за порушення митних правил. PwC Україна. 2023. URL : https://www.pwc.com/ua/uk/publications/tax-and-legal-alert/2023/amendments-to-customs-code-ukraine.htm (дата звернення: 02.03.2026).

5. Відповідальність за порушення митних правил: до Митного кодексу внесуть зміни. Проєкт № 10257 / Верховна Рада України. 2024. URL : https://biz.ligazakon.net/news/23238 (дата звернення: 02.03.2026).

Ольга ГЕТМАНЕЦЬ,
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри правового забезпечення
підприємницької діяльності та фінансової безпеки,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ФІНАНСОВА РОЗВІДКА ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

В умовах воєнного стану в Україні забезпечення стабільного, системного та ефективного правого регулювання фінансового обігу є запорукою безпеки національного господарства та захистом захисту національних інтересів. Актуальною проблемою є забезпечення правого порядку проведення фінансових операцій, попередження фінансових правопорушень та злочинів. З цією метою проведення фінансової розвідки, як одного із напрямів фінансового моніторингу, потребує правової визначення сутності та повноважень діяльності суб'єктів.

Аналіз повноважень суб'єктів державного фінансового моніторингу доводить, що правовий механізм державного фінансового моніторингу реалізується шляхом встановлення повноважень на проведення заходів, які можливо згрупувати та означити, як: нормотворчі, організаційні, контрольні, інформаційно-аналітичні та з фінансової розвідки. В сучасних умовах воєнного стану в Україні набуває актуальності проведення фінансової розвідки, як сучасного засобу стеження за фінансовими операціями і недопущення протиправності їх проведення.

В Україні функції фінансової розвідки виконує Державна служба фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг), яка є національним підрозділом фінансової розвідки (FIU). У повноваженнях служби - аналіз підозрілих фінансових операцій, боротьба з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму та обходом санкцій, особливо в умовах війни. У чинному законодавстві та наукових дослідженнях відсутньої єдність поглядів на фінансову розвідку. Присутня думка, що діяльність уповноважених суб'єктів з проведення фінансової розвідки притаманна суб'єктам фінансового моніторингу, як відповідні адміністративні повноваження [1]. Іноді фінансова розвідка визначається науковцями, як елемент досудового розслідування у кримінальних провадженнях, які пов'язані з дослідженням фінансових операцій [2].

В сучасних умовах в Україні слід враховувати наявність таких процесів і явищ, пов'язані з війною, як інфляція, безробіття, руйнування матеріального виробництва та інфраструктури ринку, корупцію та кризу в окремих галузях виробництва, ризики використання криптовалюти у незаконних операціях та інші, які супроводжуються зростанням економічних злочинів та «тіньових» економічній процесів. Негативні явища в економіки країни потребують постійного відслідкувано фінансових активів, що можуть використовуватися для незаконних операцій. Слід враховувати також міжнародну співпрацю України у глобальний системі протидії відмиванню коштів і потребу ефективного аналізу трансакцій

З позицій призначення державного фінансової розвідки у фінансовій системі і завдань в системі національної безпеки, слід визначити, що правовий механізм державного фінансової розвідки повинен законодавчо забезпечувати повноваження суб’єктів, як первинного так і державного фінансового моніторингу по попередженню та усуненню негативних наслідків незаконних фінансових операцій у фінансовій системі країні.

Отже, фінансова розвідка України – це ключовий елемент економічної та національної безпеки, який забезпечує контроль за фінансовими потоками, протидію злочинним схемам і інтеграцію у світову систему боротьби з відмиванням коштів. Її значення особливо зросло в умовах війни, коли фінансові операції напряму пов’язані з обороноздатністю та суверенітетом держави. Врахування значення фінансової розвідки для національної безпеки потребує удосконалення подальшого правового забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт Державної служби фінансового моніторингу за 2024 рік. Київ, 2025. URL : https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/2025/REPORT2024.pdf

2. Колодійчук О., Карапетян О., Рудий Р. Передумови та ретроспектива формування фінансової розвідки України. *Актуальні проблеми правознавства.* 2023. № 3 (35). URL : https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/168

Марина ГЛУХ,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Владислав ЄФІМЕНКО,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПУБЛІЧНИЙ ЗОВНІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА СТАНДАРТИ ЄС І INTOSAI

У сучасних умовах трансформації міжнародного правопорядку та поглиблення європейської інтеграції особливого значення набуває ефективність публічного зовнішнього фінансового контролю як ключового інструменту забезпечення прозорості, підзвітності та належного управління публічними фінансами. У цьому контексті фінансовий контроль виходить за межі суто фінансово-правового регулювання, набуваючи міжгалузевого характеру та інтегруючись у систему міжнародних стандартів.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю гармонізації національної системи фінансового контролю України зі стандартами Європейського Союзу та міжнародними принципами, сформованими в межах діяльності Міжнародної організації вищих органів аудиту (INTOSAI). Вказані стандарти формують основу сучасного міжнародного правопорядку у сфері публічних фінансів і визначають універсальні підходи до організації зовнішнього фінансового контролю.

Як слушно зазначено у наукових дослідженнях, система публічного зовнішнього фінансового контролю у розвинених державах формується з урахуванням міжнародних правових актів і глобального досвіду [1, с. 191]. Це свідчить про її тісний зв’язок із міжнародними правовими процесами та необхідність імплементації відповідних стандартів у національні правові системи.

У межах Європейського Союзу функціонує комплексна система фінансового контролю, що включає як наднаціональні, так і національні інституції. Важливу роль відіграє Європейська рахункова палата, яка здійснює аудит бюджету ЄС і забезпечує контроль за використанням фінансових ресурсів Союзу [2]. Водночас національні вищі органи аудиту (Supreme Audit Institutions, SAI) інтегровані у загальноєвропейську систему фінансового нагляду, діючи відповідно до узгоджених принципів [3].

Базові стандарти функціонування вищих органів фінансового контролю закріплені у документах INTOSAI, зокрема у Лімській декларації керівних принципів аудиту державних фінансів (1977 р.) [4] та Мексиканській декларації незалежності вищих органів аудиту (2007 р.) [5]. Ці акти визначають фундаментальні принципи діяльності органів зовнішнього фінансового контролю, серед яких: інституційна незалежність; функціональна автономія; достатність повноважень; доступ до інформації; об’єктивність і неупередженість; прозорість діяльності та підзвітність суспільству.

Система фінансового контролю Німеччини базується на чітко визначеній нормативно-правовій основі, яка включає Конституцію, Федеральний закон про Федеральну контрольну палату (нім. Bundesrechnungshofgesetz), Федеральний бюджетний кодекс (Bundeshaushaltsordnung) та інші нормативно-правові акти [1, с. 194]. Така комплексність правового регулювання забезпечує стабільність функціонування контрольних органів та їх інтеграцію у систему публічного управління.

У контексті зазначених стандартів особливий інтерес становить досвід Німеччини, де сформована одна з найбільш ефективних систем публічного зовнішнього фінансового контролю в Європі.

Центральне місце у системі зовнішнього фінансового контролю займає Федеральна контрольна палата (Bundesrechnungshof), яка є вищим незалежним органом фінансового контролю на федеральному рівні та підзвітна виключно закону [1, с. 196]. Конституційні гарантії незалежності цього органу відповідають стандартам INTOSAI та забезпечують його автономність від виконавчої та законодавчої влади.

Особливістю німецької моделі є її федеративна структура, що передбачає функціонування рахункових палат як на федеральному, так і на рівні земель. Такий підхід дозволяє забезпечити багаторівневий фінансовий контроль, що охоплює всі рівні публічної влади – від федерального до муніципального [1, с. 196]. Це відповідає принципу субсидіарності, який є одним із ключових у праві Європейського Союзу.

Федеральна рахункова палата Німеччини виконує не лише контрольну, але й консультативну функцію, надаючи рекомендації парламенту та уряду щодо підвищення ефективності фінансового управління [6, с. 116]. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку фінансового контролю, згідно з якими аудит має сприяти не лише виявленню порушень, але й запобіганню їм.

Важливою характеристикою є також довгостроковість призначення керівництва органів фінансового контролю, що мінімізує політичний вплив та забезпечує стабільність їх діяльності [1, с. 190]. Це повністю узгоджується з положеннями Мексиканської декларації INTOSAI щодо незалежності вищих органів аудиту.

У контексті міжгалузевих правових процесів публічний фінансовий контроль у Німеччині демонструє інтеграцію різних галузей права. Зокрема, він поєднує: фінансове право (регулювання бюджетних відносин); адміністративне право (процедури аудиту та контролю); конституційне право (визначення статусу органів контролю); європейське право (імплементація стандартів ЄС); міжнародне право (дотримання стандартів INTOSAI).

Такий міжгалузевий характер підтверджує, що публічний зовнішній фінансовий контроль є складовою сучасного міжнародного правопорядку, який формується під впливом глобалізаційних процесів.

Особливу роль у забезпеченні ефективності фінансового контролю відіграє цифровізація та автоматизація аудиторських процесів. Як зазначається у дослідженнях, розвиток внутрішнього контролю та впровадження автоматизованих систем аудиту дозволяють значно підвищити якість перевірок та зменшити вплив людського чинника [1, с. 198]. Це відповідає сучасним викликам цифрової трансформації публічного управління.

З урахуванням досвіду Німеччини та міжнародних стандартів INTOSAI можна сформулювати ключові напрями вдосконалення системи публічного зовнішнього фінансового контролю в Україні: посилення інституційної незалежності Рахункової палати; розширення повноважень органів фінансового контролю; впровадження стандартів INTOSAI у національне законодавство; розвиток системи внутрішнього аудиту та контролю; цифровізація процесів фінансового контролю; посилення взаємодії з європейськими інституціями фінансового нагляду.

Таким чином, публічний зовнішній фінансовий контроль у сучасному міжнародному правопорядку виступає не лише інструментом контролю за використанням бюджетних коштів, але й важливим механізмом забезпечення

фінансової стабільності, боротьби з корупцією та підвищення ефективності публічного управління.

Досвід Німеччини, узгоджений із стандартами ЄС та INTOSAI, демонструє високий рівень інституційної зрілості системи фінансового контролю та може бути використаний як орієнтир для реформування відповідної системи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єфіменко В. О. Особливості нормативно-правового регулювання здійснення публічного зовнішнього фінансового контролю в Польщі та Німеччині. *Правова держава.* 2025. № 59. URL : https://pd.onu.edu.ua/article/view/340316 (дата звернення: 14.04.2026).

2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT (date of access: 14.04.2026).

3. European Commission. Public Internal Financial Control (PIFC). URL : https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/conditions-membership/chapters-acquis_en (date of access: 14.04.2026).

4. Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts (INTOSAI, 1977). URL : https://www.issai.org/pronouncements/intosai-p-1-the-lima-declaration/ (date of access: 14.04.2026).

5. Mexico Declaration on SAI Independence (INTOSAI-P 10, 2007). URL : https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/INT_P_1_u_P_10/INTOSAI_P_10_en_2019.pdf (date of access: 14.04.2026).

6. Слободяник Ю. Б. Формування системи державного аудиту в Україні : монографія. Суми : ФОП Наталуха А. С., 2014. 321 с.

Владислав ГОЛОПАПА,
аспірант Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ

Сучасний міжнародний правопорядок дедалі відчутніше формується під впливом цифровізації, яка змінює не лише технічні засоби взаємодії держав, інституцій і приватних суб'єктів, а й саму логіку правового регулювання. Якщо раніше міжнародне право переважно реагувало на територіально локалізовані явища, то нині воно змушене охоплювати транскордонні потоки даних, електронну ідентифікацію, кіберзлочинність, цифрові довірчі послуги, алгоритмічне управління та штучний інтелект. У цьому контексті цифровізація постає не допоміжним фактором, а самостійним чинником трансформації міжнародного правопорядку, який запускає складні міжгалузеві процеси на стику міжнародного, європейського, адміністративного, інформаційного, фінансового права та права прав людини [6, с. 1; 1, с. 2].

Однією з ключових ознак цієї трансформації є зростання ролі правового регулювання цифрових ризиків. У матеріалах Європейської Комісії щодо AI Act прямо наголошено, що, хоча більшість систем штучного інтелекту створюють мінімальний або низький ризик, окремі системи можуть породжувати суттєві загрози для безпеки, засадничих прав і справедливості рішень, зокрема у сфері працевлаштування чи доступу до публічних благ [6, с. 1]. Саме тому AI Act було побудовано на ризик-орієнтованій моделі, а деякі практики, зокрема соціальне скорингування, використання емоційного розпізнавання на роботі й у закладах освіти, а також масове збирання зображень для розширення баз розпізнавання облич, були прямо заборонені; ці заборони набули чинності вже в лютому 2025 року [6, с. 2]. У цьому проявляється новий підхід до правопорядку: цифрове регулювання переходить від загальних політичних декларацій до конкретних юридично обов'язкових заборон і превентивних механізмів [6, с. 1–2].

Показово, що AI Act позиціонується Європейською Комісією як перша у світі комплексна правова рамка для штучного інтелекту [6, с. 1]. Це

означає, що цифровізація сьогодні впливає на міжнародний правопорядок не лише через технічні зміни, а й через формування нових нормативних центрів тяжіння. Європейський Союз фактично пропонує модель, яка може поширюватися за межі самого Союзу, оскільки розробники, провайдери і користувачі цифрових рішень змушені орієнтуватися на ці стандарти у транскордонній діяльності. Відтак сучасний міжнародний правопорядок дедалі більше формується через регуляторні режими, що мають наднаціональний характер, але водночас впливають на глобальні практики.

Не менш показовим є досвід цифрового регулювання у фінансовій сфері. У Регламенті ЄС 2022/2554 про цифрову операційну стійкість фінансового сектору підкреслено, що в цифрову епоху інформаційно-комунікаційні технології підтримують складні системи щоденної діяльності, забезпечують функціонування ключових секторів економіки та водночас підвищують уразливість до кіберзагроз [7, с. 1]. Документ прямо вказує, що цифровізація не лише спростила фінансові операції, а й поглибила взаємозалежності всередині фінансового сектору та його залежність від сторонніх інфраструктурних і сервісних провайдерів [7, с. 1]. Через це локалізовані кіберінциденти здатні швидко поширюватися через фінансові канали та спричиняти втрату довіри до ринку загалом [7, с. 2]. Така оцінка важлива для міжнародно-правового аналізу, бо засвідчує: цифрові ризики більше не можуть розглядатися як внутрішня технічна проблема окремої держави чи компанії. Вони мають транскордонний ефект і безпосередньо стосуються стабільності спільного ринку, міжнародного нагляду та координації між юрисдикціями [7, с. 2–4].

У цьому ж контексті варто звернути увагу на нову Конвенцію ООН проти кіберзлочинності. За даними UNODC, її було ухвалено Генеральною Асамблеєю ООН 24 грудня 2024 року, відкрито для підписання 25 жовтня 2025 року, а на церемонії підписання вона зібрала 72 підписанти [8, с. 1]. У характеристиці Конвенції наголошено, що вона є першим комплексним глобальним договором у цій сфері, спрямованим як на запобігання та протидію кіберзлочинності, так і на зміцнення міжнародного співробітництва у сфері електронних доказів [8, с. 1]. Для сучасного міжнародного правопорядку це має принципове значення. Йдеться не просто про появу ще одного договору, а про спробу виробити універсальні правила в середовищі, де традиційні підходи до територіальності, юрисдикції й доказування вже не спрацьовують у повному обсязі. Сам факт появи такої Конвенції свідчить, що цифровізація змусила міжнародне право перейти до нової договірної

фази, де технічне середовище прямо визначає юридичну архітектуру співпраці держав [8, с. 1–2].

На європейському рівні ще одним важливим напрямом трансформації є електронна ідентифікація. Регламент ЄС 2024/1183, який формує European Digital Identity Framework, виходить із того, що особи в межах Союзу мають отримати цифрову ідентичність під власним контролем, придатну для використання в цифровому середовищі та у транскордонних сервісах [9, с. 1–2]. У документі прямо зазначено, що гармонізований підхід до електронної ідентифікації має зменшити фрагментацію між національними рішеннями, забезпечити безпечну та надійну автентифікацію в усьому Союзі, а також надати юридично визнані електронні атестації атрибутів [9, с. 2]. Це означає, що цифровізація поступово змінює класичне розуміння юридичного визнання особи: дедалі важливішими стають інтероперабельність, взаємне визнання цифрових атрибутів і правова сила електронних підтверджень у різних юрисдикціях [9, с. 2–3].

У цьому вимірі особливо показовим є український досвід. Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» визначає правові та організаційні засади електронної ідентифікації, електронних довірчих послуг, у тому числі транскордонних, а також прямо пов’язує ці сфери з електронною взаємодією суб’єктів [1, с. 1–3]. Подальші зміни, внесені Законом № 2801-IX, були спрямовані саме на забезпечення укладення угоди між Україною та ЄС про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг і на імплементацію законодавства ЄС у сфері електронної ідентифікації [1, с. 1]. Важливо, що ці зміни торкнулися не лише декларативного рівня, а й процесуального права: електронна ідентифікація та кваліфікований електронний підпис були інтегровані в механізми електронного судочинства, електронних доказів і дистанційної участі в судовому процесі [1, с. 1–3].

Окреме значення має постанова Кабінету Міністрів України від 11 червня 2025 року № 689, якою затверджено вимоги до випуску гаманців з цифровою ідентифікацією [3, с. 1–2]. У поєднанні з офіційним повідомленням про те, що українські електронні підписи та печатки на цифрових документах можуть перевірятися в державах-членах ЄС, а Дія.Підпис-EU відповідає вимогам eIDAS, це дає підстави розглядати Дію не просто як внутрішній сервіс цифрової держави, а як елемент поступового входження України до спільного європейського цифрового правового простору [3, с. 1]. Саме тут найвиразніше видно міжгалузевий характер сучасних правових процесів:

адміністративні послуги, довірчі сервіси, транскордонне визнання документів, стандарти ЄС і міжнародно-правові гарантії взаємодії дедалі більше утворюють єдиний нормативний комплекс.

Отже, цифровізація впливає на сучасний міжнародний правопорядок щонайменше у трьох напрямах. По-перше, вона створює нові правові ризики, пов'язані з кіберзагрозами, штучним інтелектом та транскордонним обігом даних. По-друге, вона спричиняє формування нових юридичних режимів, у яких наднаціональні та міжнародні механізми регулювання набувають більшої ваги. По-третє, вона змінює сам характер взаємодії між національним, європейським і міжнародним правом, оскільки електронна ідентифікація, цифрові довірчі послуги та кібербезпека вже не можуть ефективно регулюватися ізольовано. У найближчій перспективі розвиток міжнародного правопорядку у цифрову епоху залежатиме від здатності правових систем поєднати інноваційність із гарантіями безпеки, прав людини, взаємного визнання та юридичної визначеності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації : Закон України від 01.12.2022 № 2801-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-20 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Про затвердження вимог до випуску гаманців з цифровою ідентифікацією : постанова Кабінету Міністрів України від 11.06.2025 № 689 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/689-2025-%D0%BF (дата звернення: 31.03.2026).

4. Важливий крок до цифрового безвізу: українські електронні підписи та печатки на цифрових документах можуть перевіряти в державах-членах ЄС / Кабінет Міністрів України. 2023. 04 травня. URL : https://www.kmu.gov.ua/news/vazhlyvyi-krok-do-tsyfrovoho-bezvizu-ukrainski-elektronni-pidpysy-ta-pechatky-na-tsyfrovykh-dokumentakh-mozhut-pereviriaty-v-derzhavakh-chlenakh-ies (дата звернення: 31.03.2026).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL : https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013 (дата звернення: 31.03.2026).

6. AI Act | Shaping Europe's digital future / European Commission. URL : https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai (date of access: 31.03.2026).

7. Regulation (EU) 2022/2554 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on digital operational resilience for the financial sector and amending Regulations (EC) No 1060/2009, (EU) No 648/2012, (EU) No 600/2014, (EU) No. 909/2014 and (EU) 2016/1011. *Official Journal of the European Union.* 2022. L 333. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2554/oj/eng (date of access: 31.03.2026).

8. United Nations Convention against Cybercrime; Strengthening International Cooperation for Combating Certain Crimes Committed by Means of Information and Communications Technology Systems and for the Sharing of Evidence in Electronic Form of Serious Crimes. Vienna : United Nations, 2025. URL : https://undocs.org/en/A/79/663 (date of access: 31.03.2026).

9. Regulation (EU) 2024/1183 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 amending Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing the European Digital Identity Framework. *Official Journal of the European Union.* 2024. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32024R1183 (date of access: 31.03.2026).

10. Rules for trustworthy artificial intelligence in the EU: summary of Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) / European Union. 2025. URL : https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/rules-for-trustworthy-artificial-intelligence-in-the-eu.html (date of access: 31.03.2026).

Світлана ГОРЕВАЛОВА,
ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу
Військового інституту, кафедра військового права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Невід'ємною складовою при дослідженні сучасного стану адміністративно-правового регулювання міжнародного співробітництва України є питання укладення міжнародних договорів в секторі безпеки і оборони під час правового режиму воєнного стану.

Відповідно до наказу Міністерства оборони України від 23.07.2021 № 218 «Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України» міжнародне співробітництво є складовою зовнішніх відносин України, які здійснюються в рамках реалізації державної політики для забезпечення національних інтересів у зовнішньополітичній сфері, сфері оборони та воєнній сфері згідно з законодавством України та нормами міжнародного права [1].

З приєднанням до Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, ухваленням Закону України «Про міжнародні договори», Україна взяла на себе юридично обов'язкові зобов'язання щодо дотримання норм міжнародного права, тобто йдеться про обов'язок належного та добросовісного виконання положень міжнародних договорів, укладених її уповноваженими представниками [2; 3].

Відповідно до положень статті 3 Закону України «Про міжнародні договори України», укладення міжнародних договорів здійснюється Президентом України або за його уповноваженням - від імені держави; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду; а також міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та державними органами – від імені відповідних органів державної влади. У зв'язку з цим, залежно від суб'єкта, який виступає стороною договору, такі міжнародні договори класифікуються на міждержавні, міжурядові та міжвідомчі [3].

Натомість доцільною вважається додаткова класифікація міжнародних договорів за критерієм сфер їх правового регулювання.

При розгляді міжнародних договорів через призму сфери оборони і воєнної сфери, слід відмітити, що міжнародні договори, які укладені від імені України безпосередньо впливають на оборонне, військове міжнародне співробітництво.

Це договори політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації та інші [3].

Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України, який наділений великим об’ємом повноважень у сфері оборони.

Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [3].

Міністерством оборони України та Збройними Силами України міжнародне співробітництво здійснюється за воєнно-політичним, військово-технічним, військовим та іншими напрямами [1].

Відповідно у системі Міністерства оборони України логічною і доцільною можна вважати класифікацію міжнародних угод на воєнно-політичні, військові, військово-технічні.

Міністерством оборони України здійснюється розроблення та укладання договорів з іноземними державами за відповідними напрямами діяльності, зокрема, міжнародних міжвідомчих угод у сфері оборонного співробітництва, договорів, що регулюють надання міжнародної військової допомоги, а також постачання озброєння і військової техніки; угод про організацію та проведення заходів військової підготовки між оборонними відомствами України та інших держав; інших договорів, пов’язаних із військовою сферою.

Кожен із зазначених договорів має певну процедуру укладення та погодження з центральними органами виконавчої влади в залежності від їх

рівня укладення та набрання чинності. Так, основними нормативно – правовими актами у цій сфері є Закон України «Про міжнародні договори України», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України» від 18 липня 2007 р. № 950, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру» від 17 червня 1994 р. № 422.

У цьому розрізі слід відмітити, що потребує опрацювання найбільш проблемне питання, яке впливає на укладання міжнародних договорів, а саме: урегулювання питання притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб за порушення строків опрацювання центральними органами виконавчої влади цих договорів під час проходження процедури погодження шляхом внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Потрібно звернути увагу, що перед початком повномасштабної агресії росії Урядом України були внесені зміни в Регламент Кабінету Міністрів України, де вказується що проєкти актів Кабінету Міністрів з питань забезпечення обороноздатності держави, з інших питань, пов’язаних із виникненням загрози життю та/або здоров’ю населення, підготовлені під час дії воєнного стану, погоджуються заінтересованими органами протягом 6 годин з моменту отримання таких проектів актів [4].

Внаслідок недотримання цих нормативних приписів та затримання процедури погодження проекту міжнародного договору, виникає затягування процесу укладення міжнародних договорів, особливо в частині постачання озброєння та військової техніки, підготовки військовослужбовців, що призводить до ризиків невиконання міжнародних зобов’язань, іміджевих втрат України, негативних наслідків в частині зниження обороноздатності в умовах правового режиму воєнного стану.

Динаміка зовнішніх відносин та реалії сьогодення обумовлюють ретельне вивчення та вдосконалення нормативно - правового урегулювання питань, пов’язаних з міжнародним співробітництвом з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, яке здійснюється Міністерством оборони України, Збройними Силами України, так як міжнародні договори України, що укладаються у цій сфері відіграють значну роль, оскільки спрямовані на підвищення обороноздатності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про здійснення міжнародного співробітництва Міністерством оборони України та Збройними Силами України : наказ Міністерства оборони України від 23.07.2021 № 218 / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v0218322-21 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : міжнародний документ ООН від 23.05.1969 / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_118 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15 (дата звернення: 31.03.2026).

4. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950 / Офіційний вебпортал парламенту України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/950-2007-%D0%BF (дата звернення: 31.03.2026).

Максим ГРЕБЕНЮК,
кандидат юридичних наук, доцент,
головний науковий консультант відділу з питань національної безпеки та правопорядку Дослідницької служби Верховної Ради України,
м. Київ, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Продовольча безпека є важливою складовою національної безпеки будь-якої держави світу. Повномасштабне російське вторгнення в Україну стало глобальним викликом для міжнародного правопорядку і одночасно потужним випробуванням для продовольчої безпеки не тільки нашої держави, але й для усього цивілізованого світу. Наслідки повномасштабного російського військового вторгнення в Україну призвели до того, що понад 70 мільйонів людей навколо світу опинилися на межі голоду. Російська військова агресія в Україні негативно вплинула на міжнародні продовольчі ринки, логістику та механізми забезпечення світової продовольчої безпеки. Держава-агресор максимально намагається використовувати продовольство як зброю, що є неприпустимим та суперечить елементарним міжнародно-правовим нормам, навмисно руйнує українську економіку, в тому числі інфраструктуру аграрного сектора, провокує ризики збільшення вартості послуг з транспортування українського зерна, порівняно з ціновою політикою на російське збіжжя. Росіяни навмисно спровокували посилення суперництва і підвищення цінової конкуренції, намагаючись витіснити Україну із лідерів постачальників продовольства на світові аграрні ринки. Зухвала російська військова агресія провокує геополітичну нестабільність, призводить до виникнення глобальних проблем економічного характеру не тільки для вітчизняної аграрної та портової інфраструктури України і усього Чорноморського регіону, але й для інших держав світу, зокрема країн Африканського континенту, Південної Америки, які є особливо вразливими до фактору дестабілізації та продовольчих криз. На цьому фоні Україна все ще має власний продовольчий потенціал для динамічного розширення можливостей вітчизняного аграрного експорту з метою опанування світових ринків продовольства. Попри складне сучасне геополітичне становище, вітчизняна аграрна галузь демонструє стійкість, адаптуючись до сучасних викликів і

загроз, забезпечуючи регулярні експортні поставки вітчизняної аграрної продукції за кордон. Важливим пріоритетом залишається розширення участі України у забезпеченні міжнародного правопорядку і зокрема глобальної продовольчої безпеки, шляхом зміцнення своїх лідерських позицій на світових ринках продовольства, збільшення експорту вітчизняної аграрної продукції [1].

Світова продовольча безпека як важлива складова міжнародного правопорядку залишається ключовим елементом підтримання глобальної стабільності, а Україна, як один із провідних експортерів аграрної продукції відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчих потреб багатьох країн світу. За таких умов світова продовольча безпека безпосередньо залежить від потенціалу українського аграрного експорту, обсягів національного аграрного товарного виробництва, оперативності постачання продуктів харчування на зовнішні аграрні ринки. Незважаючи на катастрофічні наслідки повномасштабного російського вторгнення, Україна залишається відданою збереженню своєї ключової ролі гаранта забезпечення світової продовольчої безпеки, міжнародного правопорядку, попри велику кількість знищених об'єктів транспортної і складської інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, заподіяних масштабних збитків.

На виконання задекларованих стратегічних засад у сфері забезпечення продовольчої безпеки [2], Україна продовжує здійснювати постачання власної аграрної продукції для забезпечення продовольчих потреб понад 400 млн. населення світу, впевнено здійснює просування українського продовольства на зовнішні продовольчі ринки. Ефективне використання вітчизняного аграрного експортного потенціалу на світовому ринку продовольства залишається пріоритетним завданням державної політики, що включає: диверсифікацію логістичної інфраструктури, розширення альтернативних маршрутів експорту аграрної продукції, відновлення повноцінної роботи та розвиток портової галузі (збільшення вантажообігу в морських портах, підвищення ефективності використання наявних потужностей та збалансований розвиток нових морських портів із достатньою пропускною спроможністю наземної інфраструктури, покращення сервісу в морських портах, забезпечення оптимальної логістики та мінімізації вартості послуг) [3].

Адже попри позитивні здобутки, негативними факторами, які створюють певні ризики для подальшої розбудови вітчизняного аграрного експорту, відносяться: 1) зміна торговельної політики держав, які входять до найбільших імпортерів українського зерна; 2) поступове припинення торговельними партнерами України дії режиму повної лібералізації доступу до

ринків, що надавався товарам українського походження у якості пільги після початку повномасштабної російської агресії України, що може згодом призвести до зменшення обсягів постачання української аграрної продукції на зовнішні ринки за відсутності відповідних подальших домовленостей; 3) масштаби систематичних крадіжок українського зерна росіянами на тимчасово окупованих територіях. Росія п'ятий рік поспіль підриває міжнародний правопорядок не тільки використовуючи військову агресію проти України, але й позиціонує себе як держава-крадій, здійснюючи незаконний вивіз зерна з тимчасово окупованих територій України. Білорусь разом із Росією реалізують схеми незаконного експорту української аграрної продукції з тимчасово окупованих територій: лише у 2025 році звідти вивезли понад 2 мільйони тонн зернових культур [4].

Сучасною загрозою для міжнародного правопорядку, так і світової продовольчої безпеки як фактору забезпечення глобальної стабільності залишається розпочата 28 лютого 2026 року ескалація конфлікту в Ірані, яка спричинила коливання на світових аграрних ринках, спровокувавши зростання цін як на продовольство, так і енергоносії. Суттєве погіршення безпекової ситуації на Близькому Сході, поступове розширення географії конфлікту призвело до блокування Іраном торговельних шляхів через Ормузьку протоку і як наслідок – зростання цін на нафту та потужний удар по глобальній продовольчій безпеці. Загострення ситуація на Близькому Сході створює нові виклики для світової продовольчої безпеки, що безпосередньо впливає на ринкові позиції України, у зв'язку з цим прогнозується суттєве зростання попиту на українську аграрну продукцію, оскільки провідні держави світу прагнуть максимально наростити власні стратегічні запаси продовольства. Водночас успіх України як держави-донора залежить від стабільності логістичних шляхів, зокрема безпечної роботи чорноморських портів у період збору врожаю сільськогосподарських культур, на які щоденно зростає попит у світі.

За таких умов актуальними завданнями для нашої держави, попри правовий режим воєнного стану, залишається зміцнення позицій України в міжнародному діалозі у питаннях боротьби з голодом, розвиток двостороннього та багатостороннього співробітництва у сфері забезпечення світової продовольчої безпеки. Потребують уточнення на законодавчому рівні пріоритетні засади державної зовнішньої аграрної політики, визначення переліку заходів, спрямованих на посилення експортної складової АПК, розбудови міжнародного співробітництва у сфері забезпечення світової продовольчої безпеки за участю України. Практична реалізація таких кроків вимагає

прискорення схвалення на урядовому рівні стратегічних основ розвитку аграрного експорту України, розробки комплексу заходів з післявоєнного відновлення вітчизняного АПК, які мають бути спрямовані на розвиток ресурсного потенціалу з метою забезпечення як внутрішніх потреб, так і збільшення обсягів експорту аграрної продукції, посилення світової продовольчої безпеки за рахунок потенціалу вітчизняного аграрного виробництва. Водночас, існує нагальна потреба посилення міжнародно-правових санкцій проти держави-агресора, ініціювати перед світовою спільнотою питання щодо припинення членства Росії у Продовольчій та сільськогосподарській організації (ФАО) ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 448/2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/448/2021 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/684-2024-%D1%80 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1163-2024-%D1%80 (дата звернення: 31.03.2026).

4. Білорусь допомагає росіянам викрадати українське зерно. URL : https://24tv.ua/agro24/vkradene-okupovanih-teritoriy-ukrayinske-zerno-vivozitsya-bilorussyu_n3020613 (дата звернення: 31.03.2026).

Роман ГРИЦАЙ,
аспірант кафедри державного управління
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРОТИДІЯ ПРОПАГАНДІ В УКРАЇНІ: ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ

Сучасний інформаційний простір характеризується не лише зростанням обсягів даних і доступністю каналів комунікації, а й якісною зміною способів інформаційного впливу на суспільство. Пропаганда у XXI столітті перестала бути суто «лінійною» передачею ідей через традиційні медіа і трансформувалася в технологічно адаптивний інструмент, який використовує цифрові платформи, соціальні мережі, алгоритмічні механізми поширення контенту та персоналізовані комунікаційні моделі. Її ключовими ознаками стають прихованість, гнучкість і здатність пристосовуватися до когнітивних та емоційних характеристик аудиторії, що підвищує ефективність маніпуляції та ускладнює своєчасне виявлення пропагандистських впливів.

Важливим висновком є те, що зростання інформаційної відкритості та розширення доступу до джерел інформації не знижує вплив пропаганди автоматично. Навпаки, за відсутності належних правових та інституційних запобіжників це створює сприятливі умови для поширення дезінформації, викривлених наративів і цілеспрямованих інформаційно-психологічних операцій, які впливають на стабільність суспільно-політичних відносин, демократичні інститути та суверенітет держави [1–4]. У цій логіці сучасні методи пропаганди доцільно розглядати не просто як елемент комунікацій, а як інструмент гібридного впливу, що має безпековий вимір і здатний ініціювати або підсилювати соціальні конфлікти та політичну дестабілізацію [2; 4].

Історично пропаганда як метод впливу супроводжувала збройні конфлікти, але з розвитком масових комунікацій у XX столітті набула системних рис державної політики. Практики світових воєн продемонстрували масштабність і технологічність інформаційних кампаній, використання різних медіаканалів, адресності впливу та психологічних прийомів мобілізації й деморалізації. Тоталітарні моделі пропаганди (зокрема нацистська та радянська) показали ефект централізації, системності й монополії на інформацію, що формувало «закрите середовище» без альтернативних джерел і

підвищувало результативність маніпуляції. Водночас сучасна пропаганда функціонує в іншій архітектурі – децентралізованого цифрового простору, де вплив досягається не стільки забороною альтернатив, скільки швидкістю тиражування повідомлень, їх емоційною насиченістю, контекстним викривленням і персоналізацією під конкретні групи [3].

У науковій доктрині методи інформаційної боротьби умовно поділяють на силові, інтелектуальні та комбіновані. Силові методи передбачають технічне або фізичне ураження елементів інформаційної інфраструктури, обмеження доступу до інформації та порушення функціонування систем управління. Інтелектуальні методи фокусуються на впливі на свідомість, мислення і поведінкові установки – зокрема через рефлексивне управління, маніпуляцію інтерпретаціями та нав'язування моделей сприйняття подій. Комбіновані методи поєднують обидва підходи та становлять найбільшу небезпеку, оскільки синхронізують інформаційні, психологічні, кібернетичні й політичні інструменти для досягнення інформаційної переваги [4].

Особливе місце в сучасних умовах займає «віртуальна» пропаганда в мережі Інтернет, яка використовує інтерактивність, швидкість поширення інформації та можливість адресного впливу на соціальні групи. Це зменшує часовий розрив між інформаційним повідомленням і бажаним поведінковим результатом, формуючи стійкі наративи, що поступово закріплюються у масовій свідомості. Унаслідок цього межа між достовірною інформацією та навмисно викривленими повідомленнями розмивається, а інформаційний простір набуває ознак безперервного протиборства.

У контексті національної інформаційної безпеки ключовим практичним завданням є формування цілісного механізму державної протидії сучасним пропагандистським впливам. Ефективна протидія потребує не ситуативних реакцій, а комплексної стратегії, яка поєднує правові, організаційні, технологічні та освітні заходи: раннє виявлення пропагандистських впливів, мінімізацію їх наслідків, підвищення інформаційної стійкості суспільства, розвиток інституційної координації та спроможності держави діяти на випередження [1]. Практичний сенс такого підходу полягає у переході від «боротьби з окремими повідомленнями» до системного управління ризиками інформаційного впливу: уточнення критеріїв і ознак дезінформації та маніпуляцій, узгодження ролей суб'єктів публічної влади, підвищення технологічної спроможності моніторингу інформаційного простору, а також формування медіаграмотності як довгострокового запобіжника.

Отже, феномен сучасної пропаганди полягає в тому, що чим вищий рівень розвитку інформаційного суспільства і технологій, тим різноманітніші та «тонші» методи впливу на масову свідомість. Це вимагає комплексного переосмислення державної політики у сфері інформаційної безпеки: поєднання правових та організаційних рішень із технологічними можливостями й освітніми інструментами, спрямованими на підвищення стійкості суспільства до маніпулятивних практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 квітня 2019 р. Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. 384 с.

2. Баран М. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні : дис. … докт. філософ. 081 – Право. Львів, 2022. 244 с.

3. Васильєва Н. В. Пропаганда як складова інформаційно-комунікативної політики і загроза національній безпеці. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2022. С. 34–41. URL : https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/201/188

4. Де Лара Ф. Дезінформація і пропаґанда за доби постправди. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2018. № 4. С. 64–72.

Інна ДЕМЧЕНКО,
викладач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЧОМУ СУЧАСНА ПОЛІТИКА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ БАЗУЄТЬСЯ НА ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСАХ НАЙБІЛЬШИХ ЕКОНОМІЧНО-РОЗВИНЕНИХ КРАЇН СВІТУ?

Дана тема дослідження виникла у зв’язку з вивченням еволюції засад міжнародного правопорядку в контексті глобальної безпеки та збройних конфліктів. Вона, як ніколи, є актуальною в призмі сучасних подій в Україні та світі.

Як відомо, еволюцією вважається природний процес поступових та незворотних змін будь чого, що супроводжується не лише адаптацією до середовища, а й вимиранням.

Міжнародний правопорядок так само проходить еволюцію та зазнає трансформацій. Це супроводжується не лише змінами на краще а й руйнуванням сталих механізмів міжнародних правових систем. Щоб дослідити еволюцію міжнародного правопорядку, необхідно розглянути діяльність його основних інституцій.

Ліга Націй – це перша міжнародна міждержавна організація, створена після Першої світової війни з метою розвитку співробітництва, досягнення миру та безпеки між народами. У разі виникнення загрози конфліктів, країни-члени Ліги Націй були зобов'язані розірвати з агресором усі економічні й культурні зв'язки та оголосити йому загальну блокаду. Безпомічність Ліги Націй проявилася при обговоренні скарг на японську агресію проти Республіки Китай, розпочату в 1931 р., італійську проти Ефіопської імперії (1935–1936), радянську проти Фінляндії (1939–1940).

Отже, діяльність першої інституції міжнародного правопорядку поступово набувала номінального значення та втрачала реальний вплив на глобальний світовий порядок.

Так само Ліга Націй «закривала очі» на підтримку німцями нацистів та політику Гітлера починаючи з 1933 року. Не зважаючи на нарощування агресивної політики Німеччини, Японії та СРСР, спалахи загарбницьких

воєнних конфліктів, країни Ліги націй не лише не розірвали з агресорами усі економічні й культурні зв'язки, а й продовжували вести з ними торгівлю та запрошували на спортивні змагання. Так, з серпня по вересень 1939 року в Буенос-Айресі пройшла VIII Шахова олімпіада, в якій приймали участь 27 країн, зокрема США, Канада, Велика Британія, Франція, Бразилія та інші країни Південної Америки та Європи. Збірна Німеччини на цій олімпіаді здобула золото. Як відомо, 1 вересня 1939 року Німеччина напала на Польщу та розпочала Другу світову війну, в якій загинуло близько 80 мільйонів людей.

Невиконання поставлених перед собою завдань, відсутність світового правопорядку та механізмів притягнення до відповідальності за міжнародні правопорушення, потурання та спроби «приручити» тирана, – все це призвело до Другої світової війни. Однак, висновки мало хто робить…

Ліга Націй припинила своє існування у 1946 році, коли її функції були перейняті Організацією Об'єднаних Націй (ООН).

ООН – це друга міжнародна міждержавна організація, створена так само як і Ліга Націй, з метою досягнення миру і безпеки між народами.

Відповідно до ст. 39, 41 та 42 Статуту ООН, Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, або акту агресії та надає рекомендації, або вирішує те, які дії варто вжити для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки. З цією метою вона може застосувати повне або часткове припинення економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових, або інших засобів сполучення, а також розрив дипломатичних відносин. Якщо Рада Безпеки вважатиме, що вище передбачені заходи виявилися недостатніми, вона має повноваження вжити демонстрацію сили, блокаду й інші операції повітряних, морських або сухопутних сил Членів ООН [1].

Якщо в статуті ООН передбачено механізм відповіді на акт агресії, то чому ж у випадку нападу росії на Україну вони не працюють?

Справа в тому, що Рада Безпеки ООН складається з п’ятнадцяти Членів, п’ять із яких є постійними: Китайська Республіка, Франція, СРСР, Велика Британія та США. Про правонаступництво Члена Ради Безпеки в Статуті ООН нічого не йдеться, однак російська федерація після розпаду СРСР була визнана міжнародною спільнотою як держава-правонаступниця Радянського Союзу. Вона перебрала на себе права та обов'язки СРСР, включно з членством в ООН та ядерним статусом.

Натомість Статутом ООН передбачено, що її Члени погоджуються підкорятися рішенням Ради Безпеки й виконувати їх (ст. 25). Також, передбачено що рішення Ради Безпеки вважаються прийнятими, якщо за них подано голоси дев'яти членів Ради, включаючи голоси, які збігаються, всіх постійних членів Ради (ст. 27).

Тож не дивно, що жодне рішення, яке б суперечило інтересам російської федерації не може пройти в Раді Безпеки. Країни-засновниці ООН не передбачили механізму притягнення до відповідальності свого Члена, який має гарантувати мир, а натомість сам розпалює війну.

Таким чином, наразі, ООН так само як і Ліга Націй дискредитувала себе, показавши свою неспроможність забезпечувати міжнародний правопорядок, а її члени, повторюють помилки попередників, потураючи тирану, легалізуючи його агресію шляхом участі на міжнародних спортивних змаганнях та ведення бізнесу.

Однак, якщо ООН неправоздатна, то виникає запитання що, або хто наразі встановлює світовий правопорядок? Відповідь необхідно шукати в світлі сучасних подій та воєнних конфліктів, що спалахують…

Миротворчі операції ООН фінансуються переважно через обов'язкові внески держав-членів, розподілені згідно з економічним рівнем країни. За даними peacekeeping.un.org, бюджет на операції ООН щодо підтримки миру на 2021–2022 роки скоротився в середньому на 2,1 % порівняно з попередніми роками. Найбільші внески роблять країни «економічні гіганти», такі як США та Китай.

Окрім ООН забезпечення безпеки країн-членів здійснює інша міжнародна міжурядова організація, військово-політичний союз 32 держав Північної Америки і Європи – НАТО. США є провідною державою-засновником та найпотужнішим союзником у НАТО, забезпечуючи основний військовий, фінансовий та ядерний потенціал Альянсу. Вашингтон відіграє ключову роль у командуванні, стратегічному плануванні та забезпеченні колективної безпеки, будучи гарантом безпеки для європейських партнерів [2].

На тлі останніх воєнних операцій США «Абсолютна рішучість» у Венесуелі, «Опівнічний молот» та «Епічна лють» в Ірані, можна зробити неоднозначні висновки про те чому ж ані ООН, ані НАТО не використовують силові методи для припинення агресії російської федерації проти України. На думку деяких світових експертів, зовсім невипадковим є те, що дані операції проводились в країнах, що є одними з найбільших експортерів нафти на світовий ринок.

Поза тим, інший економічний гігант Китай тримається, поки що, осторонь від безпосередньої участі в світових воєнних конфліктах, однак, як відомо, підтримує засобами ведення війни російську федерацію. Китаю вигідне продовження війни в Україні. «Пекін може розглядати тривалу війну як інструмент посилення власного впливу як на Росію, так і на країни Європейського Союзу», – таку оцінку озвучив начальник Центру протидії дезінформації РНБО України Андрій Коваленко [3].

Ще з часів Римської імперії існує принцип «cui prodest» (лат.) – «кому це вигідно». Тож конфлікти в світі виникатимуть доти, доки це комусь вигідно.

Отже, висновок напрошується сам собою: еволюція глобальної політики правопорядку та безпеки призвела до того, що остання інституція міжнародного правопорядку більше його не забезпечує і тепер він базується на фінансових інтересах найбільших економічно-розвинених країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організації Об’єднаних Націй : міжнар. документ від 26.06.1945. Офіційний переклад / МЗС України. Лист від 01.08.2025 № 72/14-612-91197. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v1197321-25 (дата звернення: 31.03.2026).

2. США: країна-засновник НАТО та найпотужніший союзник в Альянсі / Журнал «Україна до НАТО». URL : https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/ssha-kraina-zasnovnyk-nato-ta-naypotuzhnishyy-soiuznyk-v-aliansi/ (дата звернення: 31.03.2026).

3. Бережанський І. Китаю вигідне продовження війни в Україні / ТСН. Політика. 2025. 25 грудня. URL : https://tsn.ua/politika/u-rnbo-poiasnyly-chomu-kytaiu-vyhidne-prodovzhennia-viyny-v-ukrayini-2985974.html (дата звернення: 31.03.2026).

Світлана ДЕНИСЮК,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь Україна;
Ярослав ФОКІН,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГІБРИДНИХ І КІБЕРВІЙН: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується істотною трансформацією форм і способів ведення конфліктів. Поряд із традиційними воєнними засобами дедалі більшого значення набувають кібероперації, інформаційні впливи, економічний тиск та інші некінетичні інструменти, що у сукупності формують явище гібридної війни. За таких умов постає потреба в переосмисленні класичних засад міжнародного права, насамперед принципів суверенітету, незастосування сили та міжнародно-правової відповідальності держав.

Однією з визначальних ознак сучасних конфліктів є поєднання зовнішнього тиску з дестабілізацією внутрішньополітичної та соціальної ситуації в державі-мішені. У науковій літературі гібридну війну обґрунтовано розглядають як багатовимірну модель протиборства, у межах якої військові й невійськові засоби застосовуються одночасно та взаємопов’язано [1; 2].

У доктрині поняття гібридної війни найчастіше пов’язують із комбінуванням регулярних і нерегулярних форм боротьби, терористичних практик, інформаційних кампаній, кіберзасобів та елементів криміналізованого впливу для досягнення політичних і стратегічних цілей [3]. Саме така синергія інструментів ускладнює як правову кваліфікацію відповідних дій, так і вироблення належних механізмів міжнародно-правового реагування.

Кібероперації у цій системі посідають особливе місце, оскільки дають змогу впливати на критичну інфраструктуру, комунікаційні мережі, державне управління та інформаційний простір без класичного перетину державного

кордону збройними силами. У сучасній міжнародно-правовій доктрині кібервпливи розглядаються не як явище, відірване від загального правового порядку, а як діяльність, до якої підлягають застосуванню чинні норми міжнародного права [4; 5].

Для міжнародного права принципово важливим є те, що базові засади правопорядку зберігають свою дію і в кіберпросторі. Йдеться, зокрема, про принцип суверенітету, заборону застосування сили, невтручання у внутрішні справи держав, а також обов'язок належної обачності (due diligence), відповідно до якого держава не повинна допускати використання своєї території чи інфраструктури для вчинення міжнародно-протиправних дій проти інших держав [4; 5].

Водночас одними з найбільш дискусійних залишаються питання атрибуції кібератак, встановлення порогу, за яким кібероперація може бути кваліфікована як застосування сили або збройний напад, а також визначення меж відповідальності держави за дії проксі-структур чи недержавних акторів. Саме ці обставини істотно ускладнюють практичну реалізацію норм міжнародного права у сфері кібербезпеки [5; 8].

Додаткову складність створює гібридний характер сучасних конфліктів, за якого воєнні, інформаційні, економічні та кібернетичні засоби застосовуються паралельно і часто без формального оголошення війни. У таких умовах межа між станом миру та збройного конфлікту стає менш чіткою, що ускладнює визначення належного правового режиму та моменту застосування норм міжнародного гуманітарного права [2; 3].

Практика кібератак проти промислових систем і об'єктів критичної інфраструктури, зокрема атак на енергетичний сектор України, продемонструвала, що кібероперації можуть мати цілком відчутні матеріальні наслідки та виступати складником ширших воєнно-політичних кампаній [6]. Це підтверджує, що кіберпростір уже давно став не лише технічною, а й повноцінною безпековою та правовою сферою міжнародного регулювання.

Вагому роль у формуванні сучасних підходів до регулювання кіберпростору відіграють міжнародні організації та експертні платформи. Доктринальні напрацювання, зокрема Tallinn Manual та Tallinn Manual 2.0, систематизували підходи до застосування чинного міжнародного права до кібероперацій, тоді як НАТО послідовно інституціоналізує кіберзахист як складову колективної безпеки [4; 5; 7].

Отже, міжнародно-правове регулювання гібридних та кібервійн перебуває на етапі активного розвитку. Попри відсутність універсального договору, базові принципи міжнародного права залишаються застосовними й до

новітніх форм конфлікту, однак потребують подальшої конкретизації у питаннях атрибуції, відповідальності держав, захисту критичної інфраструктури та координації міжнародного співробітництва. Подальший розвиток цієї сфери має бути спрямований на узгодження позицій держав та міжнародних організацій і на зміцнення глобальної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уздєнова Ю. М. Гібридна війна: сутність, складові та ключові поняття. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74), № 4. С. 172–179. URL : https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.4/2 (дата звернення: 25.03.2026).

2. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ : КАЛАМАР, 2017. 268 с.

3. Hoffman F. G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. 72 p. URL : https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybrid war_0108.pdf (дата звернення: 25.03.2026).

4. Schmitt M. N. (ed.). Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. URL : https://www.cambridge.org/core/books/tallinn-manual-on-the-international-law-applicable-to-cyber-warfare/50C5BFF166A7FED75B4EA643AC677DA (дата звернення: 25.03.2026).

5. Schmitt M. N. (ed.). Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. URL : https://www.cambridge.org/core/books/tallinn-manual-20-on-the-international-law-applicable-to-cyber-operations/E4FFD83EA790D7C4C3C28FC9CA2FB6C (дата звернення: 25.03.2026).

6. Lee R. M., Assante M. J., Conway T. Analysis of the Cyber Attack on the Ukrainian Power Grid. Washington, D.C. : Electricity Information Sharing and Analysis Center ; SANS Industrial Control Systems, 2016. URL : https://media.kasperskycontenthub.com/wp-content/uploads/sites/43/2016/05/20081514/E-ISAC_SANS_Ukraine_DUC_5.pd (дата звернення: 25.03.2026).

7. Cyber defence / NATO. URL : https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/cyber-defenc (дата звернення: 25.03.2026).

8. Shahaf S. International Law of Cyber Warfare: Analysing States and IOs' Legal Positions. *Fordham International Law Journal.* 2025. Vol. 48, Iss. 3. P. 693–755. URL : https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol48/iss3/ (дата звернення: 25.03.2026).

Володимир ДЕРЕВЕЦЬКИЙ,
аспірант кафедри фінансового та податкового права
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КОРПОРАТИВНИЙ ДОГОВІР В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

З урахуванням сучасних умов європейської інтеграції України особливої актуальності набуває адаптація правового регулювання корпоративних правовідносин у національному законодавстві до законодавства Європейського Союзу. Оскільки корпоративний договір є одним із основних видів договорів у корпоративному праві, особливої уваги заслуговує аналіз законодавства держав-членів Європейського Союзу, що регулює особливості укладення корпоративних договорів.

Відповідно до статичних даних, у 69 % країн Європейського Союзу практикується укладення акціонерних угод. Зокрема, у 25 % компаній Бельгії корпоративне управління здійснюється за допомогою корпоративного договору, у Франції – 15 %, Італії – 40 %, Фінляндії – 5 % [1].

У більшості країн Європи корпоративні договори стали нормою життя і реально забезпечують й гарантують інтереси акціонерів (учасників) в управлінні компанією [2].

Разом з тим у законодавстві деяких держав-членів Європейського союзу відсутнє нормативне закріплення інституту корпоративного договору.

Зокрема, законодавство Франції не містить ні легального визначення, ні спеціалізованого правового регулювання корпоративного договору, хоча як інститут він визнаний і доктриною, і правозастосовною практикою [3].

Водночас у німецькій правовій доктрині переважає думка, що договори між учасниками є похідними від цивільно-правового договору учасників про створення товариства (який подібний до конструкції договору простого товариства в українському законодавстві) [3].

Отже, у національному законодавстві держав-членів Європейського Союзу правове регулювання інституту корпоративного договору характеризується різноманітністю підходів, серед яких, зокрема, є і його закріплення безпосередньо у законодавчих актах.

Варто зазначити, що в національному законодавстві України інститут корпоративного договору безпосередньо закріплено у статті 29 Закону України «Про акціонерні товариства» та статті 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Водночас практика застосування корпоративних договорів в Україні залишається обмеженою та характерною переважно для інвестиційних або складних корпоративних структур.

У відповідності до статті 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» корпоративний договір визначено як договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації, вчиняється в письмовій формі [4].

Аналізуючи наведене визначення варто зазначити, що законодавець визначив предметом цього договору права та повноваження учасників товариства.

Водночас зазначеним Законом передбачено можливість участі у корпоративному договорі як третіх осіб, так і самого товариства як додаткових сторін.

Схожі положення щодо участі третіх осіб та самого товариства в корпоративному договорі містяться у статті 29 Закону України «Про акціонерні товариства».

Оскільки законодавством передбачено низку прав товариства (зокрема, право скликання загальних зборів учасників з ініціативи виконавчого органу товариства тощо), визначення можливості укладення корпоративного договору, стороною якого є безпосередньо товариство, є логічним та сприятиме ефективному управлінню.

Водночас законодавець не визначив, які саме обставини можуть бути підставою для участі третіх осіб у корпоративному договорі. Оскільки у визначенні корпоративного договору йдеться про права та повноваження учасників товариства, тобто про корпоративні правовідносини, виникає необхідність правової регламентації умов, за яких треті особи набуватимуть право на укладення корпоративного договору.

Отже, за результатами проведеного аналізу можна сформувати наступні висновки.

По-перше, гармонізація правового регулювання корпоративних договорів із правом Європейського Союзу є необхідною передумовою для підвищення ефективності корпоративного управління та забезпечення належного захисту прав та інтересів учасників товариств.

По-друге, незважаючи на відсутність у деяких державах-членах ЄС спеціального законодавчого регулювання, інститут корпоративного договору ефективно функціонує на основі доктрини та судової практики.

По-третє, попри наявність у національному законодавстві нормативного закріплення інституту корпоративного договору, практика застосування корпоративних договорів в Україні залишається обмеженою, що зумовлено як недостатньою правовою визначеністю окремих положень, так і відсутністю усталеної судової практики.

По-четверте, суттєвою прогалиною національного законодавства є відсутність чітких критерії та правових підстав для участі третіх осіб в корпоративному договорі.

Таким чином, правове регулювання корпоративних договорів в Україні потребує удосконалення шляхом деталізації правових підстав та визначення критерії участі третіх осіб у корпоративному договорі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Base erosion and profit shifting (BEPS) / OECD. URL : https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html (date of access: 31.03.2026).

2. Desai M. A., Foley C. F., Hines J. R., Jr. Capital Structure with Risky Foreign Investment. *Journal of Financial Economics.* 2008. Vol. 88, No. 3. P. 534–553. DOI : https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2007.05.011

3. Hansmann H., Kraakman R. The End of History for Corporate Law. *Georgetown Law Journal.* 2001. Vol. 89. P. 439–468. URL : https://openyls.law.yale.edu/entities/publication/47662087-2b0c-4947-8034-e54982ee6590 (date of access: 31.03.2026).

4. Hines J. R., Jr. Three Sides of Harberger Triangles. *Journal of Economic Perspectives.* 1999. Vol. 13, No. 2. P. 167–188.

5. Dharmapala D. What Do We Know about Base Erosion and Profit Shifting? A Review of the Empirical Literature. *Fiscal Studies.* 2014. Vol. 35, No. 4. P. 421–448. DOI : https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2014.12037.x

Василь ДЕРЛЮК,
старший викладач,
аспірант кафедри фінансового та податкового права ННІ права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ В ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

У державах-членах ЄС не існувало єдиних стандартів для процедур реструктуризації, що вважалося перешкодою для транскордонних інвестицій і, отже, суттєвим конкурентним недоліком ринку капіталу ЄС. У відповідь на це ЄС прийняв Директиву 2019/1023 про рамки превентивної реструктуризації, відому як «Директива про превентивну реструктуризацію» [1; 2].

Головна мета Директиви полягає у забезпеченні наявності превентивної, тобто досудової системи реструктуризації у всіх державах-членах. Окрім цього, Директива, відповідно до статті 1(1)(b)/(c), має ще дві важливі цілі. Перша – гармонізація правил та термінів звільнення від зобов'язань, що вплинуло на різні держави-члени. Наприклад, у Німеччині термін звільнення від зобов'язань для сумлінних боржників становив 6 років, а тепер він скорочений до 3 років не тільки для підприємців, як цього вимагає стаття 21(1), а й для споживачів. Друга мета – підвищення ефективності процедур банкрутства, реструктуризації та звільнення від зобов'язань шляхом забезпечення необхідної кваліфікації суддів та спеціалістів з банкрутства (статті 25–28) [2].

Концептуальні засади Директиви базуються на відсутності обмежень щодо реструктуризації пасиву балансу, що водночас передбачає впровадження заходів з операційної перебудови підприємства, для яких ключовим тригером ініціювання визначено ймовірність настання неплатоспроможності суб’єкта господарювання. Фундаментальним принципом документа є концепція «інструментарію», яка передбачає відмову від жорстко регламентованої послідовності дій на користь сукупності адаптивних заходів, що можуть застосовуватися боржником індивідуально або комплексно залежно від конкретних потреб підприємства.

Нормативну базу доповнюють механізми призупинення подання заяви про банкрутство у разі неплатоспроможності, а також встановлення заборони на одностороннє розірвання або зміну чинних договорів. Директива допускає примусове виконання рішень щодо різних класів кредиторів, проте встановлює, що плани, які зачіпають інтереси незгодних кредиторів або передбачають залучення нового фінансування, підлягають обов'язковому затвердженню судом. Суд під час розгляду справи має керуватися критерієм «найкращих інтересів кредиторів», забезпечуючи процесуальну ефективність та оперативність прийняття рішень. Водночас можливість оскарження планів реструктуризації визначається національним законодавством і не є імперативною вимогою. Окрему увагу приділено системі захисту нових фінансових операцій та супутніх угод, що є критично важливим для стабілізації фінансового стану боржника.

У вересні 2024 року було ухвалено Закон України № 3985-IX «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви (ЄС) 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації» [3]. Цей Закон набрав чинності 1 січня 2025 року та зумовив фундаментальну трансформацію вітчизняного законодавства у сфері неплатоспроможності. Ключовим нововведенням стало доповнення Кодексу України з процедур банкрутства (КУзПБ) новою книгою – Книга Третя. «Превентивна реструктуризація», яка об'єднує 29 спеціальних норм, присвячених превентивній реструктуризації. Фундаментальний пріоритет запровадження цього правового механізму в Україні полягає у забезпеченні безперервності господарської діяльності суб'єктів підприємництва завдяки можливості оперативного реагування на ранніх етапах фінансових ускладнень з метою недопущення або запобігання неплатоспроможності.

Імплементація положень Директиви (ЄС) 2019/1023 шляхом ухвалення Закону № 3985-IX забезпечила інтеграцію понятійно-категоріального апарату Директиви в українське правове поле, хоча й з урахуванням особливостей національної адаптації. Зокрема, категорія загрози неплатоспроможності, яка вже була відома вітчизняному праву, зазнала суттєвої змістовної трансформації. Закон фактично переосмислює це поняття, наближаючи його до європейського стандарту ймовірності неплатоспроможності (likelihood of insolvency), що дозволяє змістити фокус із констатації критичного стану на прогностичну оцінку фінансових ризиків.

Паралельно з переглядом існуючих термінів законодавство було доповнено новими дефініціями превентивної реструктуризації, адміністратора, залучених кредиторів та інших. Важливим елементом оновленої системи стало впровадження інструментів нового та проміжного фінансування, а також механізму крос-класового затвердження плану реструктуризації. Останній є критично важливим для подолання супротиву незгодних кредиторів та забезпечення ефективності відновлювальних процедур ще до моменту настання незворотної неплатоспроможності боржника.

Центральним елементом процедури та найважливішим інструментом у відновленні платоспроможності є план реструктуризації. Він становить комплексну пропозицію боржника щодо впровадження визначених заходів, які підлягають обговоренню та голосуванню кредиторами з подальшим затвердженням судом.

Судове затвердження плану реструктуризації є обов’язковим етапом, обмеженим строком дванадцять місяців із дати ініціювання процедури, після завершення якого за відсутності затвердженого документа провадження підлягає закриттю. У межах судового контролю здійснюється ретельна перевірка плану на відповідність процесуальним і матеріальним вимогам, зокрема щодо правомірності формування класів кредиторів та досягнення необхідної більшості голосів. Особлива увага приділяється захисту інтересів незгодних сторін через застосування критерію найкращих інтересів кредиторів, що гарантує учасникам становище не гірше, ніж у разі відкриття ліквідаційної процедури.

Впровадження європейської практики превентивної реструктуризації в Україні є стратегічним кроком на шляху до гармонізації національного законодавства із загальноєвропейськими стандартами. Для суб'єктів господарювання, які стикаються з фінансовими викликами, критично важливо ініціювати процедури відновлення платоспроможності на ранніх етапах дестабілізації. Такий підхід дозволяє уникнути переходу підприємства у стан фактичної неплатоспроможності та запобігти відкриттю проваджень у справах про банкрутство, незалежно від їхнього спрямування на судову санацію чи ліквідацію.

Ефективне використання механізмів превентивної реструктуризації не лише сприяє збереженню життєздатності бізнесу, а й виступає вагомим чинником підвищення інвестиційної привабливості країни. Створення прозорого та передбачуваного правового поля для врегулювання заборгованості до моменту настання критичного стану зміцнює довіру інвесторів та забезпечує стабільність національної економіки в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Preventive restructuring: how EU rules recast pre-insolvency processes / Atradius. 2024. URL : https://atradius.com.hk/zh_HK/knowledge-and-research/news/preventive-restructuring-how-eu-rules-recast-pre-insolvency-processes

2. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency). URL : http://data.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj

3. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства та деяких інших законодавчих актів України щодо імплементації Директиви Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2019/1023 та запровадження процедур превентивної реструктуризації : Закон України від 19.09.2024 № 3958-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3985-20#Text

Емілія ДМИТРЕНКО,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Питання механізмів забезпечення сучасного міжнародного правопорядку набувають особливої актуальності та важливості для України в умовах сьогодення. Із підписанням у 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] (далі – Угода) на державному рівні було визначено низку пріоритетних завдань щодо удосконалення фінансового законодавства України. Серед них – його адаптація до європейських стандартів з метою забезпечення сучасного міжнародного правопорядку та відповідність таким основоположним принципам права країн Європейського Союзу (далі – ЄС), як підзвітність, прозорість, економність, ефективність, результативність [1, статті 346–347].

Варто зазначити, що останнім часом з метою подальшого наближення національного фінансового законодавства до норм права ЄС про механізми забезпечення сучасного міжнародного правопорядку у найбільшій мірі було імплементовано загальні засади правового регулювання ринку фінансових послуг (на що акцентували увагу Гаврилюк Р. та Пацурківський П.) [2, с. 107]. Ця робота здійснюється у двох напрямах: 1) внесення змін до чинного фінансового законодавства (наприклад, до Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність»; 2) прийняття нових законодавчих актів, серед яких Закони України «Про валюту та валютні операції», «Про платіжні послуги», «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та інші.

Питання фінансово-правового механізму забезпечення сучасного міжнародного правопорядку не залишаються поза увагою законодавця й в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, адже саме у цей період важливо досконало регулювати особливий порядок функціонування фінансової системи за таких умов та забезпечити її безпеку і стабільність. Із урахуванням вимог міжнародних партнерів, які допомагають забезпечувати

фінансування оборонних потреб України, було внесено зміни до Бюджетного кодексу України (далі – БК України) [3], Податкового кодексу України (далі – ПК України) [4], Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», іншого фінансового законодавства. Серед основних новел – спрощення процедур фінансування оборонних потреб, оподаткування та подання звітності, особливий механізм аудиту оборонних замовлень та прозорості витрат бюджетних коштів.

Важливими складниками фінансово-правового механізму забезпечення сучасного міжнародного правопорядку вважаю такі: публічний фінансовий контроль (нагляд); фінансовий моніторинг та обмін фінансовою інформацією; публічний фінансовий примус. І норми фінансового законодавства про зазначені елементи також упродовж останніх років зазнали суттєвих змін (йдеться, зокрема, про оновлення (крім зазначених вище) Законів України «Про Рахункову палату», «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про відкритість використання публічних коштів», «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» та інших. Так, аналіз Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Рахункову палату» та деяких інших законодавчих актів України» від 30.10.2024 № 4042-IX, свідчить про відповідність внесених змін європейським практикам функціонування такого органу та наділення широкими повноваженнями Рахункову палату на здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту). Так Рахункова палата має право здійснювати контрольні заходи також щодо використання коштів, отриманих до державного та/або місцевих бюджетів від іноземних держав, ЄС, іноземних фінансових установ, міжнародних організацій, донорських установ у вигляді кредитів (позик), грантів, допомоги [5, пункт 6, Прикінцеві положення].

Безумовно, що фінансово-правовий механізм забезпечення сучасного міжнародного правопорядку в умовах викликів воєнного стану має бути спрямований на вчасне виявлення та нейтралізацію загроз, що виникають через порушення фінансового законодавства. Саме через це та через існування низки проблем потребують оновлення насамперед норми: статті 116 БК України – щодо визначення у ній переліку суб’єктів порушень бюджетного законодавства та їх складів [3, стаття 116]; глав 11–12 ПК України – щодо уникнення подвійної фінансової відповідальності із застосуванням двох санкцій (штрафу та пені) за одне й те саме податкове правопорушення [4, глави 11, 12].

Особливої уваги у контексті фінансово-правового механізму забезпечення сучасного міжнародного правопорядку заслуговують питання фінансового моніторингу. Адже саме у цьому контексті Україна має запроваджувати правила та стандарти прозорих фінансових операцій, швидких переказів, удосконалюючи діяльність платіжних систем та відповідно окремі положення Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Йдеться, зокрема, про потребу приведення у відповідність до міжнародних стандартів норм цього Закону про обмін фінансовою інформацією, звітність з фінансового моніторингу окремими суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Таким чином, фінансово-правовий механізм забезпечення сучасного міжнародного правопорядку, що охоплює публічний фінансовий контроль (нагляд), фінансовий моніторинг та обмін фінансовою інформацією, публічний фінансовий примус, і надалі потребує оновлення. Тому основними напрямами удосконалення фінансового законодавства у цьому контексті з-поміж інших мають бути наступні: оновлення механізму обміну фінансовою інформацією, звітності з фінансового моніторингу, забезпечення прозорості фінансових операцій, ефективний механізм публічного фінансового контролю (нагляду), публічного фінансового примусу. Зазначені напрями удосконалення фінансового законодавства можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014.

2. Пацурківський П. С., Гаврилюк Р. О. Імплементація Україною фінансового acquis ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2025. Вип. 87, ч. 3. С. 102–111.

3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI.

4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Tex (дата звернення: 10.03.2026).

5. Про внесення змін до Закону України «Про Рахункову палату» та деяких інших законодавчих актів України» : Закон України від 30.10.2024 № 4042-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4042-20#Tex (дата звернення: 11.03.2026).

Геннадій ДОРОШЕНКО,
здобувач, аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ВИЗНАННЯ НЕДІЙСНИМИ ПРАВОЧИНІВ У ПРОЦЕДУРІ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР ТА ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Сучасний розвиток інституту неплатоспроможності фізичних осіб в Україні зумовлює необхідність переосмислення традиційних цивілістичних підходів до недійсності правочинів. Особливого значення набуває питання оспорювання правочинів боржника, вчинених до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, що безпосередньо впливає на баланс інтересів кредиторів і боржника.

У цьому контексті інститут визнання правочинів недійсними виходить за межі класичного цивільного права та набуває міжгалузевого характеру, інтегруючи норми цивільного, господарського та процесуального права.

Окрім цього, умови складного сьогодення (питання фінансового стану громадян України, міжнародної допомоги і меценатства) змушують все більше застосовувати та імплементувати міжнародні стандарти регулювання неплатоспроможності фізичних осіб.

Правове регулювання визнання правочинів недійсними у процедурах неплатоспроможності фізичних осіб має комплексний характер. З одного боку, застосовуються загальні положення цивільного законодавства щодо недійсності правочинів (зокрема, підстави нікчемності та оспорюваності), а з іншого – спеціальні норми законодавства про неплатоспроможність, які встановлюють особливі підстави для оспорювання правочинів боржника (фраудаторні правочини, преференційні задоволення вимог окремих кредиторів тощо).

Так, статтями 203, 215 Цивільного кодексу України визначаються загальні вимоги до правочинів та підстави їх недійсності [1]. Ці положення становлять базу для оцінки правомірності поведінки боржника. Наприклад, важливим елементом є принцип добросовісності (ст. 3 ЦК України) який

використовується судами як критерій оцінки поведінки боржника та його контрагентів.

Разом з тим спеціальне регулювання міститься у Кодексі України з процедур Банкрутства, зокрема статті 42 – щодо оспорювання правочинів боржника [2]. Зазначена норма передбачає можливість визнання недійсними правочинів, вчинених боржником до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність, якщо вони:

завдали шкоди кредиторам (фраудаторні правочини);

створюють переваги окремим кредиторам (преференційні правочини);

укладені безоплатно або на явно невигідних умовах.

Таким чином, формується особливий правовий режим, у межах якого класичні цивілістичні конструкції недійсності трансформуються під впливом цілей процедури неплатоспроможності та міжгалузевий характер цього інституту проявляється у взаємодії:

цивільного права (недійсність правочинів);

господарського (банкрутного) права (спеціальні підстави оспорювання);

процесуального права (порядок розгляду спорів у межах провадження).

У сучасних умовах важливим є також вплив міжнародних стандартів, зокрема підходів, закріплених у документах UNCITRAL та праві Європейського Союзу. Наприклад, UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency закріплює підхід до так званих avoidance actions, які дозволяють:

скасовувати правочини, що порушують принцип рівності кредиторів;

повертати активи до ліквідаційної маси;

запобігати зловживанням боржника [3].

Суттєвий вплив на розвиток інституту оспорювання правочинів в Україні здійснюють міжнародні стандарти UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law, зокрема концепція «підозрілого періоду» (suspect period), протягом якого правочини боржника можуть бути переглянуті [4]. В українському праві цей підхід також імплементовано, однак існують проблеми практичного застосування, зокрема щодо доведення наміру боржника та обізнаності контрагента про його неплатоспроможність.

Крім того, актуальною залишається проблема узгодженості загальних норм цивільного законодавства та спеціальних норм законодавства про неплатоспроможність, що іноді призводить до різного тлумачення судами підстав недійсності правочинів. Наприклад, угода визнається недійсною з

моменту її укладення, як така, що порушує приписи закону, однак, на момент її укладення, угода відповідала всім нормативним приписам і навіть поведінка сторін визнавалась законною та належною [5].

Таким чином, інститут визнання недійсними правочинів у процедурі неплатоспроможності фізичних осіб є складним міжгалузевим правовим механізмом, що поєднує норми різних галузей права та спрямований на забезпечення балансу інтересів учасників провадження.

Вплив міжнародних стандартів сприяє уніфікації підходів до оспорювання правочинів боржника та підвищенню ефективності процедур неплатоспроможності. Водночас для національної правової системи актуальним є вдосконалення механізмів доказування, а також забезпечення узгодженості між цивільним та спеціальним банкрутним регулюванням.

Подальший розвиток цього інституту має відбуватися з урахуванням як національної судової практики, так і міжнародних тенденцій формування сучасного правопорядку у сфері неплатоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 18.03.2026).

2. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19 (дата звернення: 18.03.2026).

3. UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency (1997). URL : https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/modellaw/cross-border_insolvency (date of access: 18.03.2026).

4. UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. URL : https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/legislativeguides/insolvency_law (date of access: 18.03.2026).

5. Фонова О. Банкрутство фізичних осіб: як це працює на практиці / Юрліга. ЛІГА:ЗАКОН. 2019.

Олександр ЄФІМЕНКО,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Костянтин САВВОПУЛО,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах сучасних трансформацій публічних фінансів, децентралізації та зростання безпекових викликів питання ефективного фінансового контролю за місцевими фінансами набуває особливої актуальності. Місцеві бюджети формують основу фінансової спроможності територіальних громад і водночас є важливим елементом фінансової системи держави загалом. Від ефективності їх формування, розподілу та використання залежить не лише соціально-економічний розвиток регіонів, а й рівень фінансової безпеки держави.

Як засвідчує сучасна наукова доктрина, фінансовий контроль за місцевими фінансами слід розглядати не лише як інструмент бюджетної дисципліни, але і як складову системи забезпечення фінансової безпеки держави, що функціонує через взаємодію відповідних суб'єктів та правових механізмів.

Фінансовий контроль за місцевими фінансами є різновидом публічного фінансового контролю, спрямованого на перевірку законності, ефективності та доцільності формування і використання бюджетних ресурсів на місцевому рівні. Його об'єктом виступають місцеві фінанси, а предметом – фінансово-господарські операції, що відображають рух бюджетних коштів.

В Україні система такого контролю реалізується через діяльність Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби, Рахункової палати та Державної аудиторської служби [1, с. 152]. Водночас сучасний стан правового регулювання характеризується низкою проблем, зокрема: відсутністю єдиного системного законодавчого акта; дублюванням повноважень контрольних органів; недостатнім рівнем цифровізації; слабкою координацією між суб'єктами контролю [1, с. 156].

З теоретико-правової точки зору фінансовий контроль виконує не лише фіскальну функцію, а й превентивну, аналітичну та безпекову, що зумовлює його інтеграцію у систему забезпечення фінансової безпеки держави.

Фінансова безпека держави визначається як стан захищеності фінансових інтересів, стабільності фінансової системи та здатності держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. У цьому контексті фінансовий контроль виступає одним із ключових інструментів забезпечення такої безпеки.

Система фінансової безпеки охоплює широке коло суб'єктів, які виконують різні функції – від формування політики до здійснення контролю та нагляду. Зокрема, виокремлюються: концептуальні суб'єкти (Президент, Парламент, РНБО); розпорядчі суб'єкти (Уряд, органи виконавчої влади); контролюючі суб'єкти (суди, антикорупційні органи, фінансові інституції); допоміжні суб'єкти (громадянське суспільство) [2, с. 165].

Фінансовий контроль за місцевими фінансами, здійснюваний у межах цієї системи, забезпечує: запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів; підвищення прозорості бюджетного процесу; виявлення фінансових правопорушень; зміцнення фінансової дисципліни.

Таким чином, фінансовий контроль на місцевому рівні виконує функцію «першої лінії захисту» фінансової безпеки держави.

У контексті європейської інтеграції України особливого значення набуває імплементація стандартів Європейського Союзу у сфері публічного фінансового контролю.

Ключовою концепцією ЄС у цій сфері є Public Internal Financial Control (PIFC), яка передбачає: впровадження внутрішнього контролю в органах публічної влади; розвиток внутрішнього аудиту; гармонізацію фінансового управління відповідно до принципів належного врядування.

Важливу роль відіграють також принципи, закріплені у документах Європейської Комісії, зокрема: підзвітність (accountability); прозорість (transparency); ефективність використання ресурсів (value for money).

Крім того, значний вплив на формування системи фінансового контролю мають стандарти INTOSAI, які визначають загальні принципи зовнішнього аудиту публічних фінансів, включаючи: незалежність вищих органів фінансового контролю; професійну компетентність; об'єктивність і неупередженість.

Європейський досвід свідчить, що ефективна система фінансового контролю за місцевими фінансами ґрунтується на: чіткому розмежуванні повноважень; інтеграції внутрішнього та зовнішнього контролю; активному залученні громадськості; широкому використанні цифрових технологій.

З урахуванням європейських підходів доцільно виокремити такі ключові напрями вдосконалення системи фінансового контролю в Україні:

кодифікація законодавства – прийняття єдиного закону про державний фінансовий контроль із окремим розділом про муніципальний контроль;

узгодження повноважень суб'єктів – усунення дублювання функцій між органами контролю та чітке визначення їх компетенції;

розвиток внутрішнього аудиту – запровадження сучасних механізмів внутрішнього контролю в органах місцевого самоврядування відповідно до концепції PIFC;

цифровізація фінансового контролю – створення єдиних інформаційних систем моніторингу бюджетних операцій, використання аналітики даних та штучного інтелекту;

підвищення кадрового потенціалу – підготовка фахівців у сфері фінансового контролю з урахуванням міжнародних стандартів;

розвиток громадського контролю – залучення інститутів громадянського суспільства до моніторингу використання бюджетних коштів.

Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності управління місцевими фінансами та зміцненню фінансової безпеки держави.

Фінансовий контроль за місцевими фінансами є невід'ємним елементом системи забезпечення фінансової безпеки держави, що поєднує у собі правові, інституційні та організаційні механізми впливу на бюджетні процеси.

Сучасні виклики вимагають трансформації цієї системи відповідно до європейських стандартів, що передбачає інтеграцію принципів прозорості, підзвітності та ефективності у практику фінансового контролю.

Впровадження підходів ЄС та стандартів INTOSAI дозволить сформувати цілісну, ефективну та стійку систему фінансового контролю за місцевими фінансами, яка забезпечуватиме належний рівень фінансової безпеки держави в умовах сучасних глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глух М. В., Єфіменко О. А. Теоретико-правові засади фінансового контролю за місцевими фінансами. *Журнал східноєвропейського права.* 2025. № 132. С. 151–158.

2. Глух М. В., Саввопуло К. В. Суб'єкти фінансової безпеки держави та їх види. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. С. 161–167.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4465 (дата звернення: 24.03.2026).

4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Tex (дата звернення: 24.03.2026).

5. Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19 (дата звернення: 24.03.2026).

6. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: 24.03.2026).

7. European Commission. Public Internal Financial Control (PIFC): Policy Paper. Brussels. URL : https://www.academia.edu/35860900/PIFC_Public_Internal_Financial_Control (дата звернення: 24.03.2026).

8. INTOSAI. ISSAI Framework of Professional Pronouncements. URL : https://www.issai.org/professional-pronouncements/ (дата звернення: 24.03.2026).

9. Recommendation of the Council on Budgetary Governance / OECD. Paris, 2015. URL : https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0410/ (дата звернення: 24.03.2026).

10. SIGMA (OECD/EU). Public Administration in the Western Balkans 2024. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/03/public-administration-in-the-western-balkans-2024_07555c85/1ec4c18f-en.pdf (дата звернення: 24.03.2026).

Володимир ЖУШМАН,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МИТНІ ПРОЦЕДУРИ ДЕРЖАВИ

Сучасний міжнародний правопорядок дедалі чіткіше орієнтує держави на формування такого правового режиму гуманітарної допомоги, за якого її переміщення через митний кордон здійснюється швидко, без надмірних процедурних бар'єрів, але з дотриманням вимог законності, підзвітності та цільового використання. У цьому аспекті міжнародно-правові стандарти гуманітарної допомоги істотно впливають на національні митні процедури, оскільки саме митна сфера визначає реальну можливість своєчасного допуску гуманітарних вантажів до постраждалого населення [1, с. 24; 2].

Базовим міжнародним орієнтиром у цій сфері є Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур у редакції Переглянутої Кіотської конвенції, яка закріплює курс на спрощення митних формальностей і прискорення процедур пропуску товарів [3]. Її Спеціальний додаток J, глава 5, прямо стосується вантажів допомоги та виходить із необхідності невідкладного оформлення таких поставок, мінімізації документарних вимог і недопущення затримок у пунктах пропуску [4]. У науковій літературі справедливо підкреслюється, що міжнародні стандарти митного регулювання передбачають не лише загальну гармонізацію процедур, а й запровадження спеціальних пільгових та прискорених механізмів для окремих категорій товарів, до яких належить гуманітарна допомога [1, с. 27–28].

Зміст зазначених стандартів дозволяє виокремити кілька ключових вимог до митних процедур держави. По-перше, це принцип пріоритетності пропуску гуманітарних вантажів. Його сутність полягає в тому, що держава не повинна ставити формальні митні процедури вище за завдання оперативного гуманітарного реагування. По-друге, це принцип процедурної достатності, за яким перелік документів і контрольних дій має бути мінімально необхідним для законного допуску вантажу. По-третє, це принцип спеціального контролю: спрощення ввезення не означає відмову від перевірки, але передбачає її адаптацію до гуманітарного характеру товарів [3; 4].

Важливе місце серед міжнародних стандартів посідає й Конвенція про тимчасове ввезення 1990 року, яка поширює спрощений режим на окремі категорії товарів, що ввозяться для гуманітарних цілей. У документах Всесвітньої митної організації наголошується, що держави повинні полегшувати ввезення медичного обладнання, засобів захисту, спеціального спорядження та інших ресурсів, необхідних для ліквідації наслідків катастроф і кризових ситуацій [5]. Це свідчить про те, що міжнародний стандарт охоплює не тільки допомогу як товар для кінцевого споживання, а й засоби забезпечення самої гуманітарної діяльності.

На сучасному етапі на митні процедури держави впливають також загальні міжнародні стандарти спрощення торгівлі. Ідеться насамперед про Угоду СОТ про спрощення процедур торгівлі, яка передбачає прозорість митних правил, попередню обробку документів, координацію між прикордонними службами та пришвидшення випуску товарів [6]. Хоча ця Угода не регламентує виключно гуманітарну допомогу, її положення формують універсальні процедурні інструменти, які можуть і повинні застосовуватися до гуманітарних вантажів. У цьому проявляється характерний для сучасного міжнародного правопорядку міжгалузевий підхід, коли торговельні, митні та гуманітарні стандарти функціонують не ізольовано, а у взаємозв’язку.

Для України вплив міжнародно-правових стандартів на митні процедури набув особливої ваги в умовах воєнного стану та масштабної гуманітарної кризи. Закон України «Про гуманітарну допомогу» встановлює правові та організаційні засади її отримання, надання, оформлення й контролю за використанням [7]. Митний кодекс України, своєю чергою, визначає процедурні рамки переміщення товарів через митний кордон, включаючи й товари гуманітарного призначення [8]. У вітчизняній науковій літературі обґрунтовано зазначається, що в умовах воєнного часу митне регулювання зазнало змін саме в напрямі адаптації до міжнародних стандартів спрощення, зокрема через скорочення формальностей і пришвидшення процедур пропуску гуманітарної допомоги [2].

Водночас міжнародно-правові стандарти не допускають розуміння спрощення як повної дерегуляції. Навпаки, сучасний підхід полягає в поєднанні оперативності ввезення з належним постмитним контролем. Такий баланс потрібен з огляду на ризики використання гуманітарного статусу товарів для прихованої комерційної діяльності, порушення порядку розподілу допомоги або уникнення загальних правил митного контролю. Саме тому

міжнародні стандарти вимагають від держави не усунення контролю, а його функціонального переорієнтування: максимум сприяння на етапі ввезення і достатній рівень перевірки на етапі обліку, розподілу та цільового використання вантажу [1, с. 28; 5].

Окремо слід наголосити на значенні цифровізації митних процедур. Сучасні міжнародні та європейські підходи пов'язують ефективність митного адміністрування з попереднім електронним декларуванням, автоматизованою обробкою даних, міжвідомчим інформаційним обміном і принципом «єдиного вікна». Для гуманітарної допомоги це має особливе значення, оскільки цифрові інструменти дозволяють одночасно скорочувати строк оформлення і підвищувати прозорість переміщення вантажів. У цьому аспекті вплив міжнародно-правових стандартів проявляється вже не лише в нормативному змісті митних процедур, а й у способі їх технічної організації.

Отже, міжнародно-правові стандарти гуманітарної допомоги справляють системний вплив на митні процедури держави. Цей вплив проявляється у закріпленні пріоритету невідкладного пропуску гуманітарних вантажів, мінімізації формальностей, запровадженні спеціальних процедур, розвитку цифрових рішень та посиленні міжвідомчої координації. Водночас сучасний стандарт не усуває контрольну функцію держави, а трансформує її відповідно до гуманітарної мети правового регулювання. Для України подальше вдосконалення митних процедур у цій сфері має здійснюватися шляхом більш повної імплементації стандартів Всесвітньої митної організації, інструментів СОТ і сучасних європейських процедурних моделей, що дозволить поєднати оперативність гуманітарного реагування, правову визначеність і належний державний контроль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігонін В. К. Міжнародно-правові стандарти регламентації митних режимів та їх імплементація у законодавстві України. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право.* 2010. № 1(4). С. 24–30.

2. Захожай К. В. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди: виклики та шляхи адаптації до стандартів ЄС. *Підприємництво та інновації.* 2024. № 1. С. 111–116.

3. International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (as amended). World Customs Organization.

4. World Customs Organization. Kyoto Convention – Specific Annex J. Chapter 5. Relief consignments. URL : https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new/spanj.aspx

5. World Customs Organization. Humanitarian assistance. URL : https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/activities-and-programmes/natural-disaster.aspx

6. World Trade Organization. Agreement on Trade Facilitation. URL : https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/tfa_e.htm

7. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

8. Митний кодекс України : Кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

Олександр ЗАБОЛОТНИЙ,
здобувач третього рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасні трансформації міжнародної безпекової архітектури, зумовлені зростанням рівня глобальних загроз, актуалізують проблему фінансування тероризму як одного з ключових факторів дестабілізації міжнародного правопорядку. Поряд із цим умови збройних конфліктів і гібридних війн сприяють формуванню нових каналів фінансування терористичної діяльності, що ускладнює протидію цьому явищу на міжнародному рівні.

Фінансування тероризму становить складне багаторівневе явище, що поєднує елементи кримінального, фінансового та міжнародного права. Його небезпека полягає у підриві основ міжнародного правопорядку, оскільки відповідні фінансові потоки мають транскордонний характер і використовують глобальні фінансові системи. Міжнародно-правова протидія фінансуванню тероризму ґрунтується на положеннях Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року, яка встановлює обов'язок держав криміналізувати відповідні діяння та впроваджувати ефективні механізми фінансового контролю [1]. Важливе значення мають також Рекомендації FATF, що визначають міжнародні стандарти у сфері протидії фінансуванню тероризму [2].

У контексті міжнародного правопорядку фінансування тероризму розглядається як загроза глобальній безпеці, що потребує консолідації зусиль держав. Важливу роль у цьому процесі відіграє Рада Безпеки ООН, зокрема Резолюція 1373 (2001), яка встановлює обов'язкові заходи щодо запобігання фінансуванню тероризму [4].

Особливого значення проблема набуває в умовах збройної агресії проти України, де фінансові механізми використовуються як елемент гібридної війни. Це зумовлює необхідність посилення міжнародного співробітництва та вдосконалення національного законодавства. Водночас розвиток цифрових технологій створює нові виклики у сфері протидії фінансуванню

тероризму. Використання криптовалют та електронних платіжних систем ускладнює виявлення незаконних фінансових потоків, що підтверджується аналітичними матеріалами FATF [4].

Таким чином, міжнародно-правові механізми протидії фінансуванню тероризму сформовані на основі універсальних і регіональних актів, які встановлюють обов'язок держав криміналізувати відповідні діяння, впроваджувати ефективні системи фінансового моніторингу, забезпечувати замороження та конфіскацію активів, а також здійснювати міжнародне співробітництво. Важливу роль у цьому процесі відіграють також міжнародні стандарти, розроблені спеціалізованими організаціями, що визначають підходи до виявлення та запобігання фінансуванню тероризму.

Окреме значення має діяльність міжнародних інституцій, спрямована на координацію зусиль держав у боротьбі з фінансуванням тероризму. Зокрема, санкційні механізми, передбачені рішеннями міжнародних органів, дозволяють обмежувати доступ до фінансових ресурсів осіб та організацій, причетних до терористичної діяльності. Водночас ефективність таких заходів значною мірою залежить від рівня їх імплементації у національні правові системи та узгодженості дій держав.

В умовах збройної агресії проти України проблема фінансування тероризму набуває особливої актуальності, оскільки фінансові ресурси використовуються як інструмент ведення гібридної війни. У цьому контексті фінансування терористичної діяльності тісно пов'язане із діяльністю держави-агресора, що ставить питання про відповідальність держав у міжнародному праві та необхідність удосконалення механізмів міжнародного контролю.

Суттєвим викликом для міжнародного правопорядку є також розвиток цифрових фінансових технологій, які створюють нові можливості для фінансування тероризму. Використання криптовалют, електронних платіжних систем та анонімних фінансових інструментів дозволяє обходити традиційні механізми фінансового контролю, що ускладнює діяльність правоохоронних органів. У зв'язку з цим виникає необхідність адаптації правового регулювання до нових умов та посилення міжнародного співробітництва у сфері фінансового моніторингу.

Водночас реалізація заходів протидії фінансуванню тероризму повинна здійснюватися з урахуванням необхідності дотримання прав людини. Запровадження санкцій, замороження активів, обмеження фінансових операцій можуть впливати на права та законні інтереси осіб, що вимагає забезпечення належних процесуальних гарантій. У цьому контексті особливого

значення набуває принцип пропорційності, який передбачає, що втручання у права особи повинно бути обґрунтованим, необхідним і таким, що відповідає легітимній меті. На потребу забезпечення балансу між інтересами безпеки та захистом прав людини акцентує увагу також практика міжнародних судових інституцій. Зокрема, підкреслюється, що навіть у боротьбі з тероризмом держави не можуть відступати від основоположних принципів права, а будь-які обмеження повинні відповідати вимогам законності та правової визначеності [5].

Таким чином, фінансування тероризму становить одну з ключових загроз сучасному міжнародному правопорядку та глобальній безпеці. Його протидія потребує системного та узгодженого підходу, що передбачає інтеграцію національних і міжнародних механізмів, удосконалення правового регулювання та забезпечення ефективного контролю за фінансовими потоками. Подальший розвиток міжнародного правопорядку у цій сфері має бути спрямований на посилення співробітництва між державами, імплементацію міжнародних стандартів та забезпечення балансу між безпекою і правами людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. 1999. URL : https://www.un.org/en/documents/decl_conv/conventions/terfin.shtm

2. FATF Recommendations. Financial Action Task Force. URL : https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html

3. Virtual Assets: Red Flag Indicators of Money Laundering and Terrorist Financing / FATF. 2020. URL : https://www.fatf-gafi.org/en/publications/methodsandtrends/Virtual-assets-red-flag-indicators.html

4. UN Security Council Resolution 1373. 2001. URL : https://undocs.org/S/RES/1373(2001

5. Case of Nada v. Switzerland: Judgment of 12 September 2012. European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-11096

Юрій ЗАІКА,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу приватного права і процесу,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
м. Київ, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ DIGITAL SERVICES ACT: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Вітчизняна цивілістика серед загальних засад цивільного права розглядає, зокрема, таку засаду, як свобода договору, що закріплена у п. 3 ст. 3 ЦК України. Свобода договору є межею законодавчого втручання у приватні відносини сторін [1, с. 24].

У доктрині цивільного права вважається, що свобода договору реалізується шляхом вільного:

а) вибору контрагентів;

б) обрання виду договору;

в) формування умов, на яких він укладається;

г) зміни, розірвання чи продовження договору [2, с. 17].

Винятки становлять випадки, коли обов'язок укласти договір передбачений самим ЦК України або іншим актом цивільного законодавства. Так, за публічним договором (ст. 633 ЦК України) одна сторона – підприємець – бере на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо).

Зазвичай мотиви та мета укладення договору перебувають за межами правового регулювання. Законодавець не може втручатись у сферу приватної автономії особи, зокрема оцінювати виробничу необхідність чи економічну доцільність правочинів, мету придбання майна або його потребу для контрагента чи його сім'ї. Окремо розглядаються випадки здійснення права виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі (шикана), що заборонено законом і визнається зловживанням правом.

Водночас поширення у праві концепції «соціалізації» договору та перехід від абсолютного принципу свободи договору до моделі, де контрагенти зобов'язані враховувати суспільні інтереси та засади справедливості, дають підстави для втручання держави у правове регулювання автономної сфери. Це здійснюється з метою захисту інтересів слабшої сторони, забезпечення публічного порядку та дотримання сторонами добросовісності у правовідносинах.

Складовими свободи договору є вільне формування його змісту та, власне, укладення договору. Свобода договору означає, що контрагент діє свідомо, без стороннього впливу, а його воля не спотворена погрозами, насильством, обманом чи помилкою.

Зазвичай обманом є дії або бездіяльність одного з контрагентів шляхом надання неправдивої чи неповної інформації або приховування відомостей з метою створення у іншої сторони хибного уявлення про суть чи зміст правочину. Це призводить до дефекту волі потерпілої сторони.

Правочин, укладений під впливом обману, є оспорюваним. Оспорюваність випливає з того, що одна сторона була навмисно введена в оману іншою стороною. При цьому форма здійснення обманних дій не має значення для їхньої кваліфікації як обману.

Для визнання правочину недійсним з цієї підстави байдуже, чи здійснюються обманні дії в активній формі (повідомлення неправдивих відомостей), або ж виражаються в бездіяльності (навмисне умовчання про факти, знання яких може перешкоджати вчиненню правочину). Якщо не буде доведено, що дії контрагента, які полягали в ненаданні певної інформації щодо умов правочину, мали на меті обман іншої сторони, то такий правочин може бути визнаний недійсним як вчинений під впливом помилки, що має істотне значення.

Сучасність ставить перед законодавцем нові виклики. В результаті поширення інформаційних технологій традиційний процес укладення правочину трансформується: правочини укладаються без особистого контакту з контрагентом, власноручних підписів і паперових носіїв. Цілком слушною є пропозиція про розробку концепції недійсності IT-правочинів, яка б стала складовим елементом механізму правового захисту учасників таких відносин [3, с. 92].

У жовтні 2022 року Європейським Союзом був прийнятий Digital Services Act (DSA) – Регламент про цифрові послуги [4]. Його мета – створити єдиний стандарт безпеки для всіх користувачів, а основна ідея – «те,

що є незаконним в офлайні, має бути незаконним і в онлайні». Стаття 25 прямо забороняє використання маніпулятивного дизайну на онлайн-платформах. Оскільки DSA має статус Регламенту (Regulation), він є нормативним актом прямої дії, тобто автоматично став законом у всіх країнах-членах ЄС без необхідності ухвалення додаткових внутрішніх національних законів.

Ця ж стаття DSA встановлює пряму заборону на використання онлайн-платформами маніпулятивних технологій («dark patterns»), що обмежують здатність користувача приймати вільні та усвідомлені рішення. Йдеться про психологічний вплив через інтерфейс, який на підсвідомому рівні спонукає особу до укладення договору, згоди на збір даних або отримання платних послуг. До таких заборонених практик можуть належати нав'язливі запити, фейкові відгуки про товари, фальшиві таймери зворотного відліку, автоматичне додавання в кошик послуг і товарів (наприклад, при купівлі квитка на транспорт – договору страхування, обіду, кави чи постільної білизни), а також використання подвійних заперечень (наприклад: «я не згоден не замовляти цей товар»), що мають на меті заплутати споживача. Окремо забороняється навмисно ускладнена або незрозуміла процедура відмови від послуг. Оскільки згода, отримана за таких обставин, не може вважатися свідомо-добровільною відповідний правочин (або його частина) може бути визнаний недійсним через відсутність вільного волевиявлення сторони.

На виконання угоди про асоціацію з ЄС Україна має підтвердити свою належність до Європи, визнання європейських загальнолюдських цінностей та інституцій.

З огляду на статус України як кандидата на вступ до ЄС, вітчизняний законодавець повинен імплементувати аналогічні норми у внутрішнє право. У нових правових конструкціях недійсності правочину необхідно передбачити правові наслідки обману з боку третьої особи, як пов'язаної, так і не пов'язаної із контрагентом.

Це дозволить забезпечити високий рівень захисту українських споживачів від цифрових маніпуляцій та гармонізувати наше законодавство з європейськими стандартами цифрового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. 7-ме вид., переробл. і допов. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, В. В. Цюри. Київ : Юрінком Інтер, 2025. Т. 1. 1220 с.

2. Українське цивільне право : навч. посіб. 3-тє вид. перероб. та доп. / за ред. Ю. О. Заіки К. : Центр учбової літератури, 2014. 358 с.

3. Харитонов Є. О., Давидова І. В. Договори і правочини у Книзі першій ЦК України: «рекодифікаційний потенціал». Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів : монографія / за ред. А. С. Довгерта і Є. О. Харитонова. Одеса : Гельветика. 2020. С. 77–91.

4. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (Text with EEA relevance). URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj/eng (date of access: 31.03.2026).

Артур ЗАМРИГА,
доктор юридичних наук, кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри публічного та міжнародного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ

Сьогодні в умовах триваючої глобалізації, трансформації публічного управління та посилення ролі держави у забезпеченні стабільності суспільних відносин особливого значення набуває проблема підтримання належного рівня правопорядку. Адміністративна відповідальність тут виступає одним із ключових інструментів, який сприяє досягненню вказаної мети. Адже, беззаперечно, значення адміністративної відповідальності зумовлене тим, що вона забезпечує оперативне реагування держави на правопорушення, які не досягають рівня кримінальної небезпеки, але водночас суттєво впливають на стан суспільної дисципліни.

Ще у 2007 році відомий український науковець-адміністративіст С. Т. Гончарук наголошував, що інструменти адміністративної відповідальності охоплюють захист широкого спектра суспільних відносин, які формуються під впливом норм адміністративного права, а також інших галузей права, насамперед у сфері публічного управління. Йдеться, зокрема, про забезпечення громадського порядку та безпеки, протидію правопорушенням у транспортній сфері, сфері охорони праці й здоров'я населення, захист довкілля, регулювання підприємницької діяльності, підтримання належного порядку управління, а також боротьбу з проявами корупції тощо. У сучасних умовах адміністративна відповідальність фактично стала найбільш поширеним видом юридичної відповідальності в Україні. Її значення у протидії масовим правопорушенням, передусім адміністративним проступкам, постійно зростає. Про масштабність цього явища свідчить і статистика: щороку до адміністративної відповідальності притягується близько 10 мільйонів осіб [1, с. 57].

Варто зазначити про те, що існує декілька підходів щодо визначення поняття адміністративної відповідальності. Більш окреслено до визначення поняття «адміністративна відповідальність» підходять такі науковці як Л. Л. Попов, Ю. І. Мигаєв, С. В. Тихомиров, які визначають адміністративну

відповідальність як реалізацію адміністративно-правових санкцій, до громадян або юридичних осіб, що скоїли правопорушення [3, с. 67]. Деякі вчені-адміністративісти розуміють адміністративну відповідальність як систему суспільних відносин, що забезпечує виконання адміністративно-правового обов'язку правопорушника відповідати за своє протиправне і винне діяння, котре реалізується шляхом застосування державного примусу [3, с. 68].

Добрянська Н. В. зазначає, що адміністративна відповідальність є також різновидом державного примусу і його вагомою складовою. Вона покликана забезпечити виконання правових норм й існує поряд з іншими видами державного примусу [2, с. 31].

Разом з тим, незважаючи на значний науковий інтерес до визначення сутності та проблематики адміністративної відповідальності, ряд аспектів її функціонування як механізму забезпечення правопорядку залишається дискусійним. Передусім це стосується питання ефективності застосування адміністративних санкцій, їх співвідношення з іншими видами юридичної відповідальності, а також здатності адміністративно-деліктного законодавства адекватно реагувати на сучасні виклики. Сучасна правозастосовна практика свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних із формалізацією процедур притягнення до відповідальності, неоднаковістю підходів у діяльності уповноважених органів та недостатнім рівнем превентивного впливу адміністративних стягнень.

Окремої уваги заслуговує проблема оновлення законодавчої бази у сфері адміністративної відповідальності. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий ще у 1984 році, попри численні зміни, не повною мірою відповідає сучасним умовам розвитку суспільства та держави. Це, зокрема, проявляється у фрагментарності правового регулювання, наявності застарілих норм та відсутності системного підходу до визначення складів адміністративних правопорушень.

Не менш важливою є проблема забезпечення балансу між каральною та превентивною функціями адміністративної відповідальності. У практиці нерідко простежується акцент саме на застосуванні санкцій, тоді як профілактичний потенціал адміністративного впливу залишається недостатньо реалізованим. У результаті адміністративна відповідальність не завжди досягає своєї основної мети – запобігання правопорушенням і формування належного рівня правосвідомості.

У цьому контексті доцільно окреслити основні напрями вдосконалення адміністративної відповідальності як механізму забезпечення правопорядку. Насамперед йдеться про необхідність кодифікації та оновлення

адміністративно-деліктного законодавства з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій. Важливим кроком має стати прийняття нового кодифікованого акта, який би забезпечував системність, узгодженість та зрозумілість правового регулювання.

Крім того, потребує посилення превентивна складова адміністративної відповідальності. Це може бути досягнуто шляхом удосконалення механізмів правового інформування населення, впровадження програм правової освіти, а також більш активного використання попереджувальних заходів поряд із санкціями.

Перспективним напрямом є також цифровізація адміністративного провадження. Використання електронних сервісів, автоматизованих систем фіксації правопорушень та онлайн-розгляду справ сприятиме підвищенню оперативності, прозорості та об'єктивності притягнення до адміністративної відповідальності, а також зменшенню корупційних ризиків.

Важливою умовою підвищення ефективності адміністративної відповідальності є забезпечення єдності правозастосовної практики. Для цього необхідно удосконалити методичне забезпечення діяльності уповноважених органів, а також посилити роль судового контролю у справах про адміністративні правопорушення.

Отже, адміністративна відповідальність відіграє ключову роль у забезпеченні правопорядку, виступаючи універсальним інструментом державного впливу на поведінку суб'єктів правовідносин. Вона поєднує у собі як каральний, так і превентивний потенціал, що дозволяє ефективно реагувати на масові правопорушення та підтримувати стабільність суспільних відносин. Водночас на сучасному етапі її реалізація потребує суттєвого вдосконалення, зокрема шляхом оновлення законодавства, посилення профілактичної функції та впровадження сучасних технологій у правозастосовну діяльність. Лише за умови комплексного підходу адміністративна відповідальність зможе повною мірою виконувати свою роль як дієвий механізм забезпечення правопорядку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність: Сутність та окремі проблеми трансформації на сучасному етапі. *Юридичний вісник. Серія «Повітряне і космічне право».* 2007. Т. 3, № 4. С. 57–60.

2. Добрянська Н. В. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності та елемент державного примусу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2024. № 2. С. 30–35.

3. Співак М. В. Правові проблеми застосування адміністративної відповідальності в галузі охорони здоров'я. Сучасна юридична наукова думка : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. за міжнародною участю, м. Тернопіль, 9 грудня 2008 р. Ч. 1. Тернопіль, 2008. С. 67–71.

Володимир ЗАПІСОЧНИЙ,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ПІД ВИГЛЯДОМ РЕЛІГІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Шахрайство, вчинене під виглядом релігійної практики, належить до складних форм корисливих посягань, у яких обман маскується посиланнями на віровчення, обряди, духовне зцілення, «пожертви» чи інші форми релігійно забарвленого впливу на потерпілого. Складність розслідування таких діянь зумовлена необхідністю одночасно забезпечити ефективне кримінально-правове реагування та не допустити неправомірного втручання у свободу думки, совісті й релігії [1, с. 3–5; 2].

Міжнародно-правовий підхід до цієї проблематики ґрунтується на тому, що свобода релігії не є підставою для імунітету від кримінальної відповідальності за загальнокримінальні діяння. Стаття 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує свободу думки, совісті та релігії, однак допускає її обмеження, якщо вони встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві для захисту громадського порядку та прав інших осіб [2]. Практика ЄСПЛ також виходить із того, що держава не може будувати правове регулювання на абстрактних припущеннях про недобросовісність релігійних спільнот, але має право реагувати на конкретні факти протиправної поведінки, зокрема шахрайства, за умови дотримання принципу пропорційності.

У кримінально-правовому аспекті такі діяння в Україні охоплюються насамперед ст. 190 КК України, якщо заволодіння майном або правом на майно здійснюється шляхом обману чи зловживання довірою [3]. При цьому релігійна форма комунікації не змінює юридичної природи шахрайства, але істотно впливає на механізм його вчинення, спосіб маскування умислу та коло доказів, які мають бути встановлені на початковому етапі досудового розслідування [1, с. 4–6]. Саме тому криміналістичний підхід у цій категорії проваджень має бути зорієнтований не на оцінку істинності

релігійних поглядів, а на виявлення фактів обману, корисливої мети, способу заволодіння майном і причинного зв'язку між введенням особи в оману та передачею коштів чи іншого майна.

У науковій літературі слушно підкреслюється, що обстановка вчинення шахрайства під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів має самостійне криміналістичне значення, оскільки включає специфічне місце комунікації, особливий психологічний контакт із потерпілим, апеляцію до авторитету «духовного наставника», використання стану страху, довірливості або життєвої кризи [1, с. 6–8]. Це означає, що під час розслідування особливого значення набуває встановлення не лише факту передачі майна, а й усієї системи підготовчих та супровідних дій: характеру переконування, способу створення ілюзії сакральної необхідності платежу, ролі інших учасників групи, використаних інформаційних ресурсів і каналів комунікації.

На початковому етапі розслідування першочерговими є допит потерпілого з детальним з'ясуванням змісту обману, огляд документів, записів, електронного листування, оголошень, сторінок у соціальних мережах, платіжних реквізитів, а також встановлення осіб, які брали участь у комунікації з потерпілим [4]. Значення мають і слідчі версії: чи йдеться про одиничний епізод, чи про системну діяльність групи; чи використовувалась релігійна риторика як основний спосіб обману; чи існує серія потерпілих; чи маскується під «пожертви» звичайне незаконне заволодіння коштами. Саме версійний підхід дозволяє уникнути двох крайнощів: безпідставної криміналізації релігійної активності та, навпаки, недооцінки організованого шахрайського механізму [4; 5].

Водночас розслідування цієї категорії діянь має здійснюватися з дотриманням процесуальних гарантій, передбачених КПК України, зокрема вимог законності отримання доказів, недопустимості надмірного втручання у приватне та релігійне життя і забезпечення права на справедливу процедуру [6]. У цьому проявляється міжгалузевий характер проблеми: міжнародні стандарти прав людини визначають межі втручання, а криміналістика формує оптимальні засоби виявлення і фіксації доказової інформації. Отже, ефективність розслідування шахрайства, вчиненого під виглядом релігійної практики, залежить від поєднання трьох елементів: правильної кримінально-правової кваліфікації, дотримання міжнародних стандартів свободи релігії та побудови цілеспрямованої криміналістичної тактики початкового етапу розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мировська А. В. Обстановка шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2021. № 5. С. 261–266.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція ; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 16.04.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України ; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 16.04.2026).

4. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.

5. Волобуєв А. Ф. Шахрайство: особливості способу вчинення злочину та захисту від шахрайських дій. *Форум права.* 2012. № 2. С. 108–113.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України ; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 16.04.2026).

Андрій ЗАСТАВЕНКО,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В ЯПОНІЇ

Практика застосування сімейної медіації у Японії має системний характер і фактично є основним способом вирішення більшості сімейних спорів. На відміну від багатьох інших країн, де медіація є добровільною альтернативою, у Японії вона в більшості випадків є обов'язковою перед переходом до повноцінного судового розгляду.

Ця процедура має назву kaji chōtei (сімейна судова медіація) та проводиться в рамках діяльності Family Court of Japan. Сімейні суди функціонують як спеціалізована ланка судової системи та розглядають справи щодо розлучення, визначення місця проживання дитини, встановлення або зміни порядку спілкування з дитиною, аліментних зобов'язань та поділу майна.

Відповідно до інформації, розміщеної на офіційному порталі судової влади Японії, якщо подружжя не може досягти згоди щодо умов розлучення, воно зобов'язане звернутися до сімейного суду із заявою про медіацію. Лише у разі, якщо медіація не призвела до досягнення угоди, справа може бути передана на судовий розгляд по суті [1].

Практично це означає, що у більшості випадків розлучення через суд в Японії проходить саме через медіаційну стадію. Згідно з оглядом Family Law Review Japan, значна частина спорів щодо опіки над дітьми вирішується саме на стадії медіації, що дозволяє сторонам уникнути публічного судового процесу.

Процедура kaji chōtei має специфічну організацію. До складу медіаційної комісії входить суддя та двоє медіаторів – зазвичай чоловік і жінка, які не є професійними суддями, але мають досвід у сфері соціальної роботи, психології або права. Сторони, як правило, перебувають у різних кімнатах, а медіатори по черзі спілкуються з кожною стороною, що зменшує конфліктність та психологічний тиск.

У практичних публікаціях міжнародних юридичних фірм зазначається, що така модель сприяє збереженню балансу інтересів, особливо у справах, пов'язаних із дітьми. У матеріалі Baker McKenzie підкреслюється,

що японська система робить акцент на досягненні добровільної згоди сторін, а не на змагальному доведенні позицій [2].

Окремо варто звернути увагу на категорії справ, у яких медіація застосовується найчастіше:

– розлучення у випадку відсутності згоди сторін;

– визначення опіки та батьківських прав;

– порядок спілкування з дитиною після розлучення;

– розподіл майна подружжя;

– аліментні спори.

У дослідженні Japan Times зазначалося, що суди намагаються максимально стимулювати сторони до примирення або досягнення компромісу, оскільки це відповідає традиційній культурі врегулювання конфліктів через консенсус [3].

Цікавим прикладом практики є те, що навіть після завершення розлучення сторони можуть повторно звернутися до сімейного суду із заявою про медіацію у разі зміни обставин (наприклад, щодо порядку спілкування з дитиною). Це свідчить про гнучкість процедури та її адаптивність до динаміки сімейних відносин.

Окрім традиційної медіації, в останні роки Японія активно розвиває онлайн-формати взаємодії із судом. Як зазначає портал Asian Legal Business, цифровізація судових процесів поступово охоплює й сімейні справи, що спрощує доступ до правосуддя.

Водночас у наукових публікаціях звертається увага на певні проблеми практики. Деякі дослідники вказують, що обов’язковість медіації може створювати труднощі у видках домашнього насильства, коли між сторонами існує значний дисбаланс сил. Саме тому в останні роки японські суди приділяють більше уваги оцінці безпеки сторін перед призначенням медіаційної процедури.

Статистичні дані свідчать, що сімейна медіація в Японії є не допоміжним, а системним механізмом вирішення спорів. Щороку через процедуру kaji chōtei проходять десятки тисяч справ, що становить значну частку від усіх сімейних проваджень.

За офіційними статистичними звітами судової влади Японії, які публікуються на порталі Supreme Court of Japan, щорічно у сімейних судах розглядається понад 150 000 справ у категорії domestic relations (сімейні та спадкові спори). Із них значна частина припадає саме на процедуру медіації (chōtei), а не на формальний судовий розгляд (shinpan або trial) [4].

За даними Judicial Statistics за останні роки:

– загальна кількість нових справ у сімейних судах коливається в межах 140 000–180 000 щороку;

– із них приблизно 60 000–70 000 справ становлять спори щодо розлучення;

– понад половина спорів щодо розлучення, у яких немає добровільної згоди сторін, проходять через процедуру судової медіації;

– значна частка медіацій завершується досягненням угоди сторін.

Згідно зі статистичними таблицями Верховного суду Японії, у середньому близько 50–60 % справ у процедурі сімейної медіації завершуються укладенням угоди. Це означає, що понад половина конфліктів не переходить у повноцінний судовий розгляд по суті [5].

Важливо враховувати загальний контекст сімейних відносин у країні. За даними Statistics Bureau of Japan, щороку в Японії реєструється приблизно 180 000–200 000 розлучень (показники варіюються залежно від року) [6]. Більшість із них оформлюються за взаємною згодою без звернення до суду. Проте у випадках спору сторони звертаються саме до сімейних судів, де медіація є обов’язковою стадією.

За даними аналітичного огляду OECD Family Database, Японія має відносно стабільний рівень розлучень порівняно з іншими країнами ОЕСР, але особливістю є високий рівень врегулювання спорів шляхом переговорів або медіації без тривалих судових процесів [7].

Окремо варто звернути увагу на категорії справ щодо дітей. За статистикою Верховного суду Японії, щороку розглядається понад 20 000–25 000 справ щодо визначення порядку спілкування з дитиною після розлучення. Значна частина таких справ проходить через медіацію, оскільки законодавство передбачає її як первинний спосіб врегулювання конфлікту.

Ефективність медіації оцінюється не лише за кількістю укладених угод, а й за швидкістю розгляду. У середньому сімейна медіація триває декілька місяців, тоді як повноцінний судовий розгляд може займати значно більше часу. За даними правових оглядів International Comparative Legal Guide, японська система характеризується відносно швидким завершенням сімейних спорів завдяки обов’язковій медіаційній стадії [8].

Динаміка останніх років демонструє поступове зниження загальної кількості розлучень у порівнянні з початком 2000-х років, однак кількість звернень до сімейних судів щодо батьківських прав і порядку спілкування з дітьми залишається стабільною. Це свідчить про зростання уваги до захисту прав дитини та необхідність детального врегулювання умов після розірвання шлюбу.

Важливо також врахувати, що після реформи 2024 року щодо можливості спільної опіки над дитиною очікується зростання кількості медіацій у справах про батьківську відповідальність, оскільки досягнення домовленості між батьками стає ключовою умовою реалізації нової моделі.

Загалом статистичні показники підтверджують, що:

– сімейна медіація є домінуючою процедурою у спірних розлученнях;

– понад половина медіацій завершується угодою;

– десятки тисяч справ щороку проходять через kaji chōtei;

– система дозволяє зменшити навантаження на суди та скоротити строки розгляду.

Отже, медіація у Японії має високий рівень інституційної стабільності та результативності, що підтверджується офіційними статистичними даними та міжнародними оглядами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Courts in Japan. Questions and Answers on the Family Related Cases. URL : https://www.courts.go.jp/english/judicial_sys/qa_on_the_Family_Related_Cases/index.html (date of access: 14.04.2026).

2. The Japan Times. By mutual consent, mediation or court: the three paths to divorcing in Japan. URL : https://www.japantimes.co.jp/community/2015/10/04/how-tos/mutual-consent-mediation-court-three-paths-divorcing-japan/ (date of access: 14.04.2026).

3. Supreme Court of Japan. Publications. Statistics. URL : https://www.courts.go.jp/english/publications/index.html (date of access: 14.04.2026).

4. Statistics Bureau of Japan. Statistical Handbook of Japan 2025. URL : https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/pdf/2025all.pdf (date of access: 14.04.2026).

5. Statistics Bureau of Japan. Chapter 30 Comparative International Statistics: Marriage Rate and Divorce Rate. URL : https://www.stat.go.jp/english/data/nenkan/74nenkan/1431-30.html (date of access: 14.04.2026).

6. OECD Family Database / OECD. URL : https://www.oecd.org/en/data/datasets/oecd-family-database.html (date of access: 14.04.2026).

7. SF3.1: Marriage and divorce rates / OECD. URL : https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf (date of access: 14.04.2026).

8. International Comparative Legal Guide. Family Laws and Regulations Report 2026: Japan. URL : https://iclg.com/practice-areas/family-laws-and-regulations/japan (date of access: 14.04.2026).

Максим ЗВЄЗДІЧЕВ,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СУБСИДІАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ

Проблема правового регулювання та застосування субсидіарної відповідальності осіб у разі неплатоспроможності юридичної особи нині посідає одне з центральних місць у наукових дискусіях. Це пояснюється тим, що після набрання чинності Кодексом України з процедур банкрутства [1] зазначений інститут набув значення ключового механізму забезпечення належного виконання зобов'язань перед кредиторами в системі господарсько-правових відносин. Особливість субсидіарної відповідальності, розглянутої через призму положень Кодексу, полягає у посиленні її превентивної та компенсаторної функцій, спрямованих на захист прав та законних інтересів кредиторів боржника. Як відзначають Марченко О. В. та Вознюк О. І. [2], одним із основних завдань субсидіарної відповідальності у процедурах ліквідації банкрута є мінімізація або усунення фінансових втрат кредиторів неплатоспроможної юридичної особи, що виникають внаслідок неправомірних дій або бездіяльності засновників, учасників, органів управління чи інших пов'язаних осіб.

Частина друга статті 61 Кодексу України з процедур банкрутства [1] встановлює можливість покладення субсидіарної відповідальності за зобов'язаннями боржника на його засновників, учасників, акціонерів або інших осіб, включно з керівником, які наділені правом видавати обов'язкові для виконання вказівки або фактично визначати траєкторію діяльності юридичної особи. Це положення охоплює як засновників та учасників боржника, так і інших осіб, чия дія чи бездіяльність призвела до його неплатоспроможності. Водночас законодавець не встановив чіткої та вичерпної процедури притягнення таких осіб до субсидіарної відповідальності, що створює значну варіативність у практиці правозастосування.

Вітчизняна правова доктрина вперше закріпила положення про субсидіарну відповідальність осіб, винних у доведенні боржника до банкрутства, у частині п'ятій статті 41 Закону України «Про відновлення платоспроможності

боржника або визнання його банкрутом» [3]. Проте тривалий час ця норма залишалася декларативною, оскільки в юридичній практиці переважала позиція про необхідність попереднього встановлення вини відповідних осіб лише у межах кримінального провадження та підтвердження її обвинувальним вироком.

Ситуація кардинально змінилася після постанови Верховного Суду від 30 січня 2018 року у справі № 923/862/15 [4], у якій було наголошено, що субсидіарна відповідальність за доведення до банкрутства застосовується до осіб, чиї управлінські рішення або дії призвели до відсутності у боржника активів та коштів, необхідних для задоволення вимог кредиторів, і не вимагає наявності обвинувального вироку у кримінальній справі. З цього часу інститут субсидіарної відповідальності набув реального практичного значення.

Положення частини п’ятої статті 41 Закону [3] були включені до частини другої статті 61 Кодексу України з процедур банкрутства [1], а сформована судова практика Верховного Суду стала орієнтиром для тлумачення відповідної норми. Проте окремі судові рішення, зокрема щодо визначення строків позовної давності, залишаються суперечливими, що свідчить про необхідність подальшого нормативного та доктринального уточнення інституту.

З 2019 року положення Кодексу про субсидіарну відповідальність зазнали дворазових нормативних змін, що відображає наявні складнощі у практиці правозастосування та прагнення законодавця підвищити системну узгодженість і ефективність регулювання. Ухвалення нових законодавчих актів трансформувало суб’єктний склад осіб, які можуть заявляти вимоги щодо третіх осіб, що несуть субсидіарну відповідальність, надаючи таку можливість не лише ліквідатору, а й кредитору, що істотно модифікувало судову практику та вплинуло на її розвиток.

У 2024 році у зв’язку з труднощами у правозастосуванні Верховний Суд звернувся до Науково-консультативної ради для отримання експертного висновку щодо визначення обсягу ліквідаційної маси та особливостей застосування строків притягнення до субсидіарної відповідальності. З урахуванням позицій експертів у постанові від 19 червня 2024 року у справі № 906/1155/20 (906/1113/21) [5] Верховний Суд окремо розмежував правову природу вимог ліквідатора та кредитора, встановивши похідний характер позову кредитора та початок перебігу позовної давності від встановлення факту недостатності майнового забезпечення боржника.

Здійснений аналіз підтверджує наявність значних проблем у застосуванні норм, що регулюють субсидіарну відповідальність у процедурі банкрутства, та актуальність подальшого законодавчого удосконалення, зокрема щодо визначення вихідної точки обчислення строків та моменту звернення до суду з відповідною заявою, що вже тривалий час є предметом дискусій у правозастосовній і академічній спільнотах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2019. № 19. Ст. 74. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19 (дата звернення: 02.01.2025).

2. Марченко О. В., Вознюк О. І. Умови притягнення осіб, винних у доведенні до банкрутства, до субсидіарної відповідальності. *Нове українське право.* 2021. Вип. 4. С. 37–43. DOI 10.51989/NUL.2021.4.6 ; URL : https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/77 (дата звернення: 06.12.2025).

3. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 31. Ст. 440. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2343-12 (дата звернення: 06.12.2025).

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 30.01.2018 у справі № 923/862/15. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/72008724 (дата звернення: 06.12.2025).

5. Постанова Верховного Суду у складі палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 19.06.2024 у справі № 906/1155/20 (906/1113/21). URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/120341855 (дата звернення: 06.12.2025).

Ольга ЗИГРІЙ,
кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права і процесу,
Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИМУСОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Право власності на землю має особливе значення у забезпеченні економічної стабільності держави й реалізації конституційних прав громадян. Ст. 14 Основного закону України кожному гарантує на землю право власності [1]. Однак воно може бути обмежене чи припинене виключно на підставах і в порядку, що визначаються законом.

Умови воєнного стану акцентують питання щодо правового регулювання підстав припинення права власності на земельні ділянки. З одного боку, державі необхідно забезпечити відповідний рівень захисту прав землевласників, а з іншого – реалізовувати публічні інтереси, пов'язані з оборонними потребами, відновленням інфраструктури, економічним розвитком та забезпеченням національної безпеки.

Практика застосування законодавства у сфері примусового відчуження земельних ділянок засвідчує наявність низки проблем, пов'язаних із визначенням підстав такого відчуження, дотриманням процедурних гарантій, а також забезпеченням своєчасної та справедливої компенсації власникам. Водночас фіксуються труднощі щодо чіткого розмежування підстав припинення права власності та механізмів їх реалізації, що зумовлює неоднозначність правозастосовної практики, що в подальшому може призводити до виникнення правових спорів.

Зараз питання примусового відчуження земельних ділянок набуває особливої актуальності, оскільки пов'язане із забезпеченням обороноздатності держави, розміщенням військових об'єктів, будівництвом інфраструктури, а також ліквідацією наслідків збройної агресії. Водночас реалізація таких заходів повинна здійснюватися із дотриманням принципів законності, пропорційності та справедливості, що передбачає забезпечення належних гарантій захисту прав власників земельних ділянок.

Відповідно до ст. 41 Основного закону України непорушним є право власності [1]. Допускається примусове відчуження об'єктів права приватної власності, як виняток, для суспільної необхідності відповідно на підставі та в порядку передбачених законом та за умов повного та попереднього відшкодування їх вартості. Правовими підставами припинення права власності земельних ділянок визначено ст. 140 Земельного кодексу України, яка зазначає випадки добровільного й примусового припинення права власності на землю [2]. Існують підстави примусового припинення права власності на земельні ділянки, що регулюються ст. 143 Земельного кодексу України, включають випадки використання земельної ділянки з порушенням цільового призначенням, систематичного недотримання вимог земельного законодавства чи потреби її вилучення з суспільною необхідністю [2].

Правове регулювання щодо відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності здійснюється у відповідності до Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності». Законодавець визначає процедури вилучення земельних ділянок та гарантії захисту прав власників, а також відображає порядок відшкодування вартості відчужуваного майна [3].

Розвиток ринкових відносин в Україні спричинив трансформацію земельних правовідносин та формування багатосуб'єктної системи власності на землю. Особливої уваги за зазначених умов набуває належне правове забезпечення реалізації права приватної власності на землю (розкрито у попередніх дослідженнях [4; 5]), а також визначення чітких підстав і процедур його припинення.

В умовах війни примусове відчуження майна громадян має місце лише як виняток з мотивів суспільної необхідності.

Сам по собі факт запровадження воєнного стану не може слугувати підставою для необмеженої конфіскації майна. Відповідно до тлумачення статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6] та практики Європейського суду з прав людини, втручання у право власності визнається правомірним за умови, що воно здійснюється на законних підставах, переслідує легітимну мету та не покладає на власника надмірного тягаря. Важливою умовою такого втручання є забезпечення належного відшкодування вартості вилученого майна.

Щодо майна, яке належить приватним підприємствам або фізичним особам, його вилучення допускається лише за умови надання відповідної компенсації. При цьому законодавством передбачено можливість, як попереднього відшкодування вартості майна у разі наявності відповідних бюджетних коштів, так і виплати компенсації після завершення воєнного стану протягом трьох років рівними частинами.

Усім громадянам України гарантується судовий захист щодо порушення їх прав, який передбачає можливість звернення до судових органів з позовом щодо відшкодування шкоди, яка завдана протиправними діями органів державної влади, з метою оскарження їх рішень, дій чи бездіяльності.

Таким чином, примусове припинення права власності на земельні ділянки є складним правовим інститутом, що поєднує норми конституційного, земельного та цивільного права. Його застосування повинно здійснюватися виключно на підставах, визначених законом, із дотриманням процедурних гарантій та забезпеченням справедливого відшкодування вартості майна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 14.04.2026).

2. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14 (дата звернення: 14.04.2026).

3. Про відчуження земельних ділянок, інших об’єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 № 1559-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1559-17 (дата звернення: 14.04.2026).

4. Зигрій О., Копча С. Земельне законодавство в сфері регулювання земельних прав в Україні та в західноєвропейських країнах. *Актуальні проблеми правознавства.* 2020. № 1 (21). С. 152–157. URL : https://appj.wunu.edu.ua/index.php/apl/article/download/859/846 (дата звернення: 14.04.2026).

5. Зигрій О. В., Сендецька І. В. Право власності на землю: сучасні проблеми та перспективи їх вирішення. *Наукові записки. Серія: Право.* 2023. № 14. С. 55–59. DOI 10.36550/2522-9230-2023-14-55-59 ; URL : https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/254 (дата звернення: 14.04.2026).

6. Протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод : офіційний переклад від 27.01.2006 № 994_535. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/994_535 (дата звернення: 14.04.2026).

Дмитро ЗИМА,
аспірант
Науковий керівник:
Ольга ПАВЛЮХ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ФІНАНСОВИХ ІНТЕРЕСІВ ТА ПРАВОПОРЯДКУ

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що нерухомість залишається одним із найцінніших активів та ключовим об'єктом інвестування, що автоматично робить цю сферу привабливою для злочинних посягань.

У теперішній час проблема шахрайства у сфері нерухомості набула особливої гостроти через масштабні внутрішні та зовнішні міграційні процеси, руйнування житлового фонду та цифровізацію державних реєстрів.

Транснаціональний характер цих кримінальних правопорушень проявляється у використанні іноземних інвестиційних фондів-«прокладок», дистанційному заволодінні майном осіб, що перебувають за кордоном, та легалізації доходів через закордонні ринки нерухомості. Захист права власності є фундаментом сучасного національного та міжнародного правопорядку, а отже, дослідження кримінологічних параметрів цього явища є критично важливим для формування ефективної фінансової політики держави у теперішніх умовах розвитку [1].

Питання протидії кримінальним правопорушенням проти власності та махінаціям на ринку нерухомості досліджували такі науковці, як В. Василевич, В. Гладкова, О. Джужа, В. Кузнецов, І. Козич, О. Корнеєв. Специфіку кваліфікації шахрайства висвітлювали М. Панов та О. Дудоров. Проте кримінологічний аналіз новітніх схем, пов'язаних із використанням «цифрових двійників» об'єктів нерухомості та зловживаннями у сфері державної реєстрації в умовах воєнного стану, потребує додаткового вивчення.

Об’єктом і метою дослідження є вивчення сучасних підходів до розслідування шахрайства у сфері нерухомості в контексті захисту фінансових інтересів та правопорядку. Пріоритетним напрямом подальших досліджень є зміщення акценту на аналіз особи сучасного «інтелектуального» шахрая, який експлуатує прогалини у міжгалузевому законодавстві, зокрема цивільному, господарському та кримінальному.

Також важливо розробляти системи превентивного моніторингу фінансових транзакцій з високим ризиком латентності, що дозволить своєчасно виявляти потенційні загрози та підвищити ефективність заходів у боротьбі зі складними злочинними схемами шахрайства у сфері з нерухомістю [3].

Шахрайство у сфері нерухомості є видом корисливої злочинності, що полягає у заволодінні нерухомим майном або правом на нього шляхом обману чи зловживання довірою [1].

Такі дії часто супроводжуються внесенням недостовірних відомостей до державних реєстрів або підробленням правовстановлюючих документів. Особливістю цих кримінальних правопорушень є складність механізму, адже у схемах зазвичай задіяні спеціальні суб’єкти, зокрема нотаріуси, реєстратори чи оцінювачі. Водночас вони завдають значної майнової шкоди, оскільки об’єктом посягання є активи великої та особливо великої вартості. Підготовка таких кримінальних правопорушень є тривалою і передбачає створення фіктивних історій володіння майном, часто через послідовні перепродажі, що дозволяє «очистити» об’єкт і ускладнити його відстеження правоохоронними органами.

Сучасне шахрайство зазнало значної еволюції, перейшовши від «вуличних» схем до високотехнологічних операцій. У 2024–2026 рр. дедалі частіше фіксуються випадки захоплення нерухомості шляхом злому електронних цифрових підписів (ЕЦП) та використання підроблених рішень іноземних судів, що ускладнює роботу правоохоронних органів і підвищує ризики для власників та інвесторів [2].

На відміну від класичного шахрайства, передбаченого ст. 190 КК України, шахрайство у сфері нерухомості вирізняється значно вищим рівнем організованості. У таких схемах зазвичай беруть участь організовані злочинні групи з чітким розподілом ролей, включно з юристами, хакерами та «силовим блоком». Крім того, цей вид кримінальних правопорушень має тісний зв’язок із легалізацією (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом**,** передбаченою ст. 209 КК, оскільки кінцевою метою є отримання «чистого» права власності на майно, яким заволоділи незаконно [4].

Міжнародний правопорядок стикається з викликом «віддаленого шахрайства», коли зловмисники, перебуваючи в одній юрисдикції, через мережу підставних осіб та електронні кабінети доступу до реєстрів відчужують майно в іншій країні. Такі схеми ускладнюють виявлення та притягнення до відповідальності злочинців через різні національні правові системи та цифрові бар'єри. Це потребує гармонізації кримінально-процесуальних норм щодо накладення арешту на нерухомість у межах міжнародної правової допомоги. Важливим є також впровадження спільних стандартів цифрового контролю та обміну інформацією між державами для оперативного реагування на такі кримінальні правопорушення [5].

Таким чином, кримінологічна характеристика шахрайства у сфері нерухомості свідчить про його суттєву трансформацію під впливом цифрових технологій та транснаціональної організації злочинних схем. Ефективна протидія таким кримінальним правопорушенням потребує комплексного підходу, що включає посилення контролю за доступом до державних реєстрів, впровадження систем автоматичного сповіщення власників про будь-які операції з їхнім майном та активний розвиток міжнародного співробітництва у сфері пошуку і відстеження активів. Застосування цих заходів дозволить знизити ризики незаконного заволодіння нерухомістю та підвищити ефективність превентивних і розслідувальних заходів у сучасних умовах цифровізації та глобалізації злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваненко С. М. Шахрайство у сфері нерухомості: кримінологічні та правові аспекти. *Науковий вісник права*. 2024. № 2. С. 45–52.
2. Литвин О. П. Цифрові підписи та правова безпека електронних реєстрів. *Інформаційне право України*. 2025. № 1. С. 88–95.
3. Коваленко Д. М. Транснаціональна злочинність і міжнародне співробітництво у сфері нерухомості. *Юридичний часопис*. 2023. № 3. С. 120–127.
4. Бондар Т. В. Фінансове розслідування у боротьбі з економічними злочинами. *Економіка і право*. 2025. № 4. С. 66–73.
5. Петров А. І. Превентивний моніторинг фінансових транзакцій: методи і практики. *Фінансово-правовий вісник*. 2026. № 1. С. 33–41.

Наталія КАПІТАНЕНКО,
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ОДНА З УМОВ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій, цифровізації суспільних відносин та активного використання електронних сервісів питання захисту персональних даних набуває особливої значущості. Обробка значних обсягів персональної інформації органами влади, приватними компаніями та міжнародними інституціями зумовлює необхідність забезпечення належного правового регулювання та ефективних механізмів захисту права особи на приватність.

Набуттям Україною в червні 2022 року статусу кандидата на членство в ЄС було продовжено активний процес гармонізації національного законодавства з правом ЄС. З метою виконання зобов'язань України, передбачених переговорною рамкою ЄС, схваленою рішенням Ради Європейського Союзу від 21 червня 2024 р., за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС» було прийнято Дорожню карту з питань верховенства права – стратегічний документ, над розробленням якого працювали службовці органів державної влади, представники громадянського суспільства та міжнародні експерти та який має забезпечити сталість здійснених перетворень і закласти надійну базу для подальшого розвитку системи права згідно з європейськими стандартами [1].

Дорожня карта з питань верховенства права передбачає широкий набір заходів щодо узгодження законодавства України та ЄС з питань юстиції, судової влади, основоположних прав, національної безпеки. Забезпечення належного рівня захисту персональних даних розглядається в ЄС як один із ключових елементів гарантування фундаментальних прав і свобод людини. Стратегічним результатом реалізованих реформ має стати, по-перше, належний рівень захисту персональних даних, який відповідає європейським стандартам та по-друге, створення незалежного наглядового органу із примусовими повноваженнями щодо забезпечення дотримання

вимог у сфері захисту персональних даних. Безпосередньо для досягнення вказаної цілі необхідно здійснити комплекс заходів, зокрема розробити та прийняти закони, спрямовані на приведення у відповідність національного законодавства до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року (Загальний регламент про захист даних), Директиви 2016/680 від 27 квітня 2016 року та Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенції 108+).

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року сторони домовилися про «забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи» [2].

Згідно з положеннями Загального регламенту ЄС про захист даних (GDPR) для забезпечення сталого та високого рівня захисту фізичних осіб і усунення перешкод для потоків персональних даних у межах ЄС, у всіх державах-членах рівень захисту прав і свобод фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням таких даних повинен бути однаковим (п. 10 преамбули Регламенту) [3]. В Україні є чинним Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року, який ґрунтується на Директиві 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 року, яка втратила чинність та замінена Загальним регламентом ЄС про захист даних. Зміни в законодавстві ЄС, збільшення активності в обробці даних в мережі Інтернет (особливо в галузі великих даних та соціальних медіа), транснаціональне співробітництво бізнесу зумовлюють осучаснення законодавства стосовно захисту персональних даних кожного. Саме тому Дорожня карта з верховенства права передбачає прийняття в новій редакції Закону про захист персональних даних в IV кварталі 2025 року, однак маємо констатувати, що проект вказаного Закону № 4775-IX, відповідальними за прийняття якого є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Верховна Рада України, лише 10.02.2026 включено до порядку денного.

Для реалізації положень Закону про захист персональних даних передбачено створення протягом 2026 року Національної комісії з питань захисту персональних даних та доступу до публічної інформації шляхом

проведення конкурсу для призначення членів комісії та подальша діяльність як наглядового органу відповідно до стандартів Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 і Протоколу про внесення змін до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Конвенції 108+). Вказані організаційні нововведення, які має здійснити Кабінет Міністрів України, посилять інститут захисту персональних даних як основоположних прав людини і громадянина.

Також передбачається розроблення та прийняття закону про ратифікацію Конвенції 108+ в тому ж 2026 році. Варто зауважити, що Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року була покладена за основу чинного в Україні Закону про захист персональних даних. Однак в 2018 році Конвенція 108 була доповнена додатковим Протоколом і її стали іменувати Конвенція 108+, який Україна не ратифікувала. Для реалізації визначеного необхідні внесення змін до законодавства та активна робота Міністерства юстиції України, Верховної Ради України, Міністерства закордонних справ України та Міністерства цифрової трансформації України.

Отже, імплементація європейських стандартів захисту персональних даних є необхідною передумовою євроінтеграції України, гарантією дотримання фундаментальних прав людини, важливим фактором розвитку цифрової економіки та міжнародної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорожня карта з питань верховенства права : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/475-2025-р (дата звернення: 31.03.2026).

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27.04.2016 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/984_008-16 (дата звернення: 31.03.2026).

Любов КАСЬЯНЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА МІЖНАРОДНИМИ БАНКІВСЬКИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Фінансово-правові механізми є важливим інструментом підтримання сучасного міжнародного правопорядку. Вони поєднують діяльність міжнародних фінансових організацій, систему міжнародних стандартів, санкційні інструменти та механізми фінансового контролю, що має забезпечувати стабільність і передбачуваність міжнародних економічних відносин. Контроль за міжнародними банківськими операціями є ключовим елементом фінансово-правових механізмів міжнародного правопорядку, який має гарантувати прозорість фінансових потоків, запобігати фінансовим злочинам і підтримувати стабільність світової банківської системи. Метою такої системи правових, організаційних і фінансових заходів є регулювання та нагляд за транскордонними банківськими операціями, запобігання фінансовим злочинам і дотримання міжнародних стандартів. Основними цілями контролю за міжнародними банківськими операціями є: запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму; забезпечення прозорості міжнародних фінансових потоків; підтримання стабільності міжнародної банківської системи; запобігання фінансовим кризам; контроль за дотриманням санкційних режимів; боротьба з ухиленням від оподаткування та незаконним переміщенням капіталу.

Нормативне забезпечення контролю за міжнародними банківськими операціями формується багаторівневою системою правових актів серед яких міжнародні стандарти, міжнародні договори, акти міжнародних організацій та регіонального права (наприклад ЄС) і національного законодавства держав. Ці акти встановлюють правила проведення транскордонних фінансових операцій, банківського нагляду, фінансового моніторингу та боротьби з фінансовими злочинами. Ключовим міжнародним документом є Сорок рекомендацій Financial Action Task Force (FATF) [1]. Вони встановлюють міжнародні стандарти щодо боротьби з відмиванням коштів (AML), протидії фінансуванню тероризму (CFT), фінансового моніторингу

банківських операцій, ідентифікації клієнтів банків (KYC), контролю міжнародних фінансових переказів та ін. Ці рекомендації визначають обов'язок фінансових установ проводити перевірку клієнтів, моніторити транзакції, повідомляти про підозрілі операції державні органи тощо.

Важливу роль у регулюванні міжнародних банківських операцій відіграють стандарти Базельського комітету з банківського нагляду [2]. Ці стандарти передбачають міжнародний банківський нагляд, управління ризиками транскордонних операцій, контроль ліквідності та капіталу банків. Базельські принципи також містять положення щодо запобігання використанню банківської системи у злочинних цілях.

Важливу роль у правовому регулюванні міжнародних банківських операцій відіграють документи міжнародних організацій. Зокрема, Організація Об'єднаних Націй [3] прийняла низку міжнародних конвенцій, спрямованих на боротьбу з фінансуванням тероризму та транснаціональною злочинністю. Крім того, значний внесок у розвиток системи міжнародного фінансового контролю здійснюють Міжнародний валютний фонд [4] та Світовий банк [5], які проводять оцінку фінансових систем держав та розробляють рекомендації щодо їх удосконалення, контролюють виконання міжнародних фінансових стандартів. Важливе значення мають Директива (ЄС) 2015/849 [6] про запобігання використанню фінансової системи для відмивання коштів, Регламент ЄС № 648/2012 щодо деривативів та клірингу. Вони встановлюють процедури ідентифікації клієнтів, контроль транскордонних платежів, обмін фінансовою інформацією між державами. Існують і інші директиви з фінансового моніторингу.

Міжнародні стандарти реалізуються через національне законодавство держав. В Україні основними нормативними актами у цій сфері є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [7], Закон України «Про запобігання та протидію легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом» [8], а також нормативні акти Національного банку України, Державної служби фінансового моніторингу. Ними встановлюються правила фінансового моніторингу, порядок проведення банківських операцій та вимоги до контролю за міжнародними фінансовими транзакціями.

Однією з основних проблем є відмінності у правових системах різних країн. Кожна держава має власні правила банківського регулювання, фінансового моніторингу та валютного нагляду. Це призводить до різних стандартів контролю банківських операцій, складності міжнародної координації фінансового нагляду, можливості використання юрисдикцій з м'якшим

фінансовим контролем. Навіть міжнародні стандарти, розроблені такими організаціями як Financial Action Task Force імплементуються державами по-різному, що знижує ефективність фінансового контролю. Сучасні фінансові злочини мають міжнародний характер і часто здійснюються через складні фінансові схеми, які охоплюють декілька держав. Проблема у складності відстеження транскордонних фінансових потоків, у тривалості процедури отримання інформації з інших держав. У цьому питанні існує необхідність міжнародної співпраці правоохоронних органів. У багатьох країнах діють жорсткі правила щодо банківської таємниці та захисту фінансової інформації. Це може ускладнювати обмін інформацією між державами, міжнародні фінансові розслідування, доступ до даних про рахунки та транзакції. Маємо зазначити, що сучасні фінансові технології створюють нові виклики для контролю міжнародних банківських операцій. Зокрема, використання криптовалют ускладнює контроль за фінансовими потоками, оскільки такі операції можуть бути анонімними.

Отже, ефективне вирішення цих проблем потребує посилення міжнародного співробітництва, гармонізації законодавства, впровадження сучасних технологій фінансового моніторингу та вдосконалення міжнародних стандартів контролю. У сучасних умовах глобалізації фінансових ринків ефективний контроль за міжнародними банківськими операціями є важливим елементом забезпечення міжнародної фінансової стабільності та боротьби з фінансовими злочинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Financial Action Task Force. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: The FATF Recommendations. Paris : FATF, 2012 (as amended October 2025). URL : https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html (date of access: 15.03.2026).

2. Basel Committee on Banking Supervision. Core principles for effective banking supervision. Basel : Bank for International Settlements, 2012. URL : https://www.bis.org/publ/bcbs230.pdf (date of access: 15.03.2026).

3. United Nations. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism: Convention of 9 December 1999. URL : https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/english-18-11.pdf (date of access: 15.03.2026). (United Nations Treaty Collection)

4. International Monetary Fund. Financial Sector Assessment Program (FSAP). Washington : IMF. URL : https://www.imf.org/en/about/factsheets/sheets/2023/financial-sector-assessment-program-fsap (date of access: 15.03.2026).

5. World Bank. Global Financial Development Report. Washington : World Bank. URL : https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr (date of access: 15.03.2026).

6. European Union. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. Official Journal of the European Union. 2015. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/eng (date of access: 15.03.2026).

7. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Дата оновлення: 01.01.2026. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2121-14 (дата звернення: 15.03.2026).

8. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. Дата оновлення: 01.01.2026. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20 (дата звернення: 15.03.2026).

Микола КІСІЛЬ,
викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДЕРЖАВ ДО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА АГРЕСІЮ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Повномасштабне збройне вторгнення Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року стало одним із найбільших викликів для сучасного міжнародного правопорядку. Воно не лише поставило під сумнів ефективність існуючих механізмів колективної безпеки, а й актуалізувало питання про здатність міжнародного права забезпечити реальну відповідальність держави-агресора. У цьому контексті особливого значення набувають адміністративно-процесуальні механізми як інструменти реалізації міжнародно-правової відповідальності, оскільки саме через процедурні форми відбувається трансформація нормативних приписів у конкретні правові наслідки для суб'єктів міжнародних відносин.

Поняття адміністративно-процесуальних механізмів у контексті міжнародного правопорядку охоплює сукупність процедурних форм і методів, за допомогою яких міжнародні організації, судові та квазісудові органи здійснюють розгляд справ, пов'язаних із порушенням норм міжнародного права. Такі механізми поєднують ознаки як адміністративного (управлінського) провадження, так і судового процесу, і реалізуються в діяльності Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду, Ради Безпеки ООН, а також у рамках регіональних правозахисних систем [1].

Україна активно використовує наявні міжнародно-правові механізми для притягнення Росії до відповідальності. Ключовим напрямом є звернення до Міжнародного суду ООН. Важливим елементом є механізм тимчасових заходів, передбачений статтею 41 Статуту МС ООН. Ухвалення Судом постанови від 16 березня 2022 року з вимогою до Росії негайно зупинити військові операції на території України, хоча й не забезпечене примусовим виконанням, стало значущим прецедентом у практиці застосування процесуальних інструментів впливу [2]. З адміністративно-правової

точки зору, тимчасові заходи функціонально нагадують заходи забезпечення позову у національному процесуальному праві, проте їх ефективність залежить від політичної волі держав.

У справі «Україна проти Росії» (Application of the ICSFT and CERD) Суд у рішенні від 31 січня 2024 року констатував порушення Росією зобов'язань за Міжнародною конвенцією про боротьбу з фінансуванням тероризму та окремих положень CERD [3]. Процесуальна активність України в МС ООН демонструє, що адміністративно-процесуальні форми міжнародного правосуддя здатні генерувати обов'язкові правові наслідки навіть за умов продовження збройного конфлікту.

Паралельно Україна звертається до механізмів Міжнародного кримінального суду. 17 березня 2023 року Друга палата досудового провадження МКС видала ордери на арешт Путіна В. В. та Львової-Бєлової М. С. у зв'язку з незаконною депортацією українських дітей [4]. Це рішення є прикладом застосування процесуальних інструментів міжнародного кримінального провадження для персоналізації відповідальності за злочини, вчинені в ході агресії. Процесуальна специфіка МКС полягає у поєднанні елементів обвинувачувальної та змагальної моделей судочинства, що забезпечує більш широкий доступ потерпілих до правосуддя порівняно з класичними міждержавними спорами.

Окремим напрямом є діяльність у рамках Генеральної Асамблеї ООН. Резолюція ГА ООН A/RES/ES-11/1 від 2 березня 2022 року та наступні акти, що засуджують агресію Росії, є результатами квазіадміністративного процесу міжнародного колективного реагування. Хоча такі резолюції не мають обов'язкової сили, вони формують нормативне тло для застосування інших механізмів відповідальності та впливають на формування opinio juris у міжнародному звичаєвому праві [5].

Важливим інституційним нововведенням стало заснування Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (RD4U), у Гаазі під егідою Ради Європи у 2023 році [6]. Цей орган є прикладом формування нового адміністративно-процесуального механізму ad hoc, спрямованого на документування та систематизацію заявлених збитків як передумови для подальшого отримання репарацій. Реєстр відкрив прийом заявок 2 квітня 2024 року та очікує від 6 до 10 мільйонів звернень, що робитиме його найбільшим механізмом відшкодування збитків у сучасній міжнародній практиці.

Попри активність України на міжнародних форумах, існує ряд процесуальних проблем, що ускладнюють ефективне притягнення Росії до відповідальності. По-перше, відсутність обов'язкової юрисдикції МС ООН щодо всього комплексу правопорушень змушує Україну будувати позови на конкретних договірних підставах. По-друге, право вето Росії в Раді Безпеки ООН блокує можливість застосування примусових заходів за Главою VII Статуту ООН. По-третє, невизнання Росією юрисдикції МКС унеможливлює добровільне виконання ордерів на арешт [7].

Водночас досвід України свідчить про поступове формування нової моделі адміністративно-процесуального реагування на агресію, яка базується на одночасному використанні множини паралельних механізмів: судових, квазісудових, парламентських і адміністративних. Ця модель «множинної процесуальної присутності» дозволяє досягати окремих правових результатів навіть за наявності системних блокувань у рамках традиційних механізмів безпеки [1; 4; 6].

Таким чином, адміністративно-процесуальні механізми притягнення держав до відповідальності за агресію переживають якісну трансформацію під впливом українського досвіду. Формується нова процесуальна парадигма, що поєднує класичні судові процедури з інноваційними адміністративними інструментами документування, реєстрації та колективного реагування. Подальший розвиток цих механізмів потребує вдосконалення міжнародно-правової бази, зокрема в частині забезпечення виконання судових рішень та подолання процесуальних привілеїв постійних членів Ради Безпеки ООН.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задорожній О. В. Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права : монографія. Київ : К.І.С., 2015. 712 с. URL : https://www.nexto.pl/upload/pdw/_/ua_9d75d8535ede536fd/free/ua_9d75d8535ede536fd.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

2. Шабан Ю. Поняття агресії у міжнародному праві. *Право і суспільство.* 2024. № 2. С. 331–336. URL : https://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/2_2024/48.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

3. Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) : Order on Provisional Measures of 16 March 2022 / International Court of Justice. URL : https://www.icj-cij.org/node/106135 (date of access: 14.04.2026).

4. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) : Judgment of 31 January 2024 / International Court of Justice. URL : https://www.icj-cij.org/node/203473 (date of access: 14.04.2026).

5. Resolution A/RES/ES-11/1 “Aggression against Ukraine”, 2 March 2022 / UN General Assembly. URL : https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/1 (date of access: 14.04.2026).

6. Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. About the Register. The Hague : Council of Europe, 2023. URL : https://www.rd4u.coe.int/ (date of access: 14.04.2026).

7. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova : Press Release, 17 March 2023 / International Criminal Court. URL : https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and (date of access: 14.04.2026).

Ігор КЛИМЕНКО,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми, належить до тих напрямів кримінального провадження, у межах яких особливо виразно поєднуються криміналістичні, кримінально-процесуальні та міжнародно-правові підходи. Це зумовлено подвійною природою відповідних проваджень: з одного боку, йдеться про тяжкий корисливо-насильницький злочин, що потребує швидкого, повного й неупередженого встановлення всіх обставин події, а з іншого - про необхідність забезпечення спеціальних гарантій прав дитини, передбачених міжнародними стандартами та національним законодавством [1, с. 345; 2, с. 207].

Міжнародно-правовий вимір цієї проблеми визначається насамперед Конвенцією ООН про права дитини, яка вимагає, щоб у всіх діях щодо дітей першочергова увага приділялася якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, а поводження з неповнолітніми у конфлікті із законом здійснювалося з урахуванням їхнього віку, потреб розвитку та мети реінтеграції в суспільство. Такі орієнтири конкретизуються й у міжнародних стандартах ювенальної юстиції, де наголошується на необхідності спеціалізації процедур, мінімізації стигматизації, участі законних представників і забезпеченні додаткових процесуальних гарантій [2, с. 207]. У національному праві ці підходи відображено у главі 38 КПК України, а також у роз’ясненнях вищої судової інстанції, де прямо зазначено, що кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється у загальному порядку, але з урахуванням спеціальних гарантій, установлених законом і міжнародними договорами.

У криміналістичному аспекті розбій, учинений неповнолітнім, має низку особливостей, які впливають на організацію й тактику розслідування. Як слушно зазначається в наукових працях, для цієї категорії проваджень характерні груповий спосіб вчинення, ситуативність злочинної поведінки, підвищена роль емоційного чинника, наслідування авторитетніших співучасників, а також особливості вибору об’єкта посягання та способу застосування

насильства [3, с. 251–253]. Хоча окремі дослідження присвячені грабежам, учиненим неповнолітніми, наведені в них висновки щодо особи неповнолітнього правопорушника, його мотивації, групової динаміки та психологічних рис мають методичне значення і для розслідування розбоїв як близьких за механізмом корисливо-насильницьких посягань [3, с. 253–255].

На початковому етапі досудового розслідування особливе значення має правильне висунення слідчих версій та планування комплексу першочергових дій. У спеціальному дослідженні з організації та планування провадження досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми, підкреслено, що ефективність розслідування залежить від своєчасного визначення типових версій щодо кількості учасників, ролей у групі, характеру попередньої підготовки, джерел інформації про потерпілого та способу приховування слідів злочину [1, с. 348–351]. Саме тому вже на початковому етапі мають бути забезпечені огляд місця події, фіксація слідів насильства, встановлення очевидців, вилучення відеозаписів, аналіз цифрових комунікацій, а також невідкладне з’ясування обставин, що характеризують особу неповнолітнього підозрюваного, його найближче оточення та можливий вплив дорослих співучасників [1, с. 352; 4, с. 143].

Окремого значення набуває тактика проведення процесуальних дій за участю неповнолітнього. Ідеться не лише про формальне дотримання вимог щодо участі захисника, законного представника, педагога чи психолога, а й про побудову комунікації з урахуванням вікових, інтелектуальних та емоційних особливостей підлітка. У цьому контексті міжнародно-правові стандарти та засади ювенальної юстиції безпосередньо впливають на криміналістичну тактику: допит, пред’явлення для впізнання, слідчий експеримент чи інші дії не повинні мати травматичного або принизливого характеру, а отримання доказової інформації має поєднуватися з гарантіями захисту прав дитини [2, с. 6]. Такий підхід сприяє не лише дотриманню правових стандартів, а й підвищенню якості доказування, оскільки неналежна форма комунікації з неповнолітнім здатна істотно спотворити отримані відомості.

Водночас особливості розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми, не зводяться до пом’якшеного підходу. Міжнародні стандарти не виключають обов’язку держави забезпечити ефективне реагування на тяжкі насильницькі злочини, якщо таке реагування є законним, пропорційним і зорієнтованим не лише на притягнення до відповідальності, а й на профілактику повторної злочинної поведінки. Саме тому у відповідних провадженнях важливо досягти балансу між публічним інтересом у належному

розслідуванні розбою та спеціальними гарантіями захисту дитини. Такий баланс і становить сутність сучасного міжгалузевого підходу, в якому криміналістика забезпечує ефективність виявлення і фіксації доказів, а міжнародно-правові стандарти – допустимі межі та гуманістичну спрямованість державного втручання [1, с. 355; 2, с. 7].

Отже, розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми, потребує комплексного поєднання криміналістичних рекомендацій щодо організації, планування та тактики досудового розслідування із міжнародно-правовими стандартами захисту прав дитини. Ефективність такого розслідування визначається не лише швидкістю викриття винних осіб, а й здатністю держави забезпечити спеціальні процесуальні гарантії, уникнути надмірної репресивності та врахувати ювенальну специфіку кримінального провадження. Саме в цьому поєднанні вбачається сучасний зміст міжгалузевого підходу до реагування на розбої, учинені неповнолітніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Остапчук М. С. Організація та планування провадження досудового розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* 2014. Вип. 2. С. 344–356.

2. Гусак А. П. Основні принципи ювенальної юстиції та особливості їх реалізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2014. Вип. 25. С. 204–207.

3. Бистрицький Б. Ю. Криміналістична характеристика грабежів, учинених неповнолітніми (особа злочинця). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2013. № 2. С. 251–257.

4. Волошанівська Т. В. Побудова слідчих версій та планування розслідування розбоїв, учинених неповнолітніми. *Правовий новеліст.* 2023. № 21. С. 142–147.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

6. Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 № 223-1134/0/4-13.

7. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

Людмила КОНДРАТ'ЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри процесуального права,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Впродовж тривалого часу випадки домашнього насильства замовчувалися або ж ігнорувалися суспільством, натомість вважалися проблемою самої родини. Багаточисленні звернення постраждалих осіб до органів Національної поліції сприяли визнанню фактів домашнього насильства щодо жінок та дітей та спонукали державні органи звернути увагу на домашнє насильство як на серйозну соціально-правову проблему, яка потребує законодавчого врегулювання. Так, 7 грудня 2017 року був прийнятий Закон України « Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1], а з 1 січня 2019 року почав діяти Закон України « Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації основних положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [2]. На підставі вказаного вище закону Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 126-1 під назвою «Домашнє насильство». В даній статті міститься визначення домашнього насильства як навмисного постійного заподіяння фізичного або душевного болю усіма можливими способами. Наслідками домашнього насильства є страждання, втрата здоров'я, працездатності, емоційна залежність. Незважаючи на види чи прояви домашнього насильства не можна заперечувати той факт, що це негативне явище впливає на психологічний та емоційний стан людини, зокрема дитини, який в умовах повномасштабної війни росії проти України є найбільш вразливим. З метою захисту прав постраждалих від сімейного насильства та швидкого реагування на таке ганебне явище слід запропонувати алгоритм реагування на випадки домашнього насильства, який передбачає певні ступені. Перший – це виявлення факту насильства та повідомлення про нього органів поліції, органів прокуратури, органів системи БПД, звернення до служби в справах дітей тощо. Другий ступінь – це оцінка ризиків, яку можуть

встановити органи національної поліції. Наступний щабель - це міжвідомче інформування. Слідуючий далі ступінь – це консультування потерпілої особи. Цей крок передбачає обов'язок органів, які входять до системи протидії домашньому насильству, надати інформацію потерпілій особі, куди вона може звернутися і які права та способи реалізації своїх прав вона має. І останній – передбачає документування випадку домашнього насильства для розуміння масштабів такого явища для формування відповідної статистики.

Не дивлячись на те, що стаття 126-1 Кримінального Кодексу України [3] щодо домашнього насильства в період дії воєнного стану не зазнала змін, вона містить певну особливість, що стосується її застосування саме в умовах воєнного стану. Так, відповідно до п.11 ч.1ст.67 ККУ вчинення особою будь-якого виду насильства в умовах воєнного стану виступає обтяжувальною обставиною, що може призвести до значно суворішого покарання судом, яке буде наближеним до максимальної межі, що передбачена санкцією відповідної статті ККУ. Наприклад, за вчинення домашнього насильства санкція статті 126-1 ККУ встановлює відповідальність в межах громадських робіт на строк від 50 до 240 годин, або арешт на строк до 6 місяців, або ж обмеження волі на строк до 5 років, або позбавлення волі на строк до 2 років. У випадку вчинення домашнього насильства з використанням умов воєнного стану, що підлягатиме кваліфікації за статтею 126-1 ККУ, суд має право призначити максимальний розмір покарання у виді позбавлення волі, що регламентується санкцією норми цієї статті. Але слід мати на увазі, що призначення судом покарання в межах максимальної санкції за вчинення цього кримінального правопорушення в умовах воєнного стану є правом суду, а не його обов'язком. Поясненням такого висновку може слугувати п. 5, 6 ч. 1 ст. 368 КПКУ [4], якими передбачено, що суд, ухвалюючи вирок, повинен вирішити питання щодо встановлення обставин, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому. Отже, суд повинен призначити покарання з урахуванням обставин, що обтяжують покарання, а не зобов'язаний призначити таке покарання в межах максимальної санкції статті.

Насильство є одним з найпоширеніших видів девіантної поведінки, що порушує основні права та свободи людини, зокрема дитини. Найрозповсюдженішим і найскладнішим для протидії є домашнє насильство, яке може проявлятись у викраденні дитини власними батьками, зокрема одним із батьків. В переважній більшості випадків до такого викрадення причетний батько дитини, який вважає, що рішення суду про визначення місця

проживання дитини після розірвання шлюбу, з матір'ю, порушують його права як батька. Так, відповідальність за викрадення людини закріплюється ст. 146 ККУ. Кваліфікуючою ознакою незаконного позбавлення волі чи викрадення людини є вчинення цього діяння щодо малолітньої, а не неповнолітньої особи. Так, викрадення малолітньої дитини кваліфікується за ч. 2 ст. 146 ККУ і передбачає обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на той самий строк., а неповнолітньої – за ч. 1 ст. 146 ККУ і карається обмеженням волі на строк до 3 років або позбавлення волі на той самий строк (ст. 146 ККУ України).

Не дивлячись на складність цієї категорії справ, непримиримість кривдника і постраждалої від домашнього насильства особи, в процесі розгляду справи можливе застосування інституту мирової угоди. Про необхідність удосконалення законодавства щодо застосування процедури примирення у справах, пов'язаних із домашнім насильством, а також доцільність забезпечення права особи, яка постраждала від домашнього насильства, на пред'явлення позову про розірвання шлюбу наголошується в Указі Президента України від 21 вересня 2020 року за № 398/2020 [5]. Виходячи із основних засад законодавства, укладення мирової угоди повинно відповідати принципам кримінального права та кримінального судочинства. Необхідними умовами укладення мирової угоди є наявність доброї волі, щирого каяття кривдника. Укладена угода повинна бути добровільною домовленістю між потерпілим і обвинуваченим. Відповідно до ч. 1 ст. 469 КПК України, угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника або законного представника. Слід також звернути увагу на те, що укладення мирової угоди є правом, а не обов'язком потерпілого і обвинуваченого.

Таким чином, внесення змін до ККУ із запровадженням кримінальної відповідальності за домашнє насильство, особливо в період воєнного стану стало значним кроком щодо подолання проблеми домашнього насильства в країні, а ратифікація Стамбульської конвенції сприяє посиленню правового захисту постраждалих від насильства і забезпечить їм належний доступ до правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII.

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Tex

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 2341-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 21. С. 1. Ст. 920. Код акта 18825/2001.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651 VI.

5. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства : Указ Президента України від 21.09.2020 № 398/2020.

6. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Tex

Олексій КОПАН,
доктор юридичних наук, професор;
Владислав МЕЛЬНИК,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника науково-дослідного відділу технічного регулювання
науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання
Інституту наукових досліджень з цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту України,
Україна

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасний міжнародний правопорядок дедалі більше визначається не лише класичними інститутами міждержавної взаємодії, а й здатністю держав забезпечувати стійкість фінансових систем, прозорість економічних потоків і невідворотність відповідальності за транснаціональні фінансові правопорушення. Воєнні конфлікти, цифровізація економіки та зростання ролі міжнародної допомоги / донорських ресурсів об'єктивно підвищують ризики зловживань і легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, оскільки формують значні за обсягом фінансові потоки, ускладнюють контроль ланцюгів постачання й реальних бенефіціарів, а також стимулюють використання цифрових платіжних інструментів і офшорних / квазіофшорних юрисдикцій. У цьому контексті фінансова політика держави набуває міжгалузевого виміру: поєднує фінансове право, кримінально-правові та кримінально-процесуальні механізми, адміністративні процедури контролю, а також приватноправові інструменти комплаєнсу.

З позиції адміністративно-процесуальних і фінансово-правових механізмів ключовим стає формування такої моделі регулювання, у якій превенція фінансових зловживань є пріоритетом, а реагування на вже вчинені правопорушення – логічним завершенням системи. Це передбачає, по-перше, розвиток ризик-орієнтованого фінансового моніторингу як інструменту раннього виявлення підозрілих операцій і схем «нашарування» транзакцій, де правопорушення маскуються під легальну господарську діяльність. По-друге, це потребує узгодженості процедур між суб'єктами фінансового моніторингу, фіскальними та митними органами, органами досудового

розслідування і прокуратурою з метою мінімізації прогалин у доказовому ланцюгу: інформація, отримана в межах фінансового моніторингу, має своєчасно трансформуватися у процесуально придатні докази, а не залишатися «аналітичним сигналом», який втрачає значення через затримки чи процедурну несумісність.

У контексті транснаціональної злочинності у фінансовій сфері особливу увагу варто приділити схемам із приховуванням бенефіціарного власника, використанням мережі підконтрольних юридичних осіб, змішаними каналами переміщення коштів і цифровими активами. Воєнний стан підвищує ризики таких практик через необхідність швидкого постачання ресурсів, залучення грантових і донорських коштів, закупівель у стислі строки, що створює додаткові можливості для завищення вартості, фіктивного субпідряду, підміни предмета постачання, а також «виведення» надлишкових коштів у іноземні юрисдикції. Саме тому фінансова політика має спиратися на поєднання фінансово-правових інструментів (контроль бюджетних витрат, прозорість закупівель, верифікація контрагентів) та кримінально-правових і кримінально-процесуальних механізмів (ефективне розслідування легалізації доходів, арешт активів, спеціальна конфіскація, міжнародна правова допомога).

Водночас значна частина сучасних механізмів забезпечення міжнародного правопорядку у фінансовій сфері функціонує через систему приватноправових комплаєнс-інструментів. У практичному аспекті це означає, що суб'єкти господарювання – банки, фінансові установи, великі підрядники та компанії-постачальники – є не лише адресатами державного контролю, а й повноцінними учасниками механізму запобігання фінансовим зловживанням. Така функція реалізується, зокрема, через процедури належної та посиленої перевірки контрагентів, санкційний комплаєнс, внутрішні розслідування, аудит ланцюгів постачання, включення до договорів антикорупційних застережень та застосування механізмів розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників. Європейська інтеграція посилює значення цього напряму, оскільки наближення до європейських стандартів передбачає не лише адаптацію законодавства, а й практичну здатність бізнесу й держави виконувати вимоги належної обачності, прозорості та відповідальності у фінансових правовідносинах.

Отже, забезпечення сучасного міжнародного правопорядку у фінансовій площині доцільно розглядати як багаторівневий комплекс, що включає: 1) превентивний рівень (ризик-орієнтований фінансовий моніторинг,

комплаєнс, прозорі процедури публічних фінансів); 2) реактивний рівень (ефективне кримінальне переслідування легалізації доходів і пов'язаних діянь, арешт/повернення активів); 3) міжнародний рівень (співробітництво щодо обміну інформацією, ідентифікації бенефіціарів, правової допомоги та відстеження транскордонних потоків). Практична рекомендація полягає у посиленні «стику» між фінансовим моніторингом і кримінальним процесом: чітких процедур передачі матеріалів, швидкої верифікації ризикових сигналів, належної процесуальної фіксації цифрових і фінансових доказів та інституційної координації для нейтралізації транснаціональних схем.

Анастасія КОРЕНЮК,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу методологічного забезпечення проведення іспиту департаменту суддівської кар'єри секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України,
м. Київ, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний міжнародний правопорядок зазнає суттєвої деформації під впливом посилення ескалації збройних конфліктів та системної ерозії імперативних норм jus cogens [1]. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема пошуку ефективних кримінально-процесуальних механізмів, здатних забезпечити невідворотність юридичної відповідальності у глобальному вимірі [2]. Міжнародний правопорядок функціонує як монолітна система лише за умови авторитетної синхронізації національних систем із міжнародними стандартами. При цьому його стабільність та загальна життєздатність в екстремальних умовах воєнного стану визначається рівнем правової конвергенції без нівелювання невід'ємних прав людини.

Фундаментальною основою функціонування сучасної системи міжнародного кримінального правосуддя є Римський статут Міжнародного кримінального суду, який інституціоналізує принцип невідворотності покарання за найтяжчі міжнародні злочини: геноцид, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини [3].

Вказане питання досліджувалося провідними вченими. Зокрема, М. Ш. Бассіуні обґрунтовував залежність ефективності міжнародної законності від рівня процесуальної взаємодії держав, наголошуючи, що відсутність уніфікованих стандартів збору та передачі доказів перетворює міжнародне правосуддя на декларативний інститут [4]. Водночас Г. Кьолер акцентує увагу на феномені «вибіркового правосуддя», підкреслюючи, що залежність міжнародних процесуальних механізмів від політичної кон'юнктури підриває їх легітимність [5]. Українські науковці, зокрема М. Гнатовський та О. Кориневич, обґрунтовують, що в умовах збройної агресії росії проти України ключовим процесуальним викликом є подолання імунітетів вищих

посадових осіб. У цьому контексті створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії розглядається як необхідний інституційний механізм притягнення до відповідальності політичного та військового керівництва держави-агресора [6; 7].

Важливим кроком інституціоналізації такого підходу для України стало ухвалення Закону України від 15 липня 2025 року № 4518-IX, яким ратифіковано Угоду між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України [8], що вказує про еволюційний перехід від політико-декларативних рішень до формалізованих процесуальних механізмів міжнародної кримінальної юстиції.

Отже, трансформація від ситуативних моделей ad hoc юстиції до формування універсальної інституційної архітектури правосуддя характеризує сучасну парадигму міжнародного кримінального права. При цьому ключова проблема зумовлена відсутністю належної синхронізації між міжнародними та національними юрисдикціями, що обумовлює виникнення «правових лакун» і надломлює реалізацію принципу невідворотності покарання.

Таким чином, виникає потреба у трансформації національних моделей кримінального судочинства відповідно до міжнародних, а також розширення міжнародної співпраці у боротьбі зі злочинністю в умовах військових конфліктів. Як приклад, впровадження переходу до адаптивних моделей доказування, зокрема стандартизації OSINT-розслідувань, легітимізації цифрових доказів та поглиблення міжінституційної співпраці.

Статтею 69 Римського статуту МКС визначено, що Суд наділений широкими дискреційними повноваженнями щодо оцінки допустимості доказів, зокрема отриманих поза межами традиційних процесуальних процедур [3]. Так, під час воєнних дій в умовах обмеженого доступу до місць вчинення злочинів акцент зміщується з безпосереднього дослідження доказів на оцінку їх релевантності, достовірності та достатності, що дозволяє ефективно використовувати цифрові джерела інформації.

Також ключовим етапом стандартизації роботи з відкритими джерелами інформації є впровадження Протоколу Берклі. Положення зазначено Протоколу забезпечують дотримання принципу безперервності збереження доказів, що трансформує цифрові дані у повноцінні процесуально допустимі докази, придатні для використання у міжнародних судових інституціях [9].

При цьому однією з найбільш ефективних форм міжнародної процесуальної взаємодії є створення спільних слідчих груп під егідою Євроюсту. Така модель забезпечує оперативний обмін доказами, уніфікацію методології

розслідування та інтеграцію зусиль національних і міжнародних органів правосуддя, що значно підвищує ефективність кримінального переслідування [10].

Отже, нинішня судова практика, зокрема в Україні, свідчить про радикальну трансформацію парадигми доказування: електронні докази трансформуються з допоміжних засобів у конструктивні джерела доказової бази. Вони набувають особливого значення при розслідуванні воєнних злочинів, державної зради та інших тяжких кримінальних правопорушень, де цифрові дані часто є єдиним об'єктивним засобом фіксації подій. Цей процес віддзеркалює цифровізацію права та поступову еволюцію побудови доказування, що зумовлює уніфікацію стандартів роботи з цифровими даними як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Крім того, доцільно зазначити, що в умовах протидії збройній агресії росії, кримінальне процесуальне законодавство України проходить етап активної імплементації міжнародних стандартів та інноваційних механізмів. Пріоритетними напрямами нормативного закріплення є, зокрема впровадження інституту електронних доказів (e-Evidence), застосування технології блокчейн для верифікації обставин воєнних злочинів, а також розширення засад дистанційного правосуддя та міжнародної співпраці у форматі спільних слідчих груп. Вагомим досягненням є впровадження Спеціального трибуналу, а також наявність законодавчої регламентації відповідальності за екоцид.

Таким чином, забезпечення ефективності міжнародного правопорядку в умовах збройних конфліктів безпосередньо залежить від комплексної модернізації процесуальних механізмів. Пріоритетними векторами такої трансформації мають стати: гармонізація національного законодавства з нормами міжнародного кримінального права, інтенсифікація механізмів міжнародної правової допомоги та взаємодії компетентних органів в умовах загострення збройних протистоянь, деполітизація правосуддя та цифровізація доказування через нормативне закріплення статусу e-Evidence. Своєю чергою, дієву архітектуру правосуддя, здатну адекватно реагувати на глобальні виклики, можливо реалізувати шляхом реформування інститутів екстрадиції та взаємодопомоги у поєднанні з посиленням процесуальної незалежності міжнародних суддів і прокурорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мережко О. О. Проблема імперативних норм у міжнародному праві (jus cogens). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2002. Т. 20. С. 43–48.

2. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальний механізм забезпечення прав людини в умовах воєнного стану : монографія. Одеса : Юридична література, 2022. 240 с. (Серія «Концепція КПМ як інструменту превенції та невідворотності відповідальності»).

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. *Офіційний вісник України.* 2024. № 90. Ст. 5432.

4. Bassiouni M. C. Introduction to International Criminal Law. 2nd rev. ed. Leiden : Brill, 2013. 850 p.

5. Кьолер Г. Глобальне правосуддя чи глобальна помста? Міжнародне кримінальне правосуддя на роздоріжжі : пер. з англ. Відень ; Нью-Йорк : Springer-Verlag, 2003. 449 с.

6. Гнатовський М. Міжнародне кримінальне право: сучасні виклики. Київ : [б. в.], 2022. 312 с.

7. Кориневич О. Міжнародне гуманітарне право: актуальні проблеми. Київ : [б. в.], 2023. 280 с.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України : Закон України від 15 лип. 2025 р. № 4518-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2025. № 32. Ст. 415. URL : rada.gov.ua (дата звернення: 31.03.2026).

9. Протокол Берклі щодо розслідувань із використанням цифрових джерел відкритої інформації / ООН (УВКПЛ) ; Центр прав людини Каліфорнійського університету в Берклі. 2022. 120 с.

10. Регламент (ЄС) 2018/1727 Європейського Парламенту та Ради про Агентство Європейського Союзу з питань співробітництва у сфері кримінального правосуддя (Євроюст) від 14 листоп. 2018 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу.* 2018. L 295. С. 1–67.

Надія КОРІННА,
доктор філософії, доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАБІЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

Система впорядкованих міжнародних відносин, що базується на принципах і нормах міжнародного права, в умовах сьогодення переживає період фундаментальної трансформації, спричиненої глобальними безпековими кризами та збройними конфліктами. У цих умовах фінансова політика держав перестає бути суто внутрішнім питанням, стаючи вже частиною глобальної системи безпеки. Саме такі обставини зумовлюють необхідність захисту національних фінансових систем від їх використання у цілях, що підривають міжнародний мир, зокрема через фінансування тероризму та агресивної війни.

Фактично, фінансовий моніторинг сьогодні виступає не просто інструментом контролю, а й ключовим бар'єром на шляху легалізації ресурсів, що живлять деструктивні геополітичні процеси.

Процес євроінтеграції України в сучасних умовах вимагає безперервного вдосконалення національної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Гармонізація українського законодавства із міжнародним законодавством є важливим стратегічним кроком.

Також не менш важливим аспектом є впровадження ризик-орієнтованого підходу, який дозволяє ефективно спрямовувати ресурси контролюючих органів на найбільш вразливі зони, що знижує ймовірність правопорушень та підвищує загальну безпеку. Це не лише підвищує прозорість національної економіки, а й зміцнює довіру міжнародних фінансових інституцій до України як надійного партнера у глобальній фінансовій архітектурі.

Так, Рекомендації щодо відновлення активів та найкращі практики (Asset Recovery Guidance and Best Practices) – перший комплексний документ з Керівництва та найкращих практик від FATF щодо повернення активів. Його мета трилогічна: підвищити розуміння нових Стандартів, допомогти країнам у їх впровадженні через пояснення та приклади, сприяти відчутному покращенню результатів конфіскацій [2].

Звіт FATF «Комплексне оновлення щодо ризиків фінансування тероризму» («Comprehensive Update on Terrorist Financing Risks») виявляє стійку здатність терористів використовувати міжнародну фінансову систему для підтримки своєї діяльності та здійснення атак. Вона підкреслює адаптивність терористів, підкреслюючи необхідність заходів з контртерористичного фінансування, орієнтованих на ризики [2].

У шостому Цільовому оновленні щодо впровадження стандартів FATF щодо віртуальних активів та постачальників послуг віртуальних активів (Targeted Update on the Implementation of the FATF Standards on Virtual Assets and Virtual asset service providers) стосовно глобального впровадження заходів протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму (AML/CFT) для постачальників послуг віртуальних активів (VA) та віртуальних активів (VASP) чітко визначено, де потрібні більш активні заходи для захисту цілісності міжнародної фінансової системи [2].

Правила боротьби з відмиванням коштів (AML) та фінансуванням тероризму (CFT) Європейським Союзом у 2024 році було посилено на законодавчому рівні шляхом прийняття пакету документів, який включає створення спеціального органу AMLA (Регламент 2024/1620), єдиного звіду правил (Single Rulebook, Регламент 2024/1624) та оновлення директив (2024/1640, 2024/1654) [3], що мають бути впроваджені до липня 2027 року.

В умовах збройної агресії фінансові санкції та блокування активів осіб, пов’язаних із підривом територіальної цілісності держав, стали ефективним інструментом «м’якої сили», що має жорсткі юридичні наслідки. Фінансовий моніторинг відіграє роль первинної ланки у виявленні та заморожуванні таких коштів. Міжнародне право дедалі більше легітимізує використання фінансових обмежень як превентивного заходу. Важливим є і розробка правових механізмів не лише блокування, а й подальшої конфіскації та спрямування цих активів на відновлення міжнародного правопорядку та відшкодування завданих збитків.

Ефективність фінансового моніторингу неможлива без чіткої взаємодії різних галузей права [4], що створює єдиний механізм контролю та відповідальності. Процес верифікації суб’єктів господарювання та виявлення кінцевих бенефіціарних власників сьогодні знаходиться на перетині фінансового, адміністративного, кримінального та кримінального процесуального права.

Фінансове право в цьому випадку встановлює регуляторні рамки, процедури первинного моніторингу, обов’язки суб’єктів – банків та небанківських установ щодо належної перевірки клієнтів та звітування про підозрілі операції [5].

Адміністративне права регламентує діяльність державних органів, таких, як Державна служба фінансового моніторингу України, Національний банк України, процедури накладення штрафів за порушення у сфері фінансової гігієни та порядок ведення державних реєстрів [5].

Кримінальне та кримінальне процесуальне право забезпечує невідворотність покарання за легалізацію (відмивання) доходів та майна, одержаного злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Саме норми кримінального права перетворюють результати фінансового моніторингу на доказову базу для правоохоронних органів, дозволяючи ініціювати арешт активів та притягнення винних осіб до відповідальності.

Така міжгалузева інтеграція дозволяє створити «прозорий контур» навколо фінансових потоків. Вона перетворює фінансовий моніторинг із суто бюрократичної процедури на потужний інструмент деанонімізації злочинних капіталів, що є критично важливим для боротьби з транснаціональною злочинністю та підривною діяльністю в умовах глобальних криз.

Оскільки посилення фінансового правопорядку є запорукою стійкості демократичних інститутів та міжнародної безпеки, необхідно, перш за все, провести глобальний комплексний аналіз та оцінку адаптації фінансового законодавства України до стандартів FATF та ЄС.

Фінансовий моніторинг еволюціонував від технічної процедури банківського контролю до стратегічного елемента системи глобальної безпеки. Саме тільки через консолідацію зусиль у межах стандартів FATF та посилення міжгалузевої взаємодії можливо ефективно протидіяти викликам, що загрожують сучасному світоустрою.

Посилення міжнародного та національного фінансового правопорядку є безальтернативним шляхом до забезпечення стійкості демократичних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дмитрик О. В. Фінансове право в умовах воєнного стану: виклики та трансформації. *Право та інновації.* 2025. № 1. С. 45–52.

2. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation: FATF Recommendations. Paris : FATF. URL : https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html (date of access: 14.04.2026).

3. Regulation (EU) 2024/1624 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing. *Official Journal of the European Union.* 2024. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1624/oj/eng (date of access: 14.04.2026).

4. Гетманцев Д. О. Фінансове право у схемах та таблицях : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 256 с.

5. Король В. В. Адміністративно-правові засади здійснення фінансового моніторингу в Україні в контексті європейської інтеграції. *Юридичний часопис.* 2024. Т. 3, № 2. С. 112–119.

Денис КОРІННИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного права
факультету права та міжнародних відносин,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сучасна система міжнародного правопорядку, яка наразі зумовлена збройними конфліктами та системними безпековими кризами, змушує фактично всі країни світу переосмислити класичні функції держави. Традиційне розуміння державного суверенітету як абсолютної влади всередині країни трансформується у концепцію «відповідального суверенітету», де здатність держави захистити безпосередньо свій конституційний лад залежить від її інтегрованості у міжнародні безпекові та фінансові структури.

Власне, концепція «відповідального суверенітету» переосмислює суверенітет не як абсолютне право держави на свавілля, а як обов'язок захищати своє населення від геноциду, етнічних чисток, а також від воєнних злочинів. Проте, якщо держава нездатна або не бажає захистити громадян, ця відповідальність має переходити до міжнародної спільноти. В той же час, виходячи із досвіду нашої країни з 24 лютого 2022 року, на жаль, це не працює.

Проблематика трансформації функцій держави в умовах глобальних турбулентностей досліджувалася та продовжує досліджуватися у працях провідних правознавців нашої країни. Проте питання конституційної стійкості держави у контексті фінансових викликів та міжнародного правопорядку потребує додаткового детального наукового аналізу.

Конституційно-правовий вимір сучасної державності в Україні можна визначити як необхідність балансування між екзистенційними загрозами, тобто фактично існування країни та її громадян, та зобов'язаннями перед міжнародною спільнотою. Одним із ключових аспектів такої трансформації є взаємодія національного конституційного права та міжнародного гуманітарного права.

Взаємодія національного конституційного права та міжнародного гуманітарного права базується безпосередньо саме на пріоритеті ратифікованих

міжнародних договорів, які стають частиною внутрішнього законодавства, що кореспондується із статтею 9 Конституцією України, якою визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. А от укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

В цілому міжнародне гуманітарне право встановлює мінімальні стандарти захисту під час конфліктів, які конституція має гарантувати, а держава - імплементувати.

В умовах воєнного стану конституційні норми безумовно стають фундаментом для імплементації стандартів міжнародного гуманітарного права, що забезпечує легітимність дій держави на міжнародній арені [1]. Крім того, варто звернути увагу на те, що під час збройних конфліктів застосовуються як міжнародне право захисту прав людини, так і міжнародне гуманітарне право, оскільки вони є складовими частинами єдиної міжнародної правової системи, що покликана забезпечувати захист прав та гідності людини.

Як міжнародне право захисту прав людини, так і міжнародне гуманітарне право, під час збройного конфлікту діють одночасною Проте, міжнародне гуманітарне право - це спеціальне право, що має пріоритет у тих питаннях, які безпосередньо регулюються його нормами, оскільки таке право розроблено спеціально для застосування в умовах збройних конфліктів. Також міжнародне гуманітарне право на направлено на обмеження засобів та методів ведення війни та не здійснює захист осіб, які не беруть участі або перестали брати участь в бойових діях.

Окремої уваги заслуговує проблема обмеження прав і свобод людини у фінансовій та адміністративній сферах. Конституція України передбачає можливість певних обмежень в інтересах національної безпеки. Зокрема, відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. В умовах воєнного стану ці обмеження набувають специфічного фінансового забарвлення: від посилення податкового навантаження до жорсткого валютного регулювання та фінансового моніторингу. Держава фактично розширює свою регуляторну функцію, що є необхідним для мобілізації ресурсів, але водночас створює виклики для принципу верховенства права [3].

В той же час, не можуть бути навіть за таких обставин, тобто в умовах воєнного або надзвичайного стану, обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України. Це, зокрема, рівність конституційних прав і свобод громадян України та їх рівність перед законом, право на громадянство та право змінити громадянство, на невід'ємне право на життя, право на повагу до гідності, право на свободу та особисту недоторканність, право на житло та на шлюб, право на професійну правничу допомогу тощо [2].

Важливим вектором є еволюція міжнародної правосуб'єктності держави у процесі відбудови. Сучасна Україна виступає не лише як суб'єкт міжнародного права, що захищається від агресії, а й як активний учасник формування нових фінансово-правових механізмів. Зокрема, це Міжнародний Реєстр збитків (RD4U) – офіційна система збору заяв про матеріальні втрати, що завдані війною Російської Федерації проти України. Варто також звернути увагу і на практику використання заморожених активів рф, яка базується на цільовому спрямуванні прибутків від них шляхом переведення коштів через створені спецустанови на потреби України, а також на випуску репараційних облігацій (кредитів). Тобто залучення зовнішнього фінансування перетворюється з технічного процесу на конституційно значущу функцію держави щодо забезпечення соціально-економічної стабільності та відновлення правопорядку [4]. Фінансова політика в цьому контексті стає інструментом реалізації конституційних гарантій. Фактично держава трансформує свою «сервісну» роль у «захисну», де бюджетна стабільність є передумовою збереження державності як такої.

Трансформація функцій держави в умовах сучасних криз свідчить про необхідність вироблення нових доктринальних підходів. Основним завданням юридичної науки є пошук оптимального балансу між заходами національної безпеки (включаючи фінансову безпеку) та міжнародними зобов'язаннями у сфері прав людини. Конституція має залишатися «живим інструментом», здатним забезпечувати стійкість держави без втрати її демократичної сутності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. М. Міжнародне право та національне право: проблеми взаємодії та гармонізації в умовах глобальних криз. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2024. Т. 12. С. 15–22.

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами та доповненнями).

3. Дмитрик О. В. Фінансова політика держави в умовах воєнного стану: конституційно-правовий аспект. *Право та інновації.* 2025. № 2. С. 50–58.

4. Козюбра М. І. Верховенство права та державний суверенітет: сучасні інтерпретації. *Українське право.* 2024. № 3. С. 10–18.

Володимир КОРОЛЬ,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
в. о. директора Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака,
Національна академія правових наук України,
Україна

ГЛОБАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

В умовах сучасних турбулентних процесів на глобальному та регіональному рівнях інтенсифікуються процеси накопичення критичної сукупності факторів для подальшого незворотного руйнування міжнародного правопорядку. Як наголосив Прем'єр-міністр Канади на міжнародному економічному форумі в Давосі у 2026 р.: «Ми знали, що історія про міжнародний порядок, заснований на правилах, була частково неправдивою: найсильніші країни звільняли себе від дотримання цих правил, коли це було вигідно, а торговельні правила застосовувалися асиметрично. І ми знали, що міжнародне право застосовувалося з різною суворістю залежно від того, хто був обвинуваченим або жертвою» [1].

У такому контексті не втрачає актуальності геоекономічна парадигма, до правового інструментарію якої належать міжнародні договори про доступ до природних ресурсів, зони вільної торгівлі, міжнародні санкції тощо.

Попри формат ратифікованої у 2025 р. Верховною Радою України двосторонньої Угоди між Урядами України та США про створення Американсько-українського інвестиційного фонду відбудови, яка передбачає забезпечення доступу до українських природних ресурсів, варто очікувати, що вона матиме значно масштабніший вплив, зокрема, на інтереси ЄС. Дійсно Європейський Союз, попри обсяг єдиного внутрішнього ринку, наявність інвестиційних ресурсів та високих технологій, є критично залежним від імпорту широкого спектру природних ресурсів, насамперед з Китаю. У відповідь на цей стратегічний виклик ЄС фокусує увагу на певних інституційних та міжнародно-правових інструментах – зміцнення Світової організації торгівлі, розширення мережі угод про сприяння сталому інвестуванню та про вільну торгівлю. В ЄС прийнято спеціальний Регламент, система норм якого спрямована на створення механізму для забезпечення надійного та сталого постачання критично важливих сировинних матеріалів та у

якому Україна згадується у контексті вразливості ланцюгів їх постачання до зовнішніх чинників, до яких належить «невиправдана військова агресія проти України» [2].

Протягом 2025–2026 рр. здійснюється свідома геоекономічна політика США, де підвищені мита на товари майже з усіх держав світу використовуються як економіко-правовий важіль тиску на глобальному та регіональному рівнях. Для ЄС, який є найбільшим торговельним партнером США та розраховував на взаємовигідну трансатлантичну взаємодію, односторонні дії США щодо підвищення мит означають de-facto переведення його у статус квазіпартнерів.

Для світової торгівлі це не стало неочікуваним прецедентом, оскільки у період попередньої каденції нинішнього Президента США також здійснювалася подібна політика, яка передбачала імплементацію принципу America First. Це мало на меті не лише підвищення рівня протекціонізму в інтересах американських компаній, а й використання більш високих ставок мита як інструменту тиску на міжнародних торгових партнерів для перегляду умов співробітництва на регіональному рівні. Йдеться про більш вигідні для США умови, передбачені в тристоронній угоді США-Мексики-Канади (USMCA), у порівняні з раніше чинною протягом більше 25 років Угоди про Північноамериканську зону вільної торгівлі (NAFTA).

Реалізація як аналітичної, так і прогностичної функцій правової науки вимагає застосування сучасної методології прогностики, яка носить міждисциплінарний характер та дозволяє формувати певне науково обґрунтоване випереджальне бачення майбутнього.

Як мінімум, у середньостроковій перспективі, застосування військової сили носитиме як реальний характер, так і потенційний у вигляді загрози її застосування. Цей патерн прямо порушує принципи та імперативні норми міжнародного права, закріплені, зокрема у Статуті ООН, водночас дієздатність цієї та інших міжнародних організацій, які уособлювали міжнародний правопорядок після Другої світової війни, наближається до математичної похибки. Як обережно підкреслює Р. В. Вереша: «Застаріла система прийняття рішень, нездатна швидко та об’єктивно реагувати на зміну ситуації у світовій політиці, якщо і не виключає повністю їх спроможність забезпечити збереження миру та безпеки, то робить таку реакцію занадто уповільненою, що значно звужує її ефективність» [3, с. 8].

Такий інституційний вакуум буде поступово наповнюватиметься шляхом створення нових міжнародних організацій типу «Ради миру». Формат подібної міжнародної організації символізує відхід у минуле системи

міжнародних організацій, не здатних забезпечити мирне співіснування держав та подальший розвиток міжнародних відносин у пріоритетних сферах. На нинішньому етапі ця теза є аксіомою, яка не потребує додаткових доказів, та означає перехід світу до інституційного вакууму в точці біфуркації, в якій розрив системи з попередніми принципами створення та трендами функціонування робить формування майбутньої моделі контпродуктивним внаслідок критичної непередбачуваності подальшого вектору цивілізаційного руху.

Утворення розгалужених мереж міжнародних організацій на регіональному рівні означитиме сегментування глобального економічного простору у межах декількох макроекономічних блоків держав, які не обов'язково належатимуть до одних і тих саме географічних регіонів, та визначатимуть правові режими міжнародної торгівлі та іноземного інвестування у межах спільних економічних, водночас дискретних географічних просторів.

У такому контексті подолання екзистенційних викликів для існування суверенних держав, причому як економічно зруйнованих з найнижчою заробітною платою серед усіх країн Європи (Україна), так й економічно розвинених (Ісландія) має здійснюватися у межах повернення до постулатів геополітики превалювання права сили над силою права. При цьому актуалізується методологія матричного аналізу поля зіткнення інтересів різних держав (життєво важливих, стратегічних, пріоритетних) та пошуку захисту в межах різноманітних форм об'єднання держав (блоків, союзів, альянсів тощо).

Враховуючи важливість такого інструменту геоекономічної політики як міжнародні економічні санкції, Україні варто звернути увагу на зняття у березні 2026 р. санкцій з боку США щодо нафти держави-агресора. Нехай зняття санкцій носить de-jure тимчасовий характер, нехай з-під санкцій виводяться операції Індії щодо нафти вже завантаженої до танкерів тіньового флоту, головне, що легалізується небезпечний правовий прецедент. У подальшому його дія може бути розширена як у часі – спочатку буде запроваджено декілька разів пролонгацію, далі – на постійній основі, так і за суб'єктами, тобто, на більш широке коло держав-імпортерів нафти з рф не будуть розповсюджувати дію міжнародні економічні санкції. При цьому, як зазначив Міністр фінансів США: «Ми можемо зняти санкції з іншої російської нафти» [4].

Отже, квінтесенція ключового висновку у контексті як санкційної політики, так і ресурсної або митної полягає у тому, що навіть партнери готові знехтувати національними економічними інтересами України, якщо це є більш вигідним для них ситуативно або стратегічно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Davos 2026: Special address by Mark Carney, Prime Minister of Canada. 20 Jan. 2026. URL : https://www.weforum.org/stories/2026/01/davos-2026-special-address-by-mark-carney-prime-minister-of-canada/ (date of access: 31.03.2026).

2. Regulation (EU) 2024/1252 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a framework for ensuring a secure and sustainable supply of critical raw materials and amending Regulations (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1724 and (EU) 2019/1020. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1252/oj/eng (date of access: 31.03.2026).

3. Вереша Р. В. Національна правова парадигма на сучасному етапі : монографія. Київ : Алерта, 2026. 320 с.

4. US could lift sanctions on more Russian oil, says Bessent / Reuters. 6 Mar. 2026. URL : https://www.reuters.com/business/energy/us-could-lift-sanctions-more-russian-oil-says-bessent-2026-03-06/ (date of access: 31.03.2026).

Ольга КОСІЛОВА,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права та права ЄС ННІ права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Іван ФЕДІРКО,
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

Сучасний етап розвитку України характеризується інтенсивними євроінтеграційними процесами, що охоплюють не лише адаптацію національного законодавства до acquis Європейського Союзу, але й трансформацію інституційної моделі взаємодії держави та суспільства. У цьому контексті громадянське суспільство набуває особливого значення як ключовий фактор демократичного розвитку та інтеграції України до європейського правового простору.

Громадянське суспільство виступає невід'ємним елементом демократичної держави, забезпечуючи реалізацію принципу верховенства права, захист прав і свобод людини та підзвітність органів публічної влади. Як зазначають вітчизняні дослідники, інститути громадянського суспільства виконують функцію посередника між державою та громадянами, сприяючи формуванню публічної політики та контролю за її реалізацією.

У наукових працях О. І. Косілової та І. П. Федірка, зокрема «Політична участь в умовах партиципаторної та дорадчої демократії: новітні підходи, сучасне трактування», обґрунтовується зростання ролі громадянського суспільства як активного суб'єкта публічного управління [1]. Водночас В. Скрипнюк акцентує увагу на конституційно-правових засадах функціонування громадянського суспільства як гаранта демократичного розвитку держави [2], тоді як М. Козюбра підкреслює його значення у забезпеченні верховенства права та взаємодії з інститутами публічної влади [3]. Таким чином, інститути громадянського суспільства виконують функцію посередника між державою та громадянами, забезпечуючи артикуляцію

суспільних інтересів, участь у формуванні публічної політики та контроль за її реалізацією.

Європейські та міжнародні стандарти розглядають громадянське суспільство як повноцінного учасника процесів публічного управління. Зокрема, у документах Організації Об'єднаних Націй підкреслюється право громадських організацій на здійснення правозахисної діяльності, доступ до ресурсів та взаємодію з державними органами без необґрунтованого втручання [4]. Водночас Рада Європи у Рекомендації CM/Rec(2007)14 визначає базові стандарти діяльності неурядових організацій, серед яких ключовими є організаційна автономія, фінансова незалежність та участь у формуванні публічної політики [5].

Європейський Союз також акцентує увагу на ролі громадянського суспільства у забезпеченні належного врядування. У Білій книзі з європейського врядування зазначено, що залучення громадськості до процесів прийняття рішень сприяє підвищенню ефективності державної політики та довіри до інституцій влади [6]. Таким чином, участь громадянського суспільства є невід'ємною складовою демократичного процесу в європейському правовому просторі.

Правовий вимір розвитку громадянського суспільства в Україні визначається конституційними гарантіями свободи об'єднань та участі громадян у державному управлінні. Конституція України закріплює відповідні права, що відповідають європейським стандартам у сфері прав людини [7]. Подальша деталізація правового статусу інститутів громадянського суспільства здійснюється у спеціальному законодавстві, зокрема законах України «Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та «Про волонтерську діяльність» [8–10].

Водночас аналіз чинного законодавства та практики його застосування свідчить про наявність розриву між формальним закріпленням прав та їх фактичною реалізацією. Незважаючи на відповідність основних нормативних актів європейським стандартам, механізми участі громадянського суспільства у процесах формування та реалізації публічної політики залишаються недостатньо інституціоналізованими.

Інституційний вимір взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні характеризується переважанням консультативної моделі. Участь громадських організацій здебільшого здійснюється через дорадчі органи, публічні консультації або громадські обговорення, які мають рекомендаційний характер. Відсутність обов'язкових процедур врахування пропозицій громадськості обмежує реальний вплив громадянського суспільства на прийняття управлінських рішень.

Європейські стандарти, зокрема Кодекс належної практики щодо участі громадськості у процесі прийняття рішень, передбачають чотири рівні взаємодії: інформування, консультації, діалог і партнерство [11]. У цьому контексті українська модель взаємодії перебуває переважно на рівні консультацій, що свідчить про необхідність її подальшого розвитку.

Особливої уваги потребує питання фінансової спроможності інститутів громадянського суспільства. Міжнародні стандарти передбачають забезпечення доступу до різноманітних джерел фінансування, включаючи державну підтримку та податкові стимули [12]. В Україні ж спостерігається значна залежність громадських організацій від зовнішнього фінансування, що обумовлює явище «проєктної залежності».

Відсутність стабільних механізмів інституційної підтримки обмежує можливості довгострокового планування діяльності громадських організацій та знижує їх ефективність. Як зазначається у звітах аналітичних центрів, рівень фінансової життєздатності громадянського суспільства в Україні залишається недостатнім [13].

В умовах воєнного стану роль громадянського суспільства суттєво трансформувалася. Громадські організації та волонтерські рухи виконують важливі функції у сфері гуманітарної допомоги, соціального захисту та підтримки державних інституцій. Це свідчить про високий рівень адаптивності громадянського суспільства та його здатність реагувати на кризові виклики.

Водночас зростає необхідність забезпечення балансу між вимогами національної безпеки та дотриманням прав і свобод громадянського суспільства. Надмірне обмеження діяльності громадських організацій може негативно вплинути на демократичний розвиток держави та її євроінтеграційні перспективи.

Європейський досвід демонструє, що ефективна євроінтеграція передбачає не лише адаптацію законодавства, а й формування стійких інституційних механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства. Перехід до моделі партнерства, що передбачає активну участь громадських організацій у розробці та реалізації публічної політики, є важливою умовою впровадження принципів належного врядування.

Отже, громадянське суспільство виступає важливим фактором євроінтеграції України, забезпечуючи демократичний характер державного управління та сприяючи реалізації європейських стандартів. Подальший розвиток цього сектору потребує вдосконалення правового регулювання, інституційних механізмів взаємодії та фінансової підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Косілова О. І., Федірко І. П. Політична участь в умовах партиципаторної та дорадчої демократії: новітні підходи, сучасне трактування. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2021. № 2 (94). С. 28–39.

2. Скрипнюк О. В. Конституційні основи розвитку громадянського суспільства в Україні: досвід і перспективи.

3. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 2. С. 15–20. URL : https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?2_S21P03=FILA%3D&2_S21STR=bmju_2011_2_4&C21COM=S&I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&S21CNR=20&S21FMT=ASP_meta&S21REF=10&S21STN=1&Z21ID= (дата звернення: 25.02.2026).

4. Козюбра М. І. Верховенство права, права людини і місцеве самоврядування: проблеми взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2017. Т. 200. С. 67–71. URL : https://ekmair.ukma.edu.ua/ server/api/core/bitstreams/19f628cc-1eda-4db5-bae9-b5e705195251/content (дата звернення: 25.02.2026).

5. Декларація про право і обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини і основоположні свободи : резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1998 № 53/144. URL : https://docs.un.org/en/A/RES/53/144 (дата звернення: 25.02.2026).

6. Recommendation CM/Rec(2007)14 of the Committee of Ministers to member states on the legal status of non-governmental organisations in Europe. Strasbourg: Council of Europe, 2007. URL : https://rm.coe.int/16807096b7 (дата звернення: 25.02.2026).

7. European Governance: A White Paper. COM(2001) 428 final. Brussels : Commission of the European Communities, 2001. URL : https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2001%3A0428%3AFIN%3AEN%3APDF (дата звернення: 25.02.2026).

8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 25.02.2026).

9. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4572-17 (дата звернення: 25.02.2026).

10. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI (зі зм.). URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/5073-17 (дата звернення: 25.02.2026).

11. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI (зі зм.). URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/3236-17 (дата звернення: 25.02.2026).

12. Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision-Making Process. Strasbourg : Council of Europe, 2009. URL : https://rm.coe.int/16802eed5c (дата звернення: 25.02.2026).

13. Guidelines on Freedom of Association / OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw : OSCE/ODIHR, 2015. URL : https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/3/b/132371.pdf (дата звернення: 25.02.2026).

14. Індекс сталості розвитку організацій громадянського суспільства в Україні за 2023 рік. Київ : УНЦПД, 2024. URL : https://www.ucipr.org.ua/images/documents/2024_CSOSI_report_UA_revII_23_07.pdf (дата звернення: 25.02.2026).

Ігор КОТОВИЧ,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ НА ОТРИМАННЯ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ В РАЗІ ЗАГИБЕЛІ БАТЬКА-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України зумовила необхідність швидкої адаптації соціальних гарантій для сімей загиблих захисників. Центральне місце у цій системі посідає право дітей на належний рівень життя та державну підтримку, що реалізується через виплату одноразової грошової допомоги (далі – ОГД). Питання справедливого розподілу цих коштів, особливо щодо неповнолітніх та ще ненароджених дітей, залишається одним із найбільш поробленим у правозастосуванні.

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють питання виплати ОГД членам сімей загиблих військовослужбовців є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та постанова Кабінету міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 про «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім’ям під час дії воєнного стану».

Постанова № 168 була прийнята майже одразу після початку повномаштабного вторгнення і регулює питання розміру виплат ОГД. У своїй першій редакції Постанова № 168 передбачала, що ОГД у розмірі 15 000 000 гривень має розподілятися розподілятися рівними частками на всіх членів сім’ї загиблого, передбачених у ст. 16-1 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”.

Станом на 2022 рік ст. 16-1 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” мала відсильний характер та передбачала право на отримання ОГД для членів сім'ї та батьків загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, які визначаються відповідно до Сімейного кодексу України та утриманці.

В подальшому ст. 16-1 постійно доповнювалася конкретними членами сім’ї.

Вже з 25.08.2022 ст. 16-1 передбачала інший перелік осіб, а саме: батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, діти, які не досягли повноліття, утриманці загиблого (померлого).

Така редакція закону конкретизовувала осіб, які мали право на отримання ОГД проте слова "які не досягли повноліття" звужували категорію дітей за родинними стосунками – їх віком [1].

Наступна редакція ст. 16-1, згідно Закону № 3515-IX від 09.12.2023, яка діє і по сьогодні ще більше розширила коло осіб, які мають право на ОГД. Законодавець передбачив, що діти, у тому числі усиновлені, зачаті за життя загиблої (померлої) особи та народжені після її смерті, а також діти, стосовно яких загиблу (померлу) особу за її життя було позбавлено батьківських прав.

Особливістю Закону № 3515-IX є застосування принципу зворотної дії закону, а саме у прикінцевих та перехідних положеннях передбачено, що цей закон застосовується до правовідносин, які виникли до набрання ним чинності та пов’язані з призначенням та отриманням одноразової грошової допомоги для дітей загиблої (померлої) особи, зачатих за життя загиблої (померлої) особи та народжених після її смерті, за умови що одноразова грошова допомога не призначалася жодній із осіб, які мали право на отримання такої допомоги.

Як бачимо законодавець розуміючи необхідність захисту прав інтересів дітей поступово вдосконалював нормативну базу із врахуванням інтересів дітей загиблих військовослужбовців.

Треба звернути увагу, що суди ще до внесення змін Законом № 3515-IX в частині прав зачатих за життя загиблої (померлої) особи та народжених після її смерті вже ухвалювали рішення на користь таких дітей.

Свої рішення суди мотивували тим, що підхід Міністерства оборони України щодо відмови в призначенні одноразової грошової допомоги відповідно до Постанови № 168 дитині, зачатій за життя загиблої (померлої) особи та народженій після її смерті є дискримінаційним. Також суди звертали увагу, що статус ненародженої дитини як суб`єкта цивільних правовідносин передбачено у спадкових правовідносинах. Такий підхід може бути використаний і у правовідносинах, пов`язаних із правом дитини, народженої після загибелі (смерті) особи, на отримання одноразової грошової допомоги [2].

Проте абсолютно всі питання прав дітей на отримання ОГД і досі не вирішені.

Наприклад в законі не конкретизовано право дітей на ОГД народжених за допомогою репродуктивної медицини і зачатої вже після загибелі військовослужбовця. Такі випадки в Україні вже є законодавство однозначної відповіді щодо прав такої дитини не дає [3].

Це питання є особливо актуальним в контексті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство)», яким було доповнено ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» право військовослужбовців на безоплатне отримання медичної послуги, пов’язаної із забезпеченням реалізації їхнього права на біологічне батьківство (материнство), зокрема на здійснення забору, кріоконсервації та зберігання їхніх репродуктивних клітин на випадок втрати репродуктивної функції при виконанні обов’язків із оборони держави, захисту Вітчизни [4].

Також досі не вирішено питання права на ОГД повнолітніх дітей, які батьки військовослужбовці, яких загинули до 25.08.2022.

Аналіз судової практики у такій категорії справ свідчить, що суди відмовляють позивачам, які на момент загибелі батька військовослужбовця вже мали статус повнолітньої особи. Крім того рішеннях часто зазначають, що суду не були надані докази перебування на утриманні військовослужбовця, що могло б бути підставою на отримання ОГД [5].

Така позиція судів призводить до того, що одні діти загиблих захисників навіть будучи повнолітніми отримують ОГД, а інші такого права позбавлені.

На нашу думку законодавцю варто вирівняти в правах усіх дітей загиблих військовослужбовців, починаючи з 24.02.2022, незалежно від віку шляхом внесення відповідних змін до ст. 16-1 і застосувати ретроспективну дію у часі до таких правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка Нотаріальної палати України від 17.06.2024 № 12/2024 «Щодо питання права на отримання одноразової грошової допомоги повнолітніми дітьми загиблих (померлих) військовослужбовців, або військовозобов'язаних чи резервістів, яких призвано на навчальні, перевірочні або спеціальні збори» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0012706-24 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Постанова Верховного Суду від 10.05.2024 у справі № 440/6725/23. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/118962318 (дата звернення: 31.03.2026).

3. У Рівному вперше народилася дитина від батька, який загинув на війні до її зачаття / BBC News Україна. 2025. 28 травня.

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права військовослужбовців та інших осіб на біологічне батьківство (материнство) : Закон України від 22.11.2023 № 3496-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/3496-20 (дата звернення: 31.03.2026).

5. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 18.11.2025 у справі № 120/1679/25. URL : https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/131856821/ (дата звернення: 31.03.2026).

Руслана КОЦЮБА,
доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
головний консультант Дослідницької служби Верховної Ради України,
м. Київ, Україна

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: ГАРМОНІЗАЦІЯ З ACQUIS ЄС ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Торгівля людьми є одним із напрямів переговорного розділу 24 «Юстиція, свобода і безпека» та, відповідно, Дорожньої карти з питань верховенства права [1], розробленої як стратегічний документ, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в Європейському Союзі й охоплює питання захисту прав людини, безпеки та боротьби з транснаціональними злочинами.

Перелік заходів із забезпечення дієвого механізму запобігання торгівлі людьми, спрямованого на підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з торгівлею людьми, та забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, надання їм допомоги, а також досягнення відповідності з acquis ЄС закріплено в пунктах: е) «Торгівля людьми», є) «Сексуальне насильство над дітьми» підрозділу 4.3 «Боротьба з організованою злочинністю (загальні засади боротьби з організованою злочинністю)», а також у підрозділі 4.1 «Судове співробітництво в кримінальних справах».

Уніфікований підхід до розуміння напрямів удосконалення системи протидії торгівлі людьми у контексті рекомендацій Європейської Комісії, представлених у звітах про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу [2; 3; 4], зумовлює комплексне відстеження виконання зобов'язань України в рамках переговорного процесу щодо вступу до Європейського Союзу. Зазначена сфера розглядається у системному зв'язку з попередніми дослідженнями стану реалізації заходів, передбачених Дорожньою картою з питань верховенства права [5; 6], а також із Путівником acquis ЄС (Євродайджест), що містить оперативну систематизовану інформацію щодо прийнятих актів ЄС та ілюструє тенденції розвитку acquis й актуальні питання для держав-членів ЄС [7].

Протидія торгівлі людьми є невід'ємною складовою захисту основоположних прав людини, процесуальних прав та жертв злочинів. Це різновид кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи. У контексті згаданого Звіту про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2025 року загальна концептуально-правова основа у сфері забезпечення основоположних прав (the general framework for fundamental rights) визнана задовільною, утім «введення воєнного стану спричинило певні обмеження, які загалом були пропорційними до безпекової ситуації та застосовувалися обережно. Українські інституції повинні постійно оцінювати обмеження, пов'язані з воєнним станом і за результатами консультацій із зацікавленими групами, у випадках, коли ці обмеження визнаються зайвими або непропорційними, вживати необхідних заходів для їхнього скасування. Крім того, Україні слід розробити стратегію оперативного відновлення всіх обмежених прав і свобод щойно безпекова ситуація дозволить та воєнний стан буде скасований» [4].

Окрім необхідності удосконалення юридичної відповідальності, переважно кримінальної, у сфері торгівлі людьми, у згаданому Звіті, порівняно з рекомендаціями Європейської Комісії за попередній рік [3], акцент зроблено на забезпеченні досягнення повної відповідності законодавства України правовим нормам ЄС щодо прав потерпілих від злочинів. Зокрема, наголошується, що «законодавство України у сфері прав потерпілих все ще потребує повної гармонізації з Директивою ЄС про права потерпілих та Директивою щодо компенсації жертвам злочинів, а також із галузевим законодавством про права потерпілих, яке більш безпосередньо враховує специфічні потреби жертв окремих видів злочинів, таких як домашнє насильство, торгівля людьми та насильство над дітьми» (сторінка 47).

У Доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні відзначаються зв'язок між торгівлею людьми та дискримінацією через расову та етнічну належність і необхідність запобігання непрямій дискримінації осіб, які належать до національних спільнот (меншин), зокрема через вжиття позитивних заходів для полегшення їхнього доступу до правосуддя у разі потрапляння в ситуації торгівлі людьми на території України і за кордоном [8]. Також Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини зазначено про підвищені ризики потрапляння в ситуації торгівлі людьми для переміщених ромських громад з України через їхні проблеми з доступом до захисту та послуг.

Існує прямий зв’язок між торгівлею людьми і діяльністю транснаціональних організованих злочинних груп, адже торгівля людьми є основним видом їх нелегального бізнесу та становить окрему велику тему досліджень проблем протидії трансрегіональним потокам, що існують у світі. Так, за даними ООН, оприлюдненими у Global Report on Trafficking in Persons 2024, кількість виявлених жертв торгівлі людьми у світі зросла на 25 %, і найбільш уразливими залишаються жінки та діти, які становлять понад 60 % жертв, а торгівля з метою примусової праці зросла майже на 47 % [9].

У звіті Ради Європи (GRETA) за 2024 рік наголошується, що війна суттєво підвищила ризики експлуатації в Україні, особливо для внутрішньо переміщених осіб та дітей. Україна залишається переважно країною походження жертв, яких експлуатують як всередині країни, так і за її межами [10].

Таким чином, офіційні міжнародні джерела підтверджують, що торгівля людьми набуває характеру глобальної епідемії, а її масштаби зростають під впливом конфліктів, економічної нестабільності зміну клімату тощо.

Імплементація положень Дорожньої карти з питань верховенства права у сфері протидії торгівлі людьми є критично важливою для забезпечення прав людини, виконання міжнародних зобов’язань та наближення України до членства в Європейському Союзі. Вона передбачає комплексну законодавчу реформу, що охоплює: криміналізацію нових форм експлуатації, встановлення відповідальності юридичних осіб та захист жертв; створення незалежного моніторингового органу - Національного доповідача; розробку нової державної програми, що інтегрує цифрові інструменти та міжнародні стандарти; посилення міжвідомчої координації та міжнародної співпраці; інвестування в професійну підготовку та аналітичну спроможність державних органів.

Окремі положення чинних Кримінального кодексу України, Закону України «Про протидію торгівлі людьми» не відповідають конкретним вимогам міжнародних, програмних документів, а також документів та рекомендацій ЄС у цій сфері. Норми законів не запобігають злочинній діяльності й не забезпечують захист прав жертв, надання їм відповідних компенсацій, а тому потребують вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорожня карта з питань верховенства права. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/475-2025-р (дата звернення: 24.03.2026).

2. Commission Staff Working Document. Ukraine 2023 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL : https://commission.europa.eu/news-and-media/news/enlargement-commission-recommends-starting-accession-negotiations-ukraine-moldova-bosnia-and-2023-11-08_en (date of access: 24.03.2026).

3. Commission Staff Working Document. Ukraine 2024 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. URL : https://commission.europa.eu/publications/2024-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en (date of access: 24.03.2026).

4. Commission Staff Working Document. Ukraine 2025 Report. Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2025 Communication on EU enlargement policy. URL : https://commission.europa.eu/news-and-media/news/commission-reports-progress-aspiring-eu-members-2025-11-04_en (date of access: 24.03.2026).

5. Путівник законодавчого забезпечення правопорядку в Україні (у контексті рекомендацій Європейської Комісії) / Дослідницька служба Верховної Ради України. URL : https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/Guide_lg-pravsud/76282.html (дата звернення: 24.03.2026).

6. Інформаційна довідка щодо законодавчого забезпечення удосконалення порядку кримінального провадження на виконання заходів Дорожньої карти з питань верховенства права / Дослідницька служба Верховної Ради України. URL : https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/law_judic_activ/inform_references-pravsud/76844.html (дата звернення: 24.03.2026).

7. Путівник acquis ЄС (Євродайджест): огляд актів, прийнятих у червні – серпні 2024 року / Дослідницька служба Верховної Ради України. URL : https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33101.pdf (дата звернення: 24.03.2026).

8. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL : https://ombudsman.gov.ua/report-2024/ (дата звернення: 24.03.2026).

9. United Nations Office on Drugs and Crime. Global Report on Trafficking in Persons 2024. URL : https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2024/GLOTIP2024_BOOK.pdf (date of access: 24.03.2026).

10. Council of Europe. GRETA publishes its third report on Ukraine. URL : https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/greta-publishes-its-third-report-on-ukraine (date of access: 24.03.2026).

Василина КРАСЬКО,
здобувачка третього рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЗОВНІШНІХ ВИКЛИКІВ

Податкова система кожної країни є одним із ключових механізмів, який функціонує для забезпечення потреб держави та її громадян, а також задля досягнення фінансової та економічної стабільності. Під впливом активної європейської податкової гармонізації спостерігаємо постійні зміни у податковому законодавстві, крім того, умови воєнного стану також внесли корективи щодо стратегії формування та розподілу податкових та інших платежів.

Враховуючи виконання євроінтеграційних умов та пріоритетного фінансування оборонного сектору водночас, податкова система потребує оновлених підходів до розуміння її правової природи та визначення шляхів удосконалення із урахуванням європейських стандартів й національних особливостей.

Питання тлумачення правової природи податкової системи у різні періоди було предметом для дослідження наукової спільноти. Теоретичні підходи до розуміння податкової системи можна віднайти у працях таких науковців як Р. М. Лещенко, Л. К. Воронова, П. С. Пацурківський, М. П. Кучерявенко, А. І. Крисоватий, А. М. Соколовська, М. О. Слатвінська, Б. П. Ярема тощо. Однак за рахунок постійних динамічних змін податкового законодавства, євроінтеграційних процесів та зовнішніх загроз, питання дослідження трансформації правової природи та удосконалення податкової системи продовжує бути актуальним.

Для висвітлення підходів до розуміння правової природи сучасної податкової системи, варто розпочати із законодавчого регулювання.

Відповідно до статті 6 Податкового кодексу України, податковою системою є сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому порядку [1]. Варто зауважити, що у законодавчому полі сутність податкової системи не розкривається повноцінно, а регламентується винятково через сукупність обов’язкових платежів, які сплачуються до бюджету.

Проаналізувавши наукові підходи до визначення правової природи сучасної податкової системи, варто відзначити концепцію запропоновану А. С. Абрамовою, яка зазначила, що основу податкової системи за будь-яких трансформацій складають три ключові складові – нормативна, організаційна та психологічна [2, с. 354]. Під нормативною розуміємо сукупність податків та зборів, форми оподаткування, організаційна – це інституції, які здійснюють контроль за виконанням норм податкового законодавства, тобто, податкові органи та психологічна - включає фізичних та юридичних осіб, які є платниками податків.

Щодо теоретичного розуміння, то податкова система є складною багаторівневою сукупністю взаємоузгоджених структурних компонентів таких як податки та збори, їх адміністрування у встановленому порядку, платники податків, які виконують свої податкові зобов'язання та податкові органи, що забезпечують повне, належне та своєчасне надходження коштів до бюджетів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Однак, досліджуючи правову природу податкової системи та її трансформацію під впливом євроінтеграційних процесів та військового стану в країні, необхідно зазначити, що податкова система потребує гнучкості та соціальної справедливості, функціонування якої буде забезпечуватись не тільки шляхом виконання агресивної фіскальної функції, а й регулятивної, яка сприятиме розвитку та відновленню підприємницької діяльності, підвищенню інвестиційної привабливості та побудові партнерських відносин «податковий орган-платник» відповідно до європейських стандартів.

Ефективна стабільна податкова система, із урахуванням зовнішніх та внутрішніх викликів, на сучасному етапі розвитку може бути досягнута за наступних умов. Перше, підтримка та розвиток економічного сектору шляхом запровадження додаткових стимулів для представників бізнесу у форматі податкових канікул та спеціальних програм додаткового фінансування. Також вважаємо, що податковий контроль повинен бути прозорим та позбавленим суб'єктивного впливу, відповідно ризик-орієнтований підхід – потребує доопрацювання. Наступне, перегляд податкового навантаження та розробка більш лояльних і простих умов оподаткування для середнього та малого бізнесу, які, сьогодні, знаходяться на межі ліквідації або ж переходу до «роботи в тіні» через прогресивне зростання податків, комунальних платежів, цін на сировину тощо.

Отже, сьогодні податкова система характеризується проактивною фіскальною функцією для виконання умов щодо вступу до ЄС та забезпечення сил оборони і протистояння зовнішнім загрозам. Однак важливо враховувати соціально-економічні умови та практичні можливості для реалізації обох процесів. Вбачаємо, що правова природа податкової системи в умовах воєнного стану та водночас євроінтеграційних прагнень є унікальним та водночас складним явищем і потребує гнучкості податкової політики та законодавства, оперативного реагування на ризики та забезпечення соціальної справедливості й збереження функціонування економіки країни шляхом побудови сприятливого підприємницького середовища та відносин між платниками податків і податковими органами, а в свою чергу, й забезпечення оборонного фронту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України / Верховна Рада України.

2. Абрамова А. С. Теоретичні положення щодо обґрунтування сутності поняття «податкова система». *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2025. № 1 (41). С. 351–358.

Вікторія КУЗЕМА,
студентка,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна;
Ольга ГЕТМАНЕЦЬ,
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності
та фінансової безпеки ННІ № 5,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ПОДАТКОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Підставою притягнення до юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства є вчинення податкового правопорушення. Згідно ст. 109 Податкового кодексу України, податковим правопорушенням є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених Податковим Кодексом) діяння платника податку, контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України [1].

Об'єктом податкового правопорушення є суспільні правовідносини, що виникають з приводу сплати податків, інших обов'язкових платежів до бюджету та державних цільових позабюджетних фондів. У сфері податкового права такими правовідносинами є відносини, які регулюють установлений порядок реалізації податкового обов'язку платником податку, порядок обчислення, сплати, стягнення податків, податкової звітності і податкового контролю. Фактично об'єктом податкового правопорушення є фінансові інтереси держави, що охоплюють процес формування (мобілізації доходів) централізованих фондів коштів [2, с. 118]. Об'єктивна сторона податкового правопорушення характеризується протиправністю дії (бездіяльності) суб'єкта, за яке встановлено юридичну відповідальність. Цей елемент складу податкового правопорушення характеризує зовнішні вияви правопорушення в об'єктивній дійсності [3, с. 159–160].

Згідно статті 110 Податкового кодексу України, суб'єктами, які притягаються до відповідальності за вчинення податкових правопорушень є:

1) платники податків, податкові агенти, а також інші суб'єкти у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України, несуть фінансову відповідальність за вчинення податкових правопорушень;

2) фізична особа – платник податку несе фінансову відповідальність за умови наявності на момент вчинення податкового правопорушення повної цивільної дієздатності;

3) контролюючі органи несуть відповідальність у вигляді відшкодування шкоди особі, стосовно якої було вчинено податкове правопорушення, відповідно до положень статті 114 Податкового кодексу України. Контролюючі органи несуть відповідальність за вчинення податкових правопорушень посадовими (службовими) особами таких контролюючих органів;

4) законні представники платників податків - фізичних осіб згідно зі статтею 242 Цивільного кодексу України у разі невиконання обов'язків, визначених цим Кодексом, несуть фінансову відповідальність, встановлену для платників податків;

5) юридична особа – платник податку несе фінансову відповідальність за вчинення податкових правопорушень її відокремленими підрозділами [1].

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризує внутрішню сторону правопорушення, що відображає індивідуальну волю особи, спрямовану на досягнення певних цілей, конкретизує психічні процеси, які відбуваються в її свідомості. Суб'єктивна сторона податкового правопорушення, як і будь-якого іншого, характеризується наявністю вини (психічним ставленням особи до вчиненого) [3, с. 161].

У науковій літературі термін «податкова відповідальність» вживається як у вузькому, так і в широкому його розумінні:

1) у вузькому сенсі «податкова відповідальність» передбачає застосування виключно фінансових санкцій за податкові правопорушення, а її заходи повністю охоплюються однією з галузей права - фінансового, адміністративного або податкового;

2) у широкому розумінні «податкова відповідальність» розглядається як комплексний міжгалузевий інститут, що включає окремі субінститути, які регулюють конкретний рід деліктних відносин – фінансових (податкових), адміністративних, митних чи кримінальних [2, с. 29–30].

Однак термін «податкова відповідальність» безпосередньо не вживається в Податковому кодексі України. Натомість можна зустріти такі поняття як «фінансова відповідальність за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства», «відповідальність відповідно до закону», «відповідальність, передбачена цим Кодексом», «відповідальність за порушення податкового законодавства». Погоджуючись з Онищук Н. Ю.

такі розбіжності у термінології підсилюють неоднозначність поглядів щодо «податкової відповідальності» як окремого виду юридичної відповідальності [4, с. 2].

Основні засади податкового законодавства України, які містяться в статті 4 Податкового Кодексу України ґрунтуються на відповідних принципах, серед яких можна виділити - невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства. В статті 61 Конституції України зазначається, що ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; юридична відповідальність особи має індивідуальний характер. Виходячи з цього можна дійти такого висновку, що саме невиконання або неналежне виконання податкового обов'язку і є підставою для виникнення податкової, або як її ще прийнято називати – фінансово-правової, відповідальності платника податків. Проте фінансово-правова відповідальність не тотожна податкової.

Також Онищук Н. Ю. вважає, що, головна особливість податкової відповідальності полягає у змішаному відновлювально-штрафному характері податкових санкцій, що, у свою чергу, забезпечує першочергове відшкодування майнових втрат держави або територіальних громад, а вже потім реалізує каральне призначення. Крім того, податковій відповідальності властивий оперативний характер, оскільки для держави важливо якомога швидше отримати суми грошових коштів у рахунок сплати податків, які повинні надійти у визначений строк [4, с. 3–4].

Бабенко А. Ю., Глух М. В. та Коваленко А. А. зазначають, що для податкової відповідальності характерні, як ознаки фінансової відповідальності, так і ті, що виражають специфіку настання відповідальності за порушення податкового законодавства, тобто податкова відповідальність передбачає реалізацію особливих за видом і характером фінансово-правових санкцій [5, с. 48].

Згідно досліджень науковців особливістю відповідальності за порушення податкового законодавства є її компенсаційно-каральний характер. Змістом компенсаційної ознаки є необхідність відшкодування збитків держави та органів місцевого самоврядування внаслідок неотримання надходжень податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів. Водночас застосування відповідальності спрямовано на покарання конкретного правопорушника (платника податків, податкового агента) у зв'язку з невиконанням ним покладеного на нього обов'язку, а також на попередження податкових правопорушень [6, с. 96].

Отже, питання правової природи податкової відповідальності, її ознак, принципів та сутності залишається актуальним і продовжує активно досліджуватися вітчизняними науковцями. Водночас дана проблематика потребує подальшого теоретичного осмислення та вдосконалення нормативного регулювання, з огляду на постійний розвиток податкових правовідносин і трансформацію податкової системи України. Механізм реалізації податкової відповідальності має виконувати не лише каральну, а й превентивну функцію, виступаючи дієвим профілактичним засобом, спрямованим на зменшення кількості правопорушень у сфері оподаткування. При цьому встановлення нових видів податків або підвищення ставок уже існуючих безпосередньо впливає на рівень податкової дисципліни та зумовлює необхідність ефективного застосування заходів відповідальності як елементу державного регулювання.

Отже, податкова відповідальність має специфічні ознаки, зумовлені особливим об'єктом правового захисту, спеціальним суб'єктним складом та застосуванням фінансово-правових санкцій компенсаційно-карального характеру. Саме ці риси дозволяють розглядати податкову відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності, що посідає самостійне місце в системі правових засобів забезпечення законності у сфері оподаткування та сприяє підвищенню рівня податкової дисципліни в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

2. Податкове право України : навч. посіб. / за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. Київ : Хай-Тек Прес, 2013. 432 с.

3. Податкове право : підручник / за ред. Д. О. Гетманцева та М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2025. 488 с.

4. Онищук Н. Ю. Відповідальність за порушення податкового законодавства. *Фінансове право.* 2012. № 2. С. 27–29.

5. Бабенко А. Ю., Глух М. В., Коваленко А. А. Особливості відповідальності у фінансовому праві та її ознаки. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).* 2021. Вип. 16. С. 44–52.

6. Податкове право : навч. посіб. / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, Д. А. Кобильнік та ін. ; за ред. проф. М. П. Кучерявенка. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 400 с.

Олександр КУНЬОВСЬКИЙ,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У дискусіях правничої спільноти Чехії основною проблемою функціонування інституту конституційної скарги виділяють велике навантаження, що зумовлене значною кількістю очевидно необґрунтованих скарг та відсутністю плати за їх подання. Також деякі науковці звертають увагу на політизованість Конституційного суду та окремі проблеми, які проявились під час пандемії.

У 2025 році до Конституційного суду надійшло 3883 скарги, що є найбільшою кількістю за останні шість років [1]. Йозеф Бакса, Голова Конституційного Суду Чеської Республіки, зазначає, що до суду часто надходять конституційні скарги, зміст яких зводиться до повторення аргументів, викладених у провадженнях у судах загальної юрисдикції. При цьому відсутність плати за подання конституційної скарги у Чеській Республіці зумовлює випадки зловживання правом на її подання, що призводить до нераціонального використання процесуальних ресурсів суду та ускладнює розгляд справ, які потребують пріоритетної уваги [2].

У контексті зазначеної проблематики заслуговує на увагу позиція Яна Кисели – відомого чеського конституційного юриста і науковця. Розвиваючи тезу про те, що Конституційний суд “тоне в дрібницях”, він зазначає, що це перебуває у сфері контролю самого Конституційного суду – як щодо предмета розгляду, так і щодо способу ухвалення рішень. На його думку, ситуація із перевантаженістю є наслідком того, що Конституційний суд дотримується доволі лояльного підходу. У випадку якби суд не був таким відкритим адвокатам стало б значно простіше переконати клієнта у відсутності сенсу звернення до нього, оскільки ймовірність успіху була б близькою до нуля [3].

Щодо плати за подання конституційної скарги, то у чеській правничій доктрині все ж домінує позиція про недоцільність запровадження судового збору. Це зумовлено необхідністю забезпечення ефективного доступу до правосуддя, тоді як протилежні підходи мають поодинокий характер.

У межах досліджуваної проблеми вважаємо за доцільне запропонувати для наукового обговорення ідею запозичення інституту санкцій за подання явно необґрунтованих конституційних скарг, який функціонує у Федеративній Республіці Німеччина. Так, частиною другою статті 34 Закону про Федеральний конституційний суд передбачено, що суд може стягувати збір у розмірі до 2 600 євро, якщо подання конституційної скарги становить зловживання правом.

Водночас у разі імплементації такого підходу необхідним є чітке нормативне визначення поняття «зловживання правом» із включенням до його змісту подання явно необґрунтованих скарг. Адже в Чеській Республіці конституційні скарги подаються виключно адвокатами, які, з огляду на свій професійний статус, повинні відмежовувати явно необґрунтовані скарги від тих, що мають належне правове підґрунтя саме в аспекті порушення конституційних прав, а не норм матеріального права.

Досліджуючи проблему перевантаженості Конституційного суду, Йозеф Бакса та Павел Ричецький позитивно оцінюють американську модель certiorari, відповідно до якої Верховний суд США здійснює дискреційний відбір справ, визначаючи, чи становить порушене правове питання значення не лише для конкретного заявника, а й має загальне юридичне значення [2; 4]. Проте обидва науковці погоджуються з тим, що вносити відповідні зміни до чеського законодавства зарано.

Стосовно проблеми політизованості Конституційного суду, то дискусії виникають на тлі того, що суддів призначають політичні інституції і деякі резонансні справи часто обговорюються з точки зору політичного підтексту.

Так, наукова дискусія містить тези про те, що втручання суду у політичні процеси простежується у низці його рішень після 1993 року: від підтвердження чинності закону про нелегітимність комуністичного режиму, незважаючи на його виразний ідеологічний характер, до схвалення Лісабонського договору у 2008–2009 роках, що, за оцінками окремих дослідників, відбувалося в умовах суттєвого внутрішнього та зовнішнього політичного тиску. Водночас особливо показовим вважають рішення 2009 року про визнання неконституційним акта щодо дострокового припинення повноважень парламенту, яке спричинило політичну кризу, посилило правову невизначеність і викликало критичну реакцію президента Вацлава Клауса, який охарактеризував дії суду як такі, що наближають його до ролі «третьої палати парламенту» та створюють ризики ерозії демократичних засад [5].

Щодо проблеми, яка проявилася під час пандемії, то Алекс Вана і Зденек Коуделка вказують, що на той час органи виконавчої влади приймали підзаконні акти, які обмежували фундаментальні права людини. Ці акти за своє суттю були законами, оскільки регулювали широкий спектр правовідносин і поширювали свою дію на необмежене коло осіб. Однак, відповідні підзаконні акти не могли бути предметом конституційного оскарження з процедурних підстав, які Конституційний суд Чеської Республіки застосував формально, за що зазнав широкої критики, в тому числі з боку деяких суддів цього ж суду [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Počet stížností roste. Ústavní soud řešil rekordní počet podnětů / Česká justice. URL : https://www.ceska-justice.cz/2026/01/pocet-stiznosti-roste-ustavni-soud/ (date of access: 25.03.2026).

2. Nádvorník P. Zbytečné spory. Z tisíců ústavních stížností je jen zlomek opodstatněných / Novinky.cz. URL : https://www.novinky.cz/clanek/domaci-zbytecne-spory-z-tisicu-ustavnich-stiznosti-je-jen-zlomek-opodstatnenych-40532409 (date of access: 25.03.2026).

3. Dimun P. Jan Kysela. Nebylo naším záměrem stvořit Golema, říká architekt čtvrtého Ústavního soudu Jan Kysela. info.cz. URL : https://www.info.cz/zpravodajstvi-a-komentare/jan-kysela-rozhovor-ustavni-soudci (date of access: 25.03.2026).

4. Předseda Ústavního soudu Rychetský: Lidská spravedlnost je důležitější než rigidní naplňování pozitivního ustanovení práva / Všehrd – Spolek českých právníků. URL : https://www.vsehrd.cz/clanek-viktorin/predseda-ustavniho-soudu-rychetsky-lidska-spravedlnost-je-dulezitejsi-nez-rigidni-naplnovani-pozitivniho-ustanoveni-prava_6d23d69c-ef8b-4b5e-a60a-ce5daeea37ae (date of access: 26.03.2026).

5. Czech Republic political briefing: The election law pronounced unconstitutional – a political crisis on the horizon? / China-CEE Institute. 2021. URL : https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2021/03/2021p03_Czech-Republic.pdf (date of access: 26.03.2026).

6. Váňa A., Koudelka Z. Pandemic and the constitutional law in the Czech Republic. *Analytical and Comparative Jurisprudence.* 2023. No. 4. P. 86–94. URL : https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287203 (date of access: 25.03.2026).

Євген КУРІННИЙ,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права, ДВНЗ,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В КОНТЕКСТІ МОЖЛИВОГО РЕФОРМУВАННЯ ЄС

Належне дотримання міжнародного правопорядку забезпечується беззаперечною дією засадничих принципів і норм міжнародного права. Як довів досвід понад 4-х років тривалої широкомасштабної війни в Україні, нерішучі і нечисленні спроби локалізації зазначеної ситуації та поступове переформатування її у стан нормальності, поки що не призвели до бажаного результату. Дане можна пояснити відсутністю застосування усього арсеналу засобів міжнародного права для відновлення миру на багатостраждальній українській землі.

Небажання усвідомлення реальності наближення за останні 112 років чергової (Третьої) світової війни, хронічний популізм у вигляді запевнення електорату про «не втягування» власної країни у нову міждержавну катастрофу, елементарний людський острах перед можливим воєнним майбутнім, а також отримання певної вигоди від затягування вказаної війни – ось ті ключові детермінанти невизначеності завершення цієї самої великої сучасної європейської трагедії, що за тривалістю перевершила терміни так званої Великої Вітчизняної війни, яку вели народи СРСР.

Також не потрібно забувати про головну причину початку нападу рф на Україну, а саме прагнення керівництва країни-агресора реанімувати згаслу ще у 1991 році російську імперію, тим самим відновити багатополярний світ.

Матеріалізація таких задумів, означає реальну загрозу поки що існуючому світопорядку, який утворився 35 років тому на основі американської моноцентричності, що до недавнього часу мала значний вплив на дотримання норм міжнародного права, які в свою чергу складають одну з частин такого поняття як «міжнародний правопорядок», а інша його частина - порядок як характеристика стану (бажано позитивного) до якого має призвести реалізація вказаних вище норм.

У підручнику за редакцією В. Буткевича, під міжнародним правопорядком пропонується розуміти – складну специфічну систему, яка містить численну кількість учасників правопорядку (суб'єктів міжнародного права і суб'єктів міжнародних відносин) з їх різним функціональним навантаженням та ієрархічним підпорядкуванням; відносини і зв'язки між учасниками правового порядку з їх властивостями; акти реалізації міжнародного права з їх властивостями; впорядковану взаємодію зазначених компонентів у межах єдиного, узгодженого цілого.

Міжнародний правопорядок постійно зазнає активних впливів із зовнішнього середовища та системи міжнародного порядку, складовим компонентом якої він є [1, с. 543–544].

Інший підхід до визначення міжнародного правопорядку пропонує достатньо численна група вітчизняних правників-міжнародників. Зокрема О. Вайцеховська зазначає, що це фактичний стан впорядкованості міжнародних відносин, що сформувався і діє як результат реалізації принципів і норм діючого міжнародного права та забезпечується за допомогою особливого міжнародно-правового механізму [2, с. 184].

Належним чином оцінюючи викладені варіанти категорії «міжнародний правопорядок», пропонується власне його визначення, а саме – це постійно функціонуюча система міждержавних відносин, врегульованих нормами міжнародного права (а також окремими звичаєвими нормами), результати реалізації яких визначають рівень і стан зазначеного правопорядку.

На відміну від двох попередніх підходів, які роблять акценти, перший на систему відносин, другий на стан цих відносин, у моєму варіанті ці невід’ємні складові правопорядку поєднані, а також наголошується на значущість таких двох оціночних взаємодоповнюючих категорій як «рівень» і «стан». Рівень визначається як належний або низький, а стан відповідно – задовільний чи незадовільний. Тобто за належного рівня не може бути незадовільного стану, а за умов задовільного стану міжнародного правопорядку виключається його низький рівень.

У сучасних умовах кризи світопорядку та детермінованого нею низького (критичного) рівня міжнародного правопорядку, неминуче виникає потреба зміни системи діючих основних міжнародних інститутів у сфері міжнародної безпеки (ООН, ОБСЄ, НАТО), а також заміни існуючої моделі однополярного світу. У зв’язку з цим достатньо актуальним та затребуваним також постає питання реформування Євросоюзу, яке має відбуватися з

урахуванням не тільки перелічених світових тенденцій, а й потреби функціонального розширення цієї організації, насамперед за рахунок оборонно-безпекових складових.

Тривале перебування ЄС у кризовому становищі, що спричинене значною забюрократизованністю цієї міждержавної організації, неможливістю вчасного та повного вирішення актуальних проблем безпеки на континенті (згадаймо так і неприйнятий до початку квітня 2026 року, завдяки вето Угорщини, 20-й пакет санкцій ЄС приурочений до 4-тої річниці агресії рф проти України або також заблоковані Угорщиною 90 мільярдів євро кредиту ЄС нашій країні).

Наведені приклади це лише верхівка «кризового айсбергу», що загрожує цілісності Євросоюзу, який також складають невирішені проблеми у сфері міграції, часті прояви євроскептицизму та популізму з боку урядових та опозиційних політичних структур окремих країн-членів ЄС, відчутне зменшення темпів економічного розвитку у ключових держав союзу (Німеччині, Франції, Італії), ослаблення ознак європейської ідентичності та небезпечний реверс у бік «національного егоїзму», майже відкрита політика певних країн (насамперед Угорщини, Словаччини), яка спрямована на дезорганізацію ЄС, що прямо відповідає деструктивним намірам рф – «чужими руками» зсередини розвалити Євросоюз.

Окрім того, з початку роботи адміністрації 47 президента США, певними високопосадовцями цієї виконавчої структури здійснювалися неодноразові кроки спрямовані не тільки на фактичний розвал НАТО (до якого входить переважна більшість країн ЄС), а й на підтримку «деструктивної» ультраправої частини політикуму країн-членів даного союзу.

У разі не тільки усвідомлення, але й виникнення бажання на здійснення такого давно актуалізованого завдання як реформування ЄС, цей непростий і дуже важливий організаційний захід обов'язково повинен включати розширення оборонних та безпекових спроможностей даного союзного утворення.

Суттєвим аргументом щодо такої дії має стати виконання завдання щодо відчутного збільшення суб'єктності ЄС, а значить політичного та економічного впливу на міжнародне життя, котрий за певних сприятливих обставин дозволив би оновленому Євросоюзу у перспективі стати новим центром (полюсом) багатополярного світопорядку, який враховуючи існуючі спроможності основних світових «гравців» міг складатися із США, ЄС та КНР.

Така поліструктурність могла позитивно позначитись не тільки на архітектоніці майбутнього світопорядку де домінувала б демократична частка співдружності відповідних країн, яка більшою мірою визначала не тільки пріоритетність напрямків цивілізаційного розвитку людства, а й відігравала вирішальну роль у формуванні засадничих норм міжнародного права, дотриманні належного рівня міжнародного правопорядку за допомого більш дієвих та ефективних міждержавних механізмів його забезпечення.

Також реальність намірів реалізовувати безпековий потенціал у рамках оновленого Євросоюзу, більш оптимістично визначатиме перспективи втілення у життя євроінтеграційних бажань України, враховуючи те місце, яке займає зараз наша держава у сфері оборонних спроможностей і досвіду воєнних дій серед інших країн Європи.

Для того щоб викладене перейшло з формату задумів у конфігурацію об'єктивної реальності, необхідно зовсім «небагато» – ключовим країнам та керівництву ЄС позбутися заскорузлої інертності та почати усвідомлювати свою відповідальність перед майбутніми поколіннями населення Європи, а громадянам США – збагнути про небезпеку та вичерпаність ліміту соціально-політичних експериментів до яких вони активно вдавались упродовж останніх років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / за ред. В. Г. Буткевича. К. : Либідь, 2002. 608 с.

2. Вайцеховська О. Р. Міжнародний правовий порядок: поняття та сутнісні ознаки. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2018. Випуск 4, том 2. С. 181–185.

Наталія ЛАГОВСЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Юлія СИНЬКОВСЬКА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасний етап розвитку міжнародного правопорядку характеризується утвердженням прав людини як фундаментальної цінності правової держави та міжнародної спільноти загалом. В умовах глобалізації, цифровізації суспільних відносин і збройних конфліктів особливого значення набуває ефективність механізмів забезпечення та захисту прав людини, серед яких важливе місце займають цивільно-правові засоби. Вони виступають універсальним інструментом відновлення порушених прав, компенсації шкоди та запобігання правопорушенням як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Проблематика цивільно-правових механізмів забезпечення захисту прав людини в умовах сучасного міжнародного правопорядку є важливим напрямом юридичних досліджень, що зумовлено взаємодією приватноправових і публічно-правових інструментів та впливом міжнародних стандартів на національні системи. Теоретичні основи прав людини в своїх працях дослідили Ronald Dworkin, John Rawls, Luigi Ferrajoli. У вітчизняній науці ці питання висвітлені у працях О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцова, Р. О. Стефанчука, В. В. Луця, зокрема щодо способів захисту цивільних прав і їх узгодження з практикою Європейський суд з прав людини. Водночас сучасні дослідження засвідчують трансформацію цих механізмів під впливом глобалізації та цифровізації, однак відсутність єдиного підходу до їх ролі та ефективності, особливо у транскордонних правовідносинах, свідчить про потребу подальшого комплексного наукового аналізу.

Цивільно-правові механізми захисту прав людини становлять систему передбачених нормами цивільного права юридичних засобів, спрямованих на забезпечення реалізації суб'єктивних прав і законних інтересів особи. Відповідно до положень Конституції України [1] та Цивільного кодексу України [2], кожна особа має право на судовий захист своїх прав і свобод, а також на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої неправомірними діями. До основних способів цивільно-правового захисту належать визнання права, припинення дій, що порушують право, відновлення становища, яке існувало до порушення, визнання правочину недійсним, а також відшкодування збитків і компенсація моральної шкоди [3].

Водночас сучасний міжнародний правопорядок формує багаторівневу систему захисту прав людини, яка включає універсальні та регіональні механізми. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй та Рада Європи, а також міжнародні судові установи. Особливе значення має практика Європейського суду з прав людини, яка формує стандарти тлумачення і застосування норм у сфері прав людини та впливає на розвиток національних правових систем. Участь України у відповідних міжнародних договорах зумовлює обов'язок держави забезпечувати ефективні засоби правового захисту, включаючи цивільно-правові механізми, та узгоджувати внутрішнє законодавство з міжнародними стандартами [4; 5].

Імплементація міжнародно-правових норм у національне законодавство України здійснюється шляхом ратифікації міжнародних договорів, гармонізації правових норм і розвитку судової практики. Важливим елементом є можливість звернення громадян до міжнародних інституцій у разі вичерпання національних засобів захисту [6, с. 407]. У даному контексті цивільно-правові механізми виступають первинною ланкою захисту, забезпечуючи ефективне вирішення спорів на внутрішньодержавному рівні. Варто наголосити, що в умовах воєнного стану та збройної агресії проти України особливого значення набувають механізми відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам, що вимагає вдосконалення законодавчих і процедурних підходів [7, с. 161].

Разом з тим, незважаючи на наявність розвиненої нормативної бази, реалізація цивільно-правових механізмів захисту прав людини супроводжується низкою проблем. Серед них варто виділити тривалість судового розгляду справ, складність виконання судових рішень, недостатню ефективність компенсаційних механізмів, а також нові виклики, пов'язані з розвитком

цифрових технологій і трансформацією правовідносин. У сучасних умовах особливої актуальності набувають питання захисту персональних даних, права на приватність, а також забезпечення доступу до правосуддя в електронному середовищі.

Отже, цивільно-правові механізми відіграють ключову роль у забезпеченні захисту прав людини, виступаючи системоутворюючим елементом як національного, так і міжнародного правопорядку. Їх ефективність зумовлюється не лише формальним узгодженням внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами, а й реальним функціонуванням механізмів їх імплементації та виконання. З метою підвищення ефективності цивільно-правового захисту прав людини доцільним є: удосконалення національного законодавства шляхом його подальшої гармонізації з європейськими стандартами; розширення доступу до правосуддя через розвиток електронного судочинства, спрощених процедур розгляду справ та альтернативних способів вирішення спорів (медіації); підвищення ефективності виконання судових рішень, шляхом удосконалення механізмів контролю та відповідальності за їх невиконання; забезпечення належної правозастосовної практики з урахуванням стандартів Європейський суд з прав людини, що сприятиме уніфікації підходів до захисту прав людини; адаптація цивільно-правових механізмів до сучасних викликів, зокрема цифровізації та збройних конфліктів, шляхом запровадження процедур захисту прав у транскордонних та воєнних правовідносинах.

Таким чином, подальший розвиток цивільно-правових механізмів має бути спрямований не лише на їх формальне вдосконалення, а й на забезпечення реальної доступності, оперативності та результативності захисту прав людини в умовах сучасного міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (в ред. станом на 01.01.2020). *Відомості Верховної Ради України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 19.03.2026).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (в ред. станом на 01.02.2026). *Відомості Верховної Ради України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 19.03.2026).

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV (в ред. станом на 17.07.2025). *Відомості Верховної Ради України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15 (дата звернення: 19.03.2026).

4. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV (в ред. станом на 15.03.2022). *Відомості Верховної Ради України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15 (дата звернення: 19.03.2026).

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV (в ред. станом на 02.12.2012). *Відомості Верховної Ради України.* URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15 (дата звернення: 19.03.2026).

6. Тимощук О. Г. Правовий механізм адаптації національного законодавства до європейських міжнародно-правових стандартів прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. Т. 3, № 3. С. 405–411. DOI 10.24144/2788-6018.2025.03.3.63 ; URL : https://journal-app.uzhnu.edu.ua/issue/view/19498 (дата звернення: 19.03.2026).

7. Парій М. О. Механізми відшкодування шкоди, завданої війною в умовах сьогодення. *Європейські перспективи.* 2024. № 2. С. 159–165. DOI 10.32782/ep.2024.2.24 ; URL : https://ep.unesco-socio.in.ua/archive/2024-2/ (дата звернення: 19.03.2026).

Олексій ЛАЙТАРЕНКО,
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА НА КРИМІНАЛІЗАЦІЮ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНОЮ ТАЄМНИЦЕЮ

Сучасні умови розвитку міжнародних відносин, зокрема збройні конфлікти та гібридні війни, зумовлюють необхідність переосмислення підходів, в тому числі до криміналізації діянь, пов'язаних із розголошенням державної таємниці. У цьому контексті особливого значення набуває вплив норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) на формування національних кримінально-правових заборон, а також на визначення меж відповідальності за відповідні правопорушення. Власне міжнародне гуманітарне право, як система норм, спрямованих на обмеження наслідків збройних конфліктів, безпосередньо не регулює інститут державної таємниці. Водночас його положення опосередковано впливають на визначення обсягу інформації, що підлягає охороні, а також на підходи до криміналізації її незаконного розголошення. Так, відповідно до норм Женевські конвенції 1949 року, держави зобов'язані забезпечувати захист інформації, яка може вплинути на безпеку військових операцій, життя комбатантів і цивільного населення [1].

Одним із базових принципів МГП є принцип військової необхідності, який допускає обмеження певних прав і свобод у межах, необхідних для досягнення легітимної військової мети [2]. У цьому контексті криміналізація розголошення державної таємниці виступає інструментом забезпечення обороноздатності держави. Водночас застосування цього принципу повинно узгоджуватися з принципом гуманності та забороною надмірного втручання у права людини. І тому тут відразу варто зауважити наступний принцип МГП – принцип пропорційності - закріплений, зокрема, у Додатковий протокол І до Женевських конвенцій 1977 року [3]. Він вимагає, щоб обмеження прав і свобод, у тому числі шляхом криміналізації певних діянь, не були надмірними. Це означає, що встановлення кримінальної відповідальності за розголошення державної таємниці повинно відповідати ступеню суспільної небезпечності діяння та можливим наслідкам для національної безпеки.

Особливої актуальності набуває питання криміналізації діянь, пов'язаних із передачею інформації в умовах міжнародного збройного конфлікту та визначення кола суб'єктів кримінальної відповідальності. Особливості правового статусу військовослужбовців, цивільних осіб і військовополонених визначені, зокрема, у Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 року [1]. Це зумовлює необхідність диференційованого підходу до оцінки їхніх дій, пов'язаних із розголошенням інформації, що необхідно враховувати в ході кримінально-правової кваліфікації.

Крім того, безумовно окремої уваги заслуговує проблема співвідношення норм МГП та міжнародних стандартів прав людини. Згідно з положеннями Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 10), право на свободу вираження поглядів може бути обмежене в інтересах національної безпеки [4]. Водночас такі обмеження повинні відповідати критеріям законності, необхідності та пропорційності. Послідовно практика Європейського Суду з прав людини підтверджує необхідність дотримання балансу між інтересами держави та правами особи. Зокрема, у справі «Stoll v. Switzerland» (2007) Суд визнав допустимим обмеження свободи слова у зв'язку з розголошенням конфіденційної дипломатичної інформації, наголосивши на важливості захисту державних інтересів [5].

Виокремлені вище питання набувають особливої актуальності в контексті України в умовах воєнного стану, запровадженого відповідно до Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [6]. У таких умовах розширюється коло відомостей, що становлять державну таємницю, а також посилюється відповідальність за їх розголошення, що одночасно має відбувати у відповідності міжнародним стандартам, зокрема нормам МГП. Тому міжнародне гуманітарне право здійснює суттєвий вплив на криміналізацію діянь, пов'язаних із державною таємницею, зокрема, проявляючись через закріплення принципів військової необхідності, пропорційності, гуманності та забезпечення прав людини. Урахування цих принципів є необхідною умовою формування ефективної кримінально-правової політики у сфері захисту державної таємниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні положення Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них. 2023. 88 с. URL : https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/11/0365_154-ebook.pdf

2. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary International Humanitarian Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2005.

3. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Tex

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Tex

5. Рішення European Court of Human Rights у справі Stoll v. Switzerland (2007). URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-119251%22]

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Tex

Юрій ЛЕВКІВСЬКИЙ,
аспірант кафедри цивільного права та процесу,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА В ГАЛУЗІ ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Запровадження в 2017 році інституту експерта у галузі права в цивільний процес України було однією з найвизначніших новел процесуального законодавства. Ця новела зумовлена об'єктивною потребою у залученні кваліфікованих науковців для надання висновків із специфічних правових питань, які традиційно виходили за межі звичайної судової компетентності. Однак практика застосування цього інституту виявила значну кількість проблем, пов'язаних з чітким визначенням меж використання такого висновку у судовому процесі [1, с. 67]. Питання про те, які саме питання може вирішувати експерт у галузі права, залишається актуальним для судової практики України.

ЦПК України визначає коло питань, щодо яких допускається подання висновку експерта у галузі права. Стаття 114 ЦПК України встановлює вичерпний перелік: висновок експерта може стосуватися лише застосування аналогії закону чи аналогії права, а також змісту норм іноземного права згідно з їх офіційним або загальноприйнятим тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі. Суди неодноразово підтверджували цей принцип у своїй практиці: висновок, який виходить за межі цих питань, розглядається як такий, що вироблений з порушенням процесуального законодавства [3].

Ключовою особливістю висновку експерта у галузі права є його процесуальний статус. Стаття 115 ЦПК України встановлює, що висновок експерта у галузі права не є доказом, а має допоміжний (консультативний) характер. Це означає, що врахування такого висновку судом є його правом, а не обов'язком. Верховний Суд неодноразово наголошував на цьому у своїх рішеннях: суд може посилатися на висновок як на джерело відомостей, але при цьому зобов'язаний дійти самостійних висновків щодо відповідних питань [3]. Цей підхід принципово відрізняє експерта у галузі права від судового експерта, висновок якого має більш високий процесуальний статус.

Законодавством передбачені чіткі обмеження щодо змісту висновку експерта у галузі права. За ч. 2 ст. 114 ЦПК України висновок не може містити: оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, указівок про переваги одних доказів над іншими, а також вказівок про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи. Ці обмеження спрямовані на збереження юрисдикційної функції суду, запобігання підміні судової влади науковою експертизою та збереженню незалежності судді при вирішенні справи.

Процесуальні умови залучення експерта у галузі права також визначають межі його використання. Стаття 73 ЦПК України встановлює, що експертом у галузі права може бути особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Однак законодавство не містить конкретних критеріїв визначення такої «визнаності», що на практиці спричиняє проблеми при допуску експерта до участі у справі [1, с. 67]. Рішення про допуск до участі в справі експерта та долучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом, а сама участь експерта не є обов'язковою - суд самостійно вирішує, чи є необхідним залучення експерта у галузі права.

Судова практика Верховного Суду внесла важливі уточнення щодо меж використання висновку експерта у галузі права. У постанові Касаційного адміністративного суду від 30 жовтня 2018 року у справі № 826/6667/16 і ухвалі Касаційного цивільного суду від 26 лютого 2021 року у справі № 757/7499/17-ц чітко підтверджено, що висновок експерта у галузі права не є доказом, його прийняття та врахування є правом, а не обов'язком суду [3]. Крім того, суди відмовляють у залученні експертів, висновки яких виходять за межі питань, передбачених ст. 114 ЦПК України, навіть за наявності відповідного клопотання учасників справи.

Незважаючи на встановлені законодавством межі використання, висновок експерта у галузі права виконує важливі функції в цивільному судочинстві, виступаючи, за традиційною західною термінологією, як amicus curiae – помічник суду. Його дія спрямована на інформування суду, надання кваліфікованої допомоги у розумінні складних правових питань, консультування щодо змісту іноземного законодавства чи застосування інститутів аналогії [1, с. 70]. Однак це ні в якому разі не зменшує значення самостійного розсудження судді при вирішенні справи.

Проблемними залишаються питання, які виникають при практичному застосуванні інституту експерта у галузі права. Законодавство не передбачає механізму для перевірки кваліфікації такого експерта, не існує реєстру,

як-от для судових експертів, немає також заходів відповідальності за надання неправдивого висновку [1, с. 68]. Суди самостійно визначають, чи є заявлена особа «визнаним фахівцем», що спричиняє розбіжності у судовій практиці різних судів. Крім того, законодавство не визначає форму та обсяг висновку, що також породжує проблеми.

Таким чином, межі використання висновку експерта у галузі права у цивільному судочинстві визначаються кількома рівнями: нормативно-правовим (ст. 73, 114, 115 ЦПК України), судово-практичним (через практику Верховного Суду) та доктринальним (через наукові дослідження). Незважаючи на чіткість цих меж, інститут експерта у галузі права залишається важливим інструментом забезпечення справедливого судочинства, особливо у справах, пов'язаних із застосуванням іноземного права або складними питаннями аналогії закону та аналогії права. Водночас для підвищення ефективності функціонування цього інституту доцільною є подальша законодавча конкретизація вимог до форми висновку та механізмів контролю за його якістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Татулич І. Ю. Правовий статус експерта з питань права в цивільному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 1. С. 66–71. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.12 ; URL : https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/APP-1_2022.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Бурлаков С. Врахування висновку експерта у галузі права є правом, а не обов'язком суду: судова практика Верховного Суду / Верховний Суд. URL : https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1104703/ (дата звернення: 31.03.2026).

Володимир ЛИСЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ВИЗНАННЯ НЕДОПУСТИМИМИ ДОКАЗАМИ ПРОТОКОЛІВ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПРОВЕДЕННЯ НСРД

Кримінальне процесуальне законодавство чітко і однозначно визначає порядок та особливості застосування у ході досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Незважаючи на те, що цьому питанню у судовій практиці приділяється значна увага, є низка правових позицій Великої Палати Верховного Суду (зокрема, від 16 січня 2019 р. справа № 751/7557/15-к; від 16 жовтня 2019 року справа № 640/6847/15-к тощо) щодо особливостей використання як докази інформації, яка отримана у ході проведення НСРД, в ході досудового розслідування допускаються помилки, що приводять до визнання таких доказів недопустимими.

Аналіз судової практики свідчить про низку проблем різнопланового спрямування, що призводять до фактичної втрати доказової інформації. Серед них найбільш поширеними є:

– відсутність письмових доручень слідчого оперативним співробітникам про проведення конкретних НСРД, у випадку проведення їх оперативними підрозділами правоохоронних органів [1];

– протоколи проведення НСРД складаються з порушенням вимог ст. 104 КПК України, зокрема не зазначаються дата та місце складання таких протоколів, а також за участі яких осіб проведені конкретні НСРД (ч. 1 ст. 252 КПК);

– протоколи про результати проведення НСРД складаються з порушенням термінів, визначених ч. 3 ст. 252 КПК (не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення НСРД);

– не укладаються угоди про конфіденційне співробітництво із особами, що залучаються до проведення НСРД, виходячи із положень ст. 275 КПК, не застосовуються заходи забезпечення безпеки у виді забезпечення конфіденційності відомостей про особу на підставі Закону України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" [2];

– клопотання слідчого про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, аудіо-, відеоконтролю особи не відповідають положенням п. 8 ч. 2, оскільки в ньому відсутні відомості про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо [3];

– проведення оперативними підрозділами декількох оперативних закупок наркотичних засобів у однієї особи в рамках заведеної оперативно-розшукової справи призводить до визнання судом отриманих доказів недопустимими з причини несвоєчасного внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [4];

– в рамках проведення контролю за вчинення злочину проводяться інші негласні слідчі (розшукові дії), дозвіл на проведення яких ухвалює слідчий суддя (фактично було проведено огляд і виїмку кореспонденції) [5];

– НСРД були проведені у випадку, коли необхідні відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, можливо було отримати в інший спосіб, а саме шляхом допиту особи, яка звернулася із заявою про вчинення нею злочину [6];

– надсилання для проведення криміналістичних експертиз копій фонограм розмов осіб, отриманих за результатами проведення НСРД [7];

– поряд з протоколами про результати проведення НСРД розсекреченню підлягають також процесуальні документи, що стали підставою для проведення НСРД;

– в протоколах про результати проведення НСРД відсутні дані про первинний носій інформації, його технічні характеристики, з якого перенесено аудіо запис розмов, які фіксувалися в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій [8];

– з метою проведення НСРД безпідставно відкриваються кримінальні провадження за статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за тяжкі та особливо тяжкі злочини [9].

Аналіз судової практики свідчить також про інші порушення норм кримінального процесуального законодавства щодо порядку та особливостей проведення НСРД. Зазначене вище ускладнює роботу органів досудового розслідування, при цьому призводить до визнання доказів недопустимими та уникнення правопорушниками кримінальної відповідальності. Для проведення НРСД залучається значна кількість оперативних співробітників та осіб, з якими укладаються угоди про конфіденційне співробітництво, використовуються спеціальні технічні засоби, витрачаються значні кошти на

проведення НСРД, а порушення процесуального порядку та порядку організації і проведення НСРД призводить до втрати інформації, яка могла б бути доказами у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирок Дніпровського Апеляційного суду від 10 липня 2024 р. Провадження № 11-кп/803/225/24. Справа № 173/1115/16-к. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/120254803

2. Вирок Великобагачанського районного суду Полтавської області від 3 вересня 2021 р. Справа № 525/99/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/99343004

3. Вирок Сарненського районного суду Рівненської області від 20 лютого 2020 року. Справа № 572/1684/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/87721693

4. Вирок Коломийського міськрайонного суду від 22 червня 2022 р. Провадження № 1-кп/346/9/22. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/104919876

5. Вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 8 лютого 2022 р. Справа № 404/3554/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/103044512

6. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 23 грудня 2021 р. Провадження № 1-кп/591/129/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/102171507

7. Вирок Балаклійського районного суду Харківської області від 22 січня 2021 р. Справа № 646/8454/17. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/94331681

8. Вирок Арцизького районного суду Одеської області від 15 вересня 2021 р. Справа № 513/1019/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/99705622

9. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 25 січня 2023 р. Справа № 336/3804/16-к. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/108613610

Володимир ЛИСЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Володимир БОРИСЕНКО,
здобувач освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовив трансформацію злочинності, яка дедалі частіше набуває транскордонного характеру. Кіберзлочинність охоплює широкий спектр протиправних діянь – від шахрайства до атак на критичну інфраструктуру, що створює нові виклики для правоохоронних органів. Хакери використовують все новіші методи, такі як фішинг, соціальна інженерія, програми-вимагачі, щоб мати доступ до конфіденційної інформації або зламати комп'ютерні системи. Такі атаки можуть завдати значної шкоди, фінансовій, репутаційній складовій. Особливо варто зважати на критичну інфраструктуру (енергетика, транспорт, сфера охорони здоров'я, тощо). Використання ШІ дозволяє злочинцям проводити атаки ще ефективніше, частіше, з більшим масштабом, що ускладнює можливість їх виявлення та нейтралізації [1].

Особливістю сучасного етапу є те, що більшість кіберзлочинів мають міжнародний характер і потребують координації між державами, адже злочинці, сервери та жертви можуть перебувати у різних юрисдикціях. У зв'язку з цим вивчення зарубіжного досвіду розслідування кіберзлочинів є важливим для вдосконалення національних механізмів протидії.

Швидко реагувати на кіберзагрози дозволяє тісна взаємодія державного та приватного секторів (ІТ-компанії, провайдери, банки), що і є характерною рисою розслідування даного виду кримінальних правопорушень.

В ряді країн, з метою розслідування кіберзлочинів, сформовано спеціалізовані органи та підрозділи. Так, у США функціонує підрозділ ФБР -

Criminal, Cyber, Response and Services Branch, який координує кіберрозслідування та міжнародну взаємодію; у Європейському Союзі ключову роль відіграє Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю (EC3) при Europol; міжнародну координацію забезпечують також Interpol, Eurojust та спільні слідчі групи (JITs), які дозволяють ефективно обмінюватися доказами між державами [2].

Розслідування кіберзлочинів потребує застосування спеціальних методів цифрової криміналістики. Цифрова криміналістика - це галузь знань і практики, яка займається пошуком, вилученням, аналізом та збереженням цифрових доказів. Її завданням є забезпечення достовірності та допустимості доказів у суді. Важливим аспектом є те, що цифрові докази часто мають форму «невидимих слідів» – метаданих, логів системи, залишкових файлів у пам'яті пристроїв, інформації про час і місце доступу до ресурсів. Ці дані потребують спеціалізованих інструментів для вилучення та аналізу, таких як EnCase, FTK Imager, X-Ways Forensics, Wireshark, а також сучасних систем аналізу великих даних, та спеціальних знань в правоохоронців, для належного використання даних систем та технологій [3].

Зарубіжна практика має комплекс сучасних методів, серед яких і цифрова криміналістика, яка передбачає виявлення, вилучення та аналіз електронних доказів; інтелектуальний аналіз і візуалізація даних, які дозволяють структурувати цифрову «картину злочину», визначати пріоритети розслідування та інші.

У багатьох розвинених країнах існує велика кількість спеціалізованих навчальних курсів із зазначеної сфери з метою отримання або вдосконалення вже наявних знань. Так, наприклад, у Великій Британії та США поширені програми цифрової судової експертизи або програми із криміналістики та кібербезпеки, зосереджені на цифровій судовій експертизі [4].

Головним онлайн-ресурсом для навчання, освіти й інформації про кібербезпеку є вебсайт National Initiative for Cybersecurity Careers and Studies (NICCS). NICCS об'єднує державних службовців, студентів, викладачів і промисловість із ресурсами кібербезпеки та постачальниками тренінгів по всій країні [5].

Попри значний прогрес, зарубіжні дослідження вказують на низку системних проблем: юрисдикційні колізії та складність отримання доказів з-за кордону; швидка еволюція технологій і методів злочинців; дефіцит кваліфікованих кадрів; складність обробки великих обсягів цифрових даних; недостатня стандартизація оцінки кіберзлочинності.

Таким чином, перспективним для розслідування кіберзлочинів є:

розширення міжнародного співробітництва та гармонізація законодавства;

використання штучного інтелекту для аналізу кіберзагроз;

розвиток публічно-приватного партнерства;

удосконалення підготовки фахівців;

створення єдиних стандартів цифрових доказів.

Зарубіжний досвід свідчить про формування комплексної моделі протидії кіберзлочинам, яка поєднує інституційну спеціалізацію правоохоронних органів; активне міжнародне співробітництво; використання інноваційних технологій; інтеграцію державного та приватного секторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Johnson J. Artificial intelligence & future warfare: implications for international security. *Defense & Security Analysis.* 2019. № 35 (2). P. 147–169. URL : https://doi.org/10.1080/14751798.219.1600800 (дата звернення: 24.03.2026).

2. Аніщук В. В., Зицик С. Г. Проблема протидії кіберзлочинності: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2024. Випуск 83: частина 3. С. 19–23.

3. Попович М. В., Продан Т. В. Розслідування кіберзлочинів: сучасні виклики та криміналістичні особливості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО.* 2025. Випуск 92: частина 4. С. 397–402.

4. Richard Apau, Felix N. Koranteng. An overview of the digital forensic investigation infrastructure of Ghana. *Forensic Science International: Synergy.* 2020. Vol. 2. P. 299–309, c. 299. URL : https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2589871X20300619#bib (дата звернення: 24.03.2026).

5. Digital Forensics. The National Initiative for Cybersecurity Careers and Studies (NICCS) / website. URL : https://niccs.cisa.gov/workforcedevelopment/cyber-security-workforce-framework/digital-forensic (дата звернення: 24.03.2026).

Катерина ЛІСОВА,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ УНІВЕРСАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сучасний розвиток міжнародних відносин відбувається в умовах системної трансформації глобального порядку, що супроводжується зростанням кількості збройних конфліктів, поглибленням геополітичних суперечностей, активізацією гібридних загроз, а також впливом новітніх технологій та екологічних криз. У цих умовах особливого значення набуває проблема забезпечення належної реалізації універсальних принципів міжнародного права як фундаменту стабільного міжнародного правопорядку.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі проблем реалізації універсальних принципів міжнародного права в умовах глобальної нестабільності та визначенні напрямів їх подолання.

Універсальні принципи міжнародного права формують основу сучасної системи міжнародних відносин. Вони закріплені, зокрема, у Статуті Організація Об'єднаних Націй та Декларації про принципи міжнародного права 1970 року, і мають імперативний характер [1; 2]. До них належать принцип суверенної рівності держав, незастосування сили або загрози силою, невтручання у внутрішні справи, територіальної цілісності держав, мирного вирішення міжнародних спорів, а також поваги до прав людини. Попри їх фундаментальне значення, сучасна міжнародна практика демонструє значні труднощі у забезпеченні ефективної реалізації цих принципів.

Однією з ключових проблем є вибірковий підхід держав до виконання міжнародно-правових норм. У сучасних умовах міжнародне право нерідко використовується як інструмент політичного впливу, що підриває його універсальний характер. Потужні держави можуть ігнорувати або інтерпретувати міжнародно-правові норми відповідно до власних інтересів, тоді як менш впливові держави змушені дотримуватися встановлених правил. Така асиметрія призводить до ерозії принципу рівності держав і зниження довіри до міжнародно-правової системи загалом [6, с. 120].

Крім того, діяльність міжнародних інституцій часто залежить від політичної волі держав-членів, що ускладнює їх ефективне функціонування. Зокрема, механізми прийняття рішень у сфері міжнародної безпеки нерідко блокуються через суперечності між провідними державами.

Суттєвим викликом є систематичні порушення принципу незастосування сили або загрози силою. Сучасні збройні конфлікти, включаючи міждержавні та внутрішні, свідчать про недостатню ефективність існуючих механізмів запобігання агресії [3, с. 156]. Особливу складність становлять гібридні війни, які поєднують військові, інформаційні, економічні та кібернетичні інструменти впливу.

У таких умовах традиційні підходи до кваліфікації актів агресії та застосування міжнародно-правових норм виявляються недостатніми. Відсутність чітких механізмів відповідальності за порушення принципу незастосування сили призводить до безкарності та стимулює подальші порушення.

Сучасні виклики міжнародній безпеці дедалі більше пов’язані з розвитком інформаційних технологій. Кіберзагрози, інформаційні операції, використання штучного інтелекту у військовій сфері створюють нові ризики, які не повною мірою врегульовані нормами міжнародного права.

Зокрема, відсутність чітко визначених міжнародно-правових норм щодо кіберпростору ускладнює застосування традиційних принципів, таких як суверенітет і невтручання. Виникають дискусії щодо того, чи можна кібератаки прирівнювати до збройного нападу та які правові наслідки вони мають.

Ще однією важливою проблемою є баланс між принципом державного суверенітету та необхідністю забезпечення прав людини. У сучасному міжнародному праві дедалі більше утверджується ідея пріоритетності прав людини, що іноді вступає в суперечність із принципом невтручання у внутрішні справи держав [3, с. 203].

Концепції гуманітарної інтервенції та «відповідальності захищати» (Responsibility to Protect) викликають значні дискусії щодо їх правомірності та можливих зловживань. З одного боку, вони спрямовані на запобігання масовим порушенням прав людини, з іншого – можуть використовуватися як підстава для втручання у внутрішні справи держав.

У сучасних умовах спостерігається тенденція до фрагментації міжнародного права, що проявляється у розвитку регіональних правових систем та спеціалізованих режимів регулювання. З одного боку, це сприяє більш ефективному вирішенню окремих проблем, з іншого - створює ризик виникнення колізій між різними правовими режимами.

Фрагментація ускладнює забезпечення єдності міжнародного правопорядку та може призводити до різного тлумачення універсальних принципів у різних регіонах світу.

Важливою проблемою залишається обмежена ефективність механізмів притягнення держав до відповідальності за порушення міжнародного права. Існуючі міжнародні судові та арбітражні інституції не завжди мають достатні повноваження для забезпечення виконання своїх рішень.

Це створює ситуацію, коли порушення універсальних принципів можуть залишатися без належної реакції міжнародного співтовариства, що підриває авторитет міжнародного права.

Таким чином, проблеми реалізації універсальних принципів міжнародного права в умовах глобальної нестабільності мають комплексний характер і зумовлені як політичними, так і правовими чинниками. Основними серед них є політизація міжнародного права, порушення базових принципів, поява нових форм загроз, конфлікт між суверенітетом і правами людини, фрагментація правопорядку та недосконаліть механізмів відповідальності.

Подолання цих проблем потребує реформування міжнародних інституцій, посилення ролі міжнародного права як універсального регулятора, а також адаптації його норм до сучасних викликів. Важливим є забезпечення рівного та послідовного застосування міжнародно-правових принципів усіма суб’єктами міжнародних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організація Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р.

2. Декларація про принципи міжнародного права щодо дружніх відносин і співробітництва між державами (1970 р.).

3. Дулгерова О., Білка А. Міжнародне право : навчально-методичний посібник. Черкаси : УІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2023. 243 с.

4. Міжнародне право у світі динамічних змін: контури майбутнього міжнародного правопорядку : колективна монографія / наук. ред. В. Репецький, І. Земан, В. Гутник. Львів-Дрогобич : Комо, 2021. 420 с.

5. Степаненко К. В. Принцип міжнародного співробітництва в сучасних міжнародних відносинах. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 4. С. 602–606.

6. Тицька Я. О. Принципи міжнародного права: концептуальні підходи до розуміння природи та класифікації. *Правова позиція.* 2023. № 1 (38). С. 118–124.

Наталія ЛУГІНА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Сергій ЛУГІН,
здобувач вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОКАЗУВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Сучасний розвиток кримінального процесуального законодавства України дедалі виразніше відбувається під впливом європейських стандартів прав людини, сформованих насамперед у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини. Однією з найбільш чутливих сфер такого впливу є доказування, оскільки саме воно визначає межі допустимого втручання держави у права особи, критерії обґрунтованості підозри, допустимість доказів і стандарти переконливості обвинувального висновку. У цьому сенсі європейські стандарти доказування слід розглядати не лише як орієнтири судової практики, а і як чинник трансформації самого змісту кримінального процесуального законодавства України [1, с. 105; 2, с. 178].

У науковій літературі справедливо зазначається, що стандарт доказування є одним із ключових елементів оцінки доказів, який визначає той рівень переконаності суб'єкта доказування, за якого може бути прийняте відповідне процесуальне рішення [1, с. 107]. У європейській правовій традиції цей підхід тісно пов'язаний із засадами справедливого судового розгляду, рівності сторін, презумпції невинуватості та заборони використання доказів, здобутих із порушенням фундаментальних прав людини. Хоча Конвенція не містить окремої завершеної моделі доказового права, практика ЄСПЛ виробила низку орієнтирів, які мають нормативне значення для держав-учасниць: оцінка справедливості провадження в цілому, недопустимість використання доказів, отриманих шляхом катування або жорстокого поводження, вимога належної процесуальної перевірки доказової інформації, а

також неприпустимість покладення в основу обвинувачення явно ненадійний або неперевірений доказ [2, с. 179].

Вплив цих підходів чітко простежується у кримінальному процесуальному законодавстві України. Насамперед він виявляється у нормативному закріпленні категорії допустимості доказів. Відповідно до статті 86 КПК України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом, а недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень і на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення. Стаття 87 КПК України прямо передбачає недопустимість доказів, отриманих унаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Така конструкція очевидно відображає європейський підхід, за яким доказове право не може бути нейтральним до способу одержання доказової інформації, а ефективність кримінального переслідування не виправдовує порушення базових прав людини [4].

Не менш важливим є вплив європейських стандартів на розуміння внутрішньої структури доказування в українському кримінальному процесі. Ідеться, зокрема, про поступове утвердження різних процесуальних стандартів переконання залежно від етапу провадження: від «обґрунтованої підозри» на стадії повідомлення про підозру чи застосування заходів забезпечення кримінального провадження - до значно вищого рівня доведеності при ухваленні обвинувального вироку. У доктрині обґрунтовано підкреслюється, що відсутність чіткого і системного нормативного опрацювання цих стандартів у національному законодавстві певний час компенсувалася саме зверненням до міжнародних та європейських підходів [3, с. 128–130]. Це означає, що практика ЄСПЛ і загальна європейська традиція доказування виконують для України не лише тлумачну, а й фактично правоформуючу функцію.

Суттєвий вплив європейських стандартів проявляється і в переосмисленні ролі суду в оцінці доказів. Якщо традиційні підходи часто акцентували увагу переважно на формальній відповідності джерела доказу вимогам закону, то сучасний підхід вимагає оцінювати не лише процесуальну форму, а й загальну справедливість способу отримання, перевірки й використання доказів. Саме тому інститут недопустимості доказів у КПК України слід розглядати не ізольовано, а у взаємозв’язку з принципом верховенства права, правом на захист і судовим контролем за діяльністю сторони обвинувачення. У цьому виявляється міжгалузевий характер сучасних правових процесів, коли міжнародні стандарти прав людини безпосередньо впливають на внутрішню побудову кримінального процесу [2, с. 180; 1, с. 103].

Окремо слід наголосити, що європейські стандарти доказування вплинули на українське законодавство не тільки через зміст конкретних норм КПК, а й через загальну модель сприйняття практики ЄСПЛ як джерела права. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» закріплює обов'язок застосовувати практику Суду при розгляді справ, а отже, й при тлумаченні положень, що регулюють доказування. Завдяки цьому європейські стандарти інтегруються в національне кримінальне судочинство не лише опосередковано, через законодавчі зміни, а й безпосередньо – через правозастосування [2, с. 179; 4].

Отже, європейські стандарти доказування справили істотний вплив на кримінальне процесуальне законодавство України. Цей вплив виявився у закріпленні інституту допустимості доказів, посиленні ролі прав людини у доказовій діяльності, утвердженні вимоги розмежування стандартів переконання на різних стадіях провадження та ширшому розумінні справедливості кримінального процесу. У сучасних умовах подальший розвиток українського кримінального процесуального законодавства має здійснюватися з урахуванням того, що доказування є не лише техніко-процесуальною діяльністю, а одним із головних механізмів забезпечення балансу між інтересами кримінальної юстиції та гарантіями прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вапнярчук В. В. Стандарт кримінального процесуального доказування. *Вісник Академії правових наук України.* 2015. № 1. С. 100–112.

2. Вапнярчук В. В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського суду. *Право України.* 2015. № 2. С. 177–183.

3. Компанець Є. М. Міжнародні стандарти доказування на стадії досудового розслідування порушення прав інтелектуальної власності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2020. № 24. С. 128–134.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

Вікторія ЛЮБАВІНА,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Олег ХУДИНА,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні є одним із ключових принципів сучасного правосуддя. Особливого значення це набуває на стадії досудового розслідування, де існує найбільший ризик необґрунтованого втручання держави у права особи. Актуальність даної теми зумовлена зростаючою увагою суспільства до прозорості кримінальної юстиції, необхідністю імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство та потребою оцінити ефективність нового інституту слідчого судді в Україні як механізму практичного захисту прав людини на стадії досудового розслідування.

Важливим інструментом забезпечення балансу між інтересами держави у боротьбі зі злочинністю та необхідністю дотримання прав людини є інститут слідчого судді. Запровадження цього інституту у кримінальному процесуальному законодавстві України стало одним із результатів імплементації міжнародних стандартів прав людини.

У сучасних умовах розвитку правової держави важливу роль у забезпеченні законності та дотримання прав учасників кримінального провадження відіграє інститут слідчого судді. Його запровадження у кримінальному процесуальному законодавстві України стало одним із важливих етапів реформування кримінального процесу та наближення національного законодавства до міжнародних стандартів захисту прав людини.

Важливу роль у формуванні таких стандартів відіграють міжнародні правові акти, а також практика Європейського суду з прав людини, яка встановлює вимоги щодо забезпечення ефективного судового контролю за

обмеженням прав людини у кримінальному провадженні. Слідчий суддя здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час досудового розслідування. Основною метою його діяльності є забезпечення законності та недопущення порушення прав учасників кримінального провадження [1, с. 91].

Слід наголосити на тому, що слідчий суддя посідає важливе місце у системі гарантій дотримання міжнародних стандартів прав людини під час здійснення досудового розслідування. Саме через механізм судового контролю забезпечується належний баланс між інтересами кримінального правосуддя та необхідністю захисту прав і свобод особи.

Одним із ключових напрямів діяльності слідчого судді є забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. Зокрема, застосування запобіжних заходів, у тому числі тримання під вартою, можливе виключно на підставі судового рішення, що відповідає міжнародним вимогам щодо законності та обґрунтованості обмеження прав людини.

Слідчий суддя виступає гарантом того, що дії слідства здійснюються прозоро та відповідно до принципу пропорційності, запобігаючи свавільним втручанням у приватне життя громадян [2, с. 13]. Крім того, інститут слідчого судді сприяє підвищенню ефективності кримінального провадження, забезпечуючи правову визначеність та захищаючи довіру суспільства до системи правосуддя, адже рішення судді базуються на об’єктивній оцінці доказів і дотриманні міжнародних стандартів захисту прав людини [3, с. 128].

Важливе значення має також забезпечення права на недоторканність житла. Проведення обшуку або інших процесуальних дій, пов’язаних із втручанням у приватне життя особи, допускається лише за наявності відповідної ухвали слідчого судді. Такий підхід спрямований на недопущення безпідставного втручання держави у сферу приватного життя.

Крім того, слідчий суддя забезпечує реалізацію права особи на ефективний судовий захист. Учасники кримінального провадження мають можливість оскаржити до слідчого судді рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування, що виступає важливою процесуальною гарантією захисту прав людини. Практика Європейський суд з прав людини підтверджує, що ефективний судовий контроль є одним із визначальних елементів забезпечення прав людини у кримінальному процесі [4, с. 101].

Водночас, незважаючи на значну роль слідчого судді у забезпеченні прав і свобод людини, у практичній діяльності існує низка проблем,

пов’язаних із реалізацією його повноважень. До основних із них належать значне процесуальне навантаження на слідчих суддів, формальний підхід до розгляду окремих клопотань, недостатній рівень обґрунтованості деяких судових рішень, а також обмежені можливості сторони захисту на стадії досудового розслідування [5].

У зв’язку з цим подальший розвиток інституту слідчого судді має бути спрямований на вдосконалення механізмів судового контролю, підвищення ефективності гарантій захисту прав людини та приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів.

Отже, інститут слідчого судді є важливим елементом сучасного кримінального процесу, що забезпечує здійснення ефективного судового контролю за діяльністю органів досудового розслідування. Його функціонування сприяє реалізації міжнародних стандартів захисту прав людини, закріплених у Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та сформованих у практиці Європейський суд з прав людини. Подальший розвиток цього інституту має бути спрямований на посилення гарантій дотримання прав людини та підвищення ефективності судового контролю у кримінальному провадженні. Зокрема, важливо вдосконалювати механізми взаємодії слідчого судді зі слідчими та прокурорами, підвищувати прозорість прийняття процесуальних рішень та забезпечувати своєчасне реагування на порушення прав особи. Крім того, актуальним є посилення професійної підготовки суддів щодо стандартів ЄСПЛ та сучасних практик захисту прав людини, що дозволить не лише формально виконувати норми закону, а й ефективно реалізовувати їх на практиці. У довгостроковій перспективі це сприятиме зміцненню довіри громадян до судової системи та забезпеченню балансу між необхідністю ефективного розслідування злочинів і гарантуванням прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Налуцишин В. В. Слідчий суддя як гарант принципу змагальності на стадії досудового розслідування: аналіз міжнародного досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. № 84. С. 90–96.

2. Практика застосування міжнародного кримінального права в національних судах України : матеріали науково-практичної конференції / Верховний Суд. 2024.

3. Рогатинська Н. З., Яценко Х. Інститут слідчого судді у кримінальному процесі України. *Наукові записки. Серія: Право.* 2023. № 15. С. 127–133.

4. Сергєєва Д. Б., Лисаченко Є. І., Погорецький М. М. Міжнародні стандарти права на захист у кримінальному судочинстві: аксіологічний аспект. *Вісник кримінального судочинства.* 2024. № 1–2. С. 94–109.

5. Шкута О. О., Дришлюк В. І. Міжнародні стандарти забезпечення прав людини щодо засуджених до позбавлення волі в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 12.

Вікторія МАЗУР,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В СТВОРЕННІ СИСТЕМИ ЦИФРОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Цифрова трансформація державного управління є одним із ключових напрямів розвитку сучасних правових систем. У цьому контексті особливого значення набуває створення ефективної системи цифрової ідентичності, яка забезпечує безпечну, надійну та зручну взаємодію громадян із державними та приватними сервісами.

Українське законодавство у Законі «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» передбачає поняття електронної ідентифікації – це процес використання ідентифікаційних даних особи в електронній формі, які однозначно визначають фізичну, юридичну особу або уповноваженого представника юридичної особи [1].

Наразі Україна знаходиться в умовах інтеграції до європейського цифрового простору, тому актуалізується питання адаптації найкращих практик Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації. Зокрема, нормативною основою виступає Регламент (ЄС) № 910/2014 (eIDAS), який визначає правові засади електронної ідентифікації та довірчих послуг (Regulation (EU) № 910/2014) [2]. Подальший розвиток цієї сфери пов'язаний із впровадженням оновленої моделі цифрової ідентичності, зокрема European Digital Identity Wallet (Regulation (EU) 2024/1183). Кабінет Міністрів затвердив постанову, яка відкриває шлях до використання цифрових гаманців з електронною ідентифікацією (eID) в Україні [3]. Планується, що EU Digital Identity Wallet запустять до кінця 2026 року [4]. Це наступний етап в інтеграції в єдиний цифровий простір з ЄС.

Проблематика цифрової ідентичності активно досліджується у сучасній науковій літературі. Значна увага приділяється питанням децентралізації, захисту даних та правового забезпечення. Зокрема, у дослідженні Sitouah N. та ін. проаналізовано ключові положення Регламенту eIDAS 2.0

та супровідних до нього преамбул, а також підкреслюється роль самокерованої ідентичності (self-sovereign identity) у контексті розвитку європейських цифрових сервісів [5].

Ключовим елементом європейського підходу є формування єдиної нормативної бази. Регламент eIDAS забезпечує взаємне визнання електронної ідентифікації між країнами ЄС та визначає юридичну силу електронного підпису [2]. Оновлений регламент eIDAS 2.0 передбачає створення Європейського цифрового гаманця, що дозволяє громадянам зберігати та використовувати цифрові документи [6]. Сучасні підходи передбачають впровадження децентралізованих моделей. Як зазначають Goodell G., Aste T. [7], децентралізована архітектура дозволяє забезпечити більший контроль користувача над власними даними. Додатково, Sitouah N. та ін. [5] наголошують, що інтеграція self-sovereign identity у межах eIDAS 2.0 створює передумови для формування більш безпечної та гнучкої системи ідентифікації.

Інтероперабельність є фундаментальним принципом функціонування цифрової ідентичності в ЄС. Згідно з п. 4 ч. 1 ст. 2 Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» встановлює, що інтероперабельність – це придатність цифрового контенту та/або цифрової послуги до взаємодії з апаратним чи програмним забезпеченням, відмінним від того, що зазвичай використовується з цифровим контентом та/або цифровою послугою того самого типу [8]. Цифрова ідентичність в ЄС забезпечується через стандартизацію протоколів обміну даними та впровадження принципу «once-only», який передбачає одноразове введення інформації [9].

Дослідження підтверджують, що використання єдиних інфраструктур, таких як X-Road, сприяє ефективній взаємодії між державними системами [10].

Європейська модель передбачає багаторівневу систему автентифікації. Це дозволяє визначати рівень довіри залежно від типу послуги. Згідно з вимогами eIDAS, застосовуються різні рівні гарантії (LoA), що забезпечують належний рівень захисту даних [10]. Захист персональних даних є ключовим елементом цифрової ідентичності. Регламент GDPR встановлює принципи мінімізації даних, прозорості та контролю користувача [11]. Додаткові дослідження підтверджують, що цифрові ідентифікаційні системи повинні відповідати принципу «privacy by design» [12].

Естонія є одним із лідерів у впровадженні цифрової ідентичності. Як зазначено у звітах, система eID дозволяє громадянам отримувати майже всі державні послуги онлайн. Концепція X-Road забезпечує безпечний обмін

даними між державними реєстрами, що відповідає принципу інтероперабельності [13].

Таким чином, європейський досвід демонструє ефективність партнерства між державою та бізнесом. Інтеграція цифрової ідентичності з приватними сервісами сприяє розвитку цифрової економіки. Впровадження цифрової ідентичності має здійснюватися поетапно: 1) гармонізація законодавства (eIDAS); 2) створення технічної бази; 3) запуск цифрових послуг; 4) взаємодія з бізнесом. Такий підхід підтверджується європейською практикою цифрової трансформації, хоча й існують певні обмеження.

Європейський досвід створення цифрової ідентичності є комплексним та багаторівневим. Його використання дозволяє забезпечити ефективність, безпеку та довіру до цифрових сервісів. Адаптація європейських підходів повинна базуватися на: гармонізації законодавства; впровадженні децентралізованих технологій; забезпеченні інтероперабельності; орієнтації на користувача. В сукупності це сприятиме розвитку цифрової держави та інтеграції до європейського цифрового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19 (дата звернення: 30.03.2026).

2. Regulation (EU) No 910/2014 of the European Parliament and of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/910/oj/eng (date of access: 30.03.2026).

3. Уряд ухвалив постанову із вимогами до цифрових гаманців в Україні / Пресофіс Міністерства цифрової трансформації України. 2025. 11 червня. URL : https://thedigital.gov.ua/news/technologies/uryad-ukhvaliv-postanovu-iz-vimogami-do-tsifrovikh-gamantsiv-v-ukraini (дата звернення: 30.03.2026).

4. EU Digital Identity Wallet запустять до кінця 2026 року – команда Дії протестувала документи / Пресофіс Міністерства цифрової трансформації України. 2025. 10 лютого. URL : https://thedigital.gov.ua/news/technologies/eu-digital-identity-wallet-zapustyat-do-kintsya-2026-roku-komanda-dii-protestuvala-dokumenti (дата звернення: 30.03.2026).

5. Sitouah N., Esposito M., Bruschi F. Self-Sovereign Identity and eIDAS 2.0: An Analysis of Control, Privacy, and Legal Implications. 27 January 2026. URL : https://arxiv.org/abs/2601.19837 (дата звернення: 31.03.2026).

6. Inza J. The European Digital Identity Wallet as Defined in the EIDAS 2 Regulation. 11 January 2025. URL : https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-74889-9_19 (дата звернення: 31.03.2026).

7. Goodell G., Aste T. A Decentralised Digital Identity Architecture. 23 February 2019. URL : https://arxiv.org/abs/1902.08769 (дата звернення: 31.03.2026).

8. Про цифровий контент та цифрові послуги : Закон України від 10.08.2023 № 3321-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/3321-20 (дата звернення: 31.03.2026).

9. Як Україні стати частиною цифрового простору ЄС – провели семінар для міністерств / Пресофіс Міністерства цифрової трансформації України. 2025. 01 серпня. URL : https://thedigital.gov.ua/news/technologies/yak-ukraini-stati-chastinoyu-tsifrovogo-prostoru-es-proveli-seminar-dlya-ministerstv (дата звернення: 31.03.2026).

10. Considerations for trustworthy cross-border interoperability of digital identity systems in developing countries / Springer. 07 August 2024. URL : https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-024-02008-9 (дата звернення: 31.03.2026).

11. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng (date of access: 31.03.2026).

12. Petik M. Неочевидні нюанси GDPR. Що треба знати про принцип Privacy by Design, щоб не отримати штраф на $16 мільйонів. 2020. 01 травня. URL : https://dou.ua/lenta/articles/gdpr-and-privacy-by-design/ (дата звернення: 31.03.2026).

13. Tallinn Digital Summit 2024: Україна та Естонія створюють цифрове майбутнє разом / Пресофіс Міністерства цифрової трансформації України. 2024. 20 листопада. URL : https://thedigital.gov.ua/news/technologies/tallinn-digital-summit-2024-ukraina-ta-estoniya-stvoryuyut-tsifrove-maybutne-razom (дата звернення: 31.03.2026).

Максим МАКСІМЕНЦЕВ,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та процесу ННІ права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ В ЗАКОРДОННІЙ ПРАКТИЦІ ПРОТИДІЇ КОРПОРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Сучасний міжнародний правопорядок формується під впливом процесів глобалізації, транснаціоналізації економіки, розвитку корпоративних структур та ускладнення механізмів руху капіталу, товарів, сировини й послуг. За таких умов злочинність дедалі частіше виходить за межі однієї держави та набуває ознак, які унеможливлюють її ефективне стримування лише засобами внутрішнього права. Саме тому у зарубіжній кримінологічній та правозастосовній практиці особливого значення набуває категорія транснаціональної злочинності як така, що дозволяє пояснити природу злочинних діянь, пов’язаних із діяльністю корпоративних структур, посадових осіб, міжнародних ланцюгів управління та переміщенням шкідливих наслідків між різними юрисдикціями.

Теоретично осмислення злочинної поведінки в західній правовій традиції ґрунтується на уявленнях про причинність, мотивацію та наслідок. У кримінології причинний зв’язок розглядається не лише як конструкція кримінального права, а і як засіб пояснення того, чому особа або організація обирає протиправний спосіб досягнення вигоди. У цьому контексті класична школа кримінології, представлена насамперед Чезаре Беккаріа та Ієремією Бентамом, сформувала підхід, відповідно до якого потенційний правопорушник співвідносить очікувану користь від злочину з ризиком покарання [1; 2]. Ця логіка особливо придатна для аналізу корпоративної та економічної злочинності, де рішення часто ухвалюються не спонтанно, а як результат раціонального розрахунку.

Саме у сфері підприємницької, фінансової, ресурсної та екологічно небезпечної діяльності транснаціональний вимір злочинності проявляється найвиразніше. Йдеться про ситуації, коли материнська компанія зареєстрована в одній державі, дочірня структура діє в іншій, управлінські рішення

ухвалюються у третій, а наслідки для людей, довкілля чи публічних фінансів виникають у четвертій. Така багаторівнева організація бізнесу тривалий час створювала умови для уникнення повноцінної відповідальності, оскільки шкода концентрувалася в юрисдикціях зі слабшим контролем, тоді як прибутки й центри прийняття рішень залишалися у державах із більш розвиненою правовою системою.

У закордонній практиці транснаціональна злочинність тісно пов'язується з категоріями white-collar crime, корпоративної злочинності, економічної злочинності та екологічних правопорушень. Якщо посадовий злочин здебільшого пов'язується з поведінкою окремої особи, яка використовує службове становище всупереч закону, то корпоративна злочинність виходить на рівень організаційної політики, управлінської бездіяльності, толерування ризикової поведінки або схвалення порушень з боку керівництва. У такому разі шкода є наслідком не одиничного відхилення, а системних рішень, спрямованих на здобуття прибутку шляхом обходу правових, екологічних, фінансових чи безпекових обмежень.

Для зарубіжного підходу характерним є те, що транснаціональна злочинність дедалі частіше розглядається крізь призму захисту прав людини, екологічної безпеки, справедливого розподілу ресурсів та корпоративної належної обачності, коплаєнсу. Нормативною основою такого підходу стали Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Керівні принципи ООН у сфері бізнесу та прав людини, а також Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств [3–6]. Хоча частина цих актів не встановлює безпосередньо кримінальної відповідальності, вони формують міжнародний стандарт очікуваної поведінки компаній та держав, покладаючи на бізнес обов'язок запобігати шкоді, а на державу - створювати ефективні механізми реагування.

Уваги заслуговує закордонна практика щодо корпоративних правопорушень у сфері природокористування та надрокористування. Вона демонструє, що транснаціональна злочинність у цій сфері часто базується на поєднанні економічної вигоди, управлінської непрозорості, слабкості локальних регуляторів та відсутності у порушника відчуття невідворотності покарання. Саме відчуття безкарності впродовж тривалого часу залишалося одним із головних чинників збереження таких моделей поведінки. Якщо компанія припускає, що максимальним наслідком стане штраф у "зручній" юрисдикції, це не створює достатнього превентивного ефекту. Натомість

ризик судового переслідування за місцем доміцилію материнської компанії, кримінально-правової оцінки дій управлінців, значних компенсацій та репутаційних втрат змінює саму логіку корпоративного вибору.

У цьому аспекті показовим є досвід Великобританії, Нідерландів та США. Саме ці держави стали одними з тих юрисдикцій, у яких було вироблено більш дієві механізми реагування на корпоративні правопорушення з транснаціональним елементом. У Великобританії законодавство та практика поступово визнали тісний зв'язок між діями посадовців і відповідальністю юридичної особи. У Нідерландах кримінально-правовий підхід також дозволяє ініціювати провадження не лише щодо фізичних осіб, які давали вказівки чи фактично контролювали протиправну поведінку, а й щодо самої юридичної особи. Така модель є особливо важливою для справ, у яких шкода спричинена не прямою дією одного виконавця, а багаторівневою корпоративною структурою.

Не менш значущим чинником у розвитку протидії транснаціональній злочинності стало застосування правил міжнародної юрисдикції. У європейському просторі важливу роль відіграв Брюссельський регламент, який сприяв перенесенню розгляду окремих спорів із держав фактичного заподіяння шкоди до судів тих країн, де зареєстровані материнські компанії або знаходиться їх доміцилій. Це дало постраждалим громадам і окремим позивачам інструмент для подолання структурної нерівності між транснаціональним бізнесом і слабкими місцевими системами правосуддя. Таким чином, транснаціоналізація правосуддя стала не лише техніко-процесуальним явищем, а й елементом матеріальної справедливості.

Закордонна практика також свідчить, що боротьба з транснаціональною злочинністю є ефективною лише тоді, коли вона поєднує різні види відповідальності. Кримінальні санкції без механізмів компенсації та відновлення довкілля часто виявляються недостатніми. Так само і цивільні виплати без персоналізації провини не завжди створюють належний запобіжний ефект. Саме тому у низці резонансних справ зарубіжні юрисдикції використовували комплексний підхід: кримінальні штрафи, відшкодування шкоди, екологічне відновлення, моніторинг діяльності компаній, внутрішній аудит безпеки, посилений контроль за дотриманням етичних стандартів і навіть багаторічне наглядове супроводження виконання рішень. Усе це свідчить про розуміння транснаціональної злочинності як системного явища, що потребує системної відповіді.

Для України цей досвід є надзвичайно важливим. З одного боку, українська правова система вже орієнтована на зближення з європейськими стандартами, зокрема у сфері корпоративного управління, верховенства права, прав людини та екологічної безпеки. З іншого боку, механізми кримінально-правового реагування на корпоративні правопорушення, особливо ті, що мають транснаціональний вимір, залишаються обмеженими. Це стосується як вузького підходу до відповідальності юридичних осіб, так і відсутності повноцінної моделі, яка б дозволяла ефективно пов'язувати протиправну корпоративну практику з міжнародними стандартами належної обачності, захисту довкілля та прав людини.

В умовах європейської інтеграції, післявоєнного відновлення, зростання ролі іноземних інвестицій та потреби у справедливому використанні природних ресурсів Україні доцільно враховувати зарубіжний досвід у кількох напрямах. По-перше, йдеться про розвиток національної моделі відповідальності юридичних осіб за суспільно небезпечні діяння, пов'язані з отриманням корпоративної вигоди. По-друге, важливим є посилення процесуальних механізмів міжнародної взаємодії у справах, де злочин має кілька юрисдикційних елементів. По-третє, потребує розвитку ідея поєднання кримінально-правових, фінансово-правових, адміністративно-процесуальних та цивільно-правових засобів протидії. Саме міжгалузевий характер такої відповіді найбільше відповідає сучасному розумінню міжнародного правопорядку.

Отже, транснаціональна злочинність у закордонній практиці постає як складна правова й кримінологічна категорія, у якій переплітаються економічні інтереси, корпоративна організація, міжнародна юрисдикція, екологічні та фінансові ризики, а також права людини. Її особливість полягає в тому, що традиційна територіальна модель правозастосування виявляється недостатньою. Ефективна протидія можлива лише за умови поєднання національних і міжнародних механізмів, розширення підходів до відповідальності юридичних осіб, формування реального стримувального ефекту та зміцнення міжгалузевих юридичних інструментів. Саме такий підхід сьогодні дедалі чіткіше утверджується у зарубіжній практиці й має бути врахований у подальшому розвитку української правової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беккаріа Ч. Про злочини і покарання. URL : https://files.libertyfund.org/files/2193/Beccaria_1476_EBk_v6.0.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

2. Bentham J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. URL : https://oll.libertyfund.org/titles/bentham-an-introduction-to-the-principles-of-morals-and-legislation (date of access: 14.04.2026).

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL : https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights (дата звернення: 14.04.2026).

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. URL : https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights (дата звернення: 14.04.2026).

5. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework. New York ; Geneva : United Nations, 2011. URL : https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf (date of access: 14.04.2026).

6. OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct. Paris : OECD Publishing, 2023. URL : https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guidelines-for-multinational-enterprises-on-responsible-business-conduct_81f92357-en.html (date of access: 14.04.2026).

Сергій МАЛЬЦЕВ,
адвокат, аспірант кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ІНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА НАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЯТОРА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, повна юридична, функціональна та фінансова незалежність телекомунікаційного регулятора є обов'язковою умовою для забезпечення чесної конкуренції та інтеграції до Єдиного європейського цифрового ринку [1, ст. 391]. Це дослідження аналізує еволюцію даної реформи на базі урядових звітів та даних Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв’язку (НКЕК).

Перші спроби реформування (2015–2020 рр.): Протягом перших років імплементації Угоди про асоціацію реформування регулятора (на той час - Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації) перебувало переважно на стадії концептуального планування та підготовки проектів законів.

Перші спроби реформування галузі передбачали розробку законопроєкту «Про електронні комунікації», який мав скасувати застаріле ліцензування та перевести ринок на європейський повідомний принцип [2, с. 35]. У 2016 році серед ключових завдань було прямо визначено необхідність внесення на розгляд Парламенту законопроєкту щодо посилення незалежності та адміністративної спроможності національного регулятора [3, с. 42].

Однак, інституційна слабкість і системний спротив гальмували реформу. Як зазначено у Звіті за 2017 рік, прийняття комплексного закону «Про електронні комунікації» знову було перенесено до переліку завдань на наступний рік [4, с. 45]. У 2018–2019 роках Україна активізувала розробку Дорожньої карти інтеграції до Єдиного цифрового ринку ЄС, проте питання

створення дійсно незалежного органу залишалося відкритим і потребувало імплементації нового Європейського кодексу електронних комунікацій [5, с. 51; 6, с. 55].

Інституційний прорив (2021–2022 рр.): Кардинальний злам у виконанні євроінтеграційних зобов'язань відбувся у 2021–2022 роках. Визначальним етапом стало прийняття нового Закону України «Про електронні комунікації», який набрав чинності 1 січня 2022 року і замінив застарілі норми європейськими стандартами управління галуззю [7, с. 61].

Для вирішення проблеми інституційної залежності, 16 грудня 2021 року Верховна Рада ухвалила спеціальний Закон № 1971-IX «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку». Як підкреслюється у Звіті за 2022 рік, цей Закон забезпечив правовий статус нового регуляторного органу (НКЕК) на рівні, що повністю відповідає європейським підходам щодо незалежності та повноважень [8, с. 71]. Таким чином, було виконано ключову вимогу Угоди про асоціацію щодо створення юридично відокремленого та функціонально незалежного регулятора [1, ст. 116].

Практична імплементація та інтеграція до BEREC (2023–2025 рр.): Отримавши реальну незалежність, НКЕК розпочала безпрецедентну роботу з імплементації норм європейського права (acquis ЄС) у національну підзаконну нормативно-правову базу. Згідно з даними Звіту за 2023 рік, НКЕК забезпечила розробку та прийняття 29 нормативно-правових актів, які, серед іншого, стосувалися методики географічних оглядів мереж та механізмів накладення специфічних зобов'язань на постачальників зі значним ринковим впливом [9, с. 80].

У 2024 році було прийнято ще 29 актів (з них 17 прямо імплементують Європейський кодекс), що врегулювали доступ до інфраструктури, розрахунок штрафів та якість послуг [10, с. 84].

Загалом, за даними офіційного вебсайту НКЕК (станом на 2025 рік), незалежним регулятором було ухвалено близько 90 актів, що завершило формування вторинного законодавства [11].

Інституційна автономність національного регулятора виступає фундаментальною передумовою для поглибленої інтеграції України до цифрового простору Європейського Союзу.

Участь НКЕК у роботі Органу європейських регуляторів електронних комунікацій (Body of European Regulators for Electronic Communications,

BEREC), започаткована Рішенням Комітету асоціації Україна-ЄС № 1/2023 [12, с. 3] та закріплена змінами до Регламенту у 2024 році [10, с. 86], до початку 2026 року трансформувалася у сталу міжінституційну взаємодію. Водночас інституційна самостійність дозволила НКЕК завершити імплементацію нормативної бази для приєднання до європейської зони вільного роумінгу (правило «роумінг як вдома» / Roam-Like-At-Home, RLAH) та перейти до режиму внутрішнього ринку в цій сфері, яка досі діяла виключно всередині держав-членів ЄС [10, с. 87], [11]. Це історичний прецедент: вперше Європейський Союз поширив свою внутрішню політику на державу, яка не є членом ЄС, надавши Україні режим внутрішнього ринку у сфері роумінгу.

Сьогодні НКЕК виступає ефективним та визнаним у ЄС інституційним гравцем, який є повноправним учасником європейської мережі BEREC та головним рушієм повної інтеграції України до Єдиного європейського цифрового ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнар. док. від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 25.04.2024).

2. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2015 рік / Урядовий офіс з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2016. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/aa_goei_report_dec_2015_final_february_ukr-1.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

3. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2016 році / Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2017. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/zvit_2016_ukr-1.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

4. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2017 році / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2018. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-2017.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

5. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 році / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2019. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-2018.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

6. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2019 рік / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2020. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-2019.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

7. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2021 рік / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2022. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/euua_report_2021_ukr-2.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

8. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2023. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

9. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2024. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

10. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік / Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України. Київ, 2025. URL : https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2024-rik.pdf (дата звернення: 11.03.2026).

11. Угода про асоціацію та наближення національного законодавства до права ЄС / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку. 2025. URL : https://nkek.gov.ua/pro-nkek/yevrointehratsiia-ta-mizhnarodne-spivrobinytstvo/yevropeiska-intehratsiia/uhoda-pro-asotsiatsiiu (дата звернення: 11.03.2026).

12. Рішення Комітету асоціації Україна – ЄС у торговельному складі про внесення змін до Доповнення XVII-3 (Правила, що застосовуються до телекомунікаційних послуг) Додатка XVII до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : рішення від 24.04.2023 № 1/2023. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2023/930/oj (дата звернення: 11.03.2026).

Олег МАРЦЕЛЯК,
доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРАВОПОРЯДОК ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Сучасні процеси вітчизняного державотворення характеризується ускладненими обставинами, пов'язаними з військовою агресією росії, що супроводжується втратою стабілізуючого фактору напрацьованих раніше загальних орієнтирів функціонування держави і суспільства, такими негативними явищами як неналежне конституційно-правове врегулювання суспільних відносин в умовах війни, не завжди ефективне виконання органами публічної влади своїх функцій та повноважень, зростанням правопорушень, частковою зміною існуючої системи правових цінностей, що призводить до певної дезорганізації роботи органів публічної влади, правого нігілізму, що, у свою чергу, зумовлює акцентування уваги на забезпеченні правопорядку в державі, активізації роботи органів правопорядку в період воєнного стану.

Т. Подорожна слушно стверджує, що «відсутність правового порядку справляє руйнівний вплив на суспільство, унеможливлює задоволення потреб, забезпечення інтересів та цілей. Це може проявлятися, насамперед, у незахищеності прав, свобод та інтересів громадян, позбавленні гарантій соціального захисту і добробуту, соціальному розшаруванні суспільства, свавіллі з боку органів влади, недосконалості прийнятих законів та інших нормативно-правових актів, низькій якості діяльності правозастосовних органів і, нарешті, в неправомірній поведінці інших суб'єктів права» [1, с. 16]. Цю ж позицію підтримує О. Петришин, який зазначає, що держава є специфічне утворення, призначення якої полягає в забезпеченні стабільності та стійкого розвитку соціуму. Зважаючи на це, забезпечення правопорядку є одним з основних і найважливіших напрямів діяльності держави з точки зору безпеки людини, охорони її прав і свобод [2, с. 138].

У зв’язку з цим надзвичайно важливо визначити той ціннісно-інституційний каркас, в рамках якого можна окреслити не тільки систему детермінант, які визначають усю цілісну картину сутності правопорядку, а й його соціальну та правову роль у забезпеченні прав людини в умовах військової агресії росії.

Виходячи з наукових джерел можемо констатувати, що основними ознаками правопорядку виступають:

визнання суспільством і державою принципу верховенства права і панування закону в галузі правових відносин, що знаходить свій вияв як в правових нормах у процесі правотворчості, так і в їх реалізації, тобто у діяльності з реалізації права;

створення сприятливих умов для забезпечення прав і свобод людини і громадянина та своєчасного й належного виконання ними своїх юридичних обов'язків;

організація діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, всіх державних і приватних юридичних органів і служб, насамперед судових та правоохоронних органів, в рамках законодавчо визначених повноважень;

невідворотність юридичної відповідальності для кожного, хто вчинив правопорушення;

створення умов для формування громадянського суспільства, його розвитку і функціонування тощо.

Якщо ж ми говоримо про конституційний правопорядок, то це визначений на рівні Основного Закону якісний правовий стан, який являє собою соціально-ціннісні стандарти (еталон) належної поведінки суб’єктів правових відносин, що репрезентується в рамках структури механізму держави і суспільства та сприяє реалізації на практиці системи суспільних відносин у заданих Конституцією параметрах для досягнення суспільно корисної мети – забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Можна сказати, що конституційний правопорядок - основа правового життя в Україні. Без нього правопорядок немислимий. Він виступає ядром, центральним елементом правопорядку, визначає параметри правового буття держави і суспільства та механізм його забезпечення, що в кінцевому рахунку забезпечує впорядкований стан усіх сфер суспільного життя, діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та поведінку громадян у визначених правом параметрах.

Конституційний правопорядок являє собою як нормативну базу, яка на найвищому конституційному рівні закріплює моделі, стандарти та зразки поведінки в типових правових ситуаціях суспільних відносин учасників правового порядку, так і механізм впровадження таких правових дій і поведінки учасників на практиці, реалізації конституційних приписів у практиці вітчизняного державотворення і правотворення. Він являє собою каркас правової реальності, який визначає та забезпечує правові основи функціонування суспільства і держави, стан суспільних відносин, що характеризує ступінь задоволення учасниками цих відносин своїх прав, свобод та інтересів відповідно до вимог і принципів верховенства права, гарантується державою та іншими суспільно-політичними інститутами.

Важливим аспектом конституційного правопорядку в Україні є те, що він виступає фундаментом для реалізації та захисту прав людини, оскільки він базується на верховенстві Основного Закону, права та визнанні особи найвищою соціальною цінністю.

Саме Конституція України як правовий акт вищої юридичної сили закріплює основні засади, які визначають площину відносин у трикутнику «людина – суспільство – держава», конституційно-правовий статус людини і громадянина, їх права, свободи та обов'язки. Світова спільнота напрацювала у цій сфері високі міжнародні стандарти, надавши правам людини характеру універсальної, загальнолюдської цінності. Права людини сьогодні стали спільним загальносоціальним ідеалом для всіх країн і народів, які сповідують ідеї справедливості, свободи і демократії. І це знайшло своє визнання на рівні вітчизняного Основного Закону, де права людини виражені не просто як такі, які являють собою морально обґрунтовані потреби людини, що охоплюють всі сфери її життєдіяльності – економічну, соціальну, політичну, духовну і мають задовольняти її базові фізичні, біологічні та інші потреби, а як такі, що втілюють систему цінностей, притаманних людству, які виступають кінцевою метою діяльності всіх органів публічної влади, є засобом обмеження державної влади. Як зазначається в літературі: «Це той бар'єр, який не може переходити на власний розсуд будь-яка гілка влади – законодавча, виконавча чи судова» [3, с. 139].

Таким чином проголошені Конституцією України права людини, їх гарантії заклали людиноцентриський підхід у діяльності держави, визначали порядок фактичних взаємовідносин учасників суспільного життя, в які вони вступають як носії прав та обов'язків, що створило відповідний конституційний режим правопорядку в Україні, який утверджується через

унормування статусу органів публічної влади, юридичного інструменту обмеження державної влади – однієї з основних ознак конституціоналізму; закріплення положень, які спрямовані на гарантування прав і свобод людини і громадянина, захищеність їх інтересів, чітке визначення їх правового статусу; не допущення свавілля з боку органів влади, низької якості діяльності правоохоронних органів; недосконалості прийнятих законів та інших нормативно-правових актів тощо. Тобто Конституція України визначила засади правового порядку в державі і суспільстві через охорону людини як від сваволі самої держави та її органів, так і від протиправних дій інших суб'єктів, недопущення правового хаосу в державі, руйнівного впливу нівеляції правових, в тому числі й конституційних цінностей у сфері державотворення і правотворення. Ці конституційні приписи надалі мають бути спонукальним фактором державотворення, сприяти реалізації конституційно-правових відносин, тобто, іншими словами можна сказати, вони повинні бути каталізаторами конституціоналізації в Україні державного і суспільного життя, де людина, її права і свободи виступають найвищою соціальною цінністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подорожна Т. С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2016. 536 с.

2. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України.* 2010. № 4. С. 133–142.

3. Конституційне право : підручник / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич / за заг. ред. М. І. Козюбри. К. : ВАІТЕ, 2021. 528 с.

Ігор МАРЧЕНКО,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄС В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасний розвиток ринку фінансових послуг у Європейському Союзі відбувається в умовах глибокої трансформації міжнародного правопорядку, зумовленої цифровізацією фінансового сектору, зростанням транскордонних ризиків, посиленням регуляторної взаємодії та переосмисленням співвідношення між національним суверенітетом і наднаціональним наглядом. За таких умов право ЄС формує складну багаторівневу модель регулювання фінансових послуг, у якій поєднуються елементи публічно-правового контролю, приватноправового захисту споживачів, конкурентного регулювання та цифрової безпеки [1, с. 57; 2, с. 111–113].

У науковій літературі обґрунтовано зазначається, що формування єдиного ринку фінансових послуг у ЄС історично пов’язане з гармонізацією вимог до доступу на ринок, уніфікацією правил діяльності фінансових установ та створенням механізмів взаємного визнання [3, с. 73–75]. Водночас сучасний етап розвитку права ЄС характеризується переходом від переважно секторального регулювання до комплексного підходу, у центрі якого перебувають фінансова стабільність, стійкість ринку до системних шоків, захист інвестора і споживача фінансових послуг, а також контроль за новими цифровими інструментами [1, с. 55].

Одним із ключових чинників трансформації правового регулювання стала реакція ЄС на фінансові кризи, що продемонстрували обмеженість суто національних механізмів нагляду. Саме тому поглиблення економічного і валютного союзу супроводжувалося створенням Банківського союзу, який став важливим елементом нової архітектури фінансового правопорядку. Як підкреслює Європейський центральний банк, запровадження банківського союзу стало важливим кроком для зміцнення стабільності фінансової системи єврозони та посилення Економічного і валютного союзу. У

цьому проявляється характерна риса сучасного міжнародного правопорядку: регулювання ринку фінансових послуг дедалі більше тяжіє до наднаціоналізації, коли ключові рішення у сфері пруденційного нагляду, кризового управління та регуляторної координації виходять за межі виключної компетенції держав-членів.

Не менш важливою тенденцією є цифрова трансформація фінансового сектору, яка суттєво змінює сам предмет правового регулювання. У відповідь на ці процеси ЄС сформував нові нормативні підходи до цифрової операційної стійкості фінансових установ. Регламент DORA встановлює єдині вимоги до управління ІКТ-ризиками, звітування про серйозні інциденти, тестування цифрової стійкості та контролю за постачальниками ІКТ-послуг для фінансового сектору. Таким чином, фінансове право ЄС дедалі більше інтегрує у свою структуру елементи кібербезпеки, цифрового управління ризиками та технологічного комплаєнсу, що свідчить про міжгалузевий характер сучасного регулювання.

Ще одним проявом трансформації міжнародного правопорядку є поява спеціальних правил щодо нових цифрових активів. Регламент MiCA запровадив гармонізовану правову основу для ринків криптоактивів на рівні Союзу, встановивши єдині вимоги до емітентів криптоактивів та постачальників відповідних послуг. У самому акті прямо вказано на необхідність спеціальної та гармонізованої рамки на рівні Союзу для ринків криптоактивів. Це означає, що право ЄС реагує не лише на традиційні сегменти ринку фінансових послуг, а й активно охоплює нові форми фінансової діяльності, які виникають на стику фінансів, технологій і глобальних цифрових платформ.

Для характеристики сучасного регулювання ринку фінансових послуг у ЄС важливим є також посилення вимог до гармонізації національного законодавства. У працях українських дослідників справедливо наголошується, що право ЄС у цій сфері виконує не лише уніфікаційну, а й системоутворюючу функцію, оскільки задає стандарти інституційної спроможності національних регуляторів, процедури ліцензування, нагляду та захисту прав споживачів [4, с. 58–60]. У цьому сенсі трансформація міжнародного правопорядку виявляється в тому, що норми права ЄС дедалі сильніше впливають на внутрішній зміст фінансового регулювання держав, які або є членами Союзу, або адаптують своє законодавство до acquis ЄС.

Особливе значення має і зміна підходів до співвідношення свободи ринку та регуляторного втручання. Якщо на ранніх етапах інтеграції акцент

переважно робився на лібералізації доступу до ринку фінансових послуг, то нині дедалі більшої ваги набувають питання макропруденційного нагляду, операційної стійкості, управління системними ризиками та захисту споживача. Як наслідок, сучасне фінансове право ЄС не може розглядатися лише як право внутрішнього ринку; воно все більше функціонує як право стабільності, довіри та безпеки фінансової системи [2, с. 114–115; 3, с. 76].

Отже, правове регулювання ринку фінансових послуг у ЄС в умовах трансформації сучасного міжнародного правопорядку характеризується кількома взаємопов'язаними тенденціями: наднаціоналізацією нагляду, розширенням цифрового компоненту регулювання, охопленням нових фінансових інструментів, поглибленням гармонізації національних правопорядків і зміщенням акценту від формальної ринкової свободи до забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи. Саме ці процеси визначають подальшу еволюцію права ЄС у сфері фінансових послуг і водночас свідчать про те, що сучасний міжнародний правопорядок дедалі більше розвивається через міжгалузеве поєднання фінансового, адміністративного, інформаційного та наднаціонального правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яворська І. Правові засади гармонізації законодавства України з правом Європейського Союзу у сфері регулювання надання фінансових послуг. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини.* 2014. Вип. 36, ч. 2. С. 52–61.

2. Захожай К. В. Митне регулювання в Україні у довоєнний та воєнний періоди: виклики та шляхи адаптації до стандартів ЄС. *Підприємництво та інновації.* 2024. № 1. С. 111–116.

3. Редзюк Є. В. Особливості регулювання фінансового ринку фінансових послуг у країнах ЄС. *Причорноморські економічні студії.* 2017. Вип. 11. С. 72–77.

4. Борисов І. В. Правове регулювання ринків фінансових послуг. *Фінансовий простір.* 2015. № 2. С. 25–31.

5. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) № 1093/2010 and (EU) № 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. EUR-Lex.

6. Directive (EU) 2022/2556 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Directives 2009/65/EC, 2009/138/EC, 2011/61/EU, 2013/36/EU, 2014/59/EU, 2014/65/EU, (EU) 2015/2366 and (EU) 2016/2341 as regards digital operational resilience for the financial sector. EUR-Lex.

7. Regulation (EU) 2022/2554 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on digital operational resilience for the financial sector. EUR-Lex.

8. Banking union: achievements and challenges / European Central Bank. 18 March 2021.

9. Banking Union: meaning and implications for the future of banking / European Central Bank. 24 April 2014.

Тетяна МАЦЕЛИК,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА АНТИКОРУПЦІЙНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку публічного адміністрування характеризується посиленням інтеграційних процесів, зростанням ролі глобального врядування та уніфікацією підходів до забезпечення принципів доброчесності, підзвітності та прозорості діяльності публічної влади. У цьому контексті особливого значення набувають міжнародні стандарти у сфері протидії корупції, які формують універсальні орієнтири для національних правових систем.

Визначальними серед таких стандартів є положення Конвенція ООН проти корупції [1], рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO), інструменти Організація економічного співробітництва та розвитку, а також акти Ради Європи та Європейського Союзу. Вони визначають ключові напрями формування антикорупційної політики, зокрема у частині превенції корупції, інституційного забезпечення, фінансового контролю, забезпечення прозорості публічної служби та відповідальності за корупційні правопорушення.

Для України, яка перебуває у процесі європейської інтеграції та трансформації системи публічного управління, імплементація міжнародних антикорупційних стандартів має не лише зобов'язальний, але й системоутворюючий характер. Вона впливає на формування та удосконалення національного антикорупційного законодавства, а також на інституційний розвиток спеціалізованих органів (НАЗК, НАБУ, ВАКС тощо).

Водночас сучасні тенденції розвитку антикорупційної політики потребують її осмислення крізь призму новітніх методологічних підходів, зокрема системного та синергетичного, що дозволяє розглядати міжнародні стандарти не як сукупність ізольованих норм, а як комплекс взаємопов'язаних регулятивних механізмів, інтеграція яких у національну правову систему забезпечує якісно новий рівень ефективності антикорупційної політики.

Проблематика міжнародних стандартів у сфері протидії корупції та їх імплементація у національні правові системи є предметом активного наукового пошуку як у вітчизняній, так і в зарубіжній правовій науці.

Водночас, незважаючи на значний масив наукових досліджень, варто констатувати відсутність комплексного аналізу впливу міжнародних антикорупційних стандартів на формування саме української антикорупційної політики з урахуванням її інституційної динаміки, нормативної трансформації та сучасних викликів.

Сучасна система міжнародних антикорупційних стандартів є багаторівневою та включає універсальні (глобальні), регіональні та наднаціональні інструменти. Вона формується як сукупність обов'язкових (hard law) і рекомендаційних (soft law) норм, що забезпечують комплексний підхід до запобігання корупції.

Базовим міжнародно-правовим актом універсального характеру є Конвенція ООН проти корупції, яка визначає глобальні стандарти антикорупційної політики.

Функцію моніторингового механізму Ради Європи виконує група держав проти корупції (GRECO), вона оцінює відповідність держав антикорупційним стандартам та надає рекомендації.

GRECO акцентує увагу на необхідності впровадження кодексів етики з практичними механізмами реалізації, що має посилити підзвітність та доброчесність публічної служби [2].

Згідно з сучасними оцінками імплементації, в Україні створені нормативна та інституційна основи, які загалом відповідають вимогам Конвенції у сфері превенції, однак існують проблеми з ефективністю застосування та виконанням норм [3].

А саме, однією з ключових проблем є обмеженість кадрових, фінансових та організаційних ресурсів, що суттєво знижує ефективність діяльності антикорупційних органів. Зокрема, у New Civil Society Report on Ukraine: Challenges in anti-corruption legislation implementation due to resource shortages, lack of political will, and the Russian invasion підкреслюється, що суттєвою проблемою є нестача персоналу та ресурсів у превентивних органах (зокрема НАЗК), обмежені можливості перевірки декларацій і моніторингу способу життя посадовців; недостатня спроможність регіонального представництва антикорупційних інституцій [3]. Такі висновки підтверджуються і публікаціями у інших сферах, зокрема економічної безпеки: «ресурсні обмеження у правоохоронних та контрольних органах

ускладнюють боротьбу з тіньовою економікою та корупцією, що особливо загострюється в умовах війни» [4].

Проблемних аспектом є також дефіцит політичної волі як одній із базових причин неефективності реалізації антикорупційного законодавства.

Що проявляється, «у політичному впливі на процедури призначення керівників антикорупційних органів; непрозорості конкурсних процедур; ризиках втручання у діяльність незалежних інституцій; проблемах забезпечення незалежності прокуратури [5].

В цьому контексті варто згадати зокрема про випадки з витоком інформації у НАБУ, що підтверджують наявність ризиків політичного або внутрішнього тиску на антикорупційні органи [6].

Специфіку сучасного етапу антикорупційної політики визначає повномасштабне вторгнення російської федерації. Що спричинило призупинення або спрощення процедур прийняття на державну службу; обмеження доступу до публічної інформації; послаблення контролю за публічними закупівлями; відкладення або спрощення антикорупційних процедур [7].

Проблемним залишається і недостатнє залучення громадянського суспільства до процесів оцінювання та моніторингу, а також обмежена участь у міжнародних механізмах оцінки (UNCAC review) [7].

Проведений аналіз свідчить, що міжнародні антикорупційні стандарти, сформовані, зокрема, в межах Конвенція ООН проти корупції, механізмів GRECO та інструментів міжнародних організацій, відіграють визначальну роль у трансформації антикорупційної політики України, виступаючи не лише орієнтиром, а й системоутворюючим чинником розвитку національної правової та інституційної моделі.

Однак ефективність функціонування нормативної та інституційної антикорупційної основи в Україні залишається недостатньою, що зумовлено сукупністю взаємопов’язаних факторів системного характеру.

Недостатність ресурсів у поєднанні з політичними чинниками та зовнішніми викликами призводить до порушення узгодженості функціонування елементів антикорупційної системи, що, у свою чергу, знижує її загальну ефективність. Комплексна та узгоджена реалізація заходів щодо підвищення інституційної спроможності, гарантування реальної незалежності антикорупційних органів, відновлення балансу між безпекою та прозорістю в умовах воєнного стану, а також посилення участі громадянського суспільства здатна забезпечити досягнення синергетичного ефекту та підвищення результативності антикорупційної політики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : міжнародний документ від 31.10.2003 ; ратифікована Законом України від 18.10.2006 № 251-V // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_c16 (дата звернення: 31.03.2026).

2. OECD Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine / OECD. Paris : OECD Publishing, 2025. 294 p. (OECD Public Governance Reviews). DOI : https://doi.org/10.1787/7dbe965b-en ; URL : https://www.oecd.org/en/publications/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_7dbe965b-en.html (date of access: 31.03.2026).

3. New Civil Society Report on Ukraine: Challenges in anti-corruption legislation implementation due to resource shortages, lack of political will, and the Russian invasion [Електронний ресурс] / UNCAC Coalition. 17 June 2024. URL : https://uncaccoalition.org/uncacparallelreportukraine/ (date of access: 31.03.2026).

4. Peleschuk D. Ukraine's economic police need more to fight shadow economy, director says [Електронний ресурс] / Reuters. 2025. 17 Sept. URL : https://www.reuters.com/business/finance/ukraines-economic-police-need-more-fight-shadow-economy-director-says-2025-09-17/ (date of access: 31.03.2026).

5. Biletskyi A., Akulenko L., Bulana O. Anti-Corruption Benchmarks for Ukraine's EU Accession: Rethinking Target Indicators and Strategic Priorities [Електронний ресурс]. Київ, 2024. 34 p. URL : https://ti-ukraine.org/en/research/anti-corruption-benchmarks-for-ukraines-eu-accession-rethinking-target-indicators-and-strategic-priorities/ (date of access: 31.03.2026).

6. Peleschuk D. Ukraine's anti-graft agency under pressure over suspected leak [Електронний ресурс] / Reuters. 2024. 20 June. URL : https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-anti-graft-agency-under-pressure-over-suspected-leak-2024-06-20/ (date of access: 31.03.2026).

7. Ukraine: Civil Society Report by Institute of Legislative Ideas. An input to the UNCAC Implementation Review Mechanism: Fourth year of review of UNCAC Chapters II and V [Електронний ресурс]. 7 Nov. 2025. URL : https://uncaccoalition.org/wp-content/uploads/Global-Civil-Society-Coalition-for-the-UNCAC-CoSP11-Submission-%E2%80%93-Ukraine-Civil-Society-Parallel-Report-Executive-Summary.pdf (date of access: 31.03.2026).

Владислав МЕЛЬНИК,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника науково-дослідного відділу технічного регулювання
науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання
Інституту наукових досліджень з цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту України,
м. Київ, Україна

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний міжнародний правопорядок у період глобальних криз і збройних конфліктів дедалі більше проявляється через вимоги до стійкості державних інституцій та здатності забезпечувати базові функції безпеки населення. У цьому контексті цивільний захист виступає не лише внутрішньою сферою публічного адміністрування, а й елементом міжнародної безпеки та гуманітарного порядку, оскільки ефективність системи реагування на надзвичайні ситуації, захист критичної інфраструктури, організація укриттів та відновлення об’єктів мають прямий вплив на стабільність держави і виконання міжнародних зобов’язань щодо захисту цивільного населення. За умов воєнного стану підвищується потреба в оперативних рішеннях і концентрації ресурсів, що одночасно збільшує ризики фінансових зловживань, нецільового використання коштів і маніпуляцій у сферах закупівель і підрядних робіт.

Адміністративно-процесуальними механізмами забезпечення цивільного захисту в умовах воєнного стану є оперативна діяльність органів ДСНС України, військових адміністрацій та місцевого самоврядування. Вони включають спрощене прийняття рішень, координацію евакуації, організацію укриттів, з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та населення, що регулюються Кодексом цивільного захисту України [1] та нормами воєнного часу [2–3]. Фінансово-правові механізми забезпечення цивільного захисту в умовах воєнного стану в Україні базуються на оперативному перерозподілі бюджетних коштів, залученні міжнародної допомоги та спрощенні процедур закупівель для потреб оборони та захисту населення [4] Основні механізми включають фінансування ДСНС України, виплати

допомоги постраждалим, фінансування відновлення інфраструктури та страхування ризиків.

Адміністративно-процесуальні та фінансово-правові механізми забезпечення цивільного захисту в такій ситуації повинні розвиватися як взаємопов'язана система превенції ризиків і забезпечення прозорості. Ключовим є поєднання бюджетного планування, програмно-цільового фінансування та процедур контролю виконання заходів цивільного захисту з сучасними стандартами доброчесності та підзвітності. Практично це означає: чіткі правила формування потреб і технічних вимог, стандартизацію закупівельних процедур, контроль конфлікту інтересів, аудит ланцюгів постачання, а також простежуваність прийняття рішень щодо відбору підрядників і приймання виконаних робіт. У цьому аспекті актуальною є імплементація європейських підходів до «good governance» та ризик-орієнтованого управління, коли контроль спрямовується не на формальну перевірку документів, а на ризикові вузли, де зосереджені ресурси та дискреційні повноваження.

Окремим викликом є транснаціональна злочинність у фінансовій сфері, що може супроводжувати фінансування і матеріально-технічне забезпечення цивільного захисту в умовах війни. Уразливими є транскордонні закупівлі та поставки, використання іноземних контрагентів, донорські кошти, гуманітарні потоки, а також цифрові фінансові інструменти. Це зумовлює потребу у посиленні фінансового моніторингу і верифікації контрагентів, прозорості бенефіціарної власності, перевірки ланцюгів субпідряду та співпраці з іноземними партнерами у відстеженні активів і транзакцій. Водночас ефективність протидії зловживанням залежить від «стику» між фінансовими процедурами та юридичною відповідальністю: інформація про ризикові операції повинна своєчасно переходити в механізми правового реагування, включно з кримінально-правовими і кримінально-процесуальними інструментами, якщо наявні ознаки злочинів.

У площині приватних правовідносин євроінтеграційний вектор підсилює роль договорів і комплаєнсу у забезпеченні цивільного захисту. Контрактні механізми (підряди, постачання, сервісне обслуговування, страхування ризиків) мають містити стандарти доброчесності, контроль якості, антикорупційні застереження та процедури відповідальності за порушення. Такий підхід зменшує можливості для зловживань та підвищує правову визначеність взаємовідносин держави й приватного сектору в умовах, коли швидкість рішень не повинна підміняти законність і підзвітність.

Таким чином, цивільний захист у контексті сучасного міжнародного правопорядку доцільно розглядати як сферу, де перетинаються фінансова політика, адміністративні процедури, кримінально-правова протидія зловживанням та євроінтеграційні стандарти прозорості. Пріоритетом є побудова ризик-орієнтованої системи фінансування і контролю, що забезпечує оперативність реагування, але водночас мінімізує вразливості до фінансових правопорушень і транснаціональних схем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України від 02 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Tex

2. Остап'юк А. Ю. Адміністративно-правове забезпечення цивільного захисту на регіональному рівні в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2024. 24 с.

3. Особливості цивільного захисту в умовах воєнного конфлікту : колективна монографія / за ред. Р. Мугаверо, В. Андронова та М. Кустова ; ДСНС України, Нац. ун-т цивільного захисту України. Харків: Рим, 2023. 238 с.

4. Чистякова А. С., Безушко А. П. Правові механізми гарантування соціального захисту військовослужбовців в Україні. *Legal Bulletin.* 2024. № 3 (13). С. 17–28. DOI 10.31732/2708-339X-2024-13-A2

Олена МЕЛЬНИК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Олександр ГЛУХ,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ РЕЄСТРАЦІЇ ПОДАТКОВИХ НАКЛАДНИХ

Нині правове регулювання податкового кредиту закріплено у статті 198 ПК України, у якій регламентовано, що до податкового кредиту належать суми податку, сплачені / нараховані у випадку проведення операцій з: а) придбання або виготовлення товарів та послуг; б) придбання необоротних активів; в) отримання послуг, наданих нерезидентом на митній території України, та в разі отримання послуг, місцем постачання яких є митна територія України; г) ввезення необоротних активів на митну територію України за договорами оперативного або фінансового лізингу; д) ввезення товарів та/або необоротних активів на митну територію України. Датою віднесення сум податку до податкового кредиту вважається дата тієї події, що відбулася раніше: 1) дата списання коштів з рахунку платника податку в банку / небанківському надавачу платіжних послуг на оплату товарів / послуг; 2) дата списання електронних грошей платника податків як оплата товарів / послуг, що підлягають постачанню, на електронний гаманець постачальника; 3) дата отримання платником податку товарів / послуг [1].

Також у статті 198.6. ПК України визначено, що не відносяться до податкового кредиту суми податку, сплаченого (нарахованого) у зв'язку з придбанням товарів / послуг, не підтверджені зареєстрованими в ЄРПН / розрахунками коригування до таких податкових накладних чи не підтверджені, іншими документами, передбаченими ПК України. У разі, коли на момент перевірки платника податку органом фінансового контролю суми податку, попередньо включені до складу податкового кредиту, залишаються не підтвердженими зазначеними документами, платник податку несе відповідальність. Податкові накладні, отримані з ЄРПН, є для отримувача

товарів / послуг підставою для нарахування сум податку, що відносяться до податкового кредиту [1].

Для покупця товару, податкова накладна є підставою для визнання податкового кредиту. Без цього документу покупець не має права на податковий кредит. Однак, відсутність належним чином оформлених підтвердних документів, визначених п. 198.6 ст. 198 ПК України може бути перешкодою для визнання податкового кредиту [2].

Поміж іншого, відповідно до статті 200-1 ПК України система електронного адміністрування податку на додану вартість забезпечує автоматичний облік в розрізі платників податку: суми податку, що містяться у складених та отриманих податкових накладних та розрахунках коригування, зареєстрованих в ЄРПН; суми податку, сплачені платниками при ввезенні товару на митну територію України; суми поповнення та залишку коштів на рахунках в системі електронного адміністрування податку на додану вартість; суми податку, на яку платники мають право зареєструвати податкові накладні та розрахунки коригування до податкових накладних в ЄРПН; інші показники, які враховуються під час обрахунку суми податку. Платникам податку автоматично відкриваються рахунки в системі електронного адміністрування податку на додану вартість. Розрахунки з бюджетом у системі електронного адміністрування податку на додану вартість здійснюються з цих рахунків [1].

В. Сідляр акцентує увагу, що цифровізація податкових процедур виступає одним із провідних напрямів підвищення результативності податкового адміністрування. Використання автоматизованих систем обробки даних та електронного документообігу істотно оптимізує процеси адміністрування податків, знижує ймовірність маніпуляцій податковою інформацією та забезпечує швидкий контроль за діяльністю суб'єктів господарювання [3].

Відповідно до статті 201 ПК України на дату виникнення податкових зобов'язань платник податку на додану вартість зобов'язаний скласти податкову накладну в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису або удосконаленого електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, та зареєструвати її в ЄРПН.

Основою системи електронного адміністрування податку на додану вартість є спеціальний ПДВ-рахунок, який слугує механізмом, через який платник перераховує кошти зі свого поточного банківського рахунку на

окремий рахунок, призначений для здійснення розрахунків із бюджетом за податковими зобов'язаннями з податку на додану вартість. Відкриття такого електронного рахунку здійснюється Державною казначейською службою України автоматично та безкоштовно на підставі даних реєстру платників податку.

Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій створює передумови для формування ефективної цифрової інформаційної системи, що ґрунтуватиметься на даних бухгалтерського обліку та звітності платників податків, а також інформації органів державного фінансового контролю.

Цифровізація суттєво вплинула на процедуру реєстрації податкових накладних, забезпечивши автоматизацію багатьох етапів, проте наявні недоліки у цифрових механізмах моніторингу.

Для впровадження стратегії цифрової трансформації податкової сфери Державна податкова служба України створила низку сучасних та функціональних сервісів у форматі мобільного застосунку, які відповідають актуальним запитам платників податків. Одним із ключових інструментів є сервіс «InfoTAX», що забезпечує доступ до необхідної інформації через месенджери Telegram і Viber. Завдяки цьому сервісу користувачі можуть отримувати повідомлення, реєстраційні та облікові дані, витяги з реєстрів, інформацію щодо стану розрахунків за податками та платежами, результати опрацювання поданих документів, нагадування про граничні строки сплати податків і подання звітності, а також відомості про наявність податкового боргу або ризики його виникнення у разі несвоєчасної сплати зобов'язань.

М. Дамірчиєв виокремлює наступні проблемні питання щодо цифровізації процесу реєстрації податкових накладних: 1) визначення причин того, чому органи контролю, не враховуючи судову практику, продовжують приймати не обґрунтовані рішення, формувати квитанції; 2) щодо заходів, які мають бути прийняті для подолання такої негативної практики органів контролю, і обов'язкового врахування останніми правових позицій судових органів [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (дата звернення: 08.12.2025).

2. Кравченко Г. К. Документальне оформлення податкового кредиту з ПДВ. URL : http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/52610/1/Financial_Instruments_for_Sustainable_State_Development_in_the_Conditions.pdf#page=252 (дата звернення: 08.12.2025).

3. Сідляр В., Герчаківський С., Косс С. Цифровізація податкового адміністрування в контексті підвищення ефективності оподаткування малого та середнього бізнесу. *Світ фінансів.* 2024. Вип. 4 (81). С. 75–88. URL : https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1747 (дата звернення: 08.12.2025).

4. Дамірчаєв М. І. Вплив цифровізації на процедуру реєстрації податкових накладних. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 12. С. 474–478. URL : https://lsej.org.ua/12_2024/111.pdf (дата звернення: 08.12.2025).

Вікторія МИКОЛАЄЦЬ,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правничої лінгвістики ННІП,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА АНГЛОМОВНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Цивільне судочинство ґрунтується на точності термінології, адже кожне поняття визначає процесуальні права та обов'язки сторін. Водночас у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) спостерігається багатозначність окремих термінів – «позов», «заява», «скарга» – що ускладнює їх тлумачення та створює ризики для правозастосування. Порівняння з англомовними моделями («claim», «application», «complaint») дозволяє виявити семантичні межі та неузгодженості, які мають значення для міжнародної правової інтеграції.

«Позов» vs «Claim». У ЦПК України «позов» охоплює як матеріально-правову вимогу, так і процесуальну форму її пред'явлення. Натомість англійська термінологія розрізняє «claim» як вимогу позивача та «claim form» як процесуальний документ, що відкриває провадження. Прикладом є ст. 175 ЦПК України («позовна заява») [1] та «claim form» у цивільному процесі Англії та Уельсу, яка передбачена положеннями Civil Procedure Rules, Part 7.2–7.4 [2].

«Заява» vs «Application». В українському процесуальному праві «заява» може означати як позовну заяву, так і інші процесуальні звернення (наприклад, клопотання про забезпечення доказів, ст. 151 ЦПК). В англійському праві «application» використовується для будь-якого звернення до суду, що не є позовом. Прикладом є «заява про забезпечення позову» (ст. 151 ЦПК України) [1] та «interim application» у практиці англійських судів [2].

«Скарга» vs «Complaint». У ЦПК України «скарга» використовується у двох площинах – апеляційна / касаційна скарга (ст. 354 ЦПК) та скарга на дії виконавця. В англомовному праві термін «complaint» має різні значення: у США він означає первинний документ, що відкриває провадження (аналог позовної заяви), тоді як у побутовому чи адміністративному контексті –

просто звернення. Це підтверджується нормами Federal Rules of Civil Procedure, Rule 8(a) [3].

Для наочності термінологічна багатозначність та відмінності у вживанні ключових процесуальних понять у трьох правових системах (Україна, Англія та США) представлені у таблиці. Вона демонструє, як одні й ті самі терміни мають різний процесуальний статус і семантичні межі залежно від юрисдикції, що особливо важливо для перекладу та міжнародного правового співробітництва.

Український термін	Англія (England & Wales)	США (Federal Rules of Civil Procedure)	
Позов	Claim	Claim	В Україні «позов» охоплює вимогу і форму; в Англії «claim» – вимога, форма окремо («claim form»); у США «claim» використовується як вимога у позові
Позовна заява (ст. 175 ЦПК)	Claim form (CPR Part 7.2–7.4)	Complaint (Rule 8 FRCP)	В Україні – «позовна заява»; в Англії – «claim form»; у США – «complaint». Усі три відкривають провадження, але термінологія різна
Заява	Application	Motion / Application	В Україні «заява» має широкий спектр значень; в Англії «application» – будь-яке звернення, що не є позовом; у США – «motion» або «application»
Скарга (апеляційна/ касаційна)	Appeal	Appeal / Petition for review	В Україні «скарга» – вторинний процесуальний документ; в Англії та США – «appeal»
Скарга на дії виконавця	Complaint (адміністративний контекст) / Application	Motion / Objection	В Україні – «скарга» у виконавчому провадженні; у США – «motion» чи «objection»
Клопотання	Motion / Application	Motion	В Україні «клопотання» – процесуальне звернення; в Англії та США – «motion» або «application»

В той же час українські процесуальні документи характеризуються використанням кліше («прошу суд», «з метою забезпечення»), що надає їм декларативного характеру. Англомовні документи тяжіють до структурованої логіки («The claimant seeks…», «It is hereby requested…»), що робить їх більш аналітичними. Це відмінність у стилі й синтаксисі безпосередньо впливає на переклад та уніфікацію документів у міжнародних справах.

Як наслідок, багатозначність термінів у ЦПК України може призводити до різночитань у міжнародному контексті, особливо при співставленні з англійськими та американськими правовими системами. Це створює ризики для правозастосування у транскордонних спорах, де точність термінології є критичною. Гармонізація процесуальної термінології стає необхідною умовою для інтеграції у європейський правовий простір та забезпечення передбачуваності судових процедур.

Доцільним є створення білінгвального глосарію процесуальних термінів, який би чітко розмежовував широкі та вузькі значення понять і враховував семантичні відмінності між українською, англійською та американською правовими системами. Такий інструмент сприятиме не лише академічному аналізу, але й практичній роботі юристів, перекладачів та суддів у міжнародних справах.

Виявлені неузгодженості («позов» vs «claim», «заява» vs «application», «скарга» vs «complaint») мають практичне значення для правозастосування та перекладу процесуальних документів. Вони демонструють, що одна й та сама лексема може мати різний процесуальний статус залежно від юрисдикції. Уніфікація та гармонізація термінології є важливим кроком у забезпеченні міжнародної сумісності цивільного процесу, підвищенні прозорості судових процедур та зміцненні довіри до правосуддя в умовах сучасного міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України.

2. Civil Procedure Rules 1998. Part 7: How to start proceedings. Rules 7.2–7.4 / Legislation.gov.uk. URL : https://www.legislation.gov.uk/uksi/1998/3132/part/7/made (date of access: 14.04.2026).

3. Federal Rules of Civil Procedure. Rule 8: General Rules of Pleading. Legal Information Institute, Cornell Law School. URL : https://www.law.cornell.edu/rules/frcp/rule_8 (date of access: 14.04.2026).

Альона МІЛЕВСЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МОДЕЛІ Е-НОТАРІАТУ В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕДУМОВИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

02 вересня 2025 року Міністерство юстиції України та Міністерство цифрової трансформації спільно оголосили про запровадження нової сторінки цифрових сервісів – е-Нотаріат, і зокрема, про майбутню інтеграцію цього в сервісу в Дію для реалізації вчинення нотаріальних дій онлайн. Водночас, слід констатувати що чинне законодавство в сфері вчинення нотаріальних дій не містить норм про застосування таких цифрових сервісів та алгоритму вчинення нотаріальних дій в режимі онлайн. Відповідно, для належного впровадження таких сервісів та пошуку ефективного досвіду реалізації процедури вчинення нотаріальних дій в онлайн-режимі слід проаналізувати міжнародний досвід запровадження електронного нотаріату.

США стали першою країною, що системно впровадила та врегулювала дистанційну процедуру вчинення нотаріальних дій (Remote Online Notarization, далі – RON). Зокрема, в 2011 – закон про впровадження було ухвалено в штаті Вірджинія, станом на 2024 рік – 47 штатів та округ Колумбія також ухвалили закони, що дозволяють певну форму вчинення нотаріальних дій онлайн. В 2023 році на федеральному рівні було прийнято SECURE Notarization Act (H.R.1059), що визначає технічні вимоги до нотаріальних засвідчень, включаючи створення та зберігання відео- та аудіозаписів, а також використання комунікаційних технологій (наприклад, відеочату). Крім того, цей закон вимагає від судів США та штатів визнавати нотаріальні засвідчення, включаючи дистанційні нотаріальні засвідчення електронних записів та нотаріальні засвідчення осіб, що перебувають віддалено, які відбуваються в міжштатній торгівлі або впливають на неї та виконуються нотаріусом, уповноваженим відповідно до законодавства інших штатів [1]. Загалом, американська модель RON передбачає такі обов’язкові умови для застосування: наявність взаємодії між нотаріусом та заявником через відеозв’язок в реальному часі; здійснення ідентифікації особи через

багаторівневу систему перевірки, що включає: аналіз документів та підтвердження дійсності документів, що посвідчують особу; відповіді на персоналізовані питання та біометричну перевірку; обов'язковий запис сеансу з його наступним зберіганням; для засвідчення (посвідчення) нотаріус використовує електронний підпис та електронну печатку [2]. Проте особливістю американського нотаріату є те, що нотаріус переважно виконує лише функцію з засвідчення підпису та ідентифікації особи, і на відміну від латинського нотаріату – не перевіряє законність правочину, що принципово полегшує процедуру здійснення таких дій в режимі онлайн.

В свою чергу, Латвія була першою країною в Європі та Балтії, яка запровадила повноцінне дистанційне вчинення нотаріальних дій в 2018 році. Правовою основою такого запровадження стали норми Закону про нотаріат Латвії (Notāriata likums) та Закону про електронні документи (Elektronisko dokumentu likums). Зокрема, статтею 13910 Закону про нотаріат Латвії визначається: «Присяжний нотаріус може складати електронні акти та свідоцтва за допомогою відеоконференції в Нотаріальній інформаційній системі. Складання нотаріального акту або свідоцтва в режимі відеоконференції записується. Запис відеоконференції зберігається в Нотаріальній інформаційній системі протягом десяти років з дати складання нотаріального акту або свідоцтва» [3]. Процедурно реалізація вчинення нотаріальної дії передбачає наступні кроки: реєстрація на відеоконференцію з нотаріусом заявником через портал присяжних нотаріусів latvijasnotars.lv, проведення автентифікації заявника за допомогою електронної ID-карти або кваліфікованого електронного підпису; виконання вимог до програмного забезпечення та інтернет-з'єднання на пристрої, з якого заявник приєднуватиметься до відеоконференції, наявність камери, мікрофону та гарнітури. Крім того, якщо у нотаріуса виникають сумніви щодо особи або зображення обличчя особи є нечітким, нотаріус може запросити здійснення порівняння обличчя та паспорта на платформі latvijasnotars.lv під час здійснення відеоконференції за допомогою сервісу Veriff [4].

Проте в Естонії система запровадженого е-нотаріату є найбільш комплексною. E-notar будується на трьох ключових елементах: платформі X-Road, що дозволяє здійснювати захищений обмін інформацією між реєстрами; унікальному персональному ідентифікаційному коді громадянина та eID-картці. Система побудована навколо естонської цифрової ID-картки і також доступна всім е-резидентам. Крім того, розроблена в Естонії система електронної ідентифікації Veriff дозволяє надійно ідентифікувати як документ, що посвідчує особу так і особу заявника [5]. Законодавством також

визначається, що якщо у нотаріуса під час вчинення нотаріальних дій чи під час відеоконференції виникають сумніви щодо особи, рівня дієздатності або дійсних намірів – він може відхилити запит на вчинення нотаріальної дії онлайн та запропонувати вчинити її в приміщенні нотаріуса. Перелік нотаріальних дій, які дозволено укладати за допомогою системи E-notar є досить широким, і обмежується лише забороною на посвідчення укладання чи розірвання шлюбу.

В рамках аналізу міжнародного досвіду запровадження е-нотаріату цікавим також є досвід вчинення електронних нотаріальних дій в Австрії, що врегульований нормами Нотаріального кодексу (Notariatsordnung). Зокрема, передбачається, що електронно можуть вчинятися практично всі нотаріальні дії, крім заповітів. Процедурно вчинення електронної нотаріальної дії передбачає наступні кроки: клієнт здійснює запис до нотаріуса через платформу Notarity; встановлення особи та її верифікація здійснюється через процедуру Video-Ident – перевірка документу, що посвідчує особу та обличчя через камеру; нотаріус встановлює дійсні наміри та волевиявлення заявника через захищену відеоконференцію; заявник підписує документ кваліфікованим електронним підписом; нотаріус накладає власний кваліфікований електронний підпис та електронну печатку. Готовий нотаріальний акт доступний в форматі pdf та містить вбудовані електронні підписи і печатки, що є доступними до перевірки кожним користувачем через систему EU Trusted List [6]. Визначається, що ці процедури мають відповідати вимогам Регламенту eIDAS № 910/2014, який встановлює стандарти для електронних підписів, печаток та довірчих послуг.

Таким чином, проведений аналіз міжнародного досвіду реалізації е-нотаріату свідчить, що цифровізація нотаріальних послуг є невідворотною тенденцією в світі, яка не лише підвищує доступність нотаріальних послуг, але і не руйнує їх правову природу – за умови їх належного правового врегулювання. Аналізовані моделі е-нотаріату суттєво відрізняються залежно від правової традиції: американська модель RON, побудована на засвідченні підпису без перевірки законності правочину, є процедурно простішою. Натомість аналіз моделей е-нотаріату Естонії, Латвії та Австрії, що є представниками латинського нотаріату, є складнішими, проте доводять, що за належних технічних та правових засобів дистанційний формат вчинення нотаріальних дій може бути цілком безпечним. Для України, що задекларувала реалізацію та впровадження е-Нотаріату потребує не лише технологічного, а й законодавчого підґрунтя. Аналіз досвіду США, Естонії, Латвії,

Австрії дозволяє встановити мінімально необхідні елементи такого підґрунтя: нормативне визначення переліку нотаріальних дій, що можуть вчинятися в дистанційній формі; встановлення стандартів ідентифікації особи через відеозв'язок та відеоверифікації з автоматизованим виявленням дипфейків; закріплення вимоги щодо обов'язкового відеозапису та порядку його зберігання; визначення права нотаріуса на відмову у вчиненні нотаріальної дії за наявності сумнівів щодо особи чи її волевиявлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. SECURE Notarization Act of 2023 (H.R. 1059), 118th Congress / Congress.gov. URL : https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/1059 (date of access: 31.03.2026).

2. Remote Electronic Notarization / National Association of Secretaries of State. URL : https://www.nass.org/initiatives/remote-electronic-notarization (date of access: 31.03.2026).

3. Notariāta likums. URL : https://likumi.lv/ta/id/59982-notariata-likums (date of access: 31.03.2026).

4. How to receive notarial services online? / Latvijas Zvērinātu notāru padome. URL : https://www.tm.gov.lv/en/article/use-notary-services-remotely-latvian-sworn-notary-client-portal-wwwlatvijasnotarslv (date of access: 31.03.2026).

5. Користуйтесь е-нотаріусом – безпечно для здоров'я та юридично коректно / Нотаріальна палата України. URL : https://npu.ua/news/korystujtes-e-notariusom-bezpechno-dlya-zdorovya-ta-yurydychno-korektno/ (дата звернення: 31.03.2026).

6. Digital notarisation: an end to paper and waiting times / notarity. 2025. URL : https://notarity.com/en/blog/digitale-beglaubigung-schluss-mit-papier-und-wartezeiten/ (date of access: 31.03.2026).

Євген МІЧУРІН,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАВДАНУ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

У сучасному суспільстві особливого значення набуває проблема визначення суб'єктів цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану з використанням штучного інтелекту (ШІ). Демократичні цінності передбачають наявність цифрових прав людини. Вони можуть реалізуватися, зокрема, через використання ШІ. Через це виникає низка проблем правового регулювання, зокрема, шкоди, що нанесена через використання цієї технології.

Наразі намітилися декілька доктринальних підходів, що стосуються відшкодування шкоди, завданої з використанням штучного інтелекту. Перший полягає у тому, що відповідальність за шкоду з використання штучного інтелекту регулюється за нормами про відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки [1]. Другий підхід, диференційований, полягає у тому, що відповідальність за шкоду з використання штучного інтелекту регулюється за нормами про джерело підвищеної небезпеки, або ж це може бути загальний делікт [2, с. 142]. Отже, пропонується до потенційно небезпечного штучного інтелекту (скажімо, керовані ним транспортні засоби) застосовувати норми про джерело підвищеної небезпеки, до «звичайного» штучного інтелекту – загальні положення про відшкодування за завдану шкоду. Такий підхід просуває уявлення про вказану відповідальність. Третій підхід, що існує у науці – відповідальність за шкоду з використання штучного інтелекту створює спеціальний делікт [3, с. 19, 21]. Вказані підходи у тій чи іншій мірі можуть бути використані при формуванні законодавства про відповідальність за шкоду, завдану з використанням штучного інтелекту.

Для формування уявлень про цивільну відповідальність за шкоду, завдану з використанням штучного інтелекту необхідно з'ясувати особливості його правового регулювання у ЄС.

У п. 6 Резолюції Європейського парламенту від 20 жовтня 2020 р. з рекомендаціями Комісії щодо режиму цивільної відповідальності для штучного інтелекту (2020/2014(INL)) вказано, що немає потреби в повному перегляді добре функціонуючих режимів відповідальності, але складність, зв'язність, непрозорість, вразливість, можливість модифікації шляхом оновлень, здатність до самонавчання та потенційна автономність систем штучного інтелекту, а також безліч залучених учасників, тим не менш, становлять значний виклик для ефективності положень про відповідальність на рівні Союзу та на національному рівні; необхідні конкретні та скоординовані коригування режимів відповідальності, щоб уникнути ситуації, коли особи, які зазнали шкоди або чиє майно пошкоджено, залишаються без компенсації [7]. Це означає, що не має бути кардинального коригування норм про цивільну відповідальність за шкоду, завдану через використання штучного інтелекту, утім слід вдосконалювати законодавство із тим, щоб особи, які зазнали шкоди або чиє майно пошкоджено через таку шкоду, отримували компенсації.

Резолюцією Європейського парламенту від 20 жовтня 2020 р. з рекомендаціями Комісії щодо режиму цивільної відповідальності для штучного інтелекту (2020/2014(INL)) розмежовується цивільна відповідальність для систем із штучним інтелектом високого ризику і так би мовити звичайного штучного інтелекту. Зокрема, п. 14 визначає, що система ШІ, яка несе в собі високий ризик і діє автономно, потенційно наражає на небезпеку широку громадськість у набагато більшому ступені; виходячи з правових викликів, які системи ШІ створюють для існуючих режимів цивільної відповідальності, видається доцільним встановити спільний режим суворої відповідальності для цих високоризикових автономних систем ШІ. Натомість, до інших систем з ШІ, що не належать до тих, які несуть високий ризик п. 17 встановлює наступне. Усі фізичні або віртуальні дії, пристрої чи процеси, що керуються системами штучного інтелекту, які не перелічені як системи штучного інтелекту з високим рівнем ризику в Додатку до цього Регламенту, повинні залишатися предметом відповідальності на основі вини, якщо не діють суворіші національні закони та законодавство про захист прав споживачів. Національне законодавство держав-членів, включаючи будь-яку відповідну судову практику, щодо розміру та ступеня компенсації, а також строку позовної давності, повинні продовжувати застосовуватися. Особа, яка зазнала шкоди або збитків, завданих системою штучного інтелекту, не переліченою як системи штучного інтелекту з високим рівнем ризику, повинна користуватися презумпцією вини оператора.

13 березня 2024 р. у ЄС було прийнято Акт про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act) [8] (далі – Акт). Зокрема, Глава III цього нормативного акту ЄС має назву «Системи штучного інтелекту з високим рівнем ризику». До таких систем належать, зокрема, але не виключно: водні судна (Директива 2013/53/ЄС Європейського парламенту та Ради від 20 листопада 2013 р. про прогулянкові судна та персональні водні судна) [8], обладнання, що використовується у вибухонебезпечних середовищах (Директива 2014/34/ЄУ Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року щодо гармонізації законів держав-членів щодо обладнання та захисних систем, призначених для використання у потенційно вибухонебезпечних середовищах) [10] тощо.

Згідно з ст. 16 Акту постачальники систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику повинні: мати систему управління якістю, відповідну статті 17; забезпечити, щоб система штучного інтелекту з високим рівнем ризику пройшла відповідну процедуру оцінки відповідності, до її розміщення на ринку або введення в експлуатацію; використовувати маркування СЕ в системі штучного інтелекту з високим рівнем ризику або, якщо це неможливо, на її упаковку чи супровідну документацію. Отже, постачальники систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику повинні додержуватися додаткових, більш суворих до звичайних вимог, зокрема, вказувати про можливу небезпеку продукції у її маркуванні.

Ст. 15 Акту встановлює, що системи штучного інтелекту з високим рівнем ризику повинні бути максимально стійкими до помилок, збоїв або невідповідностей, які можуть виникнути в системі або середовищі, в якому працює система, зокрема через їхню взаємодію з фізичними особами або іншими системами. У цьому плані повинні бути вжиті технічні та організаційні заходи. Надійність систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику може бути досягнута за рахунок технічних рішень щодо надмірності, які можуть включати резервні або стійкі до відмови плани.

Наявність вказаних додаткових вимог для систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику має убезпечувати від ризиків потенційного нанесення шкоди такими системами. Надійність систем штучного інтелекту з високим рівнем ризику може бути досягнута за рахунок технічних рішень.

П. 56 Резолюції Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 р. з рекомендаціями Комісії щодо норм цивільного права з робототехніки (2015/2103(INL)) [11] вказує на два важливі аспекти. Перше. На даному етапі відповідальність має лежати на людині, а не на роботі (штучному

інтелекті). Друге. Після визначення сторін, які несуть остаточну відповідальність, їхня відповідальність має бути пропорційною фактичному рівню інструкцій, наданих роботу, та ступеню його автономності, таким чином, що чим більша здатність робота до навчання або автономність, і чим довше триває навчання робота, тим більшою має бути відповідальність його тренера; зазначає, зокрема, що навички, отримані в результаті «навчання», наданого роботу, не слід плутати з навичками, що залежать виключно від його здібностей до самонавчання, коли намагаються визначити особу, якій фактично можна віднести шкідливу поведінку робота.

П. 59 Резолюції Європейського Парламенту від 16 лютого 2017 р. з рекомендаціями Комісії щодо норм цивільного права з робототехніки (2015/2103(INL)) [11] встановлює, що необхідним у зв'язку з ризиками настання шкоди штучним інтелектом є створення обов'язкової системи страхування, де це доречно та необхідно, для певних категорій роботів, за якою (подібно до того, що вже діє щодо автомобілів), виробники або власники роботів будуть зобов'язані оформити страхове покриття на шкоду, потенційно завдану їхніми роботами.

Діяльність з використанням штучного інтелекту у сферах, що пов'язані з підвищеним ризиком (автотранспорт, безпілотні літальні апарати, інші, що належать до джерел підвищеної небезпеки) має здійснюватися із обов'язковим страхуванням відповідальності за спричинену шкоду. Такий механізм сприяє відшкодуванню збитків, спричинених через настання шкоди, завданої з використанням штучного інтелекту за рахунок страховика.

Загалом аналіз законодавства ЄС, що регулює проблеми цивільно-правової відповідальності щодо відшкодування шкоди, завданої з використанням штучного інтелекту дозволяє казати про наступні тенденції:

відповідальність покладається на людину;

пріоритет відповідальності оператора штучного інтелекту;

поділ відповідальності залежно від того, чи шкода спричинена системою штучного інтелекту, що належить до категорії з високим рівнем ризику або ж ні.

У цілому такі підходи узгоджені з вітчизняною цивільно-правовою доктриною та правовим регулюванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кулинич В. Цифрова особистість: чи можуть роботи бути наділені правами? / Юридична газета online. 2017. 05 грудня. URL : https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/cifrova-osobistist-chi-mozhut-roboti-buti-nadeleni-pravami.html (дата звернення: 31.03.2026).

2. Посикалюк О. О. Штучний інтелект: пошук правових конструкцій введення у цивільний обіг. *Право України.* 2022. № 6. С. 139–148. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2022_6_12 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Великанова М. М. Відшкодування шкоди, завданої використанням технологій штучного інтелекту, як спеціальний делікт. *Нове українське право.* 2021. Вип. 3. С. 17–21. DOI : https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.2 (дата звернення: 31.03.2026).

4. Мічурін Є. О. Правова природа штучного інтелекту. *Форум права.* 2020. № 5. С. 67–75. URL: https://forumprava.pp.ua/files/067-075-2020-5-FP-Michurin_9.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

5. Мічурін Є. О. Приватне ІТ-право : навчальний посібник. Харків : Право, 2021. 176 с.

6. European Parliament resolution of 20 October 2020 with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence (2020/2014(INL)). URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_EN.html (date of access: 31.03.2026).

7. Artificial Intelligence Act (AI Act) of 13 March 2024. URL : https://artificialintelligenceact.eu/ai-act-explorer (date of access: 31.03.2026).

8. Directive 2013/53/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 on recreational craft and personal watercraft and repealing Directive 94/25/EC (Text with EEA relevance). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013L0053 (date of access: 31.03.2026).

9. Directive 2014/53/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on the harmonisation of the laws of the Member States relating to the making available on the market of radio equipment and repealing Directive 1999/5/EC. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/53/oj/eng (date of access: 31.03.2026).

10. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html (date of access: 31.03.2026).

Володимир МУЗИКА,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Актуальність проблематики захисту прав цивільного населення під час збройних конфліктів зумовлена зростанням кількості сучасних воєн, які характеризуються високим рівнем інтенсивності, гібридністю та значним впливом на цивільну інфраструктуру. У таких умовах цивільне населення дедалі частіше стає не лише непрямою, а й безпосередньою жертвою воєнних дій.

Особливої гостроти це питання набуло у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України, що супроводжується масовими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. Йдеться про систематичні обстріли житлових районів, знищення об'єктів критичної інфраструктури, примусове переміщення населення, а також інші дії, що можуть кваліфікуватися як воєнні злочини. У цьому контексті особливої ваги набуває необхідність ефективного застосування норм Женевські конвенції та їх імплементації на національному рівні.

Важливим аспектом є також зростання ролі міжнародних судових інституцій, зокрема Міжнародного кримінального суду, у притягненні винних до відповідальності за воєнні злочини проти цивільного населення. Це свідчить про поступове формування глобальної системи правосуддя, орієнтованої на захист прав людини навіть в умовах війни. Окремої уваги потребує проблема адаптації норм міжнародного гуманітарного права до нових викликів, зокрема використання сучасних технологій ведення війни, таких як безпілотні системи, кібероперації та високоточна зброя. Це створює нові ризики для цивільного населення та вимагає переосмислення підходів до їх правового захисту.

Аналіз статистичних даних свідчить про значний масштаб негативного впливу збройної агресії російської федерації на цивільне населення України. За інформацією Управління Верховного комісара ООН з прав людини, із початку повномасштабного вторгнення у 2022 році зафіксовано тисячі випадків загибелі цивільних осіб, а також понад 20 тисяч поранених.

При цьому підкреслюється, що реальні показники можуть бути суттєво вищими через обмежений доступ до тимчасово окупованих територій та складність верифікації інформації [2].

Суттєвим є також рівень руйнувань житлового фонду та об'єктів цивільної інфраструктури. За оцінками міжнародних організацій та органів державної влади України, пошкоджено або повністю зруйновано сотні тисяч житлових будинків. Найбільших втрат зазнали регіони, що перебували або перебувають у зоні активних бойових дій, зокрема Київська, Харківська, Донецька та Луганська області. Загальний обсяг економічних збитків оцінюється у сотні мільярдів доларів США, що свідчить про довгострокові наслідки для відновлення країни.

Окремим показником гуманітарної кризи є масштаби вимушеного переміщення населення. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, понад 6 мільйонів громадян України були змушені залишити територію держави, набувши статусу біженців. Водночас значна кількість осіб перемістилася в межах країни, що призвело до формування масштабного прошарку внутрішньо переміщених осіб [3].

Варто зазначити, що міжнародні стандарти захисту прав цивільного населення під час збройних конфліктів сформовані на основі норм міжнародного гуманітарного права, ключове місце в якому займають Женевські конвенції та додаткові протоколи до них [1]. Ці нормативно-правові акти визначають базові принципи ведення війни, зокрема принципи розрізнення, пропорційності та обережності, спрямовані на мінімізацію шкоди цивільному населенню.

Аналіз сучасних збройних конфліктів, зокрема війни в Україні, засвідчує системний характер порушень зазначених норм, що проявляється у значних людських втратах серед цивільного населення, руйнуванні житлової та критичної інфраструктури, а також масовому вимушеному переміщенні населення. Статистичні дані підтверджують, що цивільні особи залишаються однією з найбільш вразливих категорій у сучасних війнах.

Попри наявність розвиненої міжнародно-правової бази, ефективність механізмів її реалізації та контролю залишається недостатньою. Це обумовлює необхідність посилення міжнародного співробітництва, удосконалення інструментів моніторингу та забезпечення невідворотності відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні судові інституції, зокрема Міжнародний кримінальний суд.

Таким чином, дослідження підтверджує, що захист прав цивільного населення є одним із ключових викликів сучасного міжнародного права. Підвищення ефективності існуючих механізмів захисту, адаптація норм до новітніх умов ведення війни та забезпечення практичного їх дотримання є необхідними передумовами для зменшення гуманітарних наслідків збройних конфліктів і утвердження принципів верховенства права на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року. URL : https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949

2. Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Ukraine: civilian casualty update. URL : https://www.ohchr.org/en/countries/ukraine.

3. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Ukraine Refugee Situation. URL : https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine.

Владислав МУХІН,
аспірант кафедри фінансового права,
Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого,
Україна

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Правове регулювання віртуальних активів в Україні є наслідком цифровізації економічних відносин, економічний глобалізм, розвиток та доступ до технологій блокчейну та інших цифрових технологій і їх поступове інтегрування до системи об'єктів цивільних прав. Особливість цього процесу полягає в тому, що законодавець рухався не шляхом одномоментного створення завершеної моделі регулювання, а через поетапне нормативне оформлення окремих елементів правового режиму віртуальних активів.

Перший етап такого становлення пов'язаний із закріпленням поняття віртуального активу у законодавстві про фінансовий моніторинг. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначив віртуальний актив як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [1]. У межах цього підходу віртуальний актив розглядався насамперед не як самостійний цивільно-правовий об'єкт у повному значенні, а як феномен, що потребує контролю з боку держави у сфері AML/CFT. Отже, на початковому етапі українське правове регулювання було зосереджено переважно на публічно-правовому аспекті обороту віртуальних активів.

Другий етап пов'язаний із прийняттям Закону України «Про віртуальні активи», в якому запропоновано спеціальний підхід до визначення правової природи цього об'єкта. У Законі віртуальний актив визначено як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [2]. Таке нормативне формулювання має принципове значення, оскільки воно переводить віртуальні активи з площини виключно фінансового моніторингу у площину цивільного обороту. Водночас важливо враховувати, що станом на березень 2026 року цей Закон офіційно має статус такого, що не набрав чинності [2]. Відтак правовий режим віртуальних активів в Україні залишається незавершеним, а спеціальне галузеве регулювання перебуває на стадії нормативного доопрацювання.

Окрему роль у становленні правового регулювання віртуальних активів відіграли зміни до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав. Законом № 3320-IX від 10.08.2023 систему об'єктів цивільних прав було доповнено цифровими речами, а Цивільний Кодекс України – статтею 179-1 «Поняття цифрової речі» [3]. Відповідно до цієї норми цифровою річчю є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність; при цьому прямо встановлено, що цифровою річчю є, зокрема, віртуальні активи, цифровий контент та інші блага [3]. Саме ця законодавча новела є однією з ключових для сучасного етапу дослідження.

Третій етап розвитку пов'язаний із намаганням узгодити національну модель із європейськими стандартами. У праві Європейського Союзу такий орієнтир задає Регламент (ЄС) 2023/1114 про ринки криптоактивів (MiCA), який встановлює уніфіковані правила для емітентів криптоактивів та постачальників послуг, пов'язаних із ними [5]. Для України значення цього акта полягає не лише в євроінтеграційній перспективі, а й у можливості використання його концептуальних підходів для побудови внутрішньої моделі регулювання: класифікації криптоактивів, визначення статусу провайдерів послуг, правил розкриття інформації, нагляду та захисту споживачів.

Саме в контексті такого зближення слід розглядати і подальші кроки українського законодавця. На розгляді парламенту перебуває доопрацьований законопроєкт № 10225-д, спрямований на врегулювання обороту віртуальних активів та внесення змін до податкового й іншого законодавства [4]. Його поява свідчить, що законодавець намагається перейти від фрагментарного підходу до комплексного нормативного врегулювання. Це є особливо важливим з огляду на те, що без податкових правил, процедур контролю, визначення компетенції регуляторів та умов діяльності провайдерів ринку повноцінне функціонування інституту віртуальних активів є неможливим [2; 4].

Сучасний етап становлення правового регулювання підтверджується також програмними документами та позицією фінансових регуляторів. У стратегічних документах НБУ прямо фігурує напрям регулювання віртуальних активів, а Рада з фінансової стабільності у 2025 році схвалила концепцію регулювання ринку віртуальних активів [6; 7]. Це свідчить про поступове формування інституційної моделі, в якій віртуальні активи розглядаються не як маргінальне явище, а як окремий сегмент цифрового фінансового ринку, що потребує системного правового впливу.

Таким чином, становлення правового регулювання віртуальних активів в Україні характеризується кількома взаємопов'язаними тенденціями: по-перше, переходом від виключно публічно-правового сприйняття віртуальних активів до їх цивільно-правового осмислення; по-друге, нормативним закріпленням категорії цифрової речі у ст. 179-1 ЦК України як загальної правової основи для обороту цифрових благ; по-третє, орієнтацією на комплексне регулювання ринку з урахуванням європейських підходів, насамперед MiCA [3; 5]. Саме тому подальший розвиток українського законодавства має відбуватися не лише шляхом прийняття профільних актів, а й через узгодження цивільного, фінансового, податкового та адміністративного регулювання. Лише за такої умови віртуальні активи можуть набути справді визначеного, послідовного та ефективного правового режиму в національній правовій системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX : станом на 1 січ. 2026 р.

2. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX : станом на 15 листоп. 2024 р.

3. Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав : Закон України від 10.08.2023 № 3320-IX.

4. України В. Р. Проект закону про внесення змін до податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : законопроєкт від 24.04.2025 № 10225-д.

5. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937.

6. Стратегія Національного банку України / Національний банк України.

7. РФС відзначила ризики підвищеного оподаткування банків і схвалила концепцію регулювання ринку віртуальних активів / Національний банк України.

Олег НАСІБОВИЧ,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМИ ПОВНОВАЖЕННЯМИ ЯК ЗАГРОЗА СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ

У сучасних умовах трансформації міжнародного правопорядку зловживання владою або службовими повноваженнями виходить за межі суто внутрішньодержавної кримінально-правової проблеми й набуває ознак системної загрози демократичному врядуванню, верховенству права, належному функціонуванню публічних інституцій та міжнародній довірі між державами. Це зумовлено тим, що зловживання публічною владою підриває не лише внутрішній правопорядок, а й ефективність міжнародного співробітництва, реалізацію антикорупційних стандартів, захист прав людини та стабільність інституційного середовища в умовах глобальної взаємозалежності [1, с. 24–26; 2].

Міжнародно-правовий вимір цієї проблеми чітко відображений у Конвенції ООН проти корупції 2003 року. У ст. 19 цього акта державам-учасницям запропоновано розглянути можливість криміналізації умисного зловживання службовими функціями або службовим становищем, тобто вчинення чи невчинення посадовою особою дії при виконанні своїх функцій з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Цей підхід засвідчує, що сучасний міжнародний правопорядок розглядає abuse of functions не як факультативну етичну ваду державного управління, а як один із типових проявів корупційної поведінки, здатний завдати шкоди публічним і приватним інтересам на національному й транскордонному рівнях [2].

У доктрині кримінального права обґрунтовано підкреслюється, що зловживання владою або службовими повноваженнями посягає на встановлений порядок здійснення службової діяльності, авторитет органів державної влади та охоронювані законом права і інтереси громадян, юридичних осіб, суспільства і держави [3, с. 175–177]. Саме тому його суспільна небезпечність не вичерпується фактом заподіяння майнової шкоди чи отримання неправомірної вигоди. Значно ширшим є руйнівний ефект таких

діянь: деформація принципу служіння публічному інтересу, створення атмосфери правової нерівності, дискредитація державної служби та формування стійких практик інституційної недоброчесності [1, с. 27; 4, с. 185–186].

Національне кримінальне законодавство України закріплює відповідальність за зловживання владою або службовим становищем у ст. 364 КК України, пов'язуючи цей злочин із умисним, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Така законодавча конструкція загалом відповідає міжнародному антикорупційному тренду, однак у правозастосуванні виникають труднощі з відмежуванням зловживання владою від перевищення повноважень, службової недбалості та інших злочинів у сфері службової діяльності [5, с. 140–142].

У наукових працях слушно наголошується, що визначальною рисою зловживання владою або службовими повноваженнями є використання саме наданого особі обсягу владних чи службових можливостей всупереч їх функціональному призначенню [3, с. 176; 6, с. 213–214]. Це означає, що службова особа формально діє в межах наданих їй компетенцій, але фактично спрямовує їх не на забезпечення публічного інтересу, а на досягнення приватно вигідного або протиправного результату. У цьому полягає одна з головних загроз для сучасного міжнародного правопорядку: порушення відбувається не зовні системи публічного управління, а зсередини, шляхом інструментального викривлення самої природи владного мандата.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах євроінтеграційних процесів, коли держава зобов'язана не лише формально криміналізувати відповідні діяння, а й забезпечити ефективну інституційну систему запобігання, виявлення та притягнення винних до відповідальності. Рада Європи через Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією закріпила загальний курс на криміналізацію ключових проявів корупційної поведінки у публічній сфері, включаючи дії посадових осіб, що підривають доброчесність державного управління. Водночас сучасний антикорупційний підхід дедалі більше поєднує кримінально-правові, адміністративні, етичні та інституційні механізми впливу, що й відображає міжгалузевий характер протидії зловживанню владою.

У цьому контексті загроза сучасному міжнародному правопорядку полягає не лише у факті вчинення окремих злочинів, а у формуванні практик, які перешкоджають належному врядуванню, міжнародній технічній допомозі, інвестиційній довірі, виконанню міжнародних зобов'язань держави та ефективному функціонуванню публічних сервісів. Зловживання владою прямо впливає на здатність держави бути передбачуваним і добросовісним учасником міжнародних правових відносин. Саме тому у фаховій літературі акцентується, що боротьба з такими проявами повинна спиратися не лише на каральний механізм, а й на превентивне вдосконалення державної служби, антикорупційну комплаєнс-політику, прозорість ухвалення рішень і стандарти доброчесності [1, с. 28–29; 4, с. 186–187].

Отже, зловживання владою або службовими повноваженнями слід розглядати як одну з істотних загроз сучасному міжнародному правопорядку, оскільки воно руйнує засади належного врядування, підриває довіру до публічних інституцій, ускладнює міжнародне співробітництво та суперечить глобальним антикорупційним стандартам. Ефективна протидія таким діянням потребує не лише належної кримінально-правової кваліфікації, а й системного поєднання міжнародно-правових зобов'язань, національних механізмів превенції та міжгалузевих правових інструментів забезпечення публічної доброчесності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігонін В. К. Міжнародно-правові стандарти регламентації митних режимів та їх імплементація у законодавстві України. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право.* 2010. № 1 (4). С. 24–30.

2. United Nations Convention against Corruption / United Nations Office on Drugs and Crime. URL : https://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-e.pdf (date of access: 14.04.2026).

3. Дячкін О. П. Зловживання службовими повноваженнями: деякі міркування щодо об'єкта та об'єктивної сторони злочину. *Право і суспільство.* 2012. № 3. С. 175–180. URL : https://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/37.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

4. Яцинина М. М. Об'єкт зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями за КК України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична.* 2015. Вип. 62. С. 184–189.

5. Равлюк А. В. Щодо практики застосування норм, що встановлюють відповідальність за вчинення корупційних злочинів у сфері службової діяльності, та проведення їх відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 139–144. URL : https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/310517 (дата звернення: 14.04.2026).

6. Красницький І. В. Співвідношення між нормами про зловживання владою або службовим становищем та перевищенням влади або службових повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 88, ч. 3. С. 212–216. URL : https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/330602 (дата звернення: 14.04.2026).

7. Criminal Law Convention on Corruption (ETS No. 173). Council of Europe. URL : https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=173 (date of access: 14.04.2026).

Віктор НАУМЕНКО,
здобувач ступеня доктора філософії,
ПВНЗ «Європейський університет»,
м. Київ, Україна

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Злочини проти основ національної безпеки посідають особливе місце в системі кримінального права, адже їхня специфіка полягає у спрямованості проти конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності держави, коли глобалізація загроз, розвиток транснаціональних мереж, залучених до терористичної, шпигунської та диверсійної діяльності вимагають якісно нового рівня міжнародної взаємодії у цій сфері. Водночас слідча практика свідчить, що ця специфіка об'єктів посягання цих злочинів зумовлює значні труднощі у контексті міжнародного співробітництва, зокрема через відмінність юрисдикцій, конфіденційний характер доказової бази та політичну забарвленість проваджень.

Як слушно зауважує М. Погорецький, «національна безпека є ключовою основою існування будь-якої держави, адже її забезпечення гарантує збереження суверенітету, територіальної цілісності, політичної та економічної стабільності, а також прав і свобод громадян» [1, с. 195]. З огляду на це, злочини, що посягають на зазначені засади, становлять загрозу не лише для окремої держави, а й для стабільності міжнародного правопорядку в цілому, що, своєю чергою, зумовлює нагальну потребу в удосконаленні механізмів міжнародно-правового співробітництва у сфері протидії їм.

В умовах російської збройної агресії проти України питання міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів проти національної безпеки набули безпосередньої практичної актуальності. Виникла потреба у координації зусиль між українськими правоохоронними органами та іноземними партнерами – передусім у межах Інтерполу, Євроюсту, спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams) та двосторонніх механізмів правової допомоги – за умови безумовного збереження суверенітету держави над власними кримінальними провадженнями.

Злочини проти основ національної безпеки охоплюють широке коло діянь, передбачених І розділом Особливої частини Кримінального кодексу

України: державну зраду, шпигунство, посягання на територіальну цілісність, диверсію, фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України тощо [2]. Їх об'єднує спільний родовий об'єкт – суспільні відносини у сфері збереження незалежності, суверенітету та конституційного ладу України.

У сучасних умовах одним із викликів для забезпечення ефективного розслідування злочинів проти основ національної безпеки є налагодження ефективної взаємодії між державами, оскільки такі правопорушення часто виходять за межі однієї країни. У більшості випадків такі злочини мають транскордонний характер: підготовка, фінансування або інформаційне забезпечення можуть здійснюватися за межами держави, проти якої спрямоване посягання. Це зумовлює виникнення так званої горизонтальної конкуренції юрисдикцій, коли декілька держав одночасно претендують на здійснення кримінального переслідування на підставі територіального, персонального або універсального принципів. У таких умовах визначальним стає не передача справи до міжнародних судових інституцій, а ефективне застосування механізмів міждержавної координації, серед яких узгодження підслідності, передача кримінального провадження (transfer of proceedings), екстрадиція, а також створення спільних слідчих груп. Саме ці інструменти дозволяють уникнути дублювання розслідувань, конфліктів юрисдикцій та неефективного використання ресурсів. Водночас, враховуючи, що злочини проти основ національної безпеки безпосередньо посягають на суверенітет держави, пріоритет у їх розслідуванні обґрунтовано належить державі, проти якої вчинено відповідне посягання. Такий підхід відповідає як загальновизнаним принципам міжнародного права, так і практиці міждержавного співробітництва, де визначальну роль відіграє саме національна юрисдикція, а міжнародні механізми мають допоміжний, координаційний характер.

Основу правової бази міжнародної взаємодії у досліджуваній сфері становлять багатосторонні договори – Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [3], Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [4], Будапештська конвенція про кіберзлочинність [5], а також двосторонні угоди про правову допомогу у кримінальних справах. Ключовим інструментом залишається взаємна правова допомога (MLA – Mutual Legal Assistance), яка передбачає обмін доказами, виконання процесуальних доручень, допит свідків, а також тимчасову передачу затриманих осіб.

Поряд із класичними інструментами дедалі більшого значення набувають оперативні канали взаємодії: платформи Інтерполу та Євроюсту, спільні слідчі групи, механізми оперативного обміну інформацією, у тому числі даними розвідувального характеру. Водночас питома вага такої інформації у справах про злочини проти національної безпеки породжує специфічну проблему: значна частина матеріалів має гриф секретності й не може бути використана у кримінальному провадженні без ризику розкриття методів і джерел.

Особливу складність у кримінальних проваджень із транснаціональним елементом становить питання допустимості доказів, отриманих за кордоном оскільки різниця у процесуальних стандартах правових систем призводить до ситуацій, коли докази, законно здобуті в одній державі, можуть визнаватися недопустимими в іншій. Відсутність уніфікованих підходів в окремих питаннях щодо збору та фіксації цифрових доказів, зокрема перехоплених комунікацій чи даних із хмарних сервісів, істотно ускладнює розслідування.

Проведений аналіз свідчить, що ефективне розслідування злочинів проти основ національної безпеки є можливим виключно за умови поєднання сильної національної кримінальної юстиції та розвинених механізмів міжнародного співробітництва, які мають допоміжний характер. Водночас чинні правові інструменти залишаються недостатньо ефективними: повільність процедур взаємної правової допомоги, фрагментованість договірної бази, а також суперечності між принципом державного суверенітету та потребами оперативності кримінального переслідування знижують результативність такої взаємодії. З метою подолання зазначених недоліків доцільним є впровадження комплексу заходів. По-перше, розроблення уніфікованих стандартів допустимості цифрових доказів на рівні міжнародних організацій. По-друге, запровадження механізмів прискореної правової допомоги у справах, що становлять загрозу національній та регіональній безпеці. По-третє, посилення інституційної спроможності спільних слідчих груп, зокрема шляхом розширення їх функціоналу та покращення координації між учасниками.

Окремо слід підкреслити, що Україна, набуваючи унікального практичного досвіду протидії злочинам проти національної безпеки в умовах збройного конфлікту, має потенціал для формування нових підходів до міжнародної взаємодії у цій сфері. Такий досвід може стати основою для вдосконалення як національного законодавства, так і міжнародних стандартів співробітництва у сфері кримінальної юстиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Погорецький М. М. Кримінально-правова охорона основ національної безпеки України: сучасні виклики та міжнародний досвід. *Вісник кримінального судочинства.* 2024. № 3–4. С. 191–206.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.

3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000.

4. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999.

5. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001.

Марина НЕСТЕРЮК,
викладач кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В УКРАЇНІ

Розслідування фінансових злочинів транснаціонального характеру належить до найскладніших завдань для правоохоронної системи України. Транскордонний характер таких діянь, розвиток фінансових технологій, використання віртуальних активів та офшорних юрисдикцій створюють значні перешкоди для кримінального провадження. В умовах воєнного стану виклики посилюються через зростання незаконних фінансових потоків, пов'язаних з обходом санкцій та корупцією, що актуалізує науковий аналіз кримінальних процесуальних проблем. Ключова складність полягає не лише у транскордонності таких діянь, а у невідповідності кримінальних процесуальних механізмів швидкості та складності сучасних фінансових операцій.

Першою групою проблем є юрисдикційні виклики збору доказів за кордоном. Міжнародне співробітництво, передбачене КПК України, часто нівелюється тривалими процедурами правової допомоги, відмінностями правових систем та недостатньою стандартизацією вимог до доказів [1]. Дослідження вказують, що розслідування фінансових шахрайств потребує не лише формальних запитів, а й розвитку неформальних каналів комунікації та використання спільних слідчих груп, які в Україні застосовуються недостатньо [2]. Особливо гостро ця проблема стоїть у контексті арешту та конфіскації активів, виведених за межі України. Як наголошується у звіті UNICRI, ефективне повернення незаконно набутих активів потребує не лише процесуальних механізмів, а й політичної волі та інституційної спроможності [3] Це свідчить про те, що проблема повернення активів має не лише процесуальний, а й інституційний характер, що виходить за межі суто кримінального провадження.

По-друге, значні проблеми виникають на етапі доказування через цифрову природу фінансових операцій. Злочини маскуються під легітимну діяльність, використовують складні ланцюги транзакцій, криптовалюти та офшорні структури. Кримінальний процесуальний інструментарій (негласні слідчі (розшукові) дії, отримання інформації від банків) не завжди відповідає динаміці руху коштів у глобальному просторі. Питання допустимості доказів, отриманих з відкритих джерел або в результаті міжнародного обміну, залишається дискусійним. Відсутність єдиних підходів в судовій практиці створює ризики для перспективи проваджень. Зокрема, відсутність чітких підходів до використання даних з криптовалютних бірж або результатів OSINT-аналізу ускладнює формування належної доказової бази.

Третім аспектом є інституційна спроможність органів досудового розслідування та прокуратури. Як зазначається у коментарях RUSI, боротьба з фінансовими злочинами є центральною для майбутнього України, особливо в контексті євроінтеграції, проте існує значний розрив між законодавчими нормами та їх практичною реалізацією [5]. Навіть попри суттєве оновлення антикорупційного та противідмивного законодавства, зокрема розширення корпоративної кримінальної відповідальності, правозастосування залишається фрагментарним [4]. У національній практиці ці проблеми проявляються, зокрема, у затягуванні виконання міжнародних доручень та складнощах із легалізацією доказів, отриманих від іноземних юрисдикцій.

В умовах повномасштабної війни додається новий вимір викликів. Згідно з даними Центру дослідження демократії та CSD, війна призвела до трансформації каналів незаконних фінансових потоків, збільшення обсягів готівки в окремих секторах економіки та використання нових схем для обходу міжнародних санкцій [6]. Це вимагає від органів розслідування не лише адаптації існуючих процедур, але й тіснішої координації з міжнародними партнерами, зокрема щодо обміну фінансовою розвідкою. Проте, як свідчить практика, механізми такого обміну часто є надто повільними або політизованими.

Підсумовуючи, кримінальні процесуальні проблеми розслідування фінансових злочинів транснаціонального характеру в Україні мають системний характер. Вони охоплюють недосконалість механізмів міжнародної правової допомоги, проблеми збору та оцінки цифрових доказів, а також інституційні обмеження органів розслідування, які особливо загострилися під час війни. Подальший розвиток цієї сфери потребує не лише вдосконалення національного законодавства у відповідності до міжнародних стандартів, але

й створення спеціалізованих підрозділів з розслідування транснаціональних фінансових злочинів, запровадження ефективних інструментів аналізу фінансових даних та поглиблення міжвідомчої та міжнародної координації, зокрема шляхом нормативного закріплення спрощених процедур міжнародного обміну фінансовою інформацією та розширення використання спільних слідчих груп (JIT).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 14.04.2026).

2. Ortynskyi V., Chornous Y., Pavliuk N. International cooperation in financial fraud investigation. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2018. Vol. 4, No. 4. P. 252–257. DOI 10.30525/2256-0742/2018-4-4-252-257

3. Illicit Financial Flows and Asset Recovery in Ukraine / UNICRI. 2021. URL : https://unicri.org/sites/default/files/2021-06/Illicit%20Financial%20Flows%20and%20Asset%20Recovery%20in%20Ukraine_1.pdf (date of access: 14.04.2026).

4. Ukraine: evolving anti-money laundering framework expands corporate criminal liability / Global Investigations Review. 2025. URL : https://globalinvestigationsreview.com/guide/the-guide-anti-money-laundering/third-edition/article/ukraine-evolving-anti-money-laundering-framework-expands-corporate-criminal-liability (date of access: 14.04.2026).

5. Fighting Financial Crime Is Central to Ukraine’s Future / Royal United Services Institute (RUSI). 2025. URL : https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/fighting-financial-crime-central-ukraines-future (date of access: 14.04.2026).

6. Cash is King: Impact of the Ukraine War on illicit financial flows in South-Eastern Europe. Global Initiative Against Transnational Organized Crime (GI-TOC) ; Center for the Study of Democracy (CSD). July 2023. URL : https://globalinitiative.net/analysis/ukraine-war-iffs-south-eastern-europe/ (date of access: 14.04.2026).

Наталія НОВИЦЬКА,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь Україна;
Андрій НОВИЦЬКИЙ,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
Національна академія СБУ,
м. Київ, Україна

ПУБЛІЧНІ ЛІЦЕНЗІЇ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПРАВОВА СУТНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ЦИФРОВОГО ПРОСТОРУ

Сфера інтелектуальної власності в Україні перебуває у процесі глибокої трансформації, що зумовлено як внутрішніми реформами, так і зовнішніми інтеграційними викликами. Прийняття нового Закону України «Про авторське право і суміжні права» (2022) стало важливим кроком у напрямі гармонізації національного законодавства зі стандартами Європейського Союзу. Цей нормативний акт не лише посилює захист прав авторів, але й демонструє прагнення України інтегруватися у європейський правовий простір, адаптуючи регулювання до умов цифрової економіки. У цьому контексті особливого значення набуває інститут публічних ліцензій, що поєднує традиційні засади авторського права з принципами відкритого доступу, формуючи нову модель приватних правовідносин у сфері творчості та інновацій.

Водночас сучасні реалії, зокрема воєнний стан, спричинили майже повний перехід правовідносин у сфері інтелектуальної власності до онлайн-простору, що актуалізувало потребу у правовому врегулюванні використання творів у цифровому середовищі. Саме онлайн-ліцензії стають ключовим інструментом забезпечення балансу між охороною прав та доступністю контенту. Дослідники, серед яких Ю. В. Олещенко та Є. Ю. Поливач, підкреслюють значення публічних ліцензій як засобу управління правами у цифрову епоху. Порівняльні праці І. Зайцевої-Калаур та О. Черняка демонструють як спільні риси, так і відмінності між українським та європейським

підходами до ліцензування, наголошуючи на важливості правової гармонізації для розвитку транскордонного обміну інтелектуальною власністю. Це підтверджує, що інтеграція України у європейський правовий простір неможлива без модернізації механізмів ліцензування, особливо в умовах цифровізації.

Управління правами інтелектуальної власності в Україні здійснюється через систему ліцензійних договорів, що охоплюють різні форми розпорядження майновими правами, включно з ліцензіями на використання, угодами про створення та застосування об'єктів на замовлення, а також договорами про передачу виключних прав (ст. 1107 ЦК України) [1]. Проте сучасні тенденції цифровізації та глобалізації зумовлюють потребу у нових механізмах правового регулювання, які б відповідали викликам онлайн-середовища. У цьому контексті особливого значення набувають публічні ліцензії, що забезпечують баланс між охороною авторських прав та доступністю результатів творчої діяльності. Водночас їх застосування у цифровому просторі породжує низку проблем, пов'язаних із ефективністю правового контролю та практичною реалізацією норм [2]. Саме дослідження правової природи та перспектив використання публічних ліцензій в Україні у світлі європейської інтеграції становить актуальну наукову задачу, спрямовану на пошук оптимальної моделі гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Публічні ліцензії поступово утвердилися як один із найпоширеніших інструментів у цифровому середовищі. Особливу увагу привертає модель Creative Commons (CC), що фактично є різновидом відкритої ліцензії. Вона функціонує як договір приєднання, надаючи користувачам безоплатний дозвіл на використання творів авторського права чи суміжних прав у межах визначених умов. Ці ліцензії мають міжнародний характер і застосовуються до широкого спектра об'єктів – від освітніх ресурсів і музики до фотографій та баз даних. Водночас вони не поширюються на програмне забезпечення, торговельні марки чи твори, що вже перебувають у суспільному надбанні [3].

З правової точки зору ліцензія виступає формою домовленості між правовласником та користувачем, яка закріплює правила використання об'єкта інтелектуальної власності. Вона може визначати територіальні межі поширення, умови ексклюзивності чи інші параметри, що залежать від специфіки твору. Таким чином, ліцензія не лише встановлює обсяг прав та обмежень, але й виконує функцію юридичного документа, який підтверджує права ліцензіата без необхідності розкривати комерційну таємницю.

Розвиток авторського права в умовах цифрової епохи неможливий без урахування специфіки поширення відкритих публічних ліцензій. Найбільш відомими серед них є Creative Commons для творів та GNU General Public License для програмного забезпечення. Вони стали відповіддю на обмеження традиційних моделей охорони прав, пропонуючи авторам інструменти для самостійного визначення рівня доступності своїх робіт. Проте українське законодавство, як і правові системи багатьох інших країн, поки що не надало цим ліцензіям належного нормативного статусу, залишаючи їх у площині договірних правил, розроблених самими правовласниками.

Особливість публічних ліцензій полягає у гнучкості умов, які може встановлювати ліцензіар. Вони можуть охоплювати територіальні межі, способи використання, галузеві обмеження чи часові рамки. Наприклад, дозвіл може поширюватися лише на виготовлення або розповсюдження продукції у визначеній сфері чи на конкретній території. Теоретично можлива видача кількох ексклюзивних ліцензій на один і той самий об’єкт, але з різними умовами, що демонструє складність і багатогранність правового регулювання у цій сфері.

Варто зазначити, що концепція відкритого ліцензування виникла як альтернатива жорсткій моделі «усі права захищено», пропонуючи проміжний варіант між повним контролем автора та суспільним надбанням. Принцип «деякі права збережено» (copyleft) став основою для нових форм правового регулювання, які дозволяють авторам залишати за собою частину прав, водночас відкриваючи доступ до творів для широкого кола користувачів. Такі ліцензії, особливо у сфері програмного забезпечення, забезпечують можливість безкоштовного копіювання, модифікації та поширення продуктів, що сприяє розвитку інновацій та обміну знаннями у глобальному цифровому просторі [2].

На відміну від окремих держав, де публічне ліцензування вже інтегроване у правову систему, в Україні його правовий статус залишається недостатньо визначеним. Це створює правову невизначеність для учасників цифрового простору та ускладнює практичне застосування відкритих ліцензій. Формування доктрини та нормативних положень щодо вільних публічних ліцензій перебуває на початковому етапі, а рівень обізнаності авторів, користувачів і навіть інституцій залишається низьким. Відсутність системної стратегії у сфері відкритого ліцензування призводить до хаотичних практик та втрати можливостей для ефективного обміну знаннями й розвитку співпраці.

Вільні публічні ліцензії за своєю природою є угодами приєднання, що встановлюють умови використання творів у відкритому доступі. Зазвичай вони мають невиключний, безоплатний і безстроковий характер, поширюючись на необмежену територію. Однак окремі моделі, як-от Creative Commons (наприклад, CC BY-SA), можуть містити положення, які обмежують авторів у створенні похідних робіт. Українське законодавство, зокрема стаття 33 Закону «Про авторське право і суміжні права» [4], прямо визначає недійсними умови договорів, що перешкоджають автору працювати над новими творами у певній сфері. Якщо ж територіальна дія ліцензії не визначена, вона автоматично поширюється на весь світ, що підкреслює її універсальний характер та водночас створює додаткові виклики для правового регулювання.

Забезпечення належного виконання умов публічного ліцензування в українському правовому полі залишається складним завданням. Доказом правомірності використання творів у відкритому доступі є приєднання користувача до умов ліцензії шляхом фактичних дій – відтворення, модифікації чи розповсюдження – та підтвердження цього відповідними документами. Проблема полягає в тому, що традиційні механізми захисту авторських прав не завжди відповідають специфіці порушень, які виникають у сфері публічного ліцензування. Вони часто є затратними й тривалими, що може обмежувати доступність відкритого контенту та стримувати розвиток цифрової культури.

Попри зазначені труднощі, в Україні поступово формується позитивна практика застосування відкритих ліцензій. Громадські організації, освітні інституції та окремі державні ініціативи починають активно впроваджувати моделі публічного ліцензування, зокрема Creative Commons. Доцільним кроком видається закріплення у Законі України «Про авторське право і суміжні права» чіткої дефініції вільних публічних ліцензій, із визначенням їхніх ключових ознак – безоплатності, електронної форми укладення та універсальної доступності. Така законодавча новація сприятиме розвитку культурних і творчих індустрій, зокрема кінематографу, забезпечуючи авторам можливість поширювати свої роботи без комерційної мети та водночас зберігати контроль над основними правами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV.

2. Олещенко Ю. В. Онлайн-ліцензування використання об’єктів права інтелектуальної власності. *Цивільне право: виклики сьогодення* : зб. наук. ст. студ. ден. та заоч. форм навч. / відп. ред. Н. А. Мазаракі. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 377 с.

3. Пінчук О. П., Іванова С. М. Вирішення проблем відкритого доступу та збереження авторського права в інституційній електронній бібліотеці. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates* : матеріали доповіді на міжнародному науково-практичному заході.

4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Tex

Ігор ОВЕРКО,
здобувач третього рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СУДДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СТАНДАРТИ ЄСПЛ

Сучасний розвиток кримінального процесуального права України відбувається під впливом європейських стандартів захисту прав людини, сформованих практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Особливе значення у цьому контексті має діяльність суду першої інстанції, який забезпечує реалізацію функції правосуддя, виступає гарантом дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження та безпосередньо застосовує положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) у поєднанні з нормами національного законодавства [2].

Процесуальні повноваження судді суду першої інстанції визначаються нормами КПК України та включають, зокрема, забезпечення дотримання засад змагальності, диспозитивності, безпосередності дослідження доказів, а також ухвалення законного, обґрунтованого та вмотивованого судового рішення [1]. Водночас реалізація цих повноважень повинна відповідати стандартам ЄСПЛ, які конкретизують зміст права на справедливий суд та встановлюють критерії його дотримання.

Одним із ключових стандартів ЄСПЛ є вимога незалежності та безсторонності суду. У рішенні у справі Piersack v. Belgium Суд наголосив, що безсторонність оцінюється як за суб'єктивним, так і за об'єктивним критеріями, а будь-які сумніви щодо неупередженості судді повинні бути усунуті [3]. Аналогічна позиція висловлена у справі De Cubber v. Belgium, де ЄСПЛ підкреслив, що навіть зовнішні ознаки можуть впливати на довіру до суду [4].

У контексті кримінального провадження особливого значення набуває також принцип змагальності та рівності сторін. ЄСПЛ у справі Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands зазначив, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представити свою позицію за умов, які не ставлять її у суттєво невигідне становище порівняно з опонентом [5]. Це означає, що

суддя першої інстанції повинен забезпечити реальну, а не формальну рівність процесуальних можливостей сторін.

Важливим аспектом є забезпечення права на ефективну участь у судовому розгляді. У рішенні Colozza v. Italy ЄСПЛ підкреслив, що обвинувачений має право бути поінформованим про провадження та брати участь у ньому [6]. У справі Sejdovic v. Italy Суд уточнив, що розгляд справи за відсутності обвинуваченого можливий лише за умови, що держава забезпечила належне повідомлення особи та надала їй реальну можливість захисту [7].

Окрему увагу ЄСПЛ приділяє стандартам оцінки доказів та обґрунтованості судового рішення. У справі Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain Суд наголосив, що обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях або доказах, отриманих з порушенням процесуальних гарантій [8]. Водночас у справі Taxquet v. Belgium ЄСПЛ підкреслив значення належної мотивації судового рішення як складової права на справедливий суд [9].

З огляду на це, реалізація процесуальних повноважень судді першої інстанції повинна забезпечувати не лише формальне дотримання вимог КПК України, а й відповідати змістовним стандартам справедливого судочинства, сформованим ЄСПЛ. Це передбачає активну роль судді у забезпеченні балансу між сторонами, недопущення порушень права на захист, а також належну оцінку доказів із урахуванням принципу внутрішнього переконання. Водночас практика свідчить про наявність певних проблем у реалізації зазначених стандартів. Зокрема, спостерігаються випадки формального підходу до забезпечення змагальності, недостатньої мотивованості судових рішень, а також обмеження процесуальних прав сторони захисту, що вказує на потребу подальшого вдосконалення як законодавчого регулювання, так і практики його застосування.

Значний вплив на формування національної практики має також правова позиція ЄСПЛ щодо стандарту «обґрунтованої підозри» та допустимості доказів. У справі Ilgar Mammadov v. Azerbaijan Суд зазначив, що підозра не може ґрунтуватися виключно на припущеннях, а повинна підтверджуватися фактичними даними [10]. Це положення має значення і для діяльності суду першої інстанції, оскільки впливає на оцінку доказів та ухвалення вироку.

Стандарти ЄСПЛ виступають важливим орієнтиром для реалізації процесуальних повноважень судді суду першої інстанції у кримінальному провадженні, конкретизуючи зміст засад справедливого судочинства та сприяючи підвищенню якості правосуддя. При цьому ефективна реалізація процесуальних повноважень судді першої інстанції можлива лише за умови

системного врахування практики ЄСПЛ, що дозволяє забезпечити відповідність національного кримінального процесу міжнародним стандартам захисту прав людини. Подальший розвиток кримінального процесуального законодавства України має бути спрямований на імплементацію цих стандартів та формування єдиної правозастосовної практики, орієнтованої на забезпечення справедливого суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 14.04.2026).

2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950. URL : https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights (date of access: 14.04.2026).

3. Case of Piersack v. Belgium: Judgment of 01 October 1982 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57557 (date of access: 14.04.2026).

4. Case of De Cubber v. Belgium: Judgment of 26 October 1984 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57465 (date of access: 14.04.2026).

5. Case of Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands: Judgment of 27 October 1993 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/ eng?i=001-57820 (date of access: 14.04.2026).

6. Case of Colozza v. Italy: Judgment of 12 February 1985 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57462 (date of access: 14.04.2026).

7. Case of Sejdovic v. Italy: Judgment of 01 March 2006 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72629 (date of access: 14.04.2026).

8. Case of Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain: Judgment of 06 December 1988 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/ eng?i=001-57515 (date of access: 14.04.2026).

9. Case of Taxquet v. Belgium: Judgment of 16 November 2010 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101739 (date of access: 14.04.2026).

10. Case of Ilgar Mammadov v. Azerbaijan: Judgment of 22 May 2014 / European Court of Human Rights. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-144124 (date of access: 14.04.2026).

Ірина ОГОРОДНІКОВА,
кандидат юридичних наук, адвокат,
член Асоціації податкових консультантів;
Даниїл ЗІНОВ'ЄВ,
здобувач вищої освіти спеціальності «Міжнародне право»,
Київський національний економічний університет,
м. Київ, Україна

ОПОДАТКУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У РАМКАХ DAC7

Актуальність дослідження правових аспектів оподаткування цифрових платформ зумовлена переходом фіскальної політики України від загального моніторингу до етапу регламентованого адміністративного врегулювання. Проблематика латентних доходів фізичних осіб у цифровій сфері сьогодні набула форми конкретних податкових повідомлень-рішень, що підтверджується прецедентною практикою щодо творців контенту на платформі OnlyFans. Аналіз такої практики свідчить про високу ефективність нових методів ідентифікації: з 02.10.2024 та станом на 01.09.2025 загальна сума податкового боргу, який виник у фізичних осіб – податкових резидентів України через несплату податків з доходів, отриманих від Fenix International Ltd (компанія-власник платформи Onlyfans – ЕП) протягом 2020–2022 років становить 384,7 млн грн. Джерелом інформації стали дані про виплати від британської компанії «Fenix International Ltd». Цей випадок ілюструє завершення епохи фіскальної невидимості та породжує логічне запитання до професійної спільноти: чи володіємо ми наразі чіткими алгоритмами оподаткування доходів від монетизації у TikTok, рекламних контрактів в Instagram чи стрімінгових виплат? Більшість користувачів досі перебуває в ілюзії недосяжності їхніх транзакцій для контролюючих органів, проте аналіз інструментарію Державної податкової служби України вказує на синергію 3 основних типів інформаційного обміну.

Перший тип базується на класичних запитах у межах двосторонніх Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування. Другий тип реалізується через Загальний стандарт звітності (CRS) [1], що автоматично розкриває залишки на закордонних рахунках резидентів. В загальному кейсі "Onlyfans", було використано 3-й, найбільш точковий "метод" – отримання

специфічних масивів даних від іноземних регуляторів за окремими запитами або на засадах «доброї волі» в межах посилення світової фінансової прозорості. Іноземні юрисдикції дедалі частіше ініціюють передачу списків отримувачів доходів від конкретних цифрових гігантів поза межами загальних систем, що перетворює цифрову економіку на абсолютно прозоре середовище. Фундаментальне вирішення проблеми правової невизначеності в законопроекті Кабміну (вперше засади адаптації податкового законодавства України щодо оподаткування цифрових платформ до стандартів ЄС, та було закріплено у законопроєкті від 30.04.2025 № 13232) [2]. Прийняття цього акта є прямим структурним маяком за програмою співпраці з Міжнародним валютним фондом, що є обов'язковою умовою для отримання кредитних траншів. Економічна значущість проєкту підкріплюється його фіскальним потенціалом: запровадження контролю за цифровими доходами розглядається як ключовий ресурс для закриття дефіциту державного бюджету за рахунок мільярдних до надходжень за рахунок прозорого та всеосяжного оподаткування діяльності резидентів України на цифрових платформах котрі потрапляють під чітке визначення у законопроекті.

Критично важливо розуміти суб'єктний склад DAC7, це Директива Ради Європейського Союзу 2021/514 від 22 березня 2021 року про внесення змін до Директиви 2011/16/ЄС щодо обов'язкового автоматичного обміну інформацією у сфері оподаткування [3]. Вона встановлює правила звітності для операторів цифрових платформ щодо доходів, отриманих продавцями (фізичними та юридичними особами) через такі платформи від здійснення певних видів діяльності, а саме: оренди нерухомості, надання персональних послуг, продажу товарів та оренди будь-яких видів транспорту, котра діє у всіх 27 державах-членах Європейського Союзу та Багатосторонньої угоди DPI – багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи (Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Information on Income Derived Through Digital Platforms (DPI MCAA)) [4]. Основна межа регулювання проходить по лінії функціонала платформи. Площадки типу OLX не підпадатимуть під ці стандарти, оскільки вони функціонують лише як рекламні майданчики без фіксації транзакцій. Під регулювання DAC7 потрапляє діяльність платформ, які є не просто так званими "маркетплейсами", а забезпечують комунікацію для здійснення звітної діяльності. До таких зокрема можна віднести: Airbnb, Uber, Etsy, OnlyFans та будь-які сервіси, через які здійснюється проплата за продаж відповідних товарів та послуг.

Попри те, що остаточні положення законопроєкту ще проходять стадію опрацювання, вже зрозуміло, що в його основу лягли компромісні напрацювання попередніх років, спрямовані на стимулювання добровільної легалізації. Центральним елементом є Стаття 178-1 Податкового кодексу України [5], яка вводить спеціальний режим для підзвітних продавців. Пропонується модель, за якою дохід фізичної особи – підзвітного продавця від здійснення наведеної вище діяльності через хоча б одну платформу оподатковується за спеціальною ставкою, що становить 5 %. З урахуванням планованого військового збору на рівні 5 %, сумарне навантаження складе 10 %. Це є значно вигіднішим інструментом порівняно із загальною ставкою у 23 %, яка застосовуватиметься у разі примусового виявлення доходів через механізм автоматичного обміну.

Підсумовуючи результати аналізу, слід констатувати, що період безконтрольного отримання доходів через цифрові інтерфейси завершується у 2027 році. Кейс OnlyFans підтвердив технічну спроможність держави ідентифікувати такі доходи ще до повного впровадження DAC7. Спеціальний режим оподаткування за ставкою 5 % є оптимальною юридичною стратегією для легалізації активів у нових умовах фіскальної прозорості. Водночас строк давності для перевірок за операціями в межах DPI збільшується до 1 825 днів (5 років), для порівняння стандартний строк давності згідно статті 102 ПКУ, а саме не пізніше закінчення 1 095 дня, що фактично ліквідує можливість уникнення відповідальності шляхом затягування часу.

Таким чином, адаптація спеціальних правил згідно Євро директиви DAC7 не лише потенційно стимулює додаткові податкові надходження до державного бюджету, а й наближає наш шлях до Євроспільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальний стандарт звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information – CRS) / Державна податкова служба України. URL : https://tax.gov.ua/baneryi/crs

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо адаптації податкового законодавства України щодо оподаткування цифрових платформ до стандартів ЄС : проєкт Закону України від 30.04.2025 № 13232. URL : https://itd.rada.gov.ua/billInfo/

3. Council Directive (EU) 2021/514 of 22 March 2021 amending Directive 2011/16/EU on administrative cooperation in the field of taxation. *Official Journal of the European Union.* 2021. L 104. P. 1–26.

4. Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Information on Income Derived Through Digital Platforms (DPI MCAA) / OECD. URL : https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/

5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

Любов ОМЕЛЬЧУК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Юлія ДОБРОВОЛЬСЬКА,
здобувачка вищої освіти,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ ТА ОКУПАЦІЯ ЯК ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Війна росії проти України, а також тривала окупація частини української суверенної територій істотно впливають на функціонування системи кримінальної юстиції та реалізацію засад кримінального провадження. Тому особливої актуальності набувають проблеми забезпечення дотримання фундаментальних процесуальних гарантій відповідно до міжнародних стандартів прав людини та норм міжнародного гуманітарного права у кримінальному провадженні. Вказані стандарти формуються, зокрема, у межах Європейської конвенції з прав людини (далі – Конвенція) та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – Пакт), які закріплюють базові засади кримінального провадження, зокрема право на справедливий суд, презумпцію невинуватості, право на захист, рівність сторін та доступ до правосуддя тощо [1; 2]. Водночас міжнародне право визнає можливість відступу держав від окремих зобов’язань у разі надзвичайної ситуації, що загрожує життю нації, які передбачені статтею 15 Конвенції та статтею 4 Пакту та мають бути обмежені принципами необхідності, пропорційності та тимчасовості, а також не можуть стосуватися прав, що мають абсолютний характер [1; 2]. Таким чином, навіть в умовах збройного конфлікту засади кримінального провадження не можуть бути повністю нівельовані, а лише допустимо зазнають певної трансформації.

Значний вплив на реалізацію кримінального провадження в умовах війни чинять Женевські конвенції та додаткові протоколи до них, які встановлюють мінімальні стандарти судового розгляду під час збройних конфліктів, включаючи заборону винесення вироків без належного судового розгляду, гарантії права на захист та необхідність дотримання основних процесуальних гарантій [3]. Особливе значення у цьому контексті має IV Женевська конвенція про захист цивільного населення, яка покладає на державу-окупанта обов'язок забезпечувати функціонування судових органів та дотримання прав цивільного населення на окупованих територіях [3]. Водночас фактичні обставини збройного конфлікту в Україні свідчать про системне порушення зазначених норм росією на тимчасово окупованих територіях, що часто виключає реалізацію ключових засад кримінального провадження, зокрема принципів законності, доступу до правосуддя та забезпечення права на захист.

Важливим джерелом формування сучасних стандартів кримінального провадження в умовах війни в Україні є практика Європейського Суду з прав людини. Зокрема, при винесенні у 2024 році рішення у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» Суд дійшов висновку про наявність ефективного контролю російської федерації над територією Автономної Республіки Крим та встановив системні порушення прав людини, включаючи порушення статей 3, 5, 6 та 10 Конвенції, що безпосередньо стосуються гарантій кримінального провадження [4]. Надалі уже у справі «Україна та Нідерланди проти росії» (2025), яка об'єднала питання збройного конфлікту на сході України та збиття рейсу MH17, Суд визнав наявність масштабних і системних порушень прав людини, зокрема незаконних затримань, катувань, позасудових страт та відсутності ефективного розслідування зі сторони країни-окупанта [5]. Таким чином йдеться про системне ігнорування базових процесуальних гарантій, що мають фундаментальне значення для кримінального провадження.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини свідчить, що навіть за умов збройного конфлікту держава не звільняється від обов'язку забезпечувати ефективний захист прав людини та здійснювати належне розслідування порушень. Зокрема, Суд неодноразово наголошував на існуванні позитивних зобов'язань держави щодо забезпечення права на життя та заборони катувань, які включають обов'язок проведення ефективного, незалежного та неупередженого розслідування [4; 5]. Це має безпосередній вплив на реалізацію засади ефективності кримінального провадження та визначає стандарти діяльності органів досудового розслідування.

Збройний конфлікт та окупація істотно впливають на реалізацію окремих засад кримінального провадження. Так, принцип верховенства права зазнає деформації в умовах функціонування незаконних органів влади на окупованих територіях. Засада законності порушується через застосування норм, які не відповідають міжнародним стандартам, а також через відсутність належного контролю за діяльністю правоохоронних органів. Реалізація права на справедливий суд ускладнюється відсутністю незалежних і безсторонніх судів, що відповідають критеріям, визначеним у статті 6 Конвенції. Засада забезпечення права на захист також зазнає обмежень у зв'язку з ускладненням доступу до адвокатів, відсутністю гарантій конфіденційного спілкування та загрозами безпеці учасників процесу. Крім того, істотно обмежується доступ до правосуддя, що проявляється у фактичній неможливості реалізації процесуальних прав на окупованих територіях.

Окремої уваги заслуговує проблема ефективності досудового розслідування в умовах збройного конфлікту. Втрата доступу до місць вчинення кримінальних правопорушень, неможливість проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, складність збору та фіксації доказів, а також ризики для життя і здоров'я слідчих та дізнавачів істотно впливають на якість кримінального провадження. Водночас практика ЄСПЛ підтверджує, що навіть у таких умовах держава зобов'язана вживати всіх можливих заходів для забезпечення ефективного розслідування, що відповідає стандартам належної правової процедури.

Таким чином, збройний конфлікт та окупація виступають потужними чинниками трансформації реалізації засад кримінального провадження, однак не скасовують їх. Міжнародні акти та практика Європейського Суду з прав людини формують систему мінімальних стандартів, які мають обов'язково дотримуватися навіть в умовах війни. Рішення у справах за зверненнями України та партнерів проти росії підтверджують системний характер порушень прав людини на окупованих територіях та водночас визначають ключові орієнтири для вдосконалення кримінального процесуального законодавства України з метою забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейська конвенція з прав людини 1950 року. URL : https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights (дата звернення: 18.03.2026).

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року. URL : https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights (дата звернення: 18.03.2026).

3. Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року. URL : https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-conventions-1949additional-protocols-and-their-commentaries (дата звернення: 18.03.2026).

4. Рішення ЄСПЛ у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» від 25 червня 2024 року. URL : https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-235139 (дата звернення: 18.03.2026).

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Україна та Нідерланди проти Росії» від 9 липня 2025 року. URL : https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-244292 (дата звернення: 18.03.2026).

Юрій ОНІЩИК,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри приватного та публічного права,
Київський національний університет технологій та дизайну,
м. Київ, Україна

МИТНІ СПОРИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Реалізація правових норм у сфері митної справи супроводжується значною кількістю митних спорів. Одним із поширених видів митних спорів є спори щодо застосування Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року (далі – Угода про асоціацію України з Європейським Союзом).

Аналіз судової практики розгляду митних спорів щодо застосування Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом дозволяє констатувати, що основними проблемами під час застосування Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом у процесі переміщення товарів через митний кордон є такі: визначення митної вартості товару, сплата митних платежів, визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності, застосування спеціальних заходів щодо демпінгового та іншого імпорту, видача сертифіката відповідності при перевезенні товарів.

Під час вирішення митних спорів щодо застосування Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом необхідно враховувати такі положення Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Відповідно до пункту 1 статті 16 розділу 5 Протоколу 1 Угоди від 27 червня 2014 року про асоціацію між Україною, з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, товари, що походять з Європейського Союзу, і товари, що походять з України, після ввезення до України чи Європейського Союзу відповідно підпадають під дію цієї Угоди за умови подання одного з таких документів: (a) сертифікат з перевезення товару EUR.1, зразок якого наведений у Додатку III до цього Протоколу; або (b) у випадках, вказаних у статті 22 (1) цього Протоколу, – декларація, що

надалі іменуватиметься «декларацією інвойс», надана експортером до інвойсу, повідомлення про доставку чи будь-якого іншого комерційного документа, який описує розглядувані товари достатньо детально для того, щоб їх можна було ідентифікувати; текст декларації інвойс наведений у Додатку IV до цього Протоколу [1].

Процедуру видачі сертифіката з перевезення товару EUR.1 встановлює стаття 17 розділу 5 «Підтвердження походження» Протоколу 1, згідно з положеннями якої сертифікат з перевезення товару EUR.1 має бути виданий митними органами країни експорту на письмову заяву експортера або, під відповідальність експортера, його уповноваженим представником. Експортер, який подає заяву про видачу сертифіката з перевезення товару EUR.1, повинен бути готовим у будь-який час на вимогу митних органів країни експорту, у якій видається сертифікат з перевезення товару EUR.1, надати всі належні документи на підтвердження статусу походження розглядуваних товарів, а також виконання інших умов цього Протоколу. Сертифікат з перевезення товару EUR.1 має бути виданий митними органами країни-члена Європейського Союзу або України, якщо розглядувані товари можуть бути визнаними такими, що походять з Європейського Союзу або України, і задовольняють іншим умовам цього Протоколу. Митні органи, які видають сертифікати з перевезення товару EUR.1, повинні вжити всіх необхідних заходів для перевірки статусу походження товарів, а також виконання інших умов цього Протоколу. Для виконання цього завдання вони мають право вимагати будь-яких доказів і здійснювати будь-яку перевірку рахунків експортера та інші перевірки, які вважатимуть належними. Ці органи також мають забезпечити правильне заповнення бланків. Вони зокрема повинні перевірити, чи заповнена комірка, призначена для опису товарів, таким чином, щоб запобігти зловмисному дописуванню. Сертифікат з перевезення товару EUR.1 має бути виданий митними органами й переданий експортерові одразу ж після здійснення чи забезпечення фактичного експортування товару [1].

Аналіз наведених положень законодавства дає підстави стверджувати, що товари матимуть підтвердження походження з Європейського Союзу відповідно до Протоколу 1 до Угоди від 27 червня 2014 року про асоціацію між Україною, з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, за умови наявності відповідних документів, які призначені для преференційної торгівлі між Європейським Союзом та Україною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a11#Tex (дата звернення: 01.04.2026).

Максим ОПАНАЩУК,
аспірант Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КОЛО ОСІБ, ЯКІ ЗАЗНАЮТЬ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ САНКЦІЇ У ФОРМІ СТЯГНЕННЯ АКТИВІВ У ДОХІД ДЕРЖАВИ: ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ВИМІР

Запровадження в національному законодавстві санкції у вигляді стягнення активів у дохід держави відповідно до ст. 5[1] Закону України «Про санкції» стало одним із найбільш рішучих правових інструментів реагування держави на загрози національній безпеці [1]. Реалізуючи функції політичного примусу та економічного впливу, цей вид санкції зумовлює істотне втручання у права, оскільки призводить до невідновного припинення права власності підсанкційної особи на відповідні активи. Водночас правові наслідки застосування такої санкції значно ширші, ніж це може видаватися при формальному аналізі кола учасників справи, та нерідко поширюються на осіб, які безпосередньо не є відповідачами у санкційному провадженні.

Справи про стягнення активів у дохід держави за своєю природою не обмежуються виключно правовідносинами між державою та підсанкційною особою. На практиці такі справи торкаються складної системи майнових, зобов'язальних та корпоративних відносин, у яких підсанкційна особа виступає лише одним із суб'єктів. Відповідно, судове рішення у такій справі здатне прямо або опосередковано впливати на права та обов'язки третіх осіб, що зумовлює необхідність їх участі у процесі.

З матеріально-правової точки зору стягнення активів у дохід держави безпосередньо змінює майнову сферу кредиторів та боржників підсанкційної особи, породжуючи для них нові юридичні наслідки; з процесуального – це зумовлює їх право на участь у справі відповідно до ст. 49 КАС України, яке не може бути реалізоване без активного сприяння суду.

Ключовим є те, що санкція у вигляді стягнення активів не є тимчасовим обмеженням чи заходом забезпечувального характеру. Вона фактично є формою примусового припинення права власності без компенсації, що зумовлює зміну майнового стану підсанкційної особи в цілому. Така зміна не може розглядатися ізольовано від правового становища особи, оскільки

майно слугує матеріальною основою для захисту прав кредиторів, а також елементом існуючих зобов'язальних правовідносин.

Слід звернути увагу, що у разі переходу активів у власність держави кредитори фактично позбавляються майна, за рахунок якого могли б бути задоволені їхні вимоги, при цьому таке майно, як правило, звільняється від усіх обтяжень. Разом з тим серед кредиторів можуть бути особи, вимоги яких попередньо забезпечені іпотекою або іншими видами забезпечення, кредитори, що реалізують свої права в межах ініційованих процедур неплатоспроможності чи банкрутства, а також іноземні інвестори. Позбавлення підсанкційної особи майна внаслідок стягнення активів у дохід держави створює для кожної з цих категорій специфічні правові наслідки: для забезпечених кредиторів – фактичну втрату пріоритету та знецінення інституту забезпечення, для учасників процедур банкрутства – зміну складу ліквідаційної маси та порушення балансу інтересів кредиторів, для іноземних інвесторів – ризики втручання у захищені міжнародним правом інвестиції. У сукупності такі наслідки виходять за межі індивідуального спору, впливаючи на функціонування ринку, довіру до майнових та забезпечувальних механізмів, а також на міжнародні зобов'язання і репутацію держави, з чим погоджуються судді і правники [2].

У такій ситуації рішення про стягнення активів без залучення кредиторів до процесу створює ризик непропорційного втручання у їх право мирного володіння майном у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також може нівелювати право на ефективний судовий захист.

Не менш проблемним є питання стягнення активів у формі прав вимоги, корпоративних прав або інших нематеріальних активів. Закон не обмежує предмет санкції виключно речами у матеріальному розумінні, що означає можливість стягнення, зокрема, дебіторської заборгованості або інших майнових прав. У таких випадках судове рішення безпосередньо впливає також на боржників підсанкційної особи, оскільки відбувається заміна кредитора у зобов'язанні без їх волевиявлення. Для боржника це означає зміну суб'єкта, перед яким він має виконувати свої обов'язки, що саме по собі є істотною зміною його правового становища. При цьому така зміна за своєю природою не є договірним відступленням права або правонаступництвом, а випливає із закону.

За таких обставин боржники як і кредитори підсанкційної особи не можуть розглядатися як особи, права яких зачіпаються лише опосередковано. Навпаки, рішення суду у справі про стягнення активів створює для

них нові юридичні обов'язки, що є правовою підставою для залучення таких осіб до участі у справі як третіх осіб.

Нормативна конструкція ст. 49 КАС України передбачає залучення третіх осіб у разі, якщо судове рішення може вплинути на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки. У справах про стягнення активів такий вплив не є винятком, а правовим та обов'язковим наслідком застосування санкції. Відтак участь третіх осіб у таких справах має розглядатися не як факультативна можливість, а як необхідна умова забезпечення повноти та справедливості судового розгляду [3].

Окремої уваги заслуговує питання процесуального тягаря щодо виявлення та залучення третіх осіб. Коло осіб, на права яких може вплинути рішення у санкційній справі, у кожному конкретному випадку може бути надзвичайно широким і не завжди очевидним. У багатьох ситуаціях власне сторони спору можуть не володіти повною інформацією про всіх потенційно заінтересованих осіб, або ж можуть бути зацікавлені у їх незалученні з особистих міркувань.

З огляду на публічно-правовий характер спору та значний суспільний інтерес, притаманний справам про стягнення активів у дохід держави, саме суд має відігравати активну роль у встановленні кола третіх осіб. Такий підхід відповідає принципам адміністративного судочинства, зокрема принципу офіційного з'ясування всіх обставин справи, та дозволяє мінімізувати ризики ухвалення рішень, що порушують права осіб, не залучених до процесу.

Залучення третіх осіб має не лише процесуальне, а й надзвичайно важливе значення для повноти та правильності вирішення спору. Участь кредиторів, боржників та інших заінтересованих осіб дозволяє суду оцінити реальні наслідки стягнення активів, зокрема, запобігти необґрунтованому застосуванню санкцій стосовно третіх осіб, а також виявити можливі зловживання третіх осіб, спрямовані на уникнення стягнення активів. Яскравим прикладом складності санкційного спору в контексті множинності заінтересованих у спорі осіб є розгляд Вищим антикорупційним судом справ № 991/1914/23 та № 991/5084/24 щодо стягнення в дохід держави корпоративних прав та прав вимоги стосовно компаній власників торговельно-розважального комплексу «Ocean Plaza». Обставини справи підтверджують, що сумлінність учасників справи, а щонайважливіше суду сприяє підвищенню легітимності судових рішень та зменшує ймовірність їх подальшого оскарження як на національному, так і на міжнародному рівні [4; 5].

В свою чергу ігнорування питання участі третіх осіб у справах цієї категорії створює ризик неодноразового оскарження судових рішень, їх перегляд за нововиявленими обставинами, а також допущення інших системних порушень стандартів справедливого суду, зокрема у контексті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У довгостроковій перспективі це може негативно позначитися на сприйнятті санкційного механізму як правового інструменту та підірвати довіру до судового контролю за його застосуванням.

З урахуванням публічно-правової природи санкційного провадження та об'єктивної складності встановлення кола заінтересованих осіб, видається доцільним тлумачення ст. 49 КАС України як такої, що покладає на суд обов'язок, а не право залучати третіх осіб у справах про стягнення активів, принаймні щодо забезпечених кредиторів та боржників за зобов'язаннями, що є предметом стягнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 40. Ст. 2018. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1644-18 (дата звернення: 14.04.2026).

2. Крук Є., Сліпачук Т., Баган А. Санкції в Україні: між практикою і міжнародним правом. Дискусія судді та правників / Юридична газета. URL : https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/sankciyi-v-ukrayini-mizh-praktikoyu-i-mizhnarodnim-pravom-diskusiya-suddi-ta-pravnikiv.html (дата звернення: 14.04.2026).

3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2005. № 35–37. Ст. 446. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15 (дата звернення: 14.04.2026).

4. Рішення Вищого антикорупційного суду від 20.03.2023 у справі № 991/1914/23. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/109643500 (дата звернення: 14.04.2026).

5. Рішення Вищого антикорупційного суду від 04.09.2024 у справі № 991/5084/24. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/121409336 (дата звернення: 14.04.2026).

Віталій ОСІДАК,
аспірант кафедри публічного та міжнародного права
Юридичного інституту,
Національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Україна

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Сучасний розвиток фінансових відносин та цифровізація економіки зумовлюють появу нових форм транснаціональної злочинності, що характеризуються складністю механізмів вчинення, високим рівнем латентності та використанням юрисдикційних прогалин. Особливої актуальності набувають кримінальні правопорушення у фінансовій сфері, які здійснюються із залученням міжнародних фінансових інструментів, електронних платіжних систем та криптоактивів.

Ефективна протидія таким правопорушенням неможлива без належного кримінально-процесуального забезпечення, що включає своєчасне виявлення, фіксацію, збирання та оцінку доказів, а також забезпечення міжнародної взаємодії правоохоронних органів. Метою даних тез є визначення проблемних аспектів кримінального процесу у сфері протидії транснаціональній злочинності у фінансовій сфері та формулювання напрямів їх удосконалення.

Транснаціональний характер фінансових злочинів обумовлює необхідність застосування інститутів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Відповідно до положень кримінального процесуального законодавства України, таке співробітництво здійснюється шляхом виконання запитів про міжнародну правову допомогу, екстрадиції, передачі кримінального провадження, а також спільних слідчих дій [1].

Однією з ключових проблем є оперативність отримання доказів із-за кордону. Процедури міжнародної правової допомоги часто є тривалими, що ускладнює забезпечення ефективності досудового розслідування. У випадках, пов’язаних із фінансовими операціями, затримка у доступі до інформації може призвести до втрати доказів або їх модифікації.

Особливе значення у таких провадженнях має використання процесуальних заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема:

– тимчасового доступу до речей і документів;

– накладення арешту на майно;

– вилучення електронних носіїв інформації;

– проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Застосування зазначених заходів потребує врахування специфіки фінансових операцій, які можуть здійснюватися через іноземні банківські установи або із використанням анонімних платіжних інструментів. У цьому контексті важливим є також використання механізмів фінансового моніторингу, що дозволяють виявляти підозрілі транзакції [2].

Окремою проблемою є допустимість доказів, отриманих у рамках міжнародного співробітництва. Відмінності у правових системах держав можуть впливати на процедури отримання доказів, що у подальшому може викликати сумнів у їх відповідності вимогам національного кримінального процесуального законодавства.

Крім того, актуальним є питання використання електронних доказів у кримінальному провадженні. Фінансові злочини дедалі частіше пов’язані з цифровими технологіями, що потребує належного процесуального врегулювання порядку їх збирання, збереження та дослідження.

Суттєвим напрямом удосконалення кримінально-процесуального механізму є розвиток інституту спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams), які забезпечують більш ефективну координацію дій правоохоронних органів різних держав [3]. Такі механізми дозволяють мінімізувати часові витрати на отримання доказів та підвищити результативність розслідувань.

Водночас необхідним є підвищення рівня професійної підготовки слідчих і прокурорів у сфері розслідування фінансових злочинів, а також впровадження сучасних аналітичних інструментів для обробки великих обсягів фінансової інформації.

Таким чином, кримінально-процесуальний аспект протидії транснаціональній злочинності у фінансовій сфері характеризується наявністю низки проблем, пов’язаних із міжнародним співробітництвом, доказуванням та використанням сучасних технологій. Їх вирішення потребує комплексного підходу, спрямованого на вдосконалення законодавства, підвищення ефективності правозастосовної практики та розширення міжнародної взаємодії.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності досудового розслідування, забезпеченню належного рівня доказування та зміцненню механізмів протидії транснаціональній злочинності у фінансовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000.

4. Financial Action Task Force (FATF). International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism. Paris, 2012 (зі змінами).

Сергій П'ЯНОВ,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Науковий керівник:
Тетяна СТАВЕРСЬКА,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА РЕГУЛЯТОРНІ ВИКЛИКИ

У сучасних умовах розвитку світової економіки питання формування та підтримання сучасного міжнародного правопорядку набуває важливого значення. Глобалізаційні процеси, інтенсивний розвиток фінансових ринків, стрімке поширення цифрових технологій значно змінюють характер економічних та правових відносин. Ці зміни впливають не лише на міждержавну взаємодію, але й на функціонування національних фінансових систем. В цьому контексті забезпечення стабільності та прозорості фондового ринку стає важливим елементом підтримання сучасного міжнародного правопорядку. Фондовий ринок відіграє важливу роль у формуванні фінансової архітектури держави. Саме через нього здійснюється акумуляція інвестиційних ресурсів, відбувається рух капіталу, забезпечується фінансування економічного розвитку. Але функціонування ринку капіталу дедалі більше залежить від технологічних чинників. Цифрові інструменти змінюють способи укладення угод, процедури розкриття інформації, механізми взаємодії між учасниками фондового ринку тощо.

Для України ці процеси мають особливу актуальність. Розвиток цифрової інфраструктури фінансового сектору, поява нових електронних сервісів та дистанційних форм корпоративної взаємодії поступово трансформують традиційні моделі функціонування фондового ринку. У зв'язку з цим важливого значення набуває удосконалення фінансово-правових механізмів державного регулювання фондового ринку. Законодавство у сфері ринків капіталу вже містить низку положень, які спрямовані на модернізацію інфраструктури фондового ринку та підвищення його прозорості [1].

Окрему роль у процесі трансформації відіграє розвиток корпоративного законодавства. Запровадження сучасних форм взаємодії між акціонерами, зокрема використання електронних засобів комунікації та дистанційних процедур прийняття рішень, створює передумови для більш ефективного функціонування акціонерних товариств [2]. Такі зміни відображають загальну тенденцію до цифровізації фінансових відносин.

У цих умовах цифрова трансформація фондового ринку постає не лише як технологічний процес, але й як важливий напрям розвитку фінансово-правових механізмів регулювання. Саме через це держава може забезпечити стабільність ринку капіталу, підвищити рівень довіри інвесторів, сприяти інтеграції України до сучасного міжнародного правопорядку.

Цифрові технології змінюють структуру фінансових ринків. Вони впливають на всі елементи інфраструктури: від біржової торгівлі до інформаційного розкриття даних. Те, що ще кілька десятиліть тому здійснювалося виключно в паперовій формі, сьогодні переходить у цифрове середовище. Одним із ключових напрямів таких змін є електронізація операцій з цінними паперами. Сучасні технологічні платформи дозволяють здійснювати операції дистанційно. Це суттєво скорочує час проведення транзакцій, а також знижує транзакційні витрати. У результаті цього підвищується доступність ринку для інвесторів.

Цифровізація змінює також й характер взаємодії між учасниками фондового ринку. Якщо раніше значна частина комунікації здійснювалася через фізичну присутність, то сьогодні переважають електронні канали обміну інформацією. Це стосується також й корпоративних процедур. Такі зміни створюють нові можливості для розвитку фондового ринку. Проте вони водночас формують нові ризики. Серед цих ризиків – кіберзагрози, технологічна залежність інфраструктури та необхідність постійного оновлення правового регулювання.

Цифрова трансформація фондового ринку неможлива без належного правового супроводу. Саме через фінансово-правові механізми держава формує правила функціонування ринку, визначає вимоги до учасників, встановлює стандарти прозорості тощо. У цьому контексті важливу роль відіграє законодавство про ринки капіталу. Воно визначає загальні принципи функціонування організованих торговельних майданчиків, встановлює вимоги до розкриття інформації, регулює діяльність професійних учасників фондового ринку [1]. Такі положення формують базову правову архітектуру фондового ринку.

Водночас розвиток цифрових технологій ставить перед законодавством нові завдання. Наприклад, виникає потреба у врегулюванні електронних форм взаємодії між емітентами та інвесторами. Це стосується як інформаційного розкриття, так й процедур корпоративного управління. Окреме значення має правове регулювання діяльності акціонерних товариств. Сучасне законодавство передбачає можливість використання електронних механізмів для проведення загальних зборів акціонерів, а також для реалізації їхніх корпоративних прав [2]. На нашу думку, це є важливим кроком у напрямі цифровізації корпоративного управління. Впровадження таких механізмів дозволяє розширити участь акціонерів у прийнятті рішень. Особливо це актуально для компаній з великою кількістю акціонерів. Дистанційні процедури роблять корпоративне управління більш доступним та гнучким. При цьому ці процеси потребують належного контролю з боку держави. Регулятор має забезпечити баланс між інноваційністю та стабільністю фінансової системи. Розвиток цифрового фондового ринку повинен супроводжуватися постійним удосконаленням фінансово-правових механізмів.

Попри очевидні переваги цифровізації, вона створює низку складних регуляторних викликів. Передусім це необхідність забезпечення надійності фінансової інфраструктури. Електронні системи повинні працювати стабільно та бути захищеними від зовнішніх втручань. Іншим важливим питанням є забезпечення прозорості фондового ринку. Цифрові технології значно розширюють обсяги інформації, що циркулює між учасниками ринку. При цьому зростає ризик маніпулювання даними та (або) використання інсайдерської інформації. Складним залишається й питання правового статусу нових фінансових інструментів. Технологічні інновації часто випереджають законодавство. У результаті виникає ситуація, при якій певні практики вже використовуються на фондовому ринку, але при цьому їхнє правове регулювання ще не є достатньо визначеним. Ще одним викликом, на нашу думку, є адаптація регуляторних органів до нових умов. Для ефективного нагляду за цифровим ринком необхідні сучасні технологічні інструменти та нові підходи для аналізу фінансових операцій.

Висновки. Цифрова трансформація фондового ринку України – це важливий елемент модернізації фінансової системи в умовах розвитку інформаційних технологій. Такі процеси впливають на механізми функціонування ринку капіталу та поступово змінюють форми взаємодії між його учасниками. У цих умовах особливого значення набуває удосконалення фінансово-правових та адміністративно-процесуальних механізмів регулювання,

які мають забезпечувати прозорість фінансових операцій, а також захист прав інвесторів. Їх розвиток сприятиме зміцненню стабільності фондового ринку та утвердженню України у системі сучасного міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 19.06.2020 № 738-IX.

2. Про акціонерні товариства : Закон України від 27 лип. 2022 р. № 2465-IX.

Яна ПАВКО,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу міжнародного права та права Європейського Союзу,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

АВТОРИТАРНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ ЯК СУЧАСНИЙ ВИКЛИК МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ

В умовах збройної агресії рф проти України дослідження особливостей формування держав з авторитарним політичним режимом набуває ще більшої актуальності. На сьогодні можна впевнено стверджувати, що існування таких країн становить загрозу для функціонування сучасного міжнародного правопорядку. Зауважимо, що ключову роль у світовому правопорядку з моменту його виникнення відіграє міжнародне право, яке є фундаментом для підтримання міжнародного миру та безпеки, розвитку співробітництва між державами та врегулювання конфліктів між ними [1, с. 82]. Беручи до уваги реалії сьогодення, він зазнає значних трансформацій, пов'язаних з порушенням норм та основних принципів міжнародного права, що є ознакою авторитаризму.

Необхідно зазначити, що авторитаризм є політичним режимом, встановленим або нав'язаним такою формою влади, яка занижує або виключає роль представницьких інститутів влади, протилежним демократії явищем. До його рис слід віднести такі, як: зосередження влади в руках однієї особи або групи осіб; скасування або значне обмеження політичних прав і свобод; невизнання народу головним джерелом влади; обмеження діяльності політичних партій; жорстка регламентація дій державних інститутів; застосування політичних репресій; нехтування демократичним принципом розподілу влади; зведення до мінімуму можливостей опозиції [2, с. 30].

З точки зору І. Поліщук, авторитаризм доцільно розглядати як інструмент здійснення державної влади, що характеризується формальним проголошенням політичних прав і свобод громадян, наявністю багатьох обмежень демократичних норм та інститутів, реалізацією влади без врахування громадської думки більшості [3, с. 121].

На думку О. Скрипнюка, авторитарний політичний режим в цілому не сприймається більшістю держав світу, оскільки він супроводжується нестабільним, нетранспарентним та непрогнозованим розвитком соціально-

економічних і суспільно-політичних процесів. Крім того, країни з таким режимом намагаються позиціонувати себе як держави, що пропагують демократичні цінності. Наприклад, це росія та білорусь. Будучи авторитарними державами із потужним карально-репресивним апаратом та системою пропаганди, яка замінила державну ідеологію, вони себе позиціонують саме так [4, с. 22].

Авторитарні держави утворюються під час гострих політичних криз, коли суспільство прагне змін у зв'язку із неефективністю демократичних інститутів. Вони швидко виникають і так же швидко можуть зникнути. У сучасному світі, де глобальна свобода перебуває під великим питанням вже більше двадцяти років, авторитарні політичні режими вміло адаптуються, використовуючи технології для моніторингу та пропаганди, а економічні важелі для утримання еліт. До речі, за даними «Freedom House» авторитарні режими охоплюють близько 36 % країн світу, в яких живуть понад 2,5 мільярда людей [5].

Авторитаризм є близьким до такого поняття як тоталітаризм. У свою чергу, В. Сухонос виокремлює п'ять ознак авторитарного політичного режиму, які відрізняють його від тоталітарного режиму. До них належать наступні: відсутність політичного контролю за всіма сферами життя суспільства; гнучкість, яка виявляється у здатності до трансформації та модернізації; відсутність єдиної ідеологічної бази, надідеї або її «розмитість»; користування підтримкою традиційних сил порядку – армії, бюрократії, церкви; загроза авторитарного терору лише для супротивників авторитарного режиму [6, с. 34].

З кожним роком, на жаль, масштаби авторитаризму у світі зростають. Держави, які пропагують насправді антидемократичні цінності, об'єднуються та продовжують здійснювати руйнівний вплив на сучасний міжнародний правопорядок. Ефективність міжнародного права як основного регулятора міжнародних відносин ставиться під сумнів, особливо це підтверджує повномасштабне вторгнення рф на територію України.

Як зазначає В. Саутьонков, авторитаризм протистоїть демократії як домінуючій глобальній моделі управління державою. Співпраця авторитарних країн не тільки сприяє знищенню демократичного міжнародного порядку, але й загрожує підтриманню миру та стабільності у світі настільки, що навіть з'явилася ймовірність застосування ядерної зброї, забороненої міжнародним правом [7, с. 119]. Ядерний шантаж стає звичайним явищем, яке не викликає здивування. РФ як держава-агресор використовує ядерне

залякування для ведення конвенційної війни в Україні, хоча насправді це є виявом мілітарної слабкості. Це засвідчує, що вона не здатна досягти вирішальної переваги над противником традиційними воєнними засобами [8].

Авторитарні лідери, маючи підтримку один одного, кожного разу є більш цинічними щодо ігнорування норм і принципів міжнародного права. Порушуючи основні права людини та вчиняючи міжнародні злочини, вони створюють ілюзію існування демократичного політичного режиму, повністю «деформуючи» його розуміння. Науковець вважає, що авторитарні держави вдаються до різних форм міжнародного співробітництва з метою досягнення свої деструктивних цілей, не дивлячись на те, що у всіх в наявності є різні ресурси. З його точки зору, модель міжнародної співпраці включає авторитарних а́кторів трьох рівнів. По-перше, це держави-центри глобального авторитарного тяжіння. По-друге, це держави-центри регіонального авторитарного тяжіння. По-третє, це периферійні держави, які перебувають під впливом держав глобального або/та регіонального типів авторитарного тяжіння [7, с. 122].

Таким чином, в сучасних умовах функціонування міжнародного правопорядку серйозним викликом для нього є існування авторитарних політичних режимів, в основу яких покладено принципи, норми та цінності, що не визнаються демократичним світом. З метою підтримання міжнародного миру та безпеки країни мають об’єднувати зусилля для протидії авторитаризму як політико-правовому феномену, реалізація якого призводить до порушень міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карвацька С. Б. Міжнародний правопорядок: сучасні виклики та умови ефективної правової регламентації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. № 88, ч. 4. С. 79–83. URL : https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/13-3.pdf (дата звернення: 28.03.2026).

2. Мадіссон В. В., Горбатенко В. П. Авторитаризм. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (від. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1 : А–Г. С. 30.

3. Поліщук І. О. Авторитаризм як геополітичний феномен. *Політичне життя.* 2025. № 1. С. 120–124. URL : https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/17101 (дата звернення: 29.03.2026).

4. Скрипнюк О. О. Сучасний авторитарний режим: характерні риси та прояви. *ScienceRise: Juridical Science.* 2020. № 2 (12). С. 18–23.

5. Авторитарний режим – це концентрація влади без справжньої демократії. 2026. 27 березня. URL : https://www.eurofest.org.ua/avtorytarnyj-rezhym-cze-konczentracziya-vlady-bez-spravzhnoyi-demokratiyi/ (дата звернення: 29.03.2026).

6. Сухонос В. В. Сутність та функції авторитарного державного режиму в умовах переходу до демократії (теоретико-методологічний аналіз) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Київ, 2000. 185 с.

7. Саутьонков В. М. Міжнародний вимір авторитаризму: модель та форми співпраці недемократичних держав. *Politicus.* 2022. № 4. С. 119–124. URL : https://politicus.od.ua/4_2022/18.pdf (дата звернення: 30.03.2026).

8. Симетричні та асиметричні ядерні погрози як фактор російсько-української війни. 2025. 14 лютого. URL : https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/symetrychni-ta-asymetrychni-yaderni-pohrozy-yak-faktor-rosiysko (дата звернення: 30.03.2026).

Яна ПАВКО,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу міжнародного права та права Європейського Союзу,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна;
Святослав СВЯТЮК,
аспірант відділу міжнародного права та права Європейського Союзу,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України,
м. Київ, Україна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДИПЛОМУВАННЯ МОРЯКІВ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

7 лютого 1978 року було прийнято Конвенцію про підготовку і дипломування моряків та несення вахти, яка є важливим міжнародно-правовим актом у сфері міжнародного морського права. Вона, зокрема, встановлює основні вимоги до моряків, що працюють на морських суднах, які мають право плавання під прапором держави-учасниці міжнародного договору [1]. Один раз на п’ять років Міжнародна морська організація (ІМО) оцінює стан виконання Україною вищевказаної конвенції 1978 року з поправками. У цьому зв’язку доцільно нагадати, що ІМО є міжнародною міжурядовою організацією, спеціалізованою установою ООН, створеною з метою організації співробітництва держав у сфері міжнародного торговельного мореплавства, забезпечення безпеки на морі і запобігання забрудненню морського середовища з суден [2, с. 62–63]. Вона забезпечує розробку проєктів конвенцій, угод або інших відповідних документів, рекомендує їх урядам і міжурядовим організаціям, а також скликає необхідні наради [3].

До її складу входять Асамблея, Рада, Секретаріат, а також комітети з підкомітетами. Як зазначає О. Шемякін, особливе значення має Комітет з безпеки на морі ІМО, який розглядає будь-які питання, що входять до компетенції організації і стосуються навігаційних засобів, конструкції, устаткування та постачання суден, укомплектування суден екіпажами з точки зору безпеки, правил запобігання зіткненню суден, поводження з небезпечними вантажами, регламентації безпеки на морі, гідрографічної інформації, суднових журналів і штурманської документації, розслідування аварій на морі, пошуку і рятування майна і людей на морі [2, с. 63].

Зокрема, у лютому 2025 року Комітет з безпеки на морі ІМО розглянув Звіт України про стандарти якості, які застосовуються при підготовці моряків, оцінюванні їх компетентності, дипломуванні, оформленні медичних свідоцтв, а також підтвердженні та продовженні строку дії їхніх документів [4]. За його результатами було визнано, що наша держава повністю дотримується взятих міжнародних зобов'язань згідно з Конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 р. Комітет з безпеки на морі схвалив його без жодних зауважень.

У 2023 році розпочалася реформа системи дипломування моряків у зв'язку із набранням чинності постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання присвоєння звань особам командного складу морських суден» від 30 грудня 2022 р. № 1499, якою було затверджено Положення про звання осіб командного складу морських суден та порядок їх присвоєння [5]. Основною її метою є приведення процедури дипломування моряків до міжнародних стандартів та подолання корупції у цій сфері. Зауважимо, що цей нормативно-правовий акт визначає чіткий та прозорий механізм отримання моряками кваліфікаційних документів. Українською владою було ліквідовано Інспекцію з питань підготовки та дипломування моряків. На сьогодні варто виділити 4 способи подачі заяви на присвоєння звання та підтвердження кваліфікації моряків: особисто; через представника; поштою або через портал «Дія» [6]. Заяви моряків розглядає Державна кваліфікаційна комісія моряків, яка є постійно діючою кваліфікаційною комісією для забезпечення здійснення Адміністрацією судноплавства повноважень та виконання функцій у сфері підготовки та дипломування моряків [7]. За її рішенням Адміністрація судноплавства видає кваліфікаційні документи відповідно до вимог національного законодавства України.

Важливою складовою вищевказаної реформи стала цифровізація процесів дипломування моряків, що є особливо актуальним в умовах збройної агресії рф проти України. Тепер через портал «Дія» можна подати заяву на присвоєння або підтвердження звання або кваліфікації, записатися на проходження міжнародно визнаного іспиту CES 6.0 для підтвердження кваліфікації та отримання необхідний сертифікат, а також подати скаргу у разі відмови в отриманні кваліфікаційного документа [8].

Таким чином, попри усі виклики, спричинені збройною агресією рф, у нашій державі продовжується робота над удосконаленням системи підготовки та дипломування моряків відповідно до міжнародних стандартів. Відповідність осіб кваліфікаційним вимогам, які висуваються до моряків, має сприяти забезпеченню належного рівня безпеки судноплавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти від 07.07.1978. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_053#Text (дата звернення: 01.04.2026).

2. Шемякін О. М. Міжнародна морська організація. Енциклопедія міжнародного права : у 3 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін. ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Академперіодика, 2019. Т. 3 : М–Я. С. 62–64.

3. Конвенція про Міжнародну морську організацію 1948 року в редакції від 01.01.1982. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_219#Text (дата звернення: 02.04.2026).

4. Українські стандарти підготовки моряків отримали міжнародне визнання: затверджено підсумковий документ IMO. 2025. 11 лютого. URL : https://marad.gov.ua/ua/news/ukrayinski-standarti-pidgotovki-moryakiv-otrimali-mizhnarodne-viznannya-zatverdzheno-pidsumkovij-dokument-imo (дата звернення: 01.04.2026).

5. Деякі питання присвоєння звань особам командного складу морських суден : постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 № 1499. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.04.2026).

6. Результати реформи дипломування моряків, зокрема 100 тис. виданих кваліфікаційних документів. 2024. 28 серпня. URL : https://marad.gov.ua/ua/news/rezultati-reformi-diplomuvannya-moryakiv-zokrema-100-tis-vidanih-kvalifikacijnih-dokumentiv (дата звернення: 02.04.2026).

7. Про затвердження Порядку виконання функцій Державною кваліфікаційною комісією моряків : наказ Державної служби морського і внутрішнього водного транспорту та судноплавства України від 30.01.2023 № 20. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0020919-23#Text (дата звернення: 02.04.2026).

8. Цифровій реформі дипломування моряків – рік: які результати. 2024. 23 серпня. URL : https://biz.liga.net/ua/ekonomika/all/novosti/tsyfrovii-reformi-dyplomuvannia-moriakiv-rik-iaki-rezultaty (дата звернення: 02.04.2026).

Ольга ПАВЛЮХ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ: ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що стійкість фінансової системи держави безпосередньо залежить від ефективності податкової політики та спроможності правоохоронних органів протидіяти ухиленню від сплати податків. Ця проблема набула стратегічного значення, а наповнення бюджету є питанням виживання держави в умовах правового режиму воєнного стану та подальшого відновлення України.

Сучасні податкові злочини остаточно втратили суто локальний характер, інтегрувавшись у транснаціональні схеми з використанням цифрових активів, «агресивного» податкового планування та маніпуляцій із трансфертним ціноутворенням. Гармонізація українського законодавства із директивами Європейського Союзу та посилення дотримання норм міжнародного права вимагають переосмислення теоретичних засад та практичних інструментів протидії цим явищам.

Теоретичне підґрунтя протидії фінансовим та податковим злочинам заклали такі вчені, як В. Білоус, О. Дудоров, Н. Кузнецова, О. Користін, В. Попович, Н. Сибіга, Ю. Трубін. Окремі аспекти діяльності Бюро економічної безпеки (БЕБ) та міжнародної співпраці у сфері оподаткування досліджували С. Чернявський та В. Пясковський. Попри значний доробок, стрімка цифровізація економіки у період 2023–2026 рр. сформувала нові виклики, які ще не отримали комплексного висвітлення у вітчизняній науковій доктрині [9].

Тому, на даний час, для подолання проблем у сфері оподаткування необхідно зосередити увагу наукових досліджень на міжгалузевому аналізі, а саме продовжувати досліджувати питання поєднання податкового комплаєнсу, кримінально-процесуальних інструментів та методів фінансової розвідки. Особливої уваги потребує процес доказування у справах про ухилення від сплати податків із використанням криптовалют та алгоритмів ШІ для виявлення ризикових операцій.

Щодо визначення поняття та юридичної природи кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, то, перш за все, у статті 212 КК України визначено, що це суспільно небезпечні винні діяння, що посягають на встановлений порядок формування державних доходів, вчинені шляхом умисного невиконання обов'язку щодо сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). У контексті транснаціональної злочинності вони часто виступають предикатними злочинами для подальшої легалізації доходів. Наприклад, стаття 209 КК України передбачає відповідальність за легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом – це фінансова операція, використання або приховування коштів / майна, набутих незаконно (кримінально караним діянням), з метою надання їм правомірного вигляду, за яке передбачено покарання від 3 до 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна [2].

Основними ознаками кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері оподаткування у транснаціональному вимірі, можна визначити: інтелектуалізацію таких правопорушень і перехід від примітивного приховування доходів до складних юридичних конструкцій; латентність, яка дозволяє податковим кримінальним правопорушенням часто маскуватися під правомірну господарську діяльність; цифровізація і активне використання віртуальних активів для нівелювання податкового контролю; міждержавний характер, який допускає використання податкових гаваней та транскордонних фінансових потоків для розмивання бази оподаткування [4].

Якщо у характеристиці кримінальних правопорушень у сфері оподаткування звернути увагу на міжнародний досвід та застосувати порівняльний аналіз вітчизняної практики боротьби з ухиленням від сплати податків з досвідом країн ЄС (наприклад, Польщі та Литви), то можна з упевненістю сказати, що міжнародний досвід свідчить про необхідність переходу від каральної моделі до ризик-орієнтованого підходу. Впровадження автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки (CRS) та звітів у розрізі країн (CbC) у 2024–2025 роках в Україні стало потужним кроком, проте правоохоронна система ще адаптується до роботи з цими масивами даних [6].

Поряд із позитивними змінами у сфері оподаткування існує і ряд проблем практичної протидії, а саме: процесуальні труднощі пов'язані із складністю проведення експертиз у справах про трансфертне ціноутворення [10]; інституційні виклики у вигляді трансформації органів влади (як, наприклад, триваюче становлення Бюро економічної безпеки України як єдиного аналітичного центру протидії фінансовим загрозам) [3; 5]; проблеми

доказування питання допустимості даних, отриманих від іноземних податкових органів без процедури MLA в окремих випадках [11] та інші.

Таким чином, аналізуючи кримінально-правовий та кримінально-процесуальний аспект характеристики протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування, необхідно наголосити, що у 2026 році пріоритетом є впровадження «цифрового форензіку» (комп'ютерної (цифрової) криміналістики як процесу наукового дослідження та аналізу цифрових пристроїв (комп'ютерів, смартфонів, серверів) для виявлення, збереження та документації доказів кіберзлочинів), а також виявлення зв'язків між фіктивними суб'єктами господарювання через аналіз метаданих та банківських транзакцій, що дозволяє ефективно руйнувати «конвертаційні центри» нового покоління (злочинна схема, що спеціалізується на незаконному переведенні безготівкових коштів у готівку (та навпаки) з метою ухилення від сплати податків, відмивання грошей та формування фіктивних витрат для бізнесу).

Отже, ефективна протидії кримінальним правопорушенням у сфері оподаткування в Україні можлива лише за умови створення єдиного цифрового простору між Державною податковою службою, Державним фінансовим моніторингом та Бюро економічної безпеки, теоретична модель якого могла б базуватися на концепції фінансової прозорості та невідворотності покарання за транснаціональні махінації. Одночасно необхідне подальше вдосконалення ст. 212 КК України в частині імплементації норм щодо відповідальності за шахрайство з податками на рівні Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 01 берез. 2026 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20250615#Text

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 01 січ. 2026 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX : станом на 10 лют. 2026 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text

4. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова протидія ухиленню від сплати податків: європейські стандарти та українські реалії : монографія. Київ : Ваіте, 2022. 312 с.

5. Користін О. Є. Фінансові розслідування у сфері оподаткування: стратегія та тактика БЕБ. *Економічна безпека та право*. 2024. № 2. С. 14–25.

6. Звіт про результати впровадження стандарту CRS в Україні за 2024–2025 роки / Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua

7. Чернявський С. С. Теоретико-прикладні засади розслідування фінансових злочинів у цифровій економіці. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 1. С. 102–110.

8. Сибіга Н. П. Кримінологічні засади запобігання податковій злочинності в умовах повоєнного відновлення. *Юридичний вісник*. 2025. Т. 12, № 3. С. 45–56.

9. Пясковський В. В. Криміналістичне забезпечення розслідування ухилення від сплати податків: нові виклики 2026 року. *Право та державне управління*. 2026. № 1. С. 77–84.

10. Методичні рекомендації щодо виявлення ризиків трансфертного ціноутворення при розслідуванні податкових правопорушень / Бюро економічної безпеки України. Київ, 2025. 94 с.

11. Вацеба В. Г. Міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях про податкові злочини: практичний аспект. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2024. № 4 (58). С. 115–123.

Юрій ПЕРЕГОН,
аспірант
Науковий керівник:
Максим МАКСІМЕНЦЕВ,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ У СФЕРІ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТИ: ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТИ

Актуальність обраної для дослідження теми обумовлюється тим, що трансформація глобальної фінансової системи та стрімке впровадження технології блокчейн зумовили появу нових форм фінансових правопорушень.

Кримінальні правопорушення у сфері обігу криптовалюти, що вчиняються шляхом шахрайства, стають дедалі витонченішими, набуваючи ознак транснаціональності [1]. Відсутність єдиного міжнародного правового стандарту регулювання віртуальних активів та анонімність транзакцій створюють сприятливе середовище для виведення капіталу, легалізації доходів та обману інвесторів. Для України, яка активно імплементує норми ЄС (зокрема, Регламент MiCA), питання законодавчого забезпечення протидії криптошахрайству є пріоритетним як для захисту прав громадян, так і для зміцнення міжнародного правопорядку.

Проблематику кримінально-правової кваліфікації злочинів у кіберпросторі та фінансовій сфері досліджував П. Дячук, який акцентував увагу на правовій характеристиці криптовалютних злочинів [1]. О. Котляренко аналізував особливості кваліфікації фінансових шахрайств із використанням цифрових активів [4]. М. Мочернюк досліджував транснаціональні схеми обігу криптовалют та їх кримінально-правові наслідки [2]. С. Савченко вивчав кримінологічні аспекти кіберзлочинів та професіоналізацію злочинності у цифровій сфері [7]. В. Бутузов розглядав використання електронних доказів у кримінальних провадженнях, пов’язаних із віртуальними активами [3].

Основним напрямком досліджень у сфері законодавчого забезпечення протидії шахрайству у сфері обігу криптовалюти має стати розробка

алгоритмів міжгалузевої взаємодії – від цивільно-правового регулювання статусу токенів до кримінально-процесуального порядку арешту віртуальних активів на децентралізованих біржах (DEX).

Актуальним є також вивчення можливостей використання штучного інтелекту для моніторингу підозрілих транзакцій у режимі реального часу [2].

Кримінальні правопорушення у сфері обігу криптовалюти, які належать до різновиду фінансового шахрайства (ст. 190, 190-1 КК України), полягають у незаконному заволодінні чужим майном або набутті права на майно шляхом обману чи зловживання довірою з використанням цифрових активів, блокчейн-технологій або доступу до криптогаманців. До ключових ознак цих злочинів належить віртуалізація предмета посягання, коли цінність мають цифрові дані чи токени, технологічна складність із застосуванням смарт-контрактів, «міксерів» та фішингових платформ для приховування транзакцій, а також екстериторіальність: злочинець, сервер і жертва можуть перебувати у різних країнах, що ускладнює розслідування. Додатково, швидке переміщення активів, створення нових адрес гаманців та використання децентралізованих бірж роблять такі злочини більш витонченими і потребують застосування сучасних методів електронних доказів та міжнародної співпраці правоохоронців [7].

Найпоширенішими схемами криптошахрайства у 2024–2026 рр. стали «Rug Pull», інвестиційні піраміди на базі DeFi-протоколів та шахрайство із використанням «дипфейків» для підробки особистості власників криптобірж. На відміну від традиційного банківського шахрайства, де існує централізований суб’єкт, здатний заблокувати транзакцію, у криптошахрайстві відсутній «єдиний центр скасування», що потребує принципово інших методів криміналістичного реагування, зокрема взаємодії з провайдерами віртуальних активів (VASP).

Ефективна протидія транснаціональному криптошахрайству неможлива без застосування електронних доказів – метаданих, лог-файлів, адрес гаманців. Кримінологічний аналіз свідчить про «омолодження» злочинності у цій сфері та її професіоналізацію через сервіси Cybercrime-as-a-Service (CaaS).

Отже, удосконалення законодавчого забезпечення у сфері криптовалютного регулювання має відбуватися комплексно: перш за все, необхідно чітко визначити криптовалюту як об’єкт кримінально-правової охорони, що дозволить однозначно кваліфікувати злочини з її використанням; по-друге, слід спростити процедуру міжнародних запитів для розкриття

інформації про власників криптогаманців, що значно підвищить ефективність транснаціональних розслідувань; по-третє, доцільним є запровадження спеціалізацій слідчих та прокурорів у сфері криптоактивів, що забезпечить високий професійний рівень розслідування та правового реагування. Лише комплексний міжгалузевий підхід, який поєднує фінансове, адміністративне та кримінальне право, здатен гарантувати стабільність і безпеку сучасного правопорядку у цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дячук П., Котляренко О., Савченко С. Криптовалюти як об’єкт кримінально-правової охорони. *Юридична наука*. 2023. № 3. С. 45–52.
2. Мочернюк М. Транснаціональні фінансові злочини у цифрову епоху. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 1. С. 78–85.
3. Бутузов В. Електронні докази у кримінальному провадженні: теорія і практика. *Право України*. 2025. № 2. С. 101–110.
4. Котляренко О. Кримінально-правова кваліфікація фінансових злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 56–63.
5. Бачілла К., Гріффін Е. Blockchain and Criminal Law: теорія і практика. *International Journal of Law and Information Technology*. 2022. Vol. 30, № 2. P. 120–135.
6. Єфимов О. Штучний інтелект у розслідуванні кіберзлочинів. *Інформація і право*. 2025. № 1. С. 89–96.
7. Савченко С. Кіберзлочини у сфері криптовалют: проблеми та перспективи. *Юридичний вісник*. 2024. № 2. С. 34–41.

Андрій ПЕТРОВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права та процесу,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасний міжнародний правопорядок і пов’язані з ним міжгалузеві правові процеси впливають на національні судові системи насамперед через вимоги до ефективності правового захисту, розумних строків розгляду справ і доступності правосуддя. У цьому контексті спрощене позовне провадження в цивільному процесі України варто розглядати не лише як внутрішній інструмент оптимізації судового навантаження, а як елемент загальної тенденції до модернізації правосуддя відповідно до європейських стандартів ефективного засобу юридичного захисту та належного судового розгляду [1]. Воєнний стан, цифровізація суспільних відносин і зростання кількості масових однотипних спорів (споживчих, трудових, компенсаційних, договірних) додатково підсилюють практичну цінність процедур, які здатні забезпечити швидке відновлення порушених прав без втрати якості судового контролю.

Адміністративно-процесуальний і фінансово-правовий вимір спрощеного провадження проявляється в тому, що процесуальна економія має прямі бюджетні наслідки: скорочення строків і процесуальних витрат зменшує навантаження на судову систему як інституцію публічного сектору, а для учасників спору – мінімізує витрати на представництво, докази, експертизи та інші процесуальні дії. Це особливо відчутно в категоріях справ, де предметом спору є невеликі суми або стандартизовані правовідносини, а затягування розгляду породжує непропорційні витрати та знижує реальну доступність судового захисту. Водночас процесуальна економія, що лежить в основі спрощеного позовного провадження, не повинна призводити до нівелювання конституційних гарантій права на справедливий суд. Спрощення процесу має залишатися збалансованим, а суд – наділеним повноваженням перейти до загального позовного провадження, якщо складність

спору, предмет доказування чи необхідність повного з'ясування обставин справи унеможливлюють її належний розгляд у спрощеному порядку.

У сфері приватно-правових відносин в умовах європейської інтеграції спрощене позовне провадження набуває додаткового значення як інструмент підвищення передбачуваності цивільного обороту. Договірні, споживчі та цифрові правовідносини, а також приватно-правові спори з транскордонним елементом зумовлюють виникнення значної кількості справ, у яких оперативність судового реагування має визначальне значення для стабільності економічних зв'язків. Саме в таких категоріях справ зростає роль письмових та електронних доказів, що закономірно узгоджується з природою спрощеного позовного провадження як переважно письмової, менш формалізованої та більш адаптованої до цифрового середовища форми судового розгляду. Разом з тим цифровізація породжує нові виклики: питання автентичності електронних доказів, ідентифікації сторін, належної фіксації метаданих, допустимості скріншотів і цифрових документів. Отже, ефективність спрощеного провадження дедалі більше залежить від здатності суду та учасників процесу забезпечити належну доказову базу без «розгортання» повного змагального процесу, притаманного загальному позовному провадженню.

В умовах глобальних викликів окремої уваги набувають і ризики транснаціональної злочинності у фінансовій сфері, які опосередковано відображаються у цивільних спорах. Нерідко об'єктом позовів стають наслідки шахрайських схем, несанкціонованих списань, зловживань у сфері електронних платежів, використання підконтрольних суб'єктів для виведення коштів або приховування активів. У таких ситуаціях спрощене позовне провадження може виконувати функцію швидкого відновлення порушених прав (наприклад, стягнення суми, повернення безпідставно списаних коштів, захист прав споживача фінансових послуг), однак його застосування потребує коректного визначення «процесуальної придатності» конкретного спору. Якщо встановлення обставин справи вимагає складного фінансового аналізу, великого обсягу доказів, експертних досліджень або з'ясування транскордонних ланцюгів, надмірне прагнення до спрощення може знизити якість судового рішення і створити ризик порушення права на справедливий суд. Тому важливим гарантійним механізмом є можливість суду змінити порядок розгляду справи, забезпечивши баланс між швидкістю та повнотою з'ясування обставин.

Таким чином, спрощене позовне провадження в цивільному процесі України у контексті сучасного міжнародного правопорядку та європейської інтеграції доцільно оцінювати як інструмент, що підсилює доступність правосуддя, процесуальну економію і стабільність приватноправових відносин, водночас потребуючи чітких критеріїв застосування з урахуванням складності доказування, цифрових ризиків та фінансової специфіки спорів. Перспективним є вироблення практичних рекомендацій щодо типології спорів, найбільш придатних для спрощеного розгляду в умовах зростання електронного документообігу та фінансових операцій, а також удосконалення підходів до оцінки й фіксації електронних доказів як передумови ефективності цієї процедури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новели цивільного процесуального законодавства: спрощені провадження : матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса 5 травня 2025 р. / за заг. ред. доктора юрид. наук, професора Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Юрид. літ., 2025. 108 с.

Олександр ПІДДУБНИЙ,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС СТЕЙБЛКОЇНІВ ЯК РІЗНОВИДУ КРИПТОАКТИВІВ

Стейблкоїн – це різновид криптоактиву, вартість якого має залишатися відносно стабільною, зазвичай завдяки прив'язці до фіатної валюти, зокрема долара США. Його поява зумовлена високою волатильністю більшості криптовалют, що істотно обмежує їх використання для розрахунків, короткострокового збереження вартості та біржової торгівлі. Використання стейблкоїнів у криптоекономіці дало змогу поєднати технологічні переваги криптоактивів із відносною стабільністю фіатних грошей та частково зменшити залежність учасників ринку від традиційної банківської інфраструктури [1].

Водночас стейблкоїни принципово відрізняються від державних валют тим, що їх, як правило, емітують приватні компанії, а не центральні банки, що одразу ставить питання про надійність резервів, право на викуп, сегрегацію активів і межі державного нагляду. Одним із перших і найвідоміших проєктів став Tether (USDT), започаткований у 2014 році, який фактично задав модель для подальшого розвитку ринку стейблкоїнів [2].

У літературі зазвичай виокремлюють фіатно-забезпечені, криптозабезпечені та алгоритмічні стейблкоїни, а також окремо можуть виділяти товарно-забезпечені моделі. Фіатно-забезпечені стейблкоїни спираються на резерви у звичайній валюті або високоліквідних фінансових інструментах, криптозабезпечені використовують як заставу інші криптоактиви, зазвичай із надлишковим забезпеченням, товарно-забезпечені прив'язані до фізичних активів, найчастіше золота, а алгоритмічні намагаються втримати курс через автоматичне регулювання пропозиції та внутрішні механізми стабілізації без повного традиційного резервного забезпечення [3].

Показовою є загальна ринкова динаміка: якщо на початку квітня 2021 року обсяг пропозиції стейблкоїнів становив близько 64 млрд дол. США, то на початку квітня 2026 року він зріс приблизно до 316 млрд дол. США, що наочно демонструє масштаб попиту та швидкість розширення цього сегмента цифрових фінансів. Найбільшу частку ринку за ринковою капіталізацією

контролювали два фіатно-забезпечені стейблкоїни – USDT і USDC, на які сукупно припадало 82,6 % сегмента, що свідчить про високий рівень концентрації навколо кількох приватних емітентів [4].

Окремої уваги потребують ризикові моделі стейблкоїнів, насамперед криптозабезпечені та алгоритмічні, оскільки їх стійкість залежить від волатильності базових активів, ринкової довіри та стабільності внутрішнього механізму підтримання курсу. Показовим прикладом став крах алгоритмічного стейблкоїна TerraUSD (UST), який перевищив позначку 18 млрд дол. США за ринковою капіталізацією, але після втрати прив'язки у травні 2022 року зазнав стрімкого колапсу, продемонструвавши системні ризики формальної «стабільності» без належного забезпечення й нагляду [5].

Показовим у цьому контексті є підхід Європейського Союзу, закріплений у Регламенті (ЄС) 2023/1114 про ринки криптоактивів (MiCA). MiCA розмежовує asset-referenced tokens (ART) і e-money tokens (EMT). EMT – це криптоактиви, стабільність вартості яких забезпечується прив'язкою до однієї офіційної валюти, тоді як ART – це криптоактиви, прив'язані до іншого активу, права вимоги або їх комбінації, зокрема до кошика активів. Для емітентів EMT і ART встановлюються вимоги щодо ліквідності, управління резервами, стрес-тестування, планів викупу токенів і планів відновлення діяльності [6; 7].

У США спеціальний режим для платіжних стейблкоїнів було запроваджено у липні 2025 року після ухвалення GENIUS Act. Американський підхід зосереджений на 100-відсотковому резервуванні, допустимому складі резервних активів, сегрегації резервів, розкритті їх структури та дотриманні правил BSA/AML, тобто більшою мірою будується навколо платіжної функції стейблкоїна та захисту держателя [8; 9].

Для України цей досвід має практичне значення, оскільки вітчизняне законодавство перебуває на етапі формування загальної моделі регулювання ринку віртуальних активів, а спеціальний правовий режим стейблкоїнів досі не отримав належного нормативного закріплення [10; 11; 12]. З огляду на євроінтеграційний курс, доцільно прямо визначити стейблкоїни як різновид криптоактивів і встановити для них вимоги щодо резервування, сегрегації активів, підтвердження достатності резервів, права на викуп і AML/CFT-комплаєнсу.

Отже, стейблкоїни слід розглядати як особливий різновид криптоактивів, правовий статус яких визначається не лише технологічною формою існування, а й механізмом стабілізації вартості, структурою резервного

забезпечення, колом емітентів і рівнем ризиків для користувачів та фінансової системи загалом. Досвід Європейського Союзу та США свідчить, що ефективне регулювання цього сегмента має поєднувати чітку класифікацію моделей стейблкоїнів, вимоги до резервування, сегрегації активів, забезпечення права на викуп, прозорості інформації та належного наглядового контролю. Для України це означає необхідність формування спеціального правового режиму стейблкоїнів як різновиду криптоактивів з урахуванням європейських підходів, актуальних фінансових ризиків і завдань правової адаптації у межах євроінтеграційного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. What is a stablecoin? J.P. Morgan Asset Management.
2. Our Story / Tether.
3. What are the different types of stablecoins? / Elliptic.
4. Stablecoins / DefiLlama.
5. Anatomy of a Stablecoin’s failure: the Terra-Luna case / arXiv.
6. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets (MiCA) / EUR-Lex.
7. Asset-referenced and e-money tokens (MiCA) / European Banking Authority.
8. Fact Sheet: President Donald J. Trump Signs GENIUS Act into Law. The White House.
9. The GENIUS Act of 2025 Stablecoin Legislation Adopted in the US / Latham & Watkins.
10. Законопроєкт 10225-д: що несе третя візія ринку віртуальних активів / Центр демократії та верховенства права. 2025.
11. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX.
12. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні : проєкт Закону від 24.04.2025 № 10225-д.

Наталія ПОЛІШКО,
доктор філософії в галузі право, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права і психології,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

ПРИВАТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активними інтеграційними процесами, спрямованими на адаптацію національного законодавства до правових стандартів Європейського Союзу. У контексті європейської інтеграції особливого значення набуває трансформація приватних правовідносин, які становлять основу регулювання майнових та особистих немайнових відносин між суб'єктами права.

Приватні правовідносини визначаються як відносини, що ґрунтуються на принципах юридичної рівності сторін, автономії волі та майнової самостійності учасників. Вони виникають між фізичними та юридичними особами та регулюються нормами цивільного, сімейного, міжнародного приватного та інших галузей права. Відповідно до положень Закон України «Про міжнародне приватне право», приватноправові відносини можуть мати іноземний елемент, що зумовлює необхідність застосування норм різних правових систем та міжнародних договорів [4].

Європейська інтеграція України суттєво впливає на розвиток приватного права, оскільки передбачає гармонізацію національного законодавства із правом Європейського Союзу та міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Значний вплив на формування сучасної правової системи мають міжнародні правові акти, зокрема Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, практика ЄСПЛ, а також нормативні акти та правові принципи Європейського Союзу [5].

У науковій літературі підкреслюється, що інтеграційні процеси сприяють модернізації цивільного законодавства України та розвитку нових правових механізмів захисту прав учасників приватних правовідносин. Зокрема, сучасні дослідження відзначають посилення ролі принципів добросовісності, справедливості та розумності як фундаментальних засад

регулювання приватноправових відносин. Такі принципи є характерними для європейської правової традиції та широко застосовуються у практиці судів Європейського Союзу [2, с. 106].

Важливим аспектом європейської інтеграції є також гармонізація українського законодавства із законодавством Європейського Союзу. Цей процес передбачає поступове наближення правових норм України до стандартів ЄС, що відображається у реформуванні різних галузей права, зокрема цивільного та господарського. У сучасних дослідженнях наголошується, що співробітництво України з Європейським Союзом ґрунтується на комплексі міжнародних договорів і стратегічних документів, які визначають правові засади інтеграційних процесів [3, с. 671].

Суттєве значення для розвитку приватного права має також укладення нових міжнародних угод між Україною та Європейським Союзом у сфері правосуддя, наукового співробітництва та правового регулювання. Такі угоди сприяють поглибленню інтеграційних процесів і створюють передумови для імплементації європейських правових стандартів у національне законодавство [6].

Особливо актуальним є питання розвитку міжнародного приватного права в умовах глобалізації та активізації транскордонних правовідносин. У сучасній судовій практиці дедалі частіше виникають спори, пов’язані з так званим «іноземним елементом», що потребує застосування норм міжнародного приватного права та координації між різними правовими системами.

У цьому контексті важливим завданням держави є створення ефективного механізму правового регулювання приватних правовідносин, який забезпечував би належний рівень захисту прав і свобод людини, а також відповідав сучасним міжнародним стандартам. Серед ключових напрямів розвитку можна виділити: удосконалення цивільного законодавства відповідно до стандартів Європейського Союзу; гармонізацію національного права з міжнародними договорами та правовими принципами європейського права; розвиток механізмів судового захисту прав учасників приватних правовідносин; впровадження сучасних підходів до регулювання цифрових і транскордонних правовідносин [1, с. 43].

У сучасних умовах модернізація правової системи України є складовою ширших реформ, спрямованих на інтеграцію до європейського правового простору. Останні зміни у законодавстві свідчать про комплексне оновлення нормативно-правової бази, яке охоплює різні сфери правового регулювання – від цивільних та сімейних відносин до господарської діяльності та судочинства.

Таким чином, європейська інтеграція виступає одним із ключових факторів розвитку сучасного приватного права України. Гармонізація законодавства з правом Європейського Союзу та міжнародними стандартами сприяє підвищенню ефективності правового регулювання, зміцненню гарантій прав людини та формуванню сучасної правової системи. Подальший розвиток приватних правовідносин в Україні повинен ґрунтуватися на поєднанні національних правових традицій із європейськими правовими принципами, що дозволить забезпечити ефективний захист прав учасників цивільних правовідносин і сприятиме інтеграції України до європейського правового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власенко В. В. Правові засади співробітництва України з Європейським Союзом у процесі євроінтеграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 42–44. URL : http://lsej.org.ua/6_2024/10.pdf

2. Карлінська С. І. Особливості цивільного судочинства у справах із іноземним елементом. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 2. С. 106–109. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/23

3. Федько Ю. І. Правові засади інтеграції України до Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024 № 10. С. 670–672. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-10/160

4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text

5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Рим, 1950.

6. Угода між Україною та Європейським Союзом про участь України в Програмі ЄС у сфері юстиції (Угоду ратифіковано Україною 09.05.2024). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-24#Text

Віктор ПОНОМАРЕНКО,
викладач кафедри адміністративного права та процесу,
ННІПСМ «Донецький державний університет внутрішніх справ»,
м. Кропивницький, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний розвиток міжнародних відносин супроводжується поглибленням кризових явищ глобального характеру, серед яких особливої ваги набувають збройні конфлікти, міжнародний тероризм, масові міграційні процеси, кіберзагрози та економічна нестабільність. У таких умовах питання ефективного забезпечення прав людини виходить за межі суто внутрішньодержавної проблематики та набуває комплексного, міждисциплінарного характеру. Особливу роль у цьому процесі відіграє адміністративне право, яке забезпечує безпосередню взаємодію особи з публічною адміністрацією та визначає інструменти реалізації і захисту її прав.

Адміністративно-правові гарантії захисту прав людини доцільно розглядати як сукупність закріплених у законодавстві засобів, форм і способів діяльності органів публічної влади, спрямованих на створення належних умов для реалізації прав і свобод людини, їх охорону та відновлення у разі порушення. Вони охоплюють нормативно-правові приписи, інституційні механізми, контрольні процедури, а також юридичну відповідальність суб’єктів владних повноважень. У сучасних умовах ці гарантії мають динамічний характер, трансформуючись під впливом міжнародних стандартів та новітніх викликів.

Однією з ключових особливостей забезпечення прав людини в умовах міжнародних викликів є необхідність поєднання національного адміністративного регулювання з міжнародно-правовими зобов’язаннями держави. Це вимагає не лише формального закріплення відповідних норм, а й їх реального впровадження у діяльність органів виконавчої влади. У цьому контексті важливого значення набуває принцип верховенства права, який виступає базовою засадою функціонування публічної адміністрації та визначає межі втручання держави у сферу прав і свобод людини.

Суттєвим елементом адміністративно-правових гарантій є інституційне забезпечення, що включає систему органів, уповноважених на реалізацію та захист прав людини. Йдеться як про органи виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції, так і про спеціалізовані правозахисні інституції. У сучасних умовах значно зростає роль незалежних органів контролю, які забезпечують додержання прав людини у діяльності публічної адміністрації та сприяють підвищенню рівня її підзвітності.

Важливе місце у системі гарантій займають механізми контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів владних повноважень. Вони спрямовані на запобігання порушенням прав людини, виявлення та усунення таких порушень, а також притягнення винних осіб до відповідальності. У цьому аспекті особливого значення набуває поєднання внутрішньодержавних форм контролю з міжнародними механізмами моніторингу, що дозволяє забезпечити більш високий рівень захисту прав людини.

В умовах міжнародних викликів істотно трансформується зміст діяльності публічної адміністрації, що обумовлює необхідність перегляду підходів до визначення меж її дискреційних повноважень. Розширення таких повноважень, зокрема у сфері безпеки та оборони, повинно супроводжуватися встановленням чітких правових обмежень і ефективних гарантій від зловживань. В іншому випадку виникає ризик необґрунтованого втручання у права і свободи людини.

Окремого значення набуває проблема забезпечення прав людини в умовах правових режимів надзвичайного чи воєнного стану. Хоча такі режими передбачають можливість тимчасового обмеження окремих прав, держава зобов'язана дотримуватися принципів необхідності, пропорційності та недискримінації. Адміністративно-правові гарантії у цьому випадку мають забезпечувати баланс між інтересами національної безпеки та потребою захисту основоположних прав людини.

Важливою тенденцією розвитку адміністративно-правових гарантій є їх цифровізація. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності органів публічної влади сприяє підвищенню ефективності управління, забезпеченню відкритості та доступності інформації, спрощенню взаємодії громадян із державою. Водночас цифровізація породжує нові ризики, пов'язані із захистом персональних даних, інформаційною безпекою та можливістю дискримінації у доступі до електронних сервісів, що потребує належного правового врегулювання.

У контексті сучасних міжнародних викликів особливої уваги потребує забезпечення прав соціально вразливих категорій населення, зокрема осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів, внутрішньо переміщених осіб, біженців та осіб без громадянства. Адміністративно-правові гарантії у цій сфері повинні бути спрямовані на забезпечення рівності, недискримінації та створення умов для реалізації основних прав і свобод таких осіб.

Не менш важливим елементом гарантій є юридична відповідальність органів публічної влади та їх посадових осіб. Ефективність цієї відповідальності визначається її невідворотністю, пропорційністю та здатністю виконувати превентивну функцію. У сучасних умовах особливо актуальним є питання притягнення до відповідальності за порушення прав людини, що мають транснаціональний характер або пов’язані з міжнародними конфліктами.

На завершення, можна сказати, що адміністративно-правові гарантії захисту прав людини в умовах міжнародних викликів становлять складну систему взаємопов’язаних елементів, що забезпечують ефективну реалізацію прав і свобод людини у сфері публічного управління. Їх подальший розвиток повинен здійснюватися з урахуванням необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, посилення інституційної спроможності органів влади, удосконалення механізмів контролю та відповідальності, а також впровадження сучасних технологій. Лише за умови комплексного підходу можливе формування ефективної системи адміністративно-правового захисту прав людини, здатної адекватно реагувати на сучасні міжнародні виклики та забезпечувати стабільність правопорядку.

В'ячеслав ПРИЙМАК,
здобувач третього освітньо-наукового рівня освіти
Науковий керівник:
Ольга ПАВЛЮХ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ФІНАНСОВІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Актуальність теми наукового дослідження обумовлюється насамперед тим, що у системі захисту сучасного міжнародного правопорядку охорона життя та свободи людини є абсолютним пріоритетом.

Проте, трансформація злочинності демонструє небезпечну тенденцію, а саме: незаконне позбавлення волі та викрадення людини (стаття 146 Кримінального кодексу України (далі – КК України) дедалі частіше стають інструментами у транснаціональних фінансових махінаціях. Викрадення осіб з метою отримання викупу у криптовалюті, тиск на бенефіціарів великого бізнесу для відчуження активів або використання заручників у схемах міжнародного шахрайства вимагають від криміналістичної науки нових підходів. Актуальність посилюється складністю виявлення таких кримінальних правопорушень у зонах воєнних дій та при використанні злочинцями цифрових методів конспірації.

Питання методики розслідування викрадення людей та насильницьких злочинів досліджували такі вчені, як В. Шепітько, В. Коновалова, Б. Щур, О. Користін, Р. Степанюк, В. Пчілка. Наукові дослідження акцентували увагу на: підкресленні важливості системного збору доказів на початковому етапі розслідування викрадення людей [1]; аналізі слідових даних у поєднанні з фінансовими операціями для встановлення каналів злочинного фінансування [2]; ідеї інтеграції криміналістичних методів з інформаційно-аналітичними системами для раннього виявлення фінансових аномалій [3]; побудові мережевого профілю підозрюваного на основі фінансового моніторингу для пришвидшення міжнародного розшуку [4]; дослідженні координації між

правоохоронними органами різних держав і обміні фінансовою інформацією на стартових етапах розслідування [5]; необхідності використання фінансового моніторингу для виявлення транснаціональних ланцюгів злочинних транзакцій [6], тощо.

Однак, зважаючи на еволюцію людства та інформатизацію суспільства, подальші дослідження необхідно зосередити на специфіці «цифрових слідів» злочинців при підготовці до викрадення, зокрема в контексті розвідки на основі відкритих джерел, що передбачає збір, аналіз та використання публічно доступної інформації (соціальних мереж, ЗМІ, знімки із супутника, реєстри, тощо) для отримання розвідувальних даних. Пріоритетним також є розробка алгоритмів взаємодії слідчих з підрозділами фінансової розвідки для відстеження переміщення коштів викупу через офшорні зони та криптообмінники. Такі напрями дозволять підвищити ефективність початкового етапу розслідування та покращити координацію на національному й транснаціональному рівнях.

Криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України) – це система взаємопов'язаних елементів, таких як спосіб вчинення, обстановка, особа злочинця, особа потерпілого та картина слідів, що дають змогу побудувати ефективні версії та визначити напрями розслідування. Спосіб вчинення може варіювати від класичного фізичного захоплення до «виманювання» потерпілого під виглядом ділових зустрічей у межах фінансових проєктів. Обстановка як характеристика об'єктивної сторони у складі такого кримінального правопорушення часто характеризується транснаціональністю, коли замовник перебуває в одній країні, виконавці – в іншій, а тримання (утримання) потерпілого – у третій. Особа злочинця зазвичай характеризується професійною складовою та певною спеціалізацією, зокрема наявністю фахових знань з ІТ та фінансових операцій.

Початковий етап розслідування є періодом «гарячих слідів», коли ключовим є проведення невідкладних слідчих дій, зокрема огляду місця події з пошуком цифрових носіїв та засобів зв'язку, допиту свідків і родичів щодо фінансових зобов'язань або конфліктів потерпілого, а також негласних слідчих дій із зняття інформації з транспортних та телекомунікаційних мереж. На відміну від побутових викрадень, транснаціональні викрадення у фінансовій сфері відзначаються тривалим етапом підготовки, використанням зашифрованих месенджерів і вимогою викупу, який неможливо відстежити традиційними банківськими інструментами, що потребує негайного

залучення механізмів міжнародної правової допомоги вже на першій добі розслідування.

Особливістю сучасної методики розслідування викрадень є необхідність паралельного проведення фінансового розслідування. Виявлення джерел фінансування злочинної групи часто дає більше інформації про місцеперебування потерпілого, ніж традиційні фізичні пошуки, що підкреслює важливість інтеграції криміналістичних та фінансових підходів уже на початковому етапі розслідування [6].

Таким чином, сучасна методика розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини вимагає комплексного підходу, що поєднує криміналістичні дії з фінансовим моніторингом та міжнародною координацією. Особлива увага повинна приділятися аналізу цифрових слідів злочинців і OSINT-розвідці, а також швидкому відстеженню переміщення коштів через офшорні зони та криптообмінники. Така інтеграція дозволяє підвищити ефективність початкового етапу розслідування, скоротити час на виявлення місцеперебування потерпілого та забезпечити своєчасне залучення національних і транснаціональних правоохоронних механізмів, що є критично важливим у боротьбі з транснаціональною злочинністю у фінансовій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шепітько В. І. Криміналістичні аспекти розслідування викрадення людей. Київ : Юридична література, 2024. 210 с.
2. Коновалова В. О. Фінансові дані у криміналістичному аналізі насильницьких злочинів. Харків : Право і суспільство, 2023. 185 с.
3. Щур Б. М. Інформаційно-аналітичні системи в криміналістиці: виявлення аномалій. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2025. 320 с.
4. Користін О. П. Мережеві профілі підозрюваних та фінансовий моніторинг у розслідуваннях. Одеса : Юридична думка, 2022. 245 с.
5. Степанюк Р. В. Координація міжнародних правоохоронних органів при транснаціональних злочинах. Дніпро : Науковий світ, 2024. 275 с.
6. Пчілка В. С. Фінансовий моніторинг у криміналістичній практиці: методи і виклики. Київ : Центр правових досліджень, 2025. 198 с.

Людмила РАДОВЕЦЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового гуманітарного інституту,
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ, Україна

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

Розуміння державної політики. За чинним галузевим законодавством державна політика у сфері культури пов'язується з:

1) категорією «державна діяльність»;

2) здійсненням таких видів діяльності, що входять до її змісту – нормативно-правової, регуляторної та публічної;

3) діяльністю сукупності суб'єктів – органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Враховуючи ці нормативно-закріплені визначення, а також відповідні науково-доктринальні праці теоретико-правового спрямування, в контексті предмету даної наукової розвідки задоцільне керуватися розумінням державної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій через призму поняття державної діяльності (державного керування, врядування), що здійснюється компетентними органами держави у взаємодії з інститутами громадянського суспільства, як сукупності основоположних принципів, завдань, рішень, функцій держави у відповідній сфері.

«Культурна політика» в науковій доктрині розуміється як один з різновидів державної (публічної) політики, тобто сукупності дій, які затверджені й реалізуються урядом в певному порядку (національними та/або місцевими органами влади і місцевого самоврядування). Публічна політика у будь-якій сфері заснована на певних принципах і правилах.

Реінтеграція як інтегральна категорія державної діяльності у сфері культури. Про осмислення державної політики України з питань тимчасово окупованих територій як багатоаспектного явища міждисциплінарного й міжгалузевого характеру стверджували відомі вчені-юристи, акцентуючи на потребі в залученні міждисциплінарних зв'язків та доцільності її осмислення в контексті відновлення, збереження та зміцнення миру й територіальної цілісності України – осмислення, фактично, з позицій безпекової державної діяльності.

Так, визначення поняття «реінтеграція» міститься в документах Міжнародної організації з міграції, під яким розуміють повторне включення людини в соціальну групу чи процес. Реінтеграція представляє собою фактично повторну соціалізацію людини. Це може бути як включення мігранта в суспільство країни його походження чи місця проживання, чи ж повторне включення громадян в життя суспільства в результаті розв'язання конфліктів та процесів деокупації. Тобто реінтеграція – це процес повернення громадян до соціального, культурного, економічного та політичного життя країни, звідки вони походять.

Культурна реінтеграція в контексті політики як державної діяльності може розглядатися як процес, як стратегічна мета та як результат такої діяльності. Вихідним має бути розуміння реінтеграції як об'єднання всього суспільства на підґрунті модернізованої системи цінностей і спільного бачення майбутнього, а очікувані результати, мають стосуватися, у першу чергу, декомунізації суспільної свідомості і зміни системи цінностей, формування громадянської ідентичності.

Актами національного права в Україні, що регулюють діяльність органів державної влади у сфері культури, спрямовують державну діяльність об'єктно-предметно, тому є основоположними, зокрема в загальних питаннях державної політики, так і окремих питаннях її забезпечення, а саме захисту та збереження культурних пам'яток, є Конституція України, закони України «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», деякі інші.

Своєрідність державної політики в сфері культури зумовлюється:

конституційно-правовим орієнтиром культури як національної цінності та національної культурної ідентичності (ст. 11, 12 Конституції України), а її забезпечення як обов'язків, функцій, напрямів діяльності держави, гарантій реалізації прав і свобод людини (ст. 3, 10, 18, 19 та ін.).

У розділі ІІ «Права, свободи та обов'язки людини та громадянина» Основного Закону України відсутнє закріплення права людини і громадянина на культурний розвиток, однак опосередковано воно врегульовано:

правами та свободами, як-от: право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23), право на громадянство (ст. 25), право на повагу до гідності людини (ст. 28), право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35), право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41), право на

освіту (ст. 53), свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 54);

гарантіями прав і свобод, зокрема: невтручання в особисте життя (ст. 30), навчання рідною мовою через національні культурні товариства (ст. 53), захисту інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (ст. 54).

Оскільки в основі будь якої політики держави лежать суспільні відносини, то саме суспільні відносини у сфері культури становитимуть предмет правового регулювання, предмет безпосередньо державної діяльності, як і предмет цього дослідження, до якого до певної міри входять правові засади, правові основи, правове регулювання, механізм здійснення, формування, реалізація та забезпечення цієї політики.

Принципи державної реінтеграційної діяльності у сфері культури. Контент-аналіз міжнародних правових актів, актів національного права, розуміння політики держави як державної діяльності та реінтеграції громадян як стратегічної мети держави та громадянського суспільства дав можливість виокремити три групи принципів реінтеграційної політики держави у сфері культури: базових принципів формування, реалізації та забезпечення державної політики; основоположні принципи державної політики у сфері культури; нормативно-правові засади галузевого рівня.

До базових принципів формування, реалізації та забезпечення державної політики у сфері культури слід насамперед віднести: верховенство права; демократичність і підзвітність державної політики; ефективність та результативність; пріоритетність; унікальність української ідентичності, що проявляється у культурі, мові, традиціях, історичній самобутності; потребу в захисті різних культурних мовних ідентичностей в Україні; дотримання норм міжнародного права; прозорість та свободу культурної самовизначеності та самоідентифікації, що знаходить свій прояв у політичних правах і свободах; верховенство закону в системі нормативно-правових актів; справедливість; довіра між громадянами; зміцнення спільнот; орієнтир на примирення.

Основою нормативно-правових засад державної політики у сфері культури є принципи (основоположні принципи державної політики), закріплені в Основному Законі держави – Конституції України зокрема: невідчужуваності і непорушності прав і свобод людини (ст. 21); народного і державного суверенітету (ст. 5); розвитку та консолідації історичної свідомості, традицій і культури української нації (ст. 11); розвиткові етнічної,

культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України (ст. 11); задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12); єдності та розподілу державної влади (ст. 6); політична економічна та ідеологічна багатоманітність (ст. 15); вільного розвитку особистості (ст. 23); свободи думки і слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), деякі інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL : http://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 31.03.2026).

Віталій РЕМЕЗ,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОАКТИВІВ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ПРАВОПОРЯДКУ ЄС

Криптоактиви у сучасному світі швидко набули популярності як новітні фінансові інструменти на базі технологій блокчейн. Спочатку вони розглядалися здебільшого як високоризикові та нестабільні активи, оскільки існували поза традиційною фінансовою системою та не підлягали ефективному контролю з боку центральних банків і національних фінансових регуляторів. Відсутність єдиних правил та стандартів створювала значні ризики для інвесторів, користувачів та фінансових ринків загалом. Така правова роздробленість також стимулювала використання криптовалют у незаконних операціях, зокрема у схемах відмивання коштів та фінансування транснаціональної злочинності. У цьому контексті ефективне регулювання крипто активів стало одним із ключових завдань сучасного фінансового правопорядку, що потребує системного, уніфікованого та гармонізованого підходу на рівні ЄС.

До 30 грудня 2024 року підхід до регулювання крипто активів у країнах Європейського Союзу залишався фрагментарним, тобто кожна держава впроваджувала власні національні правила і стандарти, які часто відрізнялися одна від одної та не узгоджувалися на загальноєвропейському рівні. В одних країнах діяли строгі обмеження щодо криптовалют, у інших регулювання було м’якшим або взагалі відсутнім. Частково країни покладалися на положення Директиви з боротьби з відмиванням коштів (AMLD), але цього було недостатньо для створення єдиного правового середовища. Директива не регулює самі криптоактиви як фінансовий інструмент, а лише встановлює вимоги до обліку і контролю фінансових операцій, які можуть проводитися із криптовалютами. Така роздробленість створювала нерівні умови для постачальників послуг крипторинку та ускладнювала контроль за транскордонними операціями. Крім того, різниця у національних нормах сприяла явищу регуляторного арбітражу, коли постачальники могли обирати країну ЄС із найменшими обмеженнями. Ця ситуація підкреслювала необхідність запровадження єдиного, уніфікованого підходу, який дозволив би

інтегрувати криптоактиви у фінансову систему, знизити ризики для користувачів і водночас сприяти розвитку фінансових технологій.

Нова ера регулювання крипто активів у ЄС розпочалася із прийняттям Регламенту ринків крипто активів (EU) 2023/1114 (MiCA). Цей регламент визначає криптоактиви як цифрові форми вартості або прав, що можуть передаватися та зберігатися в електронній формі із використанням технології розподіленого реєстру (наприклад, блокчейн), які не є електронними грошима, банківським депозитом або фінансовим інструментом згідно з іншими нормами європейського фінансового законодавства [1].

Цей нормативний акт встановлює комплексні правила як для крипто активів, так і для постачальників відповідних послуг, визначає вимоги до капіталу та ліцензування, стандарти прозорості, захисту прав користувачів, а також регулює стейбкоїни, які можуть мати системний вплив на фінансову стабільність. На відміну від попереднього режиму, заснованого на Директиві AMLD, який фокусувався здебільшого на боротьбі з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, MiCA створює повноцінне правове середовище для функціонування криптовалютного ринку, визначає його правовий статус та інтегрує цифрові активи в традиційну фінансову систему. Регуляція охоплює як технологічні, так і організаційні аспекти, забезпечуючи баланс між стимулюванням інновацій та контролем за фінансовими ризиками, і тим самим формує єдині європейські стандарти для діяльності постачальників послуг крипто активів.

Особливого значення набуває правова та фінансова безпека, яку забезпечує MiCA. В умовах швидкого зростання обсягів фінансових операцій з крипто активами критично важливо забезпечити належний контроль, уникнути порушень законодавства та гарантувати стабільність фінансової системи. Регуляторні норми визначають обов’язки ліцензованих надавачів послуг у сфері крипто активів щодо регулярного звітування, проведення аудиту та забезпечення прозорості транзакцій за допомогою інтеграції технічних систем. Крім того, MiCA передбачає зобов’язання ліцензованих надавачів послуг у сфері крипто активів дотримуватися національних і європейських стандартів з боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму (AML) та політик «знай свого клієнта» (KYC). Це передбачає проведення належної перевірки особи клієнта, моніторинг підозрілих операцій, збереження даних про транзакції та регулярне оновлення процедур відповідно до вимог регуляторів. Виконання цих вимог дозволяє знизити ризики фінансових зловживань і підвищує довіру користувачів до легального ринку крипто активів.

Підсумовуючи, можна констатувати, що уніфіковане регулювання крипто активів у ЄС перетворює їх із високоризикового та нестабільного явища на повноцінний елемент фінансового правопорядку. Регламент MiCA забезпечує прозорість і стабільність ринку, контроль за фінансовими операціями та інтеграцію цифрових активів у легальну економіку. Він демонструє здатність Європейського Союзу ефективно реагувати на технологічні виклики, формуючи єдині стандарти цифрової економіки та фінансової безпеки, що можуть слугувати прикладом для інших юрисдикцій. У цьому контексті криптоактиви виступають не лише як інноваційний фінансовий інструмент, а й як частина системного фінансового порядку, здатного забезпечувати стабільність та захист інтересів користувачів і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-Assets (MiCA). 2023.

Євген РЯБКО,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ: ДОСВІД ІТАЛІЇ

В Італії сімейна медіація не виокремлена в самостійний правовий інститут, а функціонує в межах загальної моделі цивільної медіації. Нормативною основою є Декрет № 28/2010, яким уперше на системному рівні врегульовано процедури медіації у цивільних і комерційних спорах [1]. Цей акт визначив принципи добровільності, конфіденційності та нейтральності медіатора, а також окреслив випадки обов'язковості досудового врегулювання.

У сфері сімейних правовідносин медіація загалом має добровільний характер. Виняток стосується лише спорів щодо договорів про передачу сімейного бізнесу (patti di famiglia), де закон передбачає обов'язкове використання медіації [2]. У всіх інших категоріях сімейних спорів – зокрема щодо розірвання шлюбу, визначення порядку участі у вихованні дітей або поділу спільного майна – сторони можуть вдатися до медіації лише за взаємною згодою.

Певні можливості для стимулювання примирення передбачені також процесуальним законодавством. Відповідно до ст. 473 Цивільного процесуального кодексу Італії, у справах, пов'язаних із здійсненням батьківських прав та визначенням опіки над дитиною, суддя вправі відкласти розгляд справи на декілька місяців, щоб надати сторонам можливість спробувати врегулювати конфлікт за участю медіатора або спеціалістів (психологів, соціальних працівників) [3]. Такий підхід відображає орієнтацію італійського законодавця на захист найкращих інтересів дитини та збереження батьківської співпраці навіть після припинення подружніх відносин.

Окремим механізмом позасудового врегулювання є інститут асистованих переговорів (negoziazione assistita), запроваджений Декретом № 132/2014 (Decreto-Legge No. 132/2014) [4]. Він передбачає можливість укладення сторонами письмової угоди про врегулювання питань розлучення чи поділу майна за участю адвокатів. Така угода після перевірки прокурором набуває

сили виконавчого документа. І в цьому випадку йдеться про добровільну форму врегулювання спору.

Сімейна медіація в Італії розглядається передусім як добровільний, конфіденційний і структурований процес. Вона може проводитися як до звернення до суду, так і під час судового розгляду. Ініціатива може виходити від самих сторін або бути запропонована суддею.

Процедура зазвичай складається з кількох етапів. Спочатку проводиться ознайомча зустріч, під час якої сторонам роз'яснюються засади медіації та її правові наслідки. Далі відбуваються робочі сесії – спільні або окремі, залежно від динаміки конфлікту. Предметом обговорення можуть бути питання утримання дітей, визначення їхнього місця проживання, порядку спілкування з кожним із батьків, а також розподіл майна. Законодавство встановлює граничну тривалість процедури – орієнтовно до трьох місяців, що має забезпечити оперативність врегулювання.

Медіатор може здійснювати діяльність як у приватному порядку, так і в межах публічної служби. В Італії допускається, що адвокати після відповідної підготовки також можуть виконувати функції медіатора. Досягнуті домовленості фіксуються письмово. У справах про розлучення або визначення батьківських прав така угода підлягає затвердженню судом чи відповідним органом реєстрації актів цивільного стану, після чого вона набуває юридичної сили.

Попри сформовану нормативну базу, поширеність сімейної медіації в Італії є нерівномірною. У країні діє мережа муніципальних консультаційних центрів і соціальних служб, які надають допомогу сім'ям, у тому числі в конфліктних ситуаціях. Водночас реальна активність у сфері медіації значною мірою залежить від регіону, ініціативності конкретних судів та наявності підготовлених фахівців.

У межах судового процесу важливе значення має процедура примирення сторін у засіданні (conciliazione in udienza) [3]. У справах про розірвання шлюбу суддя зобов'язаний з'ясувати можливість примирення. Як правило, сторони спочатку вислуховуються окремо, а потім спільно. Якщо в результаті медіації чи переговорів досягнуто домовленості, суд може її затвердити, за умови що вона відповідає інтересам дитини.

Виходячи з наведеного вище можна зробити висновок, що італійське законодавство спрямоване на розвиток медіації як ефективного інструменту гуманізації сімейного судочинства, що сприятиме мінімізації негативних наслідків розірвання шлюбу для батьків і дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Italy’s Mediation Law: An Overview / International Mediation Institute. URL : https://imimediation.org/2017/06/22/italys-mediation-law-an-overview/ (date of access: 02.03.2026).

2. Family mediation / European e-Justice Portal. URL : https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/mediation/family-mediation/family-mediation_en (date of access: 02.03.2026).

3. Art. 473 bis 10 codice di procedura civile – Mediazione familiare / Brocardi.it. URL : https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-civile/libro-secondo/titolo-iv-bis/capo-i/art473bis10.html (date of access: 02.03.2026).

4. DECRETO-LEGGE 12 settembre 2014, n. 132 / Normattiva. URL : https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legge:2014-09-12;132 (date of access: 02.03.2026).

Олександр РЯБОКІНЬ,
аспірант кафедри міжнародного права та права ЄС,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ДІЇ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЩОДО ПЕРЕШКОДЖАННЯ ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ КРАЇНИ УЧАСНИЦІ-АГРЕСОРА

Після закінчення Другої світової війни держави створювали міжнародні організації з метою недопущення повторення війни. Структура міжнародних організацій формувалася відповідно до тогочасних балансів сил та альянсів між державами. При цьому найбільш потужні держави брали на себе відповідальність за збереження миру і власне право на застосування сили. В період двостороннього протистояння до розпаду СРСР, конструкції таких організацій в цілому витримували тогочасні виклики. Проте починаючи з 90-х років XX сторіччя почались суттєві зміни в розстановці сил на планеті які вимагали негайної реакції від міжнародних організацій. При цьому деякі дослідники виділяють події вже з 50-х років, коли органи міжнародних організацій вже не справлялись зі своїми функціями [1]. Навіть на той час ці реакції почали відбуватись в несвоєчасні та недосить ефективні способи для припинення або уникнення конфліктів. При цьому процес утворення міжнародних організацій і процеси їх розширення не зупинялися. Універсальна організація ООН з моменту створення в 1945 році з 51 держави-учасниці, збільшилась до організації з 193 держав у 2026 [2]. При цьому змінювались пропорції членських внесків проте головні органи практично не зазнали змін. При цьому організація визнає необхідність змін створюються робочі групи, проте зміни впроваджуються вкрай повільно. Дослідження [3] нараховує тринадцять запропонованих сценаріїв для реформування ООН. В них найбільш гостро стоїть питання реформування Ради Безпеки ООН рішення якої мають обов'язковий характер для держав-учасниць. З моменту початку агресії російської федерації проти України в 2014 році, Рада безпеки не могла прийняти резолюцію про визнання незаконним референдуму через застосування права вето державою агресором – постійним членом Ради Безпеки. Після цього Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію № 68/262 в якій зазначалось, що референдум в АР Крим не має законної сили та не може бути основою для зміни статусу [4]. Така ж

ситуація відбулась і в 2022 році, після початку повномасштабного вторгнення, коли рішення Ради Безпеки були заблоковані правом вето російської федерації і тільки в травні була прийнята заява Ради Безпеки про глибоке занепокоєння [5]. Генеральна Асамблея ООН в той же час прийняла дві резолюції про засудження дій російської федерації. Безумовно резолюції Генеральної Асамблеї не мають зобов'язуючого характеру проте вони свідчать про позицію більшості (біля 140) держав в якій дії російської федерації засуджуються. При цьому формується базис для міжнародного тиску в якості санкцій та переслідувань активів держави-агресора.

Організація з Безпеки та Співробітництва у Європі (ОБСЄ) налічує 57 держав учасниць. Організація використовує правило одноголосного ухвалення рішень. Наявність в державах учасницях російської федерації створює проблеми для формування позиції організації та прийняття рішень на підтримку України. При цьому факт присутності держави-агресора надає рішенням організації загального визнання. Статутні документи організації містять способи ухвалення рішень які можна назвати «консенсус-1» та «консенсус-2» [6]. Проте ці способи містять специфіку використання, так «консенсус-1» може бути застосований, але внаслідок геополітичних інтересів існує велика вірогідність більшої кількості голосів країн, що проти, як мінімум Республіка Білорусь та Угорщини. Спосіб «консенсус-2» застосовується тільки за умови рішень, що стосуються спорів між двома державами. Тому організація зіткнулась зі значними проблемами після початку повномасштабного вторгнення в Україну. Для забезпечення впливу на міжнародну ситуацію та організацію допомоги Україні організація змушена була шукати інші шляхи прийняття рішень. Для організації моніторингових місій був застосований механізм який за іронією долі носить назву Московський механізм. Ця процедура була погоджена на зустрічі організації в Москві в 1991 році для реакції на події в Югославії [7]. В рішенні щодо Московського механізму була передбачена процедура ініціювання місій незалежних експертів для розгляду, або вирішення питань пов'язаних з гуманітарним виміром ОБСЄ на території країни учасниці за умови підтримки не менше дев'яти держав-учасниць. В голосуванні щодо місії на Україні було отримано 40 голосів «за», що свідчить про широку міжнародну підтримку України. Доповіді місій незалежних експертів не є зобов'язуючими документами, проте вони можуть бути використані міжнародними судовими органами як авторитетні документи, що мають процесуальну цінність. Таким чином організація змогла використати рішення в статутних документах для

забезпечення підтримки України та притягнення до відповідальності російської федерації за вчинену агресію.

Питання участі держав-агресорів у міжнародних організаціях є дискусійним і має як переваги так і недоліки. Міжнародне право засновано на принципах і в ньому практично відсутні заходи примусу. При цьому навіть резолюції про осудження держави- агресора можуть бути заблоковані через голосування цією держави та її сателітів. Тому зусилля у співпраці з міжнародними організаціями повинні бути направленні на застосування арсеналу внутрішніх процедур та на впровадження реформ в цих організаціях для зміни правил прийняття рішень для покарання держав-агресорів учасниць організацій за вчинені ними дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Реньов Є. В. Реформування Ради Безпеки ООН: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 1. С. 538–541. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/124.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

2. Growth in UN Membership / United Nations. URL : https://www.un.org/en/about-us/growth-in-un-membership (дата звернення: 31.03.2026).

3. Міщенко А. Б., Аташкаде Р. В., Теремко В. В. Сценарії реформування ООН. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти.* 2023. № 11. С. 31–49. DOI : https://doi.org/10.31866/2616-745X.11.2023.278402 (дата звернення: 31.03.2026).

4. Territorial Integrity of Ukraine : resolution / UN General Assembly. 27 March 2014. A/RES/68/262 / UN Digital Library. URL : https://digitallibrary.un.org/record/767883 (дата звернення: 31.03.2026).

5. Statement by the President of the Security Council / UN Security Council. 6 May 2022. S/PRST/2022/3 / UN Digital Library. URL : https://digitallibrary.un.org/record/3972209 (дата звернення: 31.03.2026).

6. Prague Document on Further Development of CSCE Institutions and Structures, adopted at the Second Meeting of the CSCE Council of Ministers, Prague, 30–31 January 1992. URL : https://www.osce.org/files/f/documents/7/b/40270.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

7. Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, adopted 3 October 1991, paragraphs 1–16, as amended by the Rome Council of Ministers Document, Chapter IV, paragraph 5 (1993). URL : https://www.osce.org/files/f/documents/2/3/14310.pdf (дата звернення: 31.03.2026).

Дмитро САКАЛЮК,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

БАНКІВСЬКА БЕЗПЕКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Під банківською діяльністю розуміється залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [1]. Про це говориться в ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Банківська система є вагомою складовою формування ринкових відносин, без якої не буде повноцінно діяти ринкова економіка. Слід також зауважити, що банківська система є однією з головних складових світової та національних економічних систем.

Будь-яке погіршення макроекономічної ситуації, політична та фінансова нестабільність у сучасному світі, зростання рівня невизначеності в міжнародній торгівлі, зростання кіберзагроз, поява нових збройних конфліктів, однозначно відображається і на банківській системі, що може призвести до кризових тенденцій в розвитку таких систем, до зростання ризиковості під час здійснення банківської діяльності, зниження рівня прибутковості банків, тощо. Це безпосередньо погіршує і стан фінансової безпеки країни, елементом якої є банківська безпека. Тому безпека банківської системи є надзвичайно актуальною, а в умовах сьогодення особливо, та потребує захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз.

До актуальних загроз банківській безпеці в Україні можна віднести нестабільність та низький рівень кредитування, низька конкурентоспроможність, знецінення капіталу, інфляція, зростання зовнішнього боргу, різного роду кіберзагрози, війна росії проти України, зростання дефіциту робочої сили. Важливим для банківської безпеки в сучасних умовах є впровадження правил, що регулюють штучний інтелект та криптоактиви.

Банківську безпеку можна назвати складовою фундаменту фінансової стабільності держави. Забезпечення захисту банківського сектору від внутрішніх та зовнішніх загроз дає стійке функціонування фінансового сектору

та довіру до національної валюти. Безпека банків гарантує їх стабільне функціонування, що забезпечує перетворення заощаджень у капітал, кредитування економіки та стабільність грошових потоків. Це безпосередньо впливає і на забезпечення фінансової безпеки держави. Забезпечення належного рівня безпеки банківського сектору є обов'язковим щоб не допустити кризи та для того, щоб гарантувати фінансову стійкість на державному та міжнародному рівнях.

Як зазначають Теслюк С., Матвійчук Н., Левчук А., фінансова безпека банківських установ в наш час визначається не лише традиційними підходами, але й рівнем насиченості банківської системи засобами обробки інформації, які використовують мережу Інтернет та сучасні алгоритми для проведення операцій. Це значно підвищує простоту, якість та швидкість обміну даними і визначає перспективи подальшого розвитку та інтеграції цифрових технологій у банківську сферу. У той же час виникає проблема захисту інформації від кібератак, що вимагає введення таких понять, як «кібербезпека» та «кіберзлочинність», що відноситься до інформаційно-цифрового забезпечення банківської системи [2].

Бригінець О. О., вважає за доцільне розглядати банківську безпеку як стан, за якого забезпечуються умови для поступального й ефективного функціонування банківської системи, збільшення частки прибутку та направлення її функціонування на підвищення рівня соціально-економічного розвитку держави. За вищевизначених умов банківська діяльність максимально захищена від різного роду деструктивних діянь і фінансової ситуації, що може виникати як усередині, так і ззовні банківської системи держави [3, с. 138].

Можна сказати, що основними аспектами банківської безпеки як елемента фінансової безпеки держави є: забезпечення стабільності (банківська безпека гарантує стійкість банківської системи до зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих загроз, що в свою чергу захищає фінансові інтереси держави); моніторинг загроз та захист від них.

В умовах сьогодення банки прагнуть посилити власну безпеку шляхом цифрової модернізації та оновленням застарілої інфраструктури. Те, наскільки добре банки керують ризиками кібербезпеки, управлінням штучним інтелектом та комунікаціями, визначатиме, чи буде забезпечена на належному рівні їхня безпека.

Згідно Розділу «Рекомендації» Звіту Національного банку України (НБУ) про фінансову стабільність за грудень 2025 року: забезпечення фінансової стабільності в умовах воєнного часу потребує злагоджених зусиль

та координації дій усіх учасників фінансового ринку: банків, небанківських фінансових установ, НБУ та інших регуляторів ринку, а також ефективної взаємодії державних інституцій [4, с. 49].

В зазначеному Звіті НБУ надає рекомендації державним інституціям та фінансовим установам щодо реформ та євроінтеграції, виконання стратегії з розвитку фінансового сектору та кредитування, ухвалення законів для розвитку фінансового сектору, виконання вимог регулятора тощо.

Отже, можна підсумувати, що банківська система є доволі взаємопов'язаним механізмом і рівень її захищеності пов'язаний як із фінансовою безпекою держави так із безпекою кожного окремого банку. Навіть незначні на перший погляд проблеми в банківській системі можуть призвести до фатальних наслідків у роботі окремих банків, а отже, похитнути безпеку банківської системи, що негативно вплине і на фінансову безпеку держави.

Тому в умовах сьогодення, попри воєнний стан та високий ступінь ризикованості банківської діяльності, необхідно злагоджено вчасно реагувати та попереджати різного роду актуальні загрози, що негативно впливають на забезпечення банківської безпеки, дотримуючись при цьому чинного законодавства та сповідуючи демократичні цінності. Також, актуальним завданням є впровадження інноваційних інструментів, що забезпечать модернізацію фінансової безпеки банківської системи України в напрямку підвищення її стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 20.03.1991 № 872-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/872-12 (дата звернення: 18.03.2026).

2. Теслюк С., Матвійчук Н., Левчук А. Фінансова безпека банківських установ в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство.* 2024. № 60. DOI 10.32782/2524-0072/2024-60-117 ; URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3646 (дата звернення: 18.03.2026).

3. Бригінець О. О. Правове забезпечення банківської безпеки держави як структурного елемента фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 40, т. 1. С. 137–140.

4. Звіт про фінансову стабільність / Національний банк України. 2025. Грудень. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H2.pdf (дата звернення: 18.03.2026).

Людмила САМІЛИК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Євгеній ДЕЙНЕКО,
аспірант кафедри цивільного права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНЦЕСІЙ В УКРАЇНІ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

В умовах післявоєнного відновлення України особливого значення набуває залучення приватного капіталу до реалізації інфраструктурних проєктів. Одним із ключових інструментів такого залучення є концесія як форма публічно-приватного партнерства. Ефективність її застосування значною мірою залежить від відповідності національного законодавства європейським стандартам, що визначає актуальність гармонізації правового регулювання.

Окреслюючи європейські стандарти у сфері концесій, слід вказати, що ключовим актом Європейського Союзу є Директива 2014/23/ЄС про укладання договорів концесії, яка встановлює єдині правила у державах-членах Європейського Союзу. Вона спрямована на забезпечення: прозорості процедур; рівного ставлення до учасників; добросовісної конкуренції; відкритості ринку послуг [1]. Директива була прийнята з метою усунення правової невизначеності та забезпечення функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу. Також у сфері публічних контрактів застосовується Директива 2014/24/ЄС (публічні закупівлі) [2]; Директива 2014/25/ЄС (секторні закупівлі) [3]. Водночас Закон України «Про концесію» [4] лише частково імплементує ці положення, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правової бази.

Держави-члени Європейського Союзу наділені правом формувати власне законодавство у сфері концесій, проте вони зобов’язані імплементувати фундаментальні стандарти Європейського Союзу. Процес відбору

концесіонера має базуватися на таких ключових засадах: 1) обов'язкове оприлюднення оголошення про концесію в офіційній системі Tenders Electronic Daily (TED); 2) всі учасники повинні мати рівний доступ до технічних специфікацій проєкту та методики оцінювання пропозицій (критеріїв присудження); 3) замовник зобов'язаний дотримуватися заздалегідь визначених правил та відхиляти заявки кандидатів, які не відповідають встановленому кваліфікаційному рівню; 4) безумовне відсторонення від участі осіб або компаній, що мають судимості за фінансові злочини, зокрема за шахрайські дії чи легалізацію незаконних доходів; 5) надання кожному учаснику детального опису механізму проведення процедури; 6) недискримінаційний підхід; 7) незмінність фундаментальних умов конкурсу; 8) забезпечення повного протоколювання та архівування кожного етапу концесійного процесу для можливості подальшого аудиту чи оскарження [5, с. 14].

Інвестиції в концесійні проєкти в Європі визнані успішними з кількох ключових причин. Серед них варто відзначити стабільність та прозорість регулятивного середовища, створеного урядами для приватних інвесторів. Це надає інвесторам впевненість у віддачі їхніх інвестицій. Крім того, структура концесійних угод включає механізми поділу ризиків та винагороди між урядом та приватним сектором, що стимулює ефективне управління проєктами [6].

Важливо відмітити, що Україна здійснює поступову імплементацію європейських стандартів у сфері концесій. Однак, проблемні аспекти гармонізації правового регулювання концесій в Україні з правом Європейського Союзу залишаються суттєвими та потребують комплексного вирішення. Насамперед слід відзначити неповну імплементацію норм acquis Європейського Союзу, що зумовлює наявність прогалин та колізій у національному законодавстві. Значною перешкодою для ефективного розвитку концесійних правовідносин є також складність і тривалість процедур укладення концесійних договорів, що знижує їх привабливість для потенційних інвесторів. Окрему увагу слід приділити недостатньому рівню захисту прав інвесторів, який проявляється у відсутності дієвих механізмів гарантування стабільності умов інвестування та ефективного вирішення спорів. Крім того, суттєвий вплив мають ризики політичної та економічної нестабільності, що підвищують рівень невизначеності у сфері публічно-приватного партнерства. Важливою проблемою також є відсутність належних гарантій виконання державою своїх зобов'язань, що негативно впливає на довіру з боку приватного сектору.

Водночас гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу має важливе значення для відбудови інфраструктури та розвитку публічно-приватного партнерства. Зокрема, вона сприяє підвищенню інвестиційної привабливості держави, що є ключовим чинником залучення фінансових ресурсів для реалізації масштабних інфраструктурних проєктів.

Узгодження національного законодавства з європейськими стандартами забезпечує більш сприятливі умови для залучення іноземного капіталу, а також підвищує рівень прозорості та передбачуваності правовідносин у сфері концесій. Це, у свою чергу, сприяє формуванню довіри з боку міжнародних партнерів та інвесторів.

Зауважимо, що концесія складає важливу частину змістовних блоків переговорної рамки щодо вступу до Європейського Союзу, у зв'язку з чим актуалізується потреба у обґрунтуванні напрямів наближення концесійного законодавства України до права Європейського Союзу, а саме у частині визначення шляхів транспозиції у національне законодавство Директиви 2014/23/ЄС [7, с. 65].

Відтак, особливого значення для гармонізації правового регулювання концесій в Україні з правом Європейського Союзу набувають: 1) уточнення концепції операційного ризику як визначальної ознаки концесії; 2) забезпечення повної відповідності принципам відкритості, прозорості та недискримінації учасників; 3) вдосконалення процедури відбору концесіонерів; 4) інтеграція правил державної допомоги у сферу концесійних відносин; 5) врегулювання питання внесення змін до концесійних договорів; 6) цифровізація концесійних процедур; 7) спрощення дозвільних та екологічних процедур у межах реалізації концесійних проєктів; 8) посилення механізмів правового захисту учасників концесійних процедур.

Таким чином, подальші реформи мають бути спрямовані на вдосконалення процедур, посилення гарантій для інвесторів та забезпечення стабільності правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Directive 2014/23/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on the award of concession contracts. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L002

2. Directive 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0024&qid=177436386424

3. Directive 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive 2004/17/EC. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0025&qid=177436403355

4. Про концесію : Закон України від 03.10.2019 № 155-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#to

5. Державно-приватне партнерство як інструмент відбудови України / Transparency International Ukraine. 2023. URL : https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/09/Derzhavno-pryvatne-partnerstvo-yak-instrument-vidbudovy-Ukrayiny_doslidzhennya-TIU-1.pdf?utm_source

6. Гончаренко Я. І. Концесія як форма залучення іноземних інвестицій: світовий досвід та українська практика. *International Scientific Journal «Internauka». Series: «Economic Sciences».* 2024. URL : https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-URL:

7. Курепіна О. Ю. Деякі аспекти наближення законодавства України про концесію як виду стимулюючого правового режиму господарювання до права ЄС. *Юридичний бюлетень.* 2024. Випуск 34. С. 58–67. URL : https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.0

Ірина СЕВЕРИН,
аспірантка,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака,
м. Київ, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА В УКРАЇНСЬКОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ СУДОЧИНСТВАХ

Розвиток науки нерозривно пов'язаний із розвитком людської цивілізації. Ускладнення суспільних відносин: розширення, деталізація та активна взаємодія між людьми, групами чи країнами, потребує від держави і суспільства відповідно підготовленого механізму для своєчасного реагування на можливі при цьому зловживання та порушення. Усе це створює нові можливості для експертної науки, стає поштовхом до подальшого розширення наукового пізнання матеріальних об'єктів, дослідження в них тих закономірностей, які раніше були невідомими та недоступними, глибшого розуміння їх суті, а також використання отриманих результатів для вирішення важливих та нагальних питань, які стоять перед державою та суспільством.

Підсумком будь-якого експертного дослідження є висновок експерта, результати якого використовується в судочинстві для встановлення істини в процесі розслідування та розгляду цивільних та кримінальних справ.

Структура і зміст висновку експерта визначається Законом України «Про судову експертизу» [1], відповідним процесуальним законодавством (ст. 72, 76, 102, 106 ЦПК, ст. 69, 84, 101, 102 КПК) та відомчими актами.

Відповідно до ч. 1 ст. 102 ЦПК України, «висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством» [2]. Він є самостійним засобом доказування у цивільному процесі (ст. 76 ЦПК) та джерелом доказування – у кримінальному (ст. 84 КПК). Висновок експерта ґрунтується на спеціальних знаннях, підписується експертом та оцінюється судом у сукупності з іншими матеріалами справи.

Проводити судову експертизу може лише особа, «яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи»

(експерт) [2] та, яка зобов'язана «дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання» [2].

В Україні судовий експерт має конкретний правовий статус, який закріплений у вітчизняному процесуальному законодавстві. Проте правовий статут українського експерта інколи досить суттєво відрізняється від правового статусу експерта в деяких зарубіжних країнах. Як показує аналіз закордонної доктринальної юридичної літератури, правовий статус судового експерта залежить в основному від правової системи, яка склалася в певній державі. Бо саме правова система впливає на вибір та принцип призначення судового експерта, його відношення до висновку, тощо.

Зараз у світі домінує дві правові системи, які кардинально по різному визначають правовий статус судового експерта. Це:

Система офіційних експертів (system of official expert (англ.) або system of the official court appointed expert (англ.), яка притаманна романо-германській правовій системі та характерна для України, Німеччини, Нідерландів, Італії, Франці та ін.

Система експертів- свідків (adversarial expertise (англ.) або змагальна система експертизи (system of expert witnesses (англ.), яка властива англосаксонській правовій системі та розповсюджується на Австралію, Великобританію, Канаду, США та ін.

До останнього часу у класичній системі офіційних експертів судовий експерт призначався лише уповноваженим органом або судом, у провадженні яких знаходилася справа. Такий порядок у певній мірі порушував одну із основних засад судочинства – змагальність процесу. Оскільки в такому випадку судові експерти, які проводили дослідження, у більшості своїй об'єктивно залежали від тієї сторони, представники якої та суд замовляли експертизу. У подальшому ця однобічність була усунута і тому зараз, окрім уповноважених органів і суду, до судового експерта для проведення експертизи може звернутися в приватному порядку будь-який учасник судового процесу, який зацікавлений у вирішення справи.

У так званій системі експертів – свідків або змагальній системі експертизи позивач і відповідач у цивільному процесі, а підозрюваний, обвинувач і державний обвинувач - у кримінальному, можуть вибирати або призначати судового експерта на свій розсуд поза межами суду. Тут варто зауважити, що на відміну від вітчизняної правової системи, в англосаксонській експерт немає якогось особливого статусу. У нього ті ж самі права і обов'язки, як і у звичайного свідка. Тому що в цій правовій системі до показань свідка прирівнюються будь-які відомості стосовно обставин справи,

які надаються учасниками процесу, у тому числі й експертом. Єдина відмінність між експертом і свідком у англосаксонській правовій системі в тому, що, як і в Україні, експерт надає суду також й письмовий висновок, за результатами проведених досліджень.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що на сьогоднішній день сталося зближення цих двох правових систем. Зокрема, представники романо-германської правової системи після глибокого і детального аналізу англосаксонської системи прийшли до однозначно правильного висновку дозволити призначати та проводити судову експертизу не лише на замовлення уповноважених органів і суду, а й за ініціативою учасників процесу, які зацікавлені в об'єктивному дослідженні всіх обставин справи. Чим усунули односторонність у призначенні та проведення судової експертизи та посилили принцип змагальності [3].

Проте на практиці у романо-германській системі все ще продовжує культивуватися думка, що висновок експерта, який було отримано за результатами проведеної судової експертизи з ініціативи уповноваженого органу або суду, має більш високий правовий статус та є більш об'єктивним й істинним. А відтак, формується особлива повага до таких експертних результатів, але нівелюється авторитет результатів висновків, які складені експертами за результатами експертних досліджень, які призначалися і проводилися поза судовим процесом. Як показують дослідження, при наявності двох незалежних висновків, суди схильні більше довіряти висновку, який був складений експертом у державній експертній установі й за завданням уповноваженого органу або суду. Натомість до висновків, які складено експертом з ініціативи учасників процесу і поза судовим порядком, суди відносяться досить скептично і вважають, що складені вони однобоко і в інтересах лише певної сторони або учасника процесу.

Досить неоднозначним з погляду неупередженості та схильності приймати об'єктивне рішення є порядок призначення експерта в англосаксонській системі права. На наш погляд, «свій» експерт завжди буде суб'єктивним і завжди буде виражати в своїх дослідженнях і висновках сподівання тієї сторони, яка замовила в нього проведення експертизи. А відсутність в суді, який є лише арбітром, можливості задіяти до проведення експертного дослідження безстороннього та незацікавленого експерта, створює ризик отримання ним висновків, які можуть привезти до помилкових судових рішень. Тому найбільш оптимальним підходом до вирішення цієї проблеми, на наш погляд, є впровадження у практику судів участь у судовому процесі експертів, які опонують одне одному. Такий підхід, зокрема,

діє у деяких країнах романо-германської правової систем, де згідно встановленого процесуального порядку, одного експерта в такому випадку призначає суд або прокурор, а іншого – сторона, яка притягується до відповідальності.

Висновок. Таким чином, з огляду на викладене, цікавим для української процесуальної системи могло би бути впровадження у практику судів участь у судовому процесі експертів, які опонують одне одному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12 (дата звернення: 16.03.2026).

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15 (дата звернення: 16.03.2026).

3. Barbier de la Serre E., Sibony A.-L. Expert evidence before the EC courts. *Common Market Law Review.* 2008. Vol. 45, No. 4. P. 941–985. URL : https://kluwerlawonline.com/journalarticle/Common+Market+Law+Review/45.4/COLA2008069 (date of access: 16.03.2026).

Наталія СЕРДЮК,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

БЕЗПЕКОВА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується суттєвими трансформаційними процесами, що охоплюють політичну, економічну, соціальну та правову сфери. Посилення глобалізаційних процесів, зростання кількості міжнародних конфліктів, розвиток інформаційних технологій, а також загострення екологічних та безпекових викликів зумовлюють переосмислення ролі держави у системі міжнародного правопорядку [1].

Особливої актуальності набуває питання забезпечення безпеки держави, яка виступає однією з фундаментальних умов її стабільного функціонування та розвитку. У цьому контексті безпека перестає розглядатися виключно як військово-політична категорія, набуваючи комплексного характеру, що охоплює економічну, інформаційну, екологічну, енергетичну та інші складові.

Сучасні трансформації міжнародного правопорядку значною мірою пов’язані з діяльністю міжнародних інституцій та інтеграційних об’єднань, серед яких важливу роль відіграє Європейський Союз, що формує нові стандарти правового регулювання у сфері безпеки, демократії та верховенства права [2].

У цих умовах особливого значення набуває дослідження безпекової функції держави, що дозволяє визначити її сутність, зміст та особливості реалізації в умовах трансформації сучасного міжнародного правопорядку.

У теорії держави і права функції держави традиційно розглядаються як основні напрями її діяльності, що відображають соціальне призначення держави та її роль у суспільстві. Функції держави змінюються залежно від історичного етапу розвитку суспільства, політичного режиму, рівня економічного розвитку та характеру міжнародних відносин.

У класичній теорії держави виділялися такі основні функції, як економічна, соціальна, культурна, правоохоронна, оборонна та інші. Водночас сучасні процеси глобалізації, цифровізації та інтеграції держав у міжнародні організації сприяють трансформації традиційної системи функцій держави [1].

Зокрема, в умовах зростання міжнародних загроз і кризових явищ особливого значення набуває безпекова функція держави, яка інтегрує елементи оборонної, правоохоронної, інформаційної та зовнішньополітичної діяльності.

Сучасна держава дедалі більше виступає не лише як інструмент політичної влади, а й як гарант безпеки суспільства, особи та міжнародної стабільності [3]. Це зумовлює розширення змісту функцій держави та їх адаптацію до нових викликів міжнародного середовища.

Крім того, функції держави дедалі більше реалізуються у взаємодії з міжнародними організаціями, що формують нові механізми забезпечення колективної безпеки. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні інституції, зокрема Рада Європи, які встановлюють стандарти захисту прав людини та демократичного врядування.

У сучасних умовах безпека виступає однією з ключових функцій держави, що визначає її здатність забезпечувати стабільність суспільного розвитку, захищати суверенітет та територіальну цілісність, а також гарантувати права і свободи людини.

З теоретико-правової точки зору безпекова функція держави може розглядатися як комплексна діяльність державних інституцій, спрямована на попередження, нейтралізацію та подолання внутрішніх і зовнішніх загроз.

Сутність безпекової функції полягає у створенні правових, організаційних та інституційних механізмів, що забезпечують ефективний захист національних інтересів та підтримання стабільності правового порядку.

Сучасне розуміння безпеки включає різноманітні складові: національну безпеку; економічну безпеку; інформаційну безпеку; екологічну безпеку; кібербезпеку; правову безпеку. Усі ці складові формують комплексну систему державної політики у сфері безпеки. У цьому контексті держава виступає центральним суб’єктом забезпечення безпеки, який координує діяльність різних інституцій та створює відповідну нормативно-правову базу.

Водночас безпекова функція держави набуває особливого значення в умовах міжнародних конфліктів та кризових ситуацій, коли постає необхідність ефективного реагування на нові загрози та виклики.

Сучасний міжнародний правопорядок зазнає суттєвих змін під впливом глобальних викликів, які мають комплексний характер і потребують нових підходів до формування державної політики у сфері безпеки.

До основних глобальних загроз сучасності можна віднести: міжнародні збройні конфлікти; тероризм та транснаціональну злочинність; кіберзагрози; економічну нестабільність; екологічні катастрофи; інформаційні війни. Ці фактори значною мірою впливають на трансформацію функцій держави, змушуючи її адаптувати свої механізми управління та правового регулювання до нових умов.

Особливу роль у цьому процесі відіграє розвиток інформаційних технологій, який створює нові можливості, але водночас породжує нові загрози для державної безпеки. У зв'язку з цим держави змушені розробляти нові правові механізми регулювання цифрового середовища, забезпечення кібербезпеки та захисту інформаційного простору.

Крім того, глобальні виклики сприяють посиленню міжнародної співпраці держав у сфері безпеки. Держави дедалі частіше об'єднують свої зусилля для протидії спільним загрозам, що сприяє формуванню нових механізмів міжнародного правового регулювання.

У сучасних умовах забезпечення безпеки держави неможливе без ефективної взаємодії національного та міжнародного права [4]. Міжнародні правові норми відіграють важливу роль у формуванні стандартів безпеки та визначенні механізмів співпраці держав у цій сфері.

Значний вплив на розвиток національного законодавства здійснюють міжнародні договори, конвенції та інші нормативно-правові акти, що регулюють питання міжнародної безпеки, боротьби з тероризмом, захисту прав людини та протидії транснаціональній злочинності.

У процесі інтеграції держав у міжнародні правові системи відбувається гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами. Це сприяє підвищенню ефективності правового регулювання та зміцненню міжнародного правопорядку.

Особливо важливою є роль міжнародних судових інституцій у забезпеченні дотримання норм міжнародного права та вирішенні міжнародних спорів [5]. Вони сприяють утвердженню принципу верховенства права на міжнародному рівні та забезпечують захист прав людини.

Таким чином, взаємодія національного та міжнародного права виступає важливим чинником формування ефективної системи забезпечення безпеки в сучасному світі.

Отже, безпекова функція держави є однією з ключових складових її діяльності в умовах трансформації сучасного міжнародного правопорядку. Еволюція функцій держави свідчить про поступове розширення змісту безпеки та її перетворення на комплексну систему захисту національних інтересів.

Сучасні глобальні виклики суттєво впливають на характер державної політики, змушуючи держави адаптувати свої правові та інституційні механізми до нових умов. У цьому контексті важливого значення набуває розвиток міжнародного співробітництва та гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами.

Взаємодія національного та міжнародного права створює необхідні передумови для формування ефективної системи забезпечення безпеки, що відповідає сучасним викликам глобального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Johns, Fleur E., International Legal Critique Now: Neo-Presentism in International Law (November 24, 2025).

2. Сердюк Н. А. Право на мир: сучасне розуміння та нові виклики. *Ірпінський юридичний часопис. Науковий журнал.* Ірпінь, 2025. Вип. 2 (19). С. 73–82.

3. Кучеренко І. Функціонування інституту держави в умовах глобалізації. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.* Вип. 1 (75). С. 200–206. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kucherenko_funktsionuvannia.pdf

4. Кокір Я. В. Сучасні трансформації держави та права в умовах глобалізації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління.* 2025. № 2 (34). С. 14–20. URL : https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2(34)-14-2

5. Office of the Prosecutor Annual Report 2024. Trying individuals for genocide, war crimes, crimes against humanity, and aggression / International Criminal Court. 4 December 2024. URL : https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-12/2024-12-04-ICC-Annual-Report-OTP-web.pdf

Дмитро СИРКО,
аспірант кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОБМІНУ ПОДАТКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах глобалізації економіки, активізації євроінтеграційних процесів України та посилення міжнародної боротьби з податковим ухиленням і відмиванням коштів обмін податковою інформацією набуває стратегічного значення [1]. Передача значних обсягів конфіденційних даних (фінансові рахунки, доходи, активи) вимагає чіткого нормативно-правового регулювання, що поєднує національні норми з міжнародними стандартами прозорості. Особливо актуальним це питання є після початку автоматичного обміну інформацією за стандартом CRS у 2024 році та в контексті виконання Україною зобов'язань як кандидата на членство в Європейському Союзі.

Нормативно-правова база обміну податковою інформацією в Україні формується на трьох взаємопов'язаних рівнях: міжнародному, європейському та національному. На міжнародному рівні одним із базових елементів залишаються двосторонні конвенції про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням. Україна застосовує комбінований підхід, поєднуючи положення Модельної конвенції ОЕСР та Модельної конвенції ООН [1].

Важливим кроком у розвитку системи стало приєднання України до Глобального форуму з прозорості та обміну інформацією ОЕСР, що передбачає виконання стандартів EOIR (обмін за запитом) та AEOI (автоматичний обмін). З 19 серпня 2022 року Державна податкова служба України як компетентний орган приєдналася до Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (MCAA CRS). Перший автоматичний обмін інформацією відбувся у вересні 2024 року [2; 3].

На рівні Європейського Союзу Україна орієнтується на положення Директив ЄС про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування (DAC).

Зокрема, значний вплив має Директива DAC7 (2021/514), яка розширює обмін інформацією щодо доходів, отриманих через цифрові платформи [4].

Основним національним джерелом регулювання є Податковий кодекс України, зокрема стаття 39-3, яка визначає механізми міжнародного автоматичного обміну інформацією та подання звітності про підзвітні рахунки [2; 5]. Додатково діють підзаконні нормативно-правові акти, серед яких:

Наказ Міністерства фінансів України від 26.05.2023 № 282 «Про затвердження Порядку застосування загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (Common Reporting Standard)» [6];

Закон України від 20.03.2023 № 2970-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки» [7].

Обмін податковою інформацією здійснюється у трьох основних формах: запитний, спонтанний та автоматичний. Автоматичний обмін за стандартом CRS охоплює інформацію про залишки на рахунках, проценти, дивіденди, доходи від продажу фінансових активів тощо. Фінансові установи (банки, інвестиційні компанії, страхові організації) виступають фінансовими агентами і зобов'язані проводити належну перевірку (due diligence) клієнтів-резидентів іноземних юрисдикцій.

Практика застосування цих норм демонструє позитивні результати: зменшення обсягів незадекларованих активів у офшорних юрисдикціях, підвищення рівня фіскальної дисципліни та ефективніше виявлення податкових правопорушень. Водночас існують певні виклики, зокрема забезпечення захисту конфіденційності інформації під час трансграничної передачі, технічна готовність систем обміну та адаптація до нових інструментів регулювання (наприклад, обмін щодо цифрових платформ) [1; 8].

Нормативно-правове забезпечення обміну податковою інформацією в Україні в цілому відповідає сучасним міжнародним стандартам. Однак для подальшого розвитку системи необхідні:

повна імплементація положень Директиви DAC7 та підготовка до наступних директив (зокрема DAC9 щодо глобального мінімального податку);

розширення кола країн-партнерів для автоматичного обміну;

удосконалення механізмів захисту персональних даних при трансграничній передачі інформації;

розвиток цифрової інфраструктури податкових органів та інтеграція систем аналізу великих даних (big data);

посилення відповідальності фінансових установ за неналежне виконання обов'язків щодо належної перевірки рахунків.

Ефективне функціонування системи обміну податковою інформацією є важливою складовою європейської інтеграції України, підвищення інвестиційної привабливості держави та протидії агресивному податковому плануванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сирко Д. О. Нормативно-правове забезпечення обміну податковою інформацією в Україні в рамках міжнародно-правового співробітництва. *Ірпінський юридичний часопис.* 2025. № 4 (21). С. 61–71. DOI : https://doi.org/10.33244/2617-4154-4(21)-2025-61-71 ; URL : https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/423 (дата звернення: 31.03.2026).

2. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (дата звернення: 31.03.2026).

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо імплементації міжнародного стандарту автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки : Закон України від 20.03.2023 № 2970-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2970-20 (дата звернення: 31.03.2026).

4. Council Directive (EU) 2021/514 of 22 March 2021 amending Directive 2011/16/EU on administrative cooperation in the field of taxation (DAC7). URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2021/514/oj/eng (date of access: 31.03.2026).

5. Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters / OECD. Paris : OECD Publishing, 2014. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2014/07/standard-for-automatic-exchange-of-financial-account-information-in-tax-matters_g1g44cda/9789264216525-en.pdf (date of access: 31.03.2026).

6. Про затвердження Порядку застосування загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки : наказ Міністерства фінансів України від 26.05.2023 № 282 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/z1090-23 (дата звернення: 31.03.2026).

7. Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information (MCAA CRS). URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-transparency-and-international-co-operation/multilateral-competent-authority-agreement.pdf (date of access: 31.03.2026).

8. Signatories of the CRS Multilateral Competent Authority Agreement / OECD. Ukraine signed on 19 August 2022. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-transparency-and-international-co-operation/crs-mcaa-signatories.pdf (date of access: 31.03.2026).

9. Іваницька О. М. Податкова політика в умовах імплементації міжнародних стандартів прозорості. *Фінанси України.* 2022. № 9. С. 45–62.

Олександр СИТНИКОВ,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри фінансового
та податкового права Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ЗАСТОСУВАННЯМ САНКЦІЙНИХ РЕЖИМІВ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ТА ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Сучасний міжнародний правопорядок є системою міжнародних відносин, що базується на положеннях Статуту Організації Об'єднаних Націй та нормах міжнародних договорів, ратифікованих державами. Його функціонування спрямоване на забезпечення стабільності, безпеки та захисту прав людини. У правовій системі України міжнародний правопорядок охоплює, зокрема, сферу міжнародного гуманітарного права, протидію воєнним злочинам та участь у системі колективної безпеки, що свідчить про інтеграцію міжнародно-правових стандартів у національне право.

Україна як член Організація Об'єднаних Націй зобов’язана підтримувати міжнародний правопорядок шляхом дотримання принципів мирного врегулювання спорів, незастосування сили, поваги до суверенітету та територіальної цілісності держав. Реалізація цих зобов’язань проявляється у виконанні рішень міжнародних судових інституцій, участі у міжнародному співробітництві щодо запобігання злочинам та імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство [1].

Міжнародний правопорядок як правова категорія має складну багаторівневу структуру, що включає принципи міжнародного права, норми міжнародних договорів, механізми їх реалізації та інституційні гарантії дотримання. У національному праві України його охорона здійснюється, зокрема, через кримінально-правові механізми. Так, розділ XX Кримінального кодексу України [2] передбачає відповідальність за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що свідчить про визнання останнього як самостійного об’єкта правової охорони.

Водночас міжнародний правопорядок в Україні має не лише зовнішній, але й внутрішній вимір, оскільки передбачає обов’язок держави забезпечувати відповідність національної правової системи міжнародним

стандартам. У цьому контексті важливу роль відіграють фінансово-правові механізми, зокрема законодавство у сфері запобігання легалізації доходів, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, яке забезпечує виконання міжнародних зобов'язань держави у сфері безпеки [3].

Забезпечення сучасного міжнародного правопорядку здійснюється через систему взаємопов'язаних механізмів, серед яких ключове місце займають адміністративно-процесуальні та фінансово-правові інструменти. Адміністративно-процесуальні механізми виступають процедурною основою реалізації правових норм, оскільки визначають порядок прийняття рішень, їх виконання та оскарження. Фінансово-правові механізми, у свою чергу, формують економічну інфраструктуру впливу, забезпечуючи можливість застосування обмежень щодо активів, фінансових операцій та інших майнових прав. У сукупності вони утворюють систему регульованого глобального врядування, у якій право реалізується не лише через нормативні приписи, але й через процедури та фінансові інструменти впливу.

Одним із ключових адміністративно-процесуальних механізмів забезпечення міжнародного правопорядку є санкції, які в українському законодавстві визначаються як спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи [4]. Санкції мають переважно превентивний характер і спрямовані на захист національних інтересів та безпеки держави, що обумовлює їх особливу правову природу як заходів публічно-правового впливу, а не юридичної відповідальності. Верховний Суд неодноразово підкреслював, що санкції не є формою покарання чи відповідальності, а виконують функції обмежувальних економічних заходів проти осіб, які становлять загрозу державі [5].

Разом з тим чинна модель застосування санкцій в Україні характеризується недостатнім рівнем процесуальних гарантій. Процедура їх запровадження має закритий характер, не передбачає участі особи, щодо якої вони застосовуються, а обґрунтування відповідних рішень часто є формальним. Наприклад, у справі № 9901/376/21 позивач скаржився, що його не повідомили про причини санкцій і не дали можливості захиститися, але Верховний Суд відхилив ці аргументи, зазначивши, що норма не надає заборони Президенту вводити рішення РНБО в дію і не передбачає участі особи у процедурі [5]. Це створює ризики порушення прав людини, зокрема права власності та права на судовий захист, що зумовлює необхідність ефективного судового контролю.

У цьому контексті ключового значення набуває судовий контроль, який виступає механізмом легітимації санкцій як інструменту міжнародного правопорядку. Спори щодо застосування санкцій розглядаються в

порядку адміністративного судочинства, що свідчить про їх публічно-правову природу. Водночас аналіз судової практики свідчить про обмежений характер такого контролю, оскільки суди здебільшого утримуються від оцінки обґрунтованості рішень органів державної влади у сфері національної безпеки, обмежуючись перевіркою дотримання процедурних вимог та меж дискреції. Так, у справі № 9901/405/19 Велика Палата ВС зазначила, що «судовий контроль за рішенням РНБО є обмеженим, оскільки суд не може за Президента повторно оцінити наявність та достатність підстав для введення такої санкції але, з іншого боку, суд може перевірити дотримання меж такої дискреції та процедури введення санкцій» [6].

Разом з тим у сучасній практиці простежується тенденція до посилення ролі суду, що проявляється у вимозі надання державою належних доказів існування підстав для застосування санкцій. У випадках їх відсутності суди визнають відповідні рішення протиправними, що свідчить про поступову трансформацію судового контролю від формального до змістовного [7].

Особливого значення набуває також феномен судового застосування санкцій, зокрема у справах щодо стягнення активів у дохід держави. У таких випадках суд виходить за межі традиційної функції судового контролю та фактично починає виконувати не притаманну суду роль як суб'єкта застосування санкцій. Вказані функції суду свідчить про формування змішаної моделі санкційного механізму на перетині адміністративного процесу та фінансового права.

Таким чином, судовий контроль у сфері санкцій виконує функцію легітимації втручання у права особи, однак у сучасній моделі залишається переважно обмеженим. Це не повною мірою відповідає стандартам міжнародного правопорядку та принципам справедливого суду.

З огляду на це, необхідним є вдосконалення як нормативного регулювання, так і судової практики. Зокрема, доцільним є запровадження обов'язку належного обґрунтування санкційних рішень, розширення процесуальних гарантій для осіб, щодо яких застосовуються санкції, а також формування ефективного стандарту судового контролю, який передбачає перевірку не лише формальної законності, а й достатності підстав для втручання у права особи.

У підсумку слід зазначити, що трансформація судового контролю у сфері санкцій є необхідною умовою забезпечення балансу між інтересами національної безпеки та правами людини, що відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки : Закон України від 23.04.1999 № 613-XIV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/613-14 (дата звернення: 14.04.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 14.04.2026).

3. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України.* 2020. № 25. Ст. 171. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20 (дата звернення: 14.04.2026).

4. Про санкції : Закон України від 14.08.2014 № 1644-VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 40. Ст. 2018. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1644-18 (дата звернення: 14.04.2026).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.07.2023 у справі № 9901/376/21. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/112516532 (дата звернення: 14.04.2026).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13.01.2021 у справі № 9901/405/19. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/94377744 (дата звернення: 14.04.2026).

7. Рішення Верховного Суду від 10.02.2025 у справі № 990/176/23. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/125710216 (дата звернення: 14.04.2026).

Оксана СІРЕНКО,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Руслан ГЛУХ,
аспірант кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Рецидивна злочинність є однією з найбільш складних і стійких форм кримінальної поведінки, що становить підвищену суспільну небезпеку та свідчить про недосконаліть існуючих механізмів кримінальної юстиції. Повторне вчинення кримінальних правопорушень особами, які вже зазнали кримінально-правового впливу, вказує на обмежену ефективність традиційних каральних підходів і актуалізує необхідність впровадження комплексних ресоціалізаційних стратегій.

В Україні проблема рецидивної злочинності набуває особливого значення у зв’язку з реформуванням кримінального законодавства, розвитком інституту пробації та впровадженням нових підходів до виконання покарань, зокрема запровадженням пробаційного нагляду як окремого виду покарання [1]. Водночас рівень повторної злочинності залишається значним, що зумовлює необхідність вивчення ефективного зарубіжного досвіду.

Сучасні дослідження доводять, що ефективне зниження рецидиву можливе лише за умови комплексного впливу. Психологічні інтервенції у місцях позбавлення волі демонструють здатність зменшувати рівень повторної злочинності, а електронний моніторинг – підвищувати контроль за поведінкою правопорушників.

Показовим є досвід Норвегії, де реалізовано гуманістичну модель виконання покарань. Вона базується на принципах поваги до людської гідності, ресоціалізації та підготовки до життя після звільнення. У результаті рівень рецидиву становить близько 20 % протягом двох років після звільнення [2]. Значну роль відіграють освіта, професійна підготовка та підтримка соціальних зв’язків.

У США реалізуються комплексні реформи, спрямовані на зниження рецидивної злочинності. Федеральне бюро в'язниць впроваджує індивідуальну оцінку ризиків, освітні програми, лікування залежностей і підготовку до звільнення. Так, підтримка пілотної програми «Другий шанс Пелла», оголошена Міністерством освіти у липні 2015 року, дозволяє ув'язненим американцям, які мають на це право, отримувати гранти Пелла та продовжувати вищу освіту з метою допомогти їм знайти роботу та підтримувати свої сім'ї після звільнення [3]. Дослідження підтверджують, що участь у навчанні знижує рецидив на 43 % [4].

Важливим інструментом є суди з питань наркотиків (Drug Courts), які функціонують у США та Канаді. Вони пропонують лікування замість ув'язнення для осіб із залежностями [5]. Такий підхід сприяє усуненню причин злочинності. Канадський досвід підтверджує ефективність цієї моделі, хоча потребує подальших досліджень [6].

У Великій Британії ефективність демонструють програми працевлаштування колишніх ув'язнених. Так, протягом багатьох років існують програми: «Соціальні підприємства для колишніх ув'язнених». Соціальні підприємства забезпечують можливість трудової інтеграції, що є ключовим фактором запобігання рецидиву [7]. Практика свідчить, що стабільна робота значно знижує ризик повторного правопорушення. Імоджен Еммерсон, яка є керівником відділу працевлаштування засуджених у Службі притулків та пробації Великої Британії, зазначила, що робота є «ключем до реабілітації». «Ми бачимо, що більшість правопорушників, які влаштовуються на роботу протягом перших шести місяців, не скоюють повторних правопорушень. Багато засуджених прагнуть працювати, і вони роблять це не лише для того, щоб заробити гроші. Вони хочуть показати, що мають мотивацію змінити своє життя. Ми розглядаємо стабільну роботу як переломний момент для їхньої впевненості» [8].

Сучасні тенденції включають використання електронного нагляду, цифрових технологій, міжвідомчої взаємодії та індивідуалізованих програм ресоціалізації. Це дозволяє підвищити ефективність превенції та адаптації правопорушників.

Отже, ефективна протидія рецидивній злочинності базується на комплексному підході, що поєднує правові, соціальні, психологічні та освітні заходи. Для України важливо адаптувати ці практики з урахуванням національних умов, що сприятиме зниженню рівня злочинності та підвищенню безпеки суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 21.03.2026).

2. What We Can Learn From Norway's Prison System: Rehabilitation & Recidivism / First Step Alliance. URL : https://www.firststepalliance.org/post/norway-prison-system-lessons (date of access: 21.03.2026).

3. Prison Reform: Reducing Recidivism by Strengthening the Federal Bureau of Prisons. U.S. Department of Justice. URL : https://www.justice.gov/archives/prison-reform (date of access: 21.03.2026).

4. Education and Vocational Training in Prisons Reduces Recidivism, Improves Job Outlook / RAND Corporation. 2013. URL : https://www.rand.org/news/press/2013/08/22.html (date of access: 21.03.2026).

5. Drug courts in the Americas / International Drug Policy Consortium. 2018. URL : https://idpc.net/publications/2018/03/drug-courts-in-the-americas (date of access: 21.03.2026).

6. Werb D., Elliott R., Fischer B., Wood E. Drug treatment courts in Canada: An evidence-based review. *HIV/AIDS Policy & Law Review*. 2008. Vol. 12 (2–3). P. 12–17. URL : https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18459192/ (date of access: 21.03.2026).

7. Eight social enterprises giving ex-offenders a second chance / Virgin. URL : https://www.virgin.com/branson-family/richard-branson-blog/eight-social-enterprises-giving-ex-offenders-a-second-chance (date of access: 21.03.2026).

8. Whittlesea P., Lo H.-Y. Ex-prisoners welcome second chance at jobs fair / BBC News. 2025.

Павло СКАЛЬСЬКИЙ,
аспірант,
ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права»,
м. Херсон, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ОБХОДУ САНКЦІЙ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ НА ОСНОВІ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Зростання геополітичної напруженості, застосування країнами санкційної політики та експортного контролю докорінно трансформували функціонал митних адміністрацій від традиційного фіскального контролю до забезпечення митної безпеки. Для України ця проблематика є особливо актуальною в умовах воєнного стану, розширення санкційних режимів щодо Російської Федерації та Республіки Білорусь, а також зростання практик обходу санкцій.

Обхід санкцій у зовнішньоекономічних операціях (ЗЕД) найчастіше реалізується підсанкційними суб'єктами не через пряме порушення, а через складні корпоративні структури, транзитні юрисдикції, мережі посередників, розрив між логістичним і фінансовим ланцюгами, приховування кінцевого бенефіціарного контролю, маніпуляції з комерційними документами, митною вартістю, торговими знаками, маркуванням та зловживання фінансовими інструментами.

Міжнародний досвід США (Управління з контролю за іноземними активами (OFAC), Бюро промисловості і безпеки (BIS)) та ЄС доводить, що сучасна модель запобігання обходу санкцій має ґрунтуватися на необхідності переходу до повного відстеження ланцюга постачання (supply chain tracing) у поєднанні механізмів належної обачності (due diligence), перевірки кінцевих бенефіціарів (ownership/control), ризикованих маркерів (red flags), які інтегровані в національну систему управління ризиками та міжвідомчої взаємодії [1; 3].

У США це проявляється через централізовану роль OFAC [3], використання цифрових митних систем (ACE) [4]. У ЄС відповідний підхід реалізується через систему управління митними ризиками (CRMF, CRMS2) та систему контролю імпорту (ICS2), які забезпечують уніфіковане профілювання ризиків, попередній аналіз даних та обмін ризиковою інформацією між митними адміністраціями держав-членів [5].

У цьому контексті фундаментальною новелою ЄС та США є зміщення акцентів у контролі за дотриманням санкційних режимів з державних органів на суб'єктів ЗЕД та фінансові установи. Фактично на юридичну особу (імпортер, митний брокер, логістичний оператор, банк) покладається відповідальність за відсутність на підприємстві ефективної системи внутрішнього комплаєнсу для запобігання обходу санкцій.

Таким чином, інститут належної обачності (due diligence) перестає бути добровільною практикою й набуває ознак юридично значущої превентивної форми контролю для суб'єктів господарювання, яка охоплює не лише безпосереднього контрагента, а й бенефіціарів, посередників, аналіз непрямих учасників логістичного ланцюга, фінансові установи, брокерів, логістичних операторів, маршрут перевезення, маршрут платежу, країну походження, відправлення та кінцевого користувача, маркування товару тощо [1; 3].

Сучасні схеми обходу санкцій майже завжди супроводжуються не лише маніпуляцією товарними документами, а й аномальними фінансовими конструкціями: прихованим кредитуванням, нетиповими відстрочками платежів, фіктивним транзитом без належного географічного зв’язку, розрахунками через багаторівневу мережу посередників. Це обумовлює необхідність інтеграції даних фінансового моніторингу, банківського due diligence та митної системи управління ризиками для оцінки ризиків ще до моменту фактичного пропуску товару через митний кордон України.

Факт існування санкційного списку не гарантує ефективного попередження його обходу. Критичне значення має формування системи red flags, тобто індикаторів, які дозволяють виявити високу ймовірність прихованої ризикової поведінки. До таких індикаторів належать: використання країн-транзитерів із підвищеним ризиком; незвична або економічно необґрунтована маршрутизація; залучення новостворених суб’єктів ЗЕД без історії аналогічних операцій; невідповідність між характером товару та профілем контрагента; відсутність слідів проведення due diligence; використання базисів постачання (наприклад, EXW) з наявними ознаками самоусунення продавця від контролю за подальшим рухом товару; використання численних посередників без очевидної економічної логіки; невідповідність між країною походження товару та місцем розташування ключового посередника; зазначення експедитора або логістичної компанії як кінцевого одержувача; маніпулятивна або підроблена торгова документація; розірвання логістичного та фінансового ланцюгів; нещодавно створені компанії-прокладки без історії ЗЕД; переміщення нетипових для компанії ризикових

товарів; суттєві відхилення в обсягах поставок; використання номінальних покупців (straw purchasers), компаній-оболонок (shell companies) та професійних посередників (enablers) для приховування бенефіціарного контролю; відсутність сертифіката кінцевого користувача (End-User Certificate); маніпуляції з термінами платежів; платежі від суб'єктів з третіх країн, які формально не є сторонами угоди; відтермінування платежів тощо. Саме сукупність таких індикаторів має бути основою для формування окремого класу санкційних профілів ризику в автоматизованій системі управління ризиками Держмитслужби (АСАУР) [1; 2; 3].

Висновки. Практика доводить, що ефективна боротьба з обходом санкцій вимагає відмови від фрагментованого контролю на користь цілісних, автоматизованих та ризик-орієнтованих систем та застосування нових адміністративно-правових механізмів запобігання обходу санкцій:

1. Реверсний тягар доказування. При митному оформленні тягар доведення легальності походження товару, розкриття всього ланцюга постачання до кінцевого бенефіціара та економічної доцільності логістичного маршруту доцільно юридично покласти на суб’єктів ЗЕД. 2. Делегування комплаєнсу та відповідальність. Потребує окремого законодавчого врегулювання відповідальність за порушення санкційних правил. Відсутність задокументованих заходів due diligence доцільно прирівняти до непрямого умислу. 3. Запровадження автоматизованої інтеграції елементів баз даних США та ЄС (санкційних списків та реєстрів) в АСАУР Держмитслужби. 4. Впровадження обов'язкового міжвідомчого електронного обміну ризикованих операцій між Держмитслужбою та Держфінмоніторингом. 5. Активне застосування інституту авторизованих економічних операторів (АЕО) для компаній, які довели високий рівень безпеки ланцюгів постачання та бездоганний санкційний комплаєнс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Circumvention and due diligence / European Commission, Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union. 11 Dec. 2024. URL : https://finance.ec.europa.eu/publications/circumvention-and-due-diligence_en (дата звернення: 31.03.2026).

2. Red flags: Mastering the indicators of sanctions risk / EU Sanctions Compliance Helpdesk. URL : https://eu-sanctions-compliance-helpdesk.europa.eu/red-flags-mastering-indicators-sanctions-risk_en (дата звернення: 30.03.2026).

3. A Framework for OFAC Compliance Commitments / U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control. URL : https://ofac.treasury.gov/media/16331/download?inline (дата звернення: 31.03.2026).

4. ACE: The Import and Export Processing System / U.S. Customs and Border Protection. URL : https://www.cbp.gov/trade/automated (дата звернення: 31.03.2026).

5. Customs risk management / European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union. URL : https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/customs-risk-management_en (дата звернення: 31.03.2026).

Віталій СМЕРДОВ,
аспірант кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ РЕЗИДЕНТА АБО НЕРЕЗИДЕНТА В ПРАВИЛАХ КОНТРОЛЬОВАНИХ ІНОЗЕМНИХ КОМПАНІЙ

В Україні правила контрольованих іноземних компаній (далі – КІК) були впроваджені відносно нещодавно, а саме з 1 січня 2022 року. Правовою підставою для цього став Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» [1], який був прийнятий ще у 2020 році. Між тим, щодо правил КІК він містив перехідний період, яким було відтерміновано набрання ними чинності, що дозволило платникам податку (контролюючим особам) підготуватись.

Контролюючими особами за Податковим кодексом України (далі – ПКУ) [2] можуть визнаватись лише резиденти України. При цьому, виходячи з офіційної статистики ДПСУ, переважна кількість контролюючих осіб – це саме фізичні особи. Так, за звітні періоди існування правил КІК в Україні, а саме за періоди 2022–2024 рр., відповідно до офіційних даних ДПСУ контролюючими особами в кількості 17 173 було подано всього 58 220 звітів з КІК, з яких 98 % всіх звітів було подано фізичними особами, а 2 % – юридичними [3].

Оскільки контролюючими особами з числа фізичних осіб можуть визнаватись тільки резиденти України, постає питання щодо визначення їх статусу як резидентів або нерезидентів, особливо враховуючи те, що починаючи з 2022 року істотна кількість громадян України проживає за межами митної території України, що також впливає на їх податковий статус.

В Україні визначення статусу резидента надано в декількох нормативно-правових актах, зокрема, в Законі України «Про валюту і валютні операції» (далі – Закон про валюту) [4] та в ПКУ. В Законі про валюту резидентами з числа фізичних осіб визнаються такі особи:

1) фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, зокрема, які тимчасово перебувають за межами України;

2) фізичні особи – підприємці, зареєстровані згідно із законодавством України.

Але для цілей КІК потрібно використовувати визначення, яке надане в ПКУ, що випливає з п. 5.2 ПКУ, яким визначено, що у разі якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та положенням цього Кодексу, для регулювання відносин оподаткування застосовуються поняття, терміни, правила та положення цього Кодексу.

Відповідно до п.п. 14.1.213 п. 14.1 ст. 14 ПКУ для визначення статусу резидента / нерезидента фізичної особи застосовується послідовний багаторівневий тест:

1) фізична особа визнається резидентом України, якщо має місце проживання в Україні;

2) якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні;

3) якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні;

4) у разі якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року;

5) якщо неможливо визначити резидентський статус фізичної особи, використовуючи попередні положення, фізична особа вважається резидентом, якщо вона є громадянином України.

Такий підхід відповідає правилам, визначеним Модельною конвенцією ОЕСР, яка виділяє для цієї мети наступні ознаки [5]:

– постійне житло;

– центр життєвих інтересів;

– звичайне місце проживання;

– громадянство.

Такі ж правила визначені й в міжнародних договорах про уникнення подвійного оподаткування. При цьому, враховуючи їх лаконічність, а також багатоманітність ситуацій, які виникають на практиці, для деталізації додатково використовуються положення Коментарів до Модельної конвенції

ОЕСР [12]. Наприклад, ані ПКУ, ані міжнародні договори не розкривають, чи можна враховувати час, який людина проживає в іншій країні у зв'язку зі спеціальною метою, для визначення його статусу як резидента певної країни. Ця ситуація деталізується в Коментарях, де визначено, що не можна вважати часом проживання в іншій країні для визначення статусу резидента таке проживання зі спеціальною метою, зокрема, з метою навчання, роботи або з іншими спеціальними цілями.

Між тим, все ще є законодавчо не врегульованим питання щодо того, яким чином документально підтвердити статус резидента / нерезидента в Україні. При цьому таке питання повинно бути врегульовано не міжнародними договорами або зазначеними Коментарями до Модельної конвенції ОЕСР, а саме законодавством України. Така правова невизначеність може призводити до подвійного оподаткування, враховуючи те, що фізична особа може вважати себе резидентом певної країни, в якій вона проживає тривалий час і маючи в ній центр життєвих інтересів, але не маючи будь-якого документального підтвердження втрати статусу резидента України, що може призводити до претензій з боку податкової служби України. Це досить важлива проблема, якщо зважати на те, що статус резидента, головним чином, визначається на підставі місця проживання фізичної особи. При цьому за даними досліджень, станом ще на кінець листопаду 2024 року за кордоном знаходилося близько 5,2 млн українських біженців [6].

Враховуючи вищевикладене, на нашу думку, є доцільним внесення змін до ПКУ, якими б визначались правила документального підтвердження як отримання статусу податкового резидента, так і втрати. Це дозволить уникнути правової невизначеності у цьому питанні і зменшити кількість податкових спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 16.01.2020 № 466-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/466-20 (дата звернення: 09.03.2026).

2. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17 (дата звернення: 09.03.2026).

3. 58 тис. звітів подано про контрольовані іноземні компанії: яка географія реєстрації КІК та скільки сплатять податків / Державна податкова служба України. URL : https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/894493.html (дата звернення: 09.03.2026).

4. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2473-19 (дата звернення: 10.03.2026).

5. Model Tax Convention on Income and on Capital 2017: Condensed Version / OECD. Paris : OECD Publishing, 2017. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/12/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-2017_g1g8769b/mtc_cond-2017-en.pdf (date of access: 09.03.2026).

6. Українські біженці після трьох років за кордоном. Четверта хвиля дослідження / Центр економічної стратегії. 2025. URL : https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/ukrayinski-bizhenczi-pislya-troh-rokiv-za-kordonom.pdf (дата звернення: 09.03.2026).

Тарас ТАРАСЮК,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЕКОЛОГІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ЗАГРОЗА МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується загостренням глобальних екологічних проблем, що безпосередньо впливають на стабільність міжнародного правопорядку. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема екологічної злочинності, яка виходить за межі національної юрисдикції і набуває транснаціонального характеру.

Екологічна злочинність охоплює широкий спектр протиправних діянь, зокрема незаконну вирубку лісів, забруднення водних ресурсів, незаконний обіг відходів, браконьєрство, а також порушення правил використання природних ресурсів. Ці діяння становлять загрозу не лише для навколишнього природного середовища, а й для здоров'я людей, економічної безпеки держав та сталого розвитку світової спільноти.

Особливістю екологічної злочинності є її транснаціональний характер, що ускладнює ефективне розслідування та притягнення винних осіб до відповідальності. Відсутність єдиних підходів до криміналізації екологічних правопорушень, недостатній рівень міждержавної співпраці та складність доказування сприяють зростанню латентності таких злочинів.

За оцінками Інтерполу та Програми ООН з навколишнього середовища, екологічна злочинність входить до числа найбільш прибуткових видів незаконної діяльності у світі, щорічний обсяг якої становить від 110 до 281 млрд доларів США. Вона включає незаконну вирубку лісів, торгівлю дикими тваринами, незаконний обіг відходів, забруднення довкілля та інші правопорушення, що мають серйозні екологічні та соціально-економічні наслідки [1; 2].

У контексті міжнародного правопорядку екологічна злочинність становить системну загрозу, оскільки порушує міжнародні екологічні стандарти, підриває принципи сталого розвитку та екологічної безпеки. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах збройних конфліктів. За даними Міністерства захисту довкілля України, станом на 2025 рік зафіксовано понад 3 000 випадків шкоди довкіллю, спричиненої війною, а загальні збитки оцінюються у сотні мільярдів гривень [3].

Для України питання протидії екологічній злочинності є надзвичайно актуальним у зв'язку з наслідками збройної агресії, що призвела до масштабного забруднення територій, знищення природних ресурсів та порушення екологічного балансу. Такі обставини потребують вдосконалення національного законодавства, гармонізації його з міжнародними стандартами та посилення інституційної спроможності держави у сфері екологічної безпеки.

У сучасних умовах протидія екологічній злочинності потребує комплексного підходу, що поєднує правові, організаційні, технологічні та міжнародні механізми. Одним із ключових напрямів є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у сфері криміналізації екологічних правопорушень і встановлення ефективних санкцій за їх вчинення.

Суттєву роль відіграє посилення інституційної спроможності правоохоронних органів, включаючи створення спеціалізованих підрозділів з розслідування екологічних злочинів, підвищення кваліфікації слідчих і прокурорів, а також забезпечення їх доступу до сучасних методів збору та аналізу доказів.

Окремого значення набуває використання цифрових технологій, зокрема супутникового моніторингу, геоінформаційних систем (GIS), безпілотних літальних апаратів та інструментів OSINT для фіксації фактів забруднення довкілля, незаконної вирубки лісів чи інших правопорушень. Такі технології дозволяють підвищити оперативність виявлення злочинів і якість доказової бази.

Не менш важливою є активізація міжнародного співробітництва, зокрема через обмін інформацією, проведення спільних розслідувань, використання механізмів міжнародної правової допомоги та взаємодію з міжнародними організаціями. Це особливо актуально з огляду на транснаціональний характер екологічної злочинності. Крім того, ефективним напрямом запобігання є розвиток превентивних заходів, включаючи підвищення екологічної свідомості населення, прозорість у сфері використання природних ресурсів, а також залучення громадськості та неурядових організацій до контролю за станом довкілля [4].

Отже, екологічна злочинність у сучасних умовах набуває ознак системної та транснаціональної загрози, що негативно впливає не лише на стан довкілля, а й на стабільність міжнародного правопорядку в цілому. Її масштаби, економічна привабливість та високий рівень латентності зумовлюють необхідність формування ефективних механізмів протидії на національному та міжнародному рівнях. В умовах збройного конфлікту значення

цієї проблеми суттєво посилюється, оскільки екологічні правопорушення можуть набувати ознак воєнних злочинів і спричиняти довготривалі наслідки для екосистем та населення.

Ефективна протидія екологічній злочинності можлива лише за умови комплексного підходу, що передбачає гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами, посилення інституційної спроможності держав, активізацію міжнародного співробітництва та впровадження сучасних технологій моніторингу й доказування. Водночас важливо забезпечити превентивну складову, спрямовану на формування екологічної свідомості та підвищення рівня відповідальності за порушення природоохоронного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Environmental crime / Interpol. URL : https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime (дата звернення: 31.03.2026).

2. The Rise of Environmental Crime: A Growing Threat to Natural Resources, Peace, Development and Security / United Nations Environment Programme. 2016. URL : https://www.unep.org/resources/report/rise-environmental-crime-growing-threat-natural-resources-peace-development-and (дата звернення: 31.03.2026).

3. Оцінка шкоди довкіллю / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL : https://mepr.gov.ua/ (дата звернення: 31.03.2026). (mepr.gov.ua)

4. Elliott L. Transnational Environmental Crime. Cheltenham ; Northampton : Edward Elgar Publishing, 2012. 256 p.

Артем ТЕСЛИЦЬКИЙ,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Науковий керівник:
Дмитро ЛОПАЩУК,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ДЕРЖАВНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПІДТРИМАННЯ ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Проблематика співвідношення державного та публічного підтримання обвинувачення в суді належить до числа дискусійних у сучасній доктрині права України. Її актуальність зумовлена як трансформацією функцій прокуратури, так і необхідністю чіткого нормативного та теоретичного розмежування категорій, що безпосередньо впливають на реалізацію засад кримінального провадження, зокрема принципів законності, змагальності та забезпечення права на справедливий суд, оскільки воно безпосередньо пов’язане з визначенням ролі прокуратури в системі кримінальної юстиції та реалізацією принципів правової держави. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах євроінтеграційних процесів, коли Україна адаптує свої інститути до стандартів демократичних держав та міжнародних правових актів.

Так, у будь якій сучасній правовій системі особливого значення набуває узгодженість конституційних і галузевих норм. Вихідною засадою для такого аналізу є положення статті 8 Конституція України, яка закріплює принцип верховенства права та визначає Конституцію як акт найвищої юридичної сили [1]. Саме цей принцип формує ієрархію нормативно-правових актів і вимагає, щоб усі закони та підзаконні акти відповідали Основному Закону, а у разі колізії – застосовувалися саме конституційні положення.

У цьому контексті особливу увагу привертає співвідношення статті 131-1 Конституції України, яка визначає функцію прокуратури як «підтримання публічного обвинувачення в суді», та положень Закон України «Про прокуратуру», а саме, відповідно до статті 2 вищезазначеного

Закону – «підтримання державного обвинувачення у суді». Така різниця у формулюваннях породжує нормативну колізію, яка має не лише теоретичне, а й практичне значення для розуміння ролі прокуратури у кримінальному судочинстві [1; 2].

Конституційне закріплення саме поняття «публічного обвинувачення» загальноприйнято вважати що воно відображає сучасний європейський підхід до діяльності прокуратури, відповідно до якого прокурор виступає не лише як представник держави, а як суб'єкт, що діє в інтересах усього суспільства.

Натомість використання терміна «державне обвинувачення» у законодавстві є більш традиційним і акцентує увагу на інституційному аспекті – діяльності прокурора як представника державної влади.

Етимологічний та герменевтичний аналіз дозволяє встановити, що термін «державне обвинувачення» акцентує увагу на суб'єкті здійснення відповідної функції - державі в особі її уповноваженого органу, що здійснює функцію держави тобто прокуратури. Натомість поняття «публічне обвинувачення» відображає не лише суб'єктний склад, а й характер інтересу, що підлягає захисту, – публічний, тобто суспільно значущий інтерес, який виходить за межі приватних інтересів окремих осіб.

Словосполучення «публічне обвинувачення» має латинське походження від терміна publicus, що перекладається як «суспільний». Його використання у національному законодавстві України зумовлене, зокрема, процесами європейської інтеграції та орієнтацією на міжнародні правові стандарти. Зокрема, це поняття застосовується у Recommendation Rec(2000)19 Комітету Міністрів Ради Європи «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» від 6 жовтня 2000 року [3].

Як зазначає Поплавська Аліна, слово «публічний» за своїм змістом ближче до поняття «суспільний», ніж «державний». При цьому держава виступає як офіційний представник усього суспільства. Недарма сама назва форми правління – республіка (res publica) – у буквальному перекладі означає «справа суспільства» [4].

У цьому контексті доцільно зазначити, що публічність обвинувачення означає його спрямованість на захист загального правопорядку, прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави в цілому. Проте саме через діяльність прокурора держава здійснює функцію представництва державного інтересу в суді.

Водночас у сучасній доктрині висловлюються різні підходи до співвідношення зазначених понять. Частина науковців ототожнює їх, виходячи з того, що в українській моделі кримінального процесу виключним суб'єктом підтримання обвинувачення в суді є прокурор, а отже, будь-яке публічне обвинувачення за своєю суттю є державним. Інші ж дослідники обґрунтовують необхідність їх розмежування, підкреслюючи, що публічне обвинувачення може включати ширший спектр процесуальних форм, зокрема участь потерпілого у підтриманні обвинувачення у визначених законом випадках.

З урахуванням наведеного, обґрунтованою видається позиція, відповідно до якої державне обвинувачення слід розглядати як організаційно-правову форму з ознаками публічного. Такий підхід дозволяє уникнути термінологічної плутанини та забезпечує системність у розумінні.

Отже, співвідношення державного та публічного підтримання обвинувачення в суді характеризується як співвідношення форми і змісту. Публічне обвинувачення визначає спрямованість і цілі кримінального переслідування, тоді як державне обвинувачення виступає інституційним інструментом його реалізації. У сучасних умовах розвитку кримінального процесуального законодавства України важливим є подальше теоретичне осмислення цієї проблематики та її нормативна конкретизація, що сприятиме підвищенню ефективності судочинства та зміцненню гарантій прав людини. співвідношення понять «державне» та «публічне» обвинувачення доцільно розглядати не як протиставлення, а як різні аспекти однієї і тієї ж функції прокуратури. У межах національної правової системи обґрунтовується підхід, за яким обвинувачення доцільно розглядати як державне за своєю організаційно-правовою природою, але таке, що має певні ознаки публічності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex (дата звернення: 27.03.2026).

2. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Tex (дата звернення: 11.06.2025).

3. Плюсква А. В. Розмежування поняття підтримання «публічного» чи «державного» обвинувачення. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 7. С. 430–432. URL : https://www.lsej.org.ua/7_2023/101.pdf (дата звернення: 27.03.2026).

4. Поплавська А. В. Деякі питання поняття підтримання публічного обвинувачення в суді / Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура. Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції юридичного та історичного спрямування. Публ. 08.03.2021. URL : https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=317 (дата звернення: 27.03.2026).

Олександр ТИХОМИРОВ,
доктор юридичних наук, доцент,
кафедра інформаційної безпеки держави,
Національна академія Служби безпеки України,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО БЕЗПЕКОВОГО ПРОСТОРУ В ПРАВОВОМУ ВИМІРІ

Сучасна цивілізація переживає безпрецедентний за інтенсивністю етап технологічної трансформації. За останні півстоліття людство здійснило колосальний стрибок: від появи перших вузлів мережі Інтернет та мобільного зв'язку до формування складних екосистем «розумних будинків», автономного транспорту, масового застосування дронів, впровадження криптовалют… Ми увійшли в еволюційну епоху, де цифрові аватари та метавсесвіт стають не просто розвагою, а новим виміром соціального буття, а самі технології перетворилися на «екзогенні детермінанти», що визначають межі людської діяльності та формують новий «життєвий простір».

Утім, попри таку стрімку технологічну мінливість, право як фундаментальний соціальний інститут продовжує існувати, розвиватися як базовий засіб забезпечення безпеки, не змінюючи свого сутнісного призначення. У соціотехнічній системі координат або ж в системі координат нового «цифрового світу» право, змінюючись, але як і завжди, виступає стабілізатором, що забезпечує упорядкованість відносин навіть у гіпердинамічному цифровому середовищі.

Сьогодні формування європейського безпекового простору вимагає не просто адаптації традиційних форматів правового впливу на суспільство до нових реалій цього суспільства, а фундаментального переосмислення правової доктрини крізь призму інформаційних тенденцій соціальних та антропологічних змін.

Комплекс проблемних аспектів сучасного правового розвитку починається з еволюції самої людини, оскільки зміни її життєвого простору і способів життя стають дороговказом змін у праві, водночас сама людина, еволюціонуючи в інформаційну епоху міняється як джерело права. Світосприйняття трансформується через ІТ, що стає невід'ємним супутником кожної людини та посередником у соціальних зв'язках. Такі сутнісні зміни у

світогляді, потребах та цінностях в умовах глобального інформаційного суспільства вимагають формування нової правової антропології, що охоплює весь комплекс новацій, пов'язаних з еволюцією інформаційних прав до цифрових та їх гарантуванням на рівні європейських стандартів. Це водночас веде й до докорінної трансформації правової культури та правосвідомості людини, суспільства, для яких цифровий світ із новою системою суспільних відносин стають невід'ємним. Відповідно, правова наука реагує на ці виклики еволюційним формуванням нових міждисциплінарних напрямів, таких як соціогуманітарна інформологія, інформаційне та ІТ-право, інформаційна деліктологія, правова кібернетика тощо. Нові наукові завдання та методологія інтегрують юриспруденцію з комп'ютерними науками, психологією, медіалогією, безпекознавством, що послідовно змінює методологічний фундамент правової доктрини.

Паралельно відбуваються зміни у компонентному складі правової системи на національному та міжнародному рівнях. У відповідь на мегатренд технологічних змін і гіперзв'язності формуються нові правові інститути, де правові механізми поєднують державні та недержавні регулятори безпеки, зокрема через впровадження цифрових інститутів та інституцій (цифрового суду (e-court), кіберсанкцій, кібердипломатії та інституту електронних доказів). Така інституційна адаптація відбувається в умовах, де межі юрисдикції стають розмитими, а цифрова інфраструктура перетворюється на об'єкт посиленого правового захисту. Самі механізми та засоби правового регулювання зміщуються в бік превентивності через впровадження «технологічно-правового методу», де норма права інтегрується безпосередньо у технологію (приміром, програмний код). Це робить регулювання адаптивним до технологічних апгрейдів, охоплюючи такі сфери, як інформаційна реінтеграція, алгоритмічний комплаєнс та регулювання хмарних технологій. Результатом стає створення гнучкої системи, здатної оперативно і гнучко реагувати на нові вектори інформаційних загроз.

Трансформація охоплює і юридичну (правничу) професію. Цифрова грамотність юриста стає передумовою забезпечення справедливості та професійної реалізації. Формуються нові професійні компетентності, пов'язані зокрема з використанням OSINT-технологій у розслідуваннях та ШІ-помічників для аналізу великих масивів судової практики та іншої правової інформації. Це веде до інтелектуалізації і автоматизації праці юриста, в якій володіння цифровим інструментарієм є обов'язковою умовою професійної придатності та етичної відповідальності.

Важливим аспектом є також оновлення стратегічних безпекових доктрин відповідно до загроз у глобальному інформаційному суспільстві та переосмислення їх значення в системі правового регулювання. Пріоритети захисту зміщуються від територіальної цілісності до захисту ментального суверенітету та когнітивної стійкості, що зумовлено ризиками когнітивної агресії та дезінформаційних кампаній. Це спричиняє появу нових владних інституцій, таких як центри протидії дезінформації та кібервійська, з відповідними правами і обов'язками, здійснення яких формує окремі групи нових правовідносин.

Окремо варто зауважити на правовому статусі штучного інтелекту (ШІ). Сьогодні правова наука стикнулася з проблемою подолання своєрідного «технороматизму» щодо ШІ на основі соціонатуралістичного правозуміння, що має зберегти людиноцентровані перспективи права в цифрову епоху. Оскільки ШІ позбавлений волі та свідомості, він не може виступати самостійним суб'єктом права, що підтверджується критичним аналізом концепції «електронної особи». Натомість впроваджується модель «відповідального людського агента» (human-in-the-loop) та принцип Human Rights by Design, який передбачає інтеграцію правових запобіжників безпосередньо в алгоритмічну структуру ШІ.

Безпековий ландшафт Європи трансформується через подолання розривів, спричинених гібридною агресією та інформаційною дезінтеграцією, яка використовується як стратегічна зброя проти стійкості європейської спільноти. Відповіддю на ці виклики має стати використання і розвиток цифрових платформ (на кшталт «Дія») для відновлення соціальних зв'язків, реалізації стратегій «когнітивної реінтеграції» та загалом розвитку демократизації. Така діяльність формує нову архітектуру безпеки європейського регіону шляхом усвідомлення і відновлення інформаційного суверенітету та ментальної єдності суспільства за допомогою екстериторіальних правових механізмів цифрової епохи.

Отже, формування європейського безпекового простору в правовому вимірі є динамічним процесом, в якому технології виступають каталізатором змін, а право - гарантом стабільності та людиноцентрованості. Сучасна безпека безпосередньо залежить від здатності правової системи впорядкувати і захистити когнітивний простір, забезпечити етичне впровадження ШІ та відновити інформаційну цілісність. Україна сьогодні знаходиться в авангарді цих процесів, формуючи на своєму досвіді унікальні моделі цифрової інтеграції та реінтеграції і захисту незалежності в надскладних умовах, пропонуючи їх не тільки Європі, а й усьому світові.

Василь ТОПЧІЙ,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
директор навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Ігор ГРИЦЮК,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Наталія КАРПЕНКО,
кандидат юридичних наук, заступник начальника 1-го відділу
управління організації роботи та методичного забезпечення,
Головне слідче управління Національної поліції України,
м. Київ, Україна

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ

Сучасний міжнародний правопорядок характеризується стрімкою цифровізацією фінансових відносин, що, з одного боку, сприяє економічному розвитку, а з іншого – створює нові ризики та форми фінансової злочинності. З розвитком цифрових технологій і фінансових інструментів спостерігається зростання випадків кіберзлочинності, таких як крадіжка особистих даних, фальсифікація транзакцій, фішинг, атаки на фінансові інститути тощо. Це створює серйозні загрози для стабільності функціонування фінансових систем і довіри до них, а також має негативні економічні наслідки, включаючи великі фінансові втрати для компаній і приватних осіб. Розвиток нових технологій, таких як блокчейн і штучний інтелект, з одного боку, відкриває можливості для покращення захисту фінансових даних і раннього виявлення кіберзагроз. З іншого боку, ці ж технології можуть використовуватися кіберзлочинцями для вдосконалення їхніх методів і інструментів, що змінює способи здійснення кіберзлочинів [1, с. 394].

Зростання кількості фінансових кіберзлочинів у фінансовій системі, динаміка яких демонструє суттєвий приріст за останні роки, свідчить про

те, що традиційні механізми протидії вже не є достатньо ефективними. Цифрова криміналістика як новітній інструмент розслідування набуває ключового значення для виявлення, фіксації та доказування злочинів у високотехнологічному фінансовому середовищі. Зазначені тенденції повною мірою характерні і для України, тому логічним продовженням окреслених глобальних тенденцій є їх проєкція на національний рівень, де загальносвітові процеси цифровізації фінансової сфери та зростання транснаціональної фінансової злочинності набувають конкретних форм прояву в межах функціонування державних фінансових інститутів.

Фінансові кіберзлочини, розмивання податкової бази, виведення прибутків, шахрайство з бюджетними коштами та інші правопорушення у фінансовій сфері набувають транснаціонального характеру, що вимагає міжгалузевого підходу до вирішення проблеми. В нашій державі криміналізація фінансових відносин найбільше проявилася саме в соціально-бюджетній сфері. Це не лише створило серйозні перешкоди для ефективного використання державних коштів, але й стало суттєвою перепоною у залученні міжнародної гуманітарної та військової допомоги, отриманні озброєння під час дії воєнного стану. Крім того, криміналізація бюджетної сфери суттєво підірвала перспективи залучення іноземних інвестицій та фінансових ресурсів для післявоєнної відбудови України, продемонструвавши тим самим одну з найбільших загроз економічній безпеці держави [5, с. 5]. Послаблення фінансової дисципліни, неефективне використання бюджетних ресурсів і зростання ризиків зловживань зумовлюють втрату бюджетною системою її ключової ролі як інструмента забезпечення фінансової самостійності держави та належного ресурсного підґрунтя реалізації основних функцій публічної влади. Тому гарантування важливих фінансових інтересів держави та її регіонів як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні є ключовою передумовою фінансової незалежності України [3, с. 31] і, відповідно, необхідність їх захисту, зокрема кримінально-правовими засобами, стає беззаперечним [4, с. 99].

У зв’язку з цим особливої актуальності набуває проблема ефективності розслідування фінансових кіберзлочинів, що потребує врахування специфіки цифрового середовища та нових форм злочинної активності. Основними труднощами розслідування фінансових кіберзлочинів є: складність інтегрованих систем (фінансові установи використовують взаємопов’язані платформи з величезними обсягами даних, що ускладнює відстеження маніпуляцій); шифрування даних (надійний захист інформації суттєво

ускладнює доступ слідчих до доказів); юрисдикційні та регуляторні бар'єри (транзакції часто перетинають кордони, а різне законодавство ускладнює обмін доказами); великий обсяг даних (щоденний потік транзакцій перевантажує аналітичні інструменти); хмарні технології та віртуалізація (дані розподілені по різних серверах, а доступ до них вимагає співпраці з провайдерами); внутрішні загрози (інсайдерські зловживання доступом з боку співробітників або підрядників); обмеження ресурсів і кваліфікації (не всі фінансові установи мають достатньо спеціалістів та обладнання); швидка еволюція загроз (кіберзлочинці постійно вдосконалюють методи, що вимагає постійного оновлення знань і інструментів слідчих). Для ефективного подолання цих перешкод необхідне комплексне поєднання сучасних інструментів судової експертизи, висококваліфікованого спеціалізованого досвіду, а також тісної міжвідомчої співпраці між фінансовими установами, правоохоронними органами та регуляторами.

З урахуванням того, що фінансові злочини стають дедалі більш витонченими та технологічними, продовжуватиме зростати роль цифрової криміналістики. У найближчому майбутньому вона може стати одним із ключових елементів забезпечення фінансової безпеки та ефективного управління ризиками [1, с. 396–398].

Цифрова криміналістика становить спеціалізований напрям криміналістичної науки, предметом якого є збирання, фіксація, дослідження, збереження та процесуальне представлення цифрових доказів, отриманих з електронних пристроїв, інформаційно-телекомунікаційних мереж і цифрових середовищ з метою розслідування кримінальних правопорушень, насамперед кіберзлочинів. Зазначений напрям охоплює сукупність науково обґрунтованих методів і процедур ідентифікації, вилучення, відновлення, аналізу та інтерпретації даних, що містяться у комп'ютерній техніці, мобільних пристроях, серверному обладнанні, хмарних сервісах та інших носіях електронної інформації, забезпечуючи їх належність, цілісність і юридичну значущість для використання у кримінальному провадженні. Разом із тим результативність їх застосування безпосередньо залежить від дотримання процесуальних стандартів достовірності, допустимості та відтворюваності доказової інформації, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення національного нормативно-правового регулювання та його гармонізації з міжнародними стандартами доказування у сфері цифрової злочинності [2, с. 190].

Натомість, попри активну цифровізацію фінансової сфери та впровадження сучасних інформаційних технологій, національні механізми кримінально-правового захисту фінансової системи залишаються фрагментарними й недостатньо адаптованими до нових форм високотехнологічної злочинності, що зумовлює зростання латентності фінансових кіберзлочинів та ускладнює їх своєчасне виявлення і доказування. Існуюча система протидії фінансовим правопорушенням характеризується дисбалансом між темпами технологічної модернізації фінансових інститутів та рівнем розвитку криміналістичних методик розслідування цифрових злочинів, що знижує ефективність державної фінансової політики та потребує формування нової міжгалузевої моделі забезпечення фінансової безпеки.

Таким чином, криміналізація бюджетних відносин та стрімке поширення фінансових кіберзлочинів становлять взаємопов'язані загрози фінансовій безпеці України, які вимагають комплексного міжгалузевого підходу на перетині фінансового, кримінального та інформаційного права. Цифрова криміналістика, як один із ключових інструментів розслідування, набуває стратегічного значення для виявлення, фіксації та запобігання фінансовим правопорушенням. Подальше удосконалення національної кримінальної політики у фінансовій сфері повинно включати гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, розвиток міжвідомчої та міжнародної співпраці, а також активне впровадження сучасних інструментів цифрової криміналістики. Лише за умови системного поєднання правових, організаційних та технологічних заходів Україна зможе ефективно захистити свої фінансові інтереси, забезпечити стабільність бюджетної системи та створити сприятливі умови для післявоєнної відбудови в контексті європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розслідування фінансових кіберзлочинів та цифрова криміналістика у фінансовій системі ЄС / В. Боженко, О. Пахненко, В. Койбічук, Г. Яровенко. *Сталий розвиток економіки.* 2024. № 3 (50). С. 393–399. DOI : https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-59

2. Діденко О. В. Цифрова криміналістика та міжнародна протидія кіберзлочинності (на прикладі електронної торгівлі). *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 4, ч 3. С. 184–192. DOI : https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.26 ; URL : https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/08/28-2.pdf

3. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб’єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 580 с.

4. Кабачна О. В. Сучасні тенденції кримінальної політики протидії фінансовій злочинності. *Ірпінський юридичний часопис.* 2024. № 1 (14). С. 97–104. DOI : https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(14)-2024-97-104

5. Князєв С. В. Теорія та практика розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09 / ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2025. 517 с.

Руслан ФЕДОРЕНКО,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ПРОЦЕСІВ

Земельні відносини належать до числа базових суспільних відносин, що забезпечують економічну стабільність, продовольчу безпеку, екологічну рівновагу та реалізацію права власності. Саме тому їх належна охорона є одним із ключових завдань сучасної правової системи. В умовах трансформації правових процесів, пов'язаної з реформуванням земельного ринку, децентралізацією, цифровізацією публічного управління, євроінтеграційними змінами та посиленням екологічного компоненту правового регулювання, кримінально-правова охорона земельних відносин набуває особливої актуальності [1, с. 72–74; 2, с. 3–4].

Специфіка кримінально-правової охорони земельних відносин полягає в тому, що вона має виразно міжгалузевий характер. Земельні відносини за своїм змістом регулюються насамперед нормами земельного, екологічного, цивільного та адміністративного права, тоді як кримінальне право виконує охоронну функцію, реагуючи на найбільш суспільно небезпечні посягання на землю як об'єкт права власності, природний ресурс і територіальну основу суверенітету держави [3]. Така конструкція зумовлює необхідність системного тлумачення кримінально-правових норм, що забезпечують захист земельних відносин, з урахуванням галузевих приписів земельного законодавства [4].

У науковій літературі обґрунтовано звертається увага на те, що поняття злочинів у сфері земельних відносин не слід зводити виключно до однієї статті Кримінального кодексу України, оскільки кримінально-правова охорона землі реалізується через систему норм, які посягають як на право власності на землю, так і на встановлений порядок її використання, охорони, відтворення та обігу [2, с. 5–7]. Водночас центральне місце серед таких норм посідає ст. 197-1 КК України, що встановлює відповідальність за самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво [3]. Значення цієї норми зросло в умовах інтенсивних трансформацій земельного

законодавства, коли питання фактичного користування земельними ресурсами, законності забудови, належного оформлення прав на землю та меж допустимого землекористування набули нової практичної ваги [5, с. 24–26].

Сучасні правові процеси зумовлюють і зміну самого контексту кримінально-правової охорони земельних відносин. По-перше, йдеться про реформу земельного ринку та поступове відкриття ринку сільськогосподарських земель, що актуалізувало питання законності набуття прав на землю, дотримання процедурних гарантій та недопущення незаконного заволодіння земельними ділянками. По-друге, цифровізація державного земельного кадастру та реєстраційних процедур створює нові можливості для прозорого обліку земель, але водночас породжує нові ризики зловживань, маніпуляцій реєстрами та прихованого порушення прав на землю. По-третє, євроінтеграційні процеси посилюють значення екологічних стандартів використання земельних ресурсів і сприяють переосмисленню землі не лише як майнового активу, а і як об’єкта сталого розвитку та екологічної безпеки [1, с. 75–76; 6, с. 213–214].

У цьому контексті кримінально-правова охорона земельних відносин повинна розглядатися не як ізольований механізм реагування на окремі правопорушення, а як елемент цілісної системи захисту земельного правопорядку. Злочини у цій сфері нерідко мають складну структуру та можуть поєднувати ознаки посягань на власність, службових зловживань, екологічних правопорушень і незаконного використання ресурсів. Саме тому у фахових дослідженнях слушно наголошується на доцільності використання ширшого поняття – не лише «злочини у сфері земельних відносин», а й «злочини, пов’язані із земельними відносинами», що краще відображає міжгалузеву природу відповідних діянь [2, с. 6].

Важливою проблемою залишається і правильне визначення безпосереднього об’єкта кримінально-правової охорони. Земля має особливий правовий статус, оскільки одночасно виступає об’єктом права власності, природним ресурсом, засобом виробництва та просторовою основою здійснення публічної влади. Тому посягання на земельні відносини завжди мають комплексний характер, а заподіяна шкода виходить за межі індивідуального майнового інтересу [4; 7, с. 261–263]. Це пояснює, чому кримінально-правова реакція у цій сфері має ґрунтуватися не лише на формальному встановленні факту порушення прав на земельну ділянку, а й на оцінці ширших соціальних, економічних та екологічних наслідків такого діяння.

Не менш важливою є проблема узгодженості кримінально-правових норм із земельним законодавством. Земельний кодекс України визначає, що об'єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, а самі земельні відносини регулюються Конституцією України, цим Кодексом та іншими нормативно-правовими актами [4]. Відтак застосування кримінального закону у відповідній сфері неможливе без точного врахування змісту правового режиму земельної ділянки, її цільового призначення, форми власності, порядку набуття та меж правомірного використання. У цьому й проявляється міжгалузевий характер сучасних правових процесів: ефективність кримінально-правової охорони прямо залежить від якості нормативної координації між кримінальним, земельним та екологічним правом.

Отже, кримінально-правова охорона земельних відносин в умовах трансформації сучасних правових процесів характеризується посиленням міжгалузевого змісту, ускладненням предмета правового захисту та зростанням значення системного тлумачення норм. Її ефективність залежить від узгодженості кримінального законодавства із земельно-правовим регулюванням, належного врахування реформ у сфері землекористування, цифровізації кадастрових і реєстраційних процедур, а також екологічних пріоритетів сучасного правового розвитку. Саме за таких умов кримінальне право здатне виконувати не лише каральну, а й стабілізуючу функцію у механізмі охорони земельних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мовчан Р. О. Регламентація відповідальності за злочини у сфері земельних відносин уложенням про покарання кримінальні і виправні 1845 року. *Право і суспільство.* 2015. № 6-3. С. 72–77.

2. Шульженко А. В. Кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин: поняття, класифікація та проблеми нормативно-правового забезпечення. *Молодий вчений.* 2024. № 10. С. 69–74.

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

4. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

5. Ігонін В. К. Актуальний аспект кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2019. № 4. С. 24–30.

6. Красницький І. В. Співвідношення між нормами про зловживання владою або службовим становищем та перевищенням влади або службових повноважень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 88, ч. 3. С. 212–216.

7. Семенишина-Фіголь Б. М. Кримінально-правова охорона земель у державах романо-германської правової сім'ї. *Право і суспільство.* 2021. № 1. С. 260–266.

Ярослав ХАРЧЕНКО,
аспірант кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНІ ІТ-ТЕХНОЛОГІЇ В ЗАПОБІГАННІ ФІНАНСОВОЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У наш час впровадження сучасних технологій в економічні процеси забезпечує нові можливості для розвитку, але при цьому становить і нові загрози для фінансової безпеки зокрема. Однією з найгостріших проблем є транснаціональна злочинність у сфері фінансових відносин, яка складається з багатьох видів злочинних проявів: це і кіберзлочинність, шахрайство з використанням електронних ресурсів, несанкціонований доступ, застосування шкідливого програмного забезпечення тощо.

Така, одна із значних загроз сучасності як фінансова транснаціональна злочинність, що зумовлена глобалізацією фінансових процесів з використанням ускладнених ІТ технологій та програмного забезпечення, що у свою чергу унеможливлює ефективне запобігання їй є загрозою навіть світовій фінансовій системі. Ця проблема є особливо актуальною через збільшення кількості кібер загроз, які завдають значних економічних збитків соціуму. Даний вид злочинності крім транснаціонального рівня ускладнює притягнення до відповідальності винних осіб. Тож, запобігання транснаціональній злочинності у фінансовій сфері потребує всебічного підходу, який має об’єднати правове регулювання, технологічне забезпечення, міжнародну співпрацю та кібер обізнаність (кіберграмотність) на рівні міжнародних вимог. Законодавче забезпечення має узгоджувати як кримінально-правові, так і цивільно-правові механізми (захист персональних даних, фінансова безпека). При цьому міжнародна співпраця у запобіганні фінансової транснаціональної злочинності зобов’язує до узгодженості заходів між правоохоронними органами. Існують також проблеми, пов’язані з юрисдикційними протиріччями та різним рівнем захисту кібербезпеки, які потребують спільних злагоджених дій на міжнародному рівні [1].

Варто зазначити, що з початку воєнної агресії РФ проти України рівень злочинності у фінансовій сфері різко збільшився саме із-за застосуванням кібертехнологій. РФ використовує сучасні технології з метою послабити економічну безпеку як в Україні так і на міжнародному рівні. У зв'язку

з цим Верховна Рада України винайшла можливість щодо удосконалення кримінального законодавства, посиливши підстави та процесуальні механізми притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Серед них наступні зміни: «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» з питання підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» № 2137-IX від 15 березня 2022 року та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» 2149-IX від 24 березня 2022 року [2; 3].

Агресія РФ пришвидшила вдосконалення діючого законодавства та гарантій безпеки у сучасному середовищі, оскільки з війною посилились і кібератаки як на фінансову сферу нашої держави так і на всю Україну. Зросла кількість різних видів кібершахрайства, до прикладу: під виглядом допомоги пенсіонерам від держави, соціальних виплат та допомоги від європейських організацій. У відкритих мережах інтернет простору «господарюють» шахраї, які будують свої махінації на темі «грошових виплат українцям, про це повідомляє Державна служба спеціального зв'язку та захисту: «Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA, яка діє при Держспецзв'язку, попереджає про зростання кількості шахрайських сторінок у соціальній мережі Facebook». Пропонують навіть фінансову підтримку від ООН, ЄСПЛ, Товариства Червоного Хреста тощо» [4].

Наступною технічною складністю є підтримка незмінності цифрових даних, особливо якщо вони зберігаються у нестабільних, децентралізованих або тимчасових сховищах. До прикладу, «Блокчейн, як децентралізована база даних, з одного боку, забезпечує незмінність транзакцій, а з іншого – вимагає спеціалізованих знань для правильної ідентифікації користувачів, структури записів, валідації даних, а також для надання доказу зв'язку конкретної особи із записом у блокчейні».

Наступним актуальним питанням залишається процесуальний аспект щодо відсутності єдиних підходів зберігання та передачі цифрових доказів фінансової злочинності, і як наслідок «втрата доказової сили інформації внаслідок звичайної зміни хеш-суми, помилок копіювання або некоректного оформлення технічних звітів», що у свою чергу потребує негайного врегулювання [5].

Як бачимо, питання щодо застосування сучасних технологій у запобіганні фінансової транснаціональної злочинності є різновекторною проблемою, яка потребує уніфікацію законодавства на міжнародному рівні, сучасне технічне забезпечення правоохоронних органів які діють на міжнародному рівні, всебічно обізнаних професіоналів кадрового забезпечення.

Аналізуючи всі доступні джерела щодо даної теми можна погодитись, що фінансова транснаціональна злочинність посилює свою активність за допомогою сучасних кібертехнологій.

Прослідковується негативна тенденція, що кібертехнології створили окрему інфраструктуру, що забезпечує, у тому числі, і потреби фінансової транснаціональної злочинності: відмивання злочинних коштів, ухилення від оподаткування на міжнародному рівні, забезпечуючи повну латентність. Вбачається, що запобігання вищезазначеному виду злочинності не буде ефективним без перезавантаження законодавчого забезпечення з урахуванням виявлених проблем війною, всебічною взаємодією силових структур, постійного оновлення технічного забезпечення механізмів запобігання злочинності.

Досліджуючи фінансову транснаціональну злочинність, вбачається, що кібертехнології є тим явищем яке забезпечує основу сучасної економічної злочинності у цілому. Її різноманітність способів отримання злочинних прибутків та осередків їх легалізації.

«Криптоактиви, блокчейн-технології, DeFi-платформи та цифрові платіжні системи» забезпечують представникам злочинного світу транснаціональні переміщення злочинних прибутків з високим ступенем латентності. Шкода, що і до нині нормативно-правове забезпечення України дещо відстає від розвитку суспільно небезпечних діянь та їх подальшої вчасної криміналізації чим створює певні прогалини у праві при кваліфікації кримінальних правопорушень.

Створення сучасних механізмів запобігання фінансової транснаціональної злочинності вимагає створення уніфікованих підходів до обігу віртуальних фінансових ресурсів, посилення співпраці з міжнародними правоохоронними структурами: Європол, Інтерпол, Egmont Group та іншими авторитетними міжнародними структурами. Існуючий симбіоз фінансової та кіберзлочинності на транснаціональному рівні потребує створення спеціалізованих департаментів які поєднували б у собі кримінально-правову аналітику, ІТ технології, фінансовий моніторинг.

З огляду вище зазначеного, на нашу думку, лише комплексний підхід та інтеграція складових юридичного, високотехнологічного і кримінологічного спрямування зможе забезпечити ефективне запобігання фінансовій транснаціональній злочинності як у реальному світі, цифровому вимірі так і кіберпросторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степаненко Н. В., Піддубний Д. Д. Сучасні проблеми запобігання і протидій злочинності у сфері інформаційних технологій. *Legal Bulletin.* 2024. № 4 (14). С. 73–80.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану від 24.02.2022 № 2149-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану : Закон України від 24 берез. 2022 № 2149-IX: URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Tex

4. Стережіться «виплат»: ПриватБанк попереджає про нову схему шахрайства / УНІАН.

5. Кутепов І. О. Кіберзлочинність у фінансовій сфері: предикатна роль, інструменти легалізації та проблематика доказування.

Антон ХОМІК,
аспірант кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СЛУЖБОВЕ ПІДРОБЛЕННЯ (СТ. 366 КК УКРАЇНИ): ВИКЛИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Службове підроблення, регламентоване ст. 366 КК України, залишається однією з найбільш гострих проблем сучасного кримінального права, безпосередньо впливаючи на ефективність антикорупційної політики та зміцнення правопорядку. Високий рівень суспільної небезпеки цього злочину зумовлений дестабілізацією роботи державних інституцій, дискредитацією принципу законності та суттєвим зниженням довіри громадян до владних структур.

Для об'єктивної оцінки масштабів цієї проблеми необхідно проаналізувати динаміку реєстрації злочинів за ст. 366 КК України. Статистичні показники за період 2020–2025 років демонструють стійку тенденцію: службове підроблення стабільно становить близько третини від усіх правопорушень у сфері службової діяльності.

У 2020 році із загальної кількості 18 996 службових злочинів на підроблення припало 6 247 випадків (32,89 %). Такий високий показник вказує на системні проблеми з контролем та значні корупційні ризики в документообігу [1].

У 2021 році спостерігалося незначне зниження: зафіксовано 5 746 фактів підроблення (31,35 %) при загальній кількості 18 330 правопорушень. Попри певну активізацію протидії, ситуація залишалася напруженою [1].

У 2022 році відбулося різке скорочення загальної кількості зареєстрованих службових злочинів до 11 617, проте частка службового підроблення залишилася майже незмінною – 31,57 % (3 667 випадків) [1].

Збереження стабільної питомої ваги цих правопорушень у структурі злочинності підтверджує їхню латентність та необхідність удосконалення механізмів виявлення і доказування фальсифікацій.

Протягом 2023 року спостерігалося зростання загальної кількості службових злочинів до 14 820 випадків. При цьому кількість службових підроблень склала 4 335, що відповідає 29,25 % від загального масиву. Попри те,

що цей показник виявився найнижчим за п’ятирічний період, проблема фальсифікації документів не втратила своєї гостроти. Таку динаміку можна пояснити як посиленням кримінальної відповідальності, так і позитивним впливом цифровізації державних процесів, що обмежує можливості для маніпуляцій з паперовими носіями [1].

Натомість у 2024 році відбулося різке зростання загальної кількості правопорушень у сфері службової діяльності до 16 820 епізодів. Кількість зафіксованих підроблень за ст. 366 КК України сягнула 5 758, що становить 34,23 % – найвище значення за весь досліджуваний період. Такий стрибок може бути наслідком сукупності факторів: від послаблення внутрішнього контролю в установах до інтенсифікації роботи правоохоронних органів щодо виявлення та документування латентних злочинів [1].

Однак у 2025 році загальна кількість службових злочинів збільшилась порівняно із 2022–2024 роками та становить 17 385 злочинів, у свою чергу частка підроблень у загальній кількості правопорушень у сфері службової діяльності зменшилась порівняно із 2024 роком та становить 29,54 % при кількості службових підроблень – 5 136 злочинів [1].

Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [3] встановлює, що електронний документ, підписаний кваліфікованим електронним підписом (КЕП), є юридично рівнозначним паперовому документу. Однак ст. 366 КК України історично орієнтована на фізичне спотворення матеріального об’єкта (виправлення, дописування, підробка підпису). В електронному середовищі «підробка» відбувається шляхом несанкціонованої зміни коду або внесення недостовірних даних до бази. Це створює складнощі у розмежуванні службового підроблення (ст. 366 КК) та несанкціонованого втручання в роботу інформаційних систем (ст. 361 КК) [2].

Кримінальне право вимагає встановлення суб'єктивної сторони – умислу конкретної особи. У системі електронного документообігу використання чужого КЕП або автоматичне формування документів алгоритмами (без прямої участі людини в кожному кроці) ставить перед слідством питання: хто саме є суб'єктом підроблення – власник ключа, програміст чи адміністратор системи? Відсутність у КК України чітких роз’яснень щодо статусу «цифрових слідів» як предмета підробки призводить до неоднакового застосування норм.

Стрімка цифровізація державного сектору спричинила трансформацію способів учинення службового підроблення, виявивши обмеженість чинної диспозиції ст. 366 КК України. Традиційне розуміння підробки

документів поступово витісняється новими формами протиправної діяльності, серед яких критичне значення мають маніпуляції з електронними реєстрами, генерування фіктивних записів у державних базах даних та зловживання привілейованим доступом до інформаційно-комунікаційних систем.

Враховуючи зазначене, актуалізується потреба у докорінній адаптації кримінально-правового інструментарію до реалій цифрового середовища. Необхідно не лише розширити зміст поняття «офіційний документ», а й чітко розмежувати відповідальність за посадові злочини та порушення у сфері використання комп'ютерних технологій. Це дозволить забезпечити точність кваліфікації та невідворотність покарання за інтелектуальне підроблення у цифровому просторі.

Ключовою суб’єктивною ознакою службового підроблення є наявність прямого умислу, що нерозривно пов'язаний із завідомою недостовірністю відомостей. Процесуальне доведення цих елементів на практиці є надзвичайно трудомістким процесом, який вимагає від сторони обвинувачення формування бездоганної та вичерпної доказової бази.

Режим воєнного стану в Україні суттєво трансформував характер службових зловживань, де фальсифікація документів дедалі частіше переплітається з критично важливими сферами життєдіяльності держави. Сьогодні службове підроблення найчастіше фіксується у процесах адміністрування статусу внутрішньо переміщених осіб, ведення обліку та розподілу гуманітарної допомоги, а також у межах мобілізаційних заходів.

Умови воєнного стану надали службовому підробленню нових, суспільно небезпечних форм, пов’язаних із мобілізаційними процесами, обліком гуманітарної допомоги та статусом внутрішньо переміщених осіб. Оскільки такі діяння посягають на національну безпеку та обороноздатність країни, чинна редакція КК України потребує доповнення спеціальними кваліфікуючими ознаками. Посилення відповідальності за фальсифікацію документів, що стосуються оборонної сфери або критичних соціальних реєстрів у період війни, має стати пріоритетом законодавчої політики.

Для подолання виявлених колізій пропонується запровадити комплексну реформу ст. 366 КК України, яка включатиме як термінологічне оновлення, так і диференціацію покарань. Зокрема, доцільно виокремити відповідальність за підроблення електронних реєстрів та встановити суворіші санкції за злочини, вчинені під час воєнного стану. Це дозволить не лише підвищити рівень превенції, а й гармонізувати українське кримінальне законодавство із міжнародними стандартами цифрової безпеки та антикорупційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: статистичні дані / Офіс Генерального прокурора. URL : https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 24.03.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 24.03.2026).

3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/851-15 (дата звернення: 24.03.2026).

Михайло ХОМИЧ,
аспірант
Науковий керівник:
Максим МАКСІМЕНЦЕВ,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та процесу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Актуальність теми дослідження полягає у сучасній організації міжнародного правопорядку, який характеризується глибокою інтеграцією національних економік у глобальний фінансовий простір. Однак, зворотним боком цього процесу є транснаціоналізація фінансової злочинності. Використання офшорних юрисдикцій, віртуальних активів та складних схем «відмивання» грошових потоків робить фінансові правопорушення загрозою не лише для окремих держав, а й для стабільності світової фінансової системи.

В умовах воєнного стану в Україні та процесу євроінтеграції питання виявлення та розслідування махінацій із бюджетними коштами, міжнародною допомогою та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, набуває критичного значення для національної безпеки.

Питання протидії фінансовій злочинності досліджували такі вчені, як В. Білоус, В. Гладкова, О. Дудоров, М. Карчевський, Н. Кузнецова, О. Користін та інші. Окремі аспекти міжнародної співпраці у цій сфері висвітлювали закордонні фахівці в межах стандартів FATF та директив Європейського Союзу (ЄС), але стрімкий розвиток інформатизації суспільства та глобальна зміна геополітичної ситуації за останні роки в Україні та світі потребують переосмислення існуючих методик розслідування та кваліфікації кримінальних правопорушень у контексті поширення транснаціональної злочинності у фінансовій сфері в умовах цифровізації [3].

У контексті боротьби із транснаціональною злочинністю у фінансовій сфері в умовах цифровізації необхідно, в першу чергу, зосередитись на механізмах взаємодії правоохоронних органів України (БЕБ, НАБУ, СБУ) з іноземними підрозділами фінансової розвідки та міжнародними інституціями

(ARMA, Interpol, Europol) в режимі реального часу, а також на питаннях допустимості цифрових доказів, отриманих із закордонних серверів [5].

Так, транснаціональні кримінальні правопорушення у фінансовій сфері розглядаються як суспільно небезпечні діяння, що посягають на фінансові інтереси двох або більше держав, пов'язані з незаконним обігом капіталу, податковими махінаціями або відмиванням коштів через міжнародні фінансові інструменти [1–3].

Їм притаманні такі ознаки: 1) екстериторіальність, де злочинний задум реалізується в одній державі, а наслідки настають в іншій; 2) інтелектуальний характер як уміння використання легальних фінансових інструментів для прикриття нелегальної діяльності; 3) високий рівень латентності через складність виявлення без залучення спеціальних знань та методів OSINT [3–8].

Також на відміну від класичних економічних злочинів, транснаціональні правопорушення завжди мають «іноземний елемент». Якщо внутрішнє правопорушення обмежується юрисдикцією однієї держави, то транснаціональне потребує застосування інструментів міжнародної правової допомоги.

Необхідно наголосити, що, зважаючи на все вище викладене, у розслідуванні таких видів правопорушень основним стає пошук активів. Одним із способів пошуку активів вважається використання блокчейн-аналітики, яке дозволяє відстежувати транзакції, проте правова неузгодженість статусу віртуальних активів у різних юрисдикціях залишається головним бар'єром для вчинення таких дій [7].

Отже, ефективність боротьби з транснаціональною фінансовою злочинністю залежить від гармонізації кримінального процесуального законодавства України з Регламентами ЄС та посилення технічної спроможності органів розслідування щодо роботи з великими масивами даних (Big Data). Необхідне впровадження інституту «спільного розслідування» як стандарту проведення необхідних дій з метою запобігання транснаціональній фінансовій злочинності, а не як виключення для особливих та гучних фінансових махінацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 01 берез. 2026 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX : станом на 10 січ. 2026 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text

3. Користін О. Є. Транснаціональна злочинність: сучасні виклики та стратегії протидії : монографія. Київ : Наукова думка, 2022. 245 с.

4. Звіт про результати діяльності АРМА за 2024 рік / Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. URL : https://arma.gov.ua

5. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Протидія фінансовим злочинам в умовах цифровізації економіки: кримінально-правовий аспект. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 2. С. 45–58.

6. Чернявський С. С. Сучасні методи розслідування фінансових махінацій з використанням криптовалют. *Юридична наука*. 2024. Т. 14, № 1. С. 112–120.

7. Методичні рекомендації щодо виявлення та документування кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель / Бюро економічної безпеки України. Київ, 2025. 88 с.

8. Гладкова В. П. Кримінологічна характеристика фінансової злочинності в умовах воєнного стану. *Право та безпека*. 2024. № 3 (94). С. 15–23.

Дмитро ЦВІЦІНСЬКИЙ,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОТВОРЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах європейські стандарти прав людини відіграють для України значно ширшу роль, ніж просто міжнародні орієнтири у сфері захисту прав і свобод. Вони дедалі помітніше впливають на саму логіку національної правотворчості, визначаючи не лише зміст окремих нормативно-правових актів, а й загальні підходи до законодавчої діяльності. Це зумовлено тим, що в умовах євроінтеграції правова система України має розвиватися у напрямі, за якого права людини виступають не декларативною цінністю, а реальним критерієм оцінки якості закону.

Під європейськими стандартами прав людини в цьому контексті доцільно розуміти не тільки положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а й підходи, вироблені у практиці Європейського суду з прав людини. Саме практика ЄСПЛ дає змогу розкрити зміст конвенційних гарантій у конкретних правових ситуаціях і тим самим перетворює загальні міжнародні норми на дієвий інструмент оцінки національного законодавства [1, с. 58; 2, с. 4].

Вплив європейських стандартів прав людини на правотворчу діяльність в Україні слід розглядати не як допоміжний, а як системоутворюючий чинник. Його значення полягає в тому, що сучасний законодавець уже не може обмежуватися формальним регулюванням суспільних відносин. Від нього вимагається створення таких правових норм, які відповідали б принципам правової визначеності, пропорційності, недискримінації, доступу до правосуддя та ефективного юридичного захисту. Інакше навіть зовні логічний і технічно коректний закон може виявитися несумісним із європейськими підходами до розуміння прав людини.

Особливість впливу європейських стандартів полягає в тому, що він проявляється у кількох взаємопов’язаних напрямах. По-перше, вони стимулюють перегляд чинного законодавства у тих сферах, де на національному рівні тривалий час зберігалися системні порушення прав людини. По-друге, вони орієнтують законодавця на створення більш ефективних правових

механізмів захисту особи. По-третє, вони поступово змінюють сам підхід до нормотворчості, коли зміст майбутнього акта має оцінюватися не лише з позиції державної доцільності, а й з огляду на можливі ризики порушення фундаментальних прав [2, с. 5; 3, с. 162–164].

У цьому аспекті особливо важливо, що європейські стандарти виконують не лише коригувальну, а й превентивну функцію. Якщо раніше законодавчі зміни нерідко ставали реакцією на вже встановлені ЄСПЛ порушення, то сьогодні більш виправданим є інший підхід: положення Конвенції та практика Суду повинні враховуватися ще на стадії розроблення нормативно-правового акта. Така попередня перевірка законопроєктів на конвенційну сумісність є необхідною умовою якісної правотворчості, оскільки дозволяє запобігати появі норм, які в майбутньому можуть спричинити нові порушення прав людини та нові заяви проти України до ЄСПЛ.

Водночас значення європейських стандартів не зводиться лише до вдосконалення окремих законів. Їхній вплив має значно глибший характер, оскільки вони фактично формують для держави нову правову культуру законотворення. Ідеться про такий підхід, за якого людина, її гідність, свобода і безпека стають не другорядним елементом законодавчої політики, а її вихідною основою. Саме тому практика ЄСПЛ дедалі частіше сприймається не просто як матеріал для судового тлумачення, а як джерело правових орієнтирів для вдосконалення нормативного регулювання в різних галузях права.

Разом із тим слід визнати, що в Україні цей потенціал реалізується не повною мірою. Основною проблемою залишається недостатньо системне врахування практики ЄСПЛ у законопроєктній роботі. Нерідко її значення усвідомлюється вже після того, як певні законодавчі підходи виявили свою неефективність або стали предметом критики на міжнародному рівні. Крім того, складність викликає саме перенесення конвенційних підходів у текст нормативного акта, адже стандарти ЄСПЛ часто мають оціночний характер і вимагають від законодавця не механічного копіювання, а глибокого змістовного аналізу.

Отже, європейські стандарти прав людини сьогодні є одним із ключових чинників оновлення правотворчої діяльності в Україні. Їхній вплив проявляється у зміні змісту законодавства, удосконаленні механізмів юридичного захисту та формуванні нового розуміння якості нормативного регулювання. На наше переконання, подальший розвиток української правової системи має бути пов’язаний не лише з формальним виконанням міжнародних

зобов'язань, а із запровадженням сталої практики попередньої оцінки законодавчих ініціатив крізь призму стандартів Конвенції та практики ЄСПЛ. Лише за таких умов правотворча діяльність в Україні буде не реактивною, а справді сучасною, послідовною і зорієнтованою на людину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачова Л. Л. Вплив права Ради Європи на національну правову систему України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2014. Вип. 28. С. 56–68.

2. Завгородній В. А. Імплементація рішень Європейського суду з прав людини в Україні: окремі теоретико-прикладні аспекти. *Правовий новеліст.* 2018. № 4. С. 3–8.

3. Гультай М., Федоренко Т. Уніфікація міжнародних і національних стандартів з прав людини: інститут конституційної скарги (теоретичне обґрунтування та сучасний стан). *Вісник Конституційного Суду України.* 2018. № 3. С. 162–173.

Анатолій ЦИМБАЛЮК,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПОДАТКОВО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Досвід минулого та сучасна практика різних країн переконують у тому, що податки є важливим інструментом реалізації стратегії суспільного розвитку. Продумана політика в економічній, податковій і соціальній сферах, її взаємоузгодженість сприяють економічному розвитку та соціально-політичній стабільності суспільства, а прорахунки і непродумані, необґрунтовані рішення лише ускладнюють соціально-економічне становище.

Зміна принципових підходів до оподаткування потребує відносно тривалого часу, і тому новітня історія розвитку податкової системи України не вільна від помилок і присутності елементів, що є наслідками минулої системи.

Сучасна податкова система – продукт тривалої еволюції, що не в останню чергу зумовлювалося діями об'єктивних чинників, що проявилися у процесі трансформації ролі держави. Водночас становлення податкової системи було невід'ємним від дії суб'єктивних факторів, значення яких вирішальною мірою зумовлене рівнем компромісу інтересів усіх суб'єктів податкових правовідносин [1].

Податкова система України поєднала в собі принципи двох податкових систем, найбільш характерних для світової практики:

європейської (обкладання обороту у формі податку на додану вартість);

американської (прибутковий принцип оподаткування).

Надмірна жорсткість української податкової системи визначена поєднанням обох зазначених систем із базовою метою – ліквідації дефіцитності бюджетів. Відтак в Україні із самого початку побудови нової податкової системи (прийняття закону УРСР «Про систему оподаткування в Україні» 25 червня 1991 р.) було взято фіскальний орієнтир, що не сприяє розвитку інноваційних та інвестиційних процесів.

На наш погляд основні недоліки чинної податкової системи полягають у:

нерівномірності розподілу податкового навантаження (тягаря) через наявність великої кількості пільг та існування різноманітних схем ухилення від сплати податків;

спрямуванні основних зусиль на посилення фіскальної функції податків і зборів;

наявності високого рівня податкової заборгованості як суб'єктів підприємництва перед бюджетом і державними фінансовими фондами, так і бюджету перед СПД;

непрозорості податкового регулювання та ін., а нормативно-правова база оподаткування є складною та неоднорідною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгодженими, інколи навіть суперечливими. Як наслідок, певні норми мають неоднозначне тлумачення під час їх практичного застосування, що негативно позначається на економічній та інвестиційній привабливості України й ускладнює діяльність вітчизняних підприємств, особливо середнього та малого бізнесу.

Незважаючи на недоліки, у податковій системі України відбуваються певні зміни на покращення, зокрема:

переорієнтація податкової системи з чисто фіскального спрямування на механізм стимулювання інноваційних процесів в економіці та запровадження більш ефективної системи соціального захисту громадян, передбачені пільги з енергозбереження та повне відшкодування податку на додану вартість для платників, які мають значні інвестиційні витрати;

підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, покращення адміністрування, здійснення податкового контролю головними управліннями ДПС областей, м. Києва зменшення масштабів ухилення від сплати податків;

декриміналізація податкового законодавства;

створена цілісна система інформаційно-аналітичного забезпечення органів ДПС України;

змінено підхід до захисту інтересів платника податків, який оскаржує суму податкового зобов'язання, визначену контролюючим органом та ін.

Запровадження низки принципових підходів щодо оподаткування із врахуванням теперішнього військового стану є запорукою створення в Україні справедливої, прозорої і стабільної податкової системи, що забезпечує номінальний обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів, сприяє наскільки

це можливо створенню умов для ефективного функціонування економіки та подальшої інтеграції України в Європейське співтовариство.

У сучасних умовах велике значення набуває міжнародний правопорядок у економічній діяльності і її складової – податкова сфера.

Міжнародний правопорядок у економічній сфері – це система правових норм та інститутів, що впорядковують відносини між державами та іншими суб'єктами (МВФ, Світовий банк, СОТ) у процесі міжнародного економічного співробітництва, торгівлі та інвестицій. Він базується на засадах рівноправності, справедливості, суверенної рівності держав та міжнародного права [2].

Війна Росії проти України стала не меншим випробуванням для системи міжнародного права, а й каталізатором її переосмислення. Вітчизняні науковці та практики сьогодні активно долучаються до формування нових підходів до відповідальності за міжнародні злочини, відшкодування шкоди та захисту міжнародного правопорядку. Україна настільки ж потрібна сучасному міжнародному правопорядку, наскільки цей правопорядок потрібен Україні: реакція держав на російську агресію сьогодні визначатиме міжнародний порядок завтра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податкова система : навч. посіб. / В. Л. Андрущенко, В. Д. Осмятченко, Т. В. Тучак, Я. О. Ізмайлов та ін. ; Ун-т держ. фіскал. служби України. Ірпінь, 2020. 492 с. Серія «Податкова та митна справа в Україні» ; т. 155.

2. Новий міжнародний правопорядок: Як знайти інструменти для захисту миру та безпеки в майбутньому / Кримська платформа. 2023. 15 жовтня. URL : https://crimea-platform.org/news/novyy-mizhnarodnyy-pravoporiadok-yak-znayty-instrumenty-dlia-zakhystu-myru-ta-bezpeky-v-maybutnomu/ (дата звернення: 24.03.2026).

Вікторія ЧАЙКА,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ІНСТИТУТ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК КОМПЛЕКСНЕ ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

Актуальність теми зумовлена значною кількістю порушень законності при здійсненні державних управлінських функцій, що є неприпустимими для правової держави, особливо в умовах воєнного стану; численними порушеннями правил етики державного службовця та надмірним бюрократизмом, зростанням кількості скарг громадян на незаконні дії чи бездіяльність державних службовців.

Державна служба є ключовим елементом системи публічного адміністрування, від ефективного функціонування якого залежить додержання конституційних прав і свобод громадян, послідовний і сталий розвиток країни. Поведінка державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування має забезпечувати довіру суспільства до державного управління на всіх рівнях організації влади: центральному, регіональному та місцевому.

Юридичну відповідальність державних службовців можна визначити як врегульовані нормами права відносини між державою, в особі її компетентних органів і посадових осіб, та державними службовцями, що виникають на підставі вчинених ними дисциплінарних проступків чи інших видів правопорушень і дістають вияв у застосуванні до винних осіб заходів державного примусу, а також характеризуються засудженням правопорушника та протиправного діяння з боку держави та суспільства з метою запобігання та недопущення в майбутньому інших правопорушень.

Водночас для розкриття питання відповідальності державних службовців важливо також з’ясувати, що, власне, являє собою державна служба як правовий інститут. На нашу думку, інститут державної служби - це комплексний правовий інститут, що регулюється нормами різних галузей публічного права:

конституційним (зокрема, ст. 6–7 Конституції України [1], якими встановлюється поділ державної влади на три гілки і гарантується місцеве самоврядування);

адміністративним (Законом України «Про державну службу» [2]; Законом України «Про адміністративну процедуру» [3], яким урегульовано відносини органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ; Кодексом України про адміністративні правопорушення [4]; Кодексом адміністративного судочинства України [5]);

кримінальним (розділ XVII Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» [6]);

податкового права (ст. 21 Податкового кодексу України «Обов'язки і відповідальність посадових та службових осіб контролюючих органів», а також ст. 128 згаданого кодексу – поняття та види податкових правопорушень контролюючих органів [7]);

митного права (глава 79 Митного кодексу України [8] «Проходження служби в митних органах». Згідно з ч. 1 ст. 569 зазначеного кодексу посадові особи митних органів є державними службовцями) тощо.

Зазначимо, що правові основи дисциплінарної та матеріальної відповідальності державних службовців установлено Розділом VIII Закону України «Про державну службу», а саме статтями 61–82 [2].

Відповідно до ст. 64 Закону України «Про державну службу» [2] законодавець розрізняє три загальні підстави для застосування дисциплінарної відповідальності до державних службовців – це невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених у самому законі; порушення правил етичної поведінки, а також інше порушення службової дисципліни.

Фактичною підставою для притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності згідно зі ст. 65 Закону України «Про державну службу» є «вчинення ним дисциплінарного проступку, тобто протиправної винної дії або бездіяльності чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення» [2].

Разом з тим законодавець визначив у ч. 2 ст. 65 Закону України «Про державну службу» [2] види дисциплінарних проступків, до яких, зокрема,

належать: порушення присяги або правил етичної поведінки державного службовця, вияв неповаги до держави та державних символів, невиконання або неналежне виконання посадових обов'язків, перевищення службових повноважень, прогул чи поява на робочому місці в нетверезому стані та деякі інші.

Окремо вказаним законом, зокрема ч. 4 ст. 63 [2], урегульовано питання відповідальності керівника державної служби за невжиття заходів для притягнення підпорядкованого йому державного службовця до дисциплінарної відповідальності за вчинений дисциплінарний проступок, а також за неподання матеріалів про «вчинення державним службовцем адміністративного проступку, корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, кримінального правопорушення до органу, уповноваженого розглядати справи про такі правопорушення» [2].

Строк давності притягнення держслужбовця до дисциплінарної відповідальності відповідно до ч. 3 ст. 65 Закону України «Про державну службу» становить 6 місяців «з дня, коли керівник державної служби дізнався або мав дізнатися про вчинення дисциплінарного проступку, не враховуючи час тимчасової непрацездатності державного службовця чи перебування його у відпустці, або якщо минув один рік після його вчинення або постановлення відповідної окремої ухвали суду» [2].

Види дисциплінарних стягнень передбачено чч. 2–5 ст. 66 Закону України «Про державну службу» [2]. Зокрема, до них віднесено: зауваження, догану, попередження про неповну службову відповідність, а також звільнення з посади як винятковий вид дисциплінарного стягнення.

Крім зазначених вище питань, аналізованим законом визначено перелік обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність державних службовців, а також процесуальні аспекти дисциплінарних проваджень, тобто його суб'єктів, детальний порядок здійснення тощо. Водночас законодавець у Законі України «Про державну службу» [2] не оминув увагою матеріальну відповідальність як частину комплексного правового інституту відповідальності державних службовців.

Таким чином, проводячи паралель із практичною площиною, наведемо приклад: якщо особа-державний службовець працює в податкових чи митних органах, то у випадку порушення нею/ним чинного законодавства чи етичних норм під час виконання професійних обов'язків застосовуються загальні норми, викладені для всіх держслужбовців у Законі України «Про державну службу» [2], а також спеціальне законодавство (податкове чи

митне), яким визначено особливості юридичної відповідальності державного службовця, який працює у відповідній сфері державної служби.

Отже, основними ознаками юридичної відповідальності державних службовців є те, що вона:

ґрунтується на нормах права, тобто є формально визначеною;

є комплексним правовим інститутом, оскільки поєднує в собі не лише норми законодавства про державну службу, а й галузеве законодавство залежно від сфери, в якій працює державний службовець;

гарантується державою, безпосередньо пов'язана з державно-владною діяльністю та державно-правовим волевиявленням;

забезпечується державним переконанням або примусом;

її наслідками є державне схвалення, заохочення або осуд і покарання;

здійснюється у суворо регламентованому процесуальному порядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

2. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

5. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

7. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

8. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Tex (дата звернення: 26.03.2026).

Катерина ЧЕКАРАМІТ,
аспірантка,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЮВЕНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний міжнародний правопорядок значною мірою ґрунтується на забезпеченні прав і свобод людини, серед яких особливе місце займає захист прав дитини. У цьому контексті ювенальна юстиція виступає важливим інструментом реалізації міжнародно-правових стандартів у сфері правосуддя щодо неповнолітніх.

Статистичні дані свідчать про суттєве загострення проблеми захисту прав дітей в Україні в умовах збройного конфлікту, що безпосередньо впливає на розвиток системи ювенальної юстиції. Так, за офіційними даними, станом на 2025 рік понад 2 590 дітей постраждали внаслідок збройної агресії, з них щонайменше 630 загинули та понад 1 960 отримали поранення. Окремо фіксується зростання кримінальних правопорушень проти дітей: лише у 2025 році понад 7 000 дітей стали жертвами кримінальних правопорушень, що на 15 % більше, ніж у попередньому році [1].

Водночас спостерігається і негативна динаміка злочинності серед неповнолітніх: за період повномасштабної війни дітьми вчинено понад 9 500 кримінальних правопорушень, що свідчить про зростання соціальних ризиків і потребу посилення превентивних механізмів. Крім того, органами прокуратури розслідується понад 5 300 кримінальних проваджень щодо злочинів проти дітей, що вказує на масштабність порушень їхніх прав у контексті війни [1].

Особливо тривожними є дані щодо незаконного переміщення дітей: українською стороною ідентифіковано понад 19 000 депортованих або примусово переміщених дітей, що розглядається як серйозне порушення міжнародного гуманітарного права.

Таким чином, наведена статистика підтверджує, що в умовах збройного конфлікту система ювенальної юстиції функціонує в умовах підвищеного навантаження та нових викликів, пов’язаних як із захистом дітей-жертв,

так і з реагуванням на правопорушення, вчинені неповнолітніми. Це зумовлює необхідність подальшої гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та посилення інституційних механізмів захисту прав дитини.

Міжнародно-правові засади ювенальної юстиції сформовані в межах універсальних та регіональних актів, зокрема Конвенції ООН про права дитини, Мінімальних стандартних правил ООН щодо здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила), а також практики міжнародних судових інституцій. Зазначені документи визначають основні принципи здійснення правосуддя щодо дітей, серед яких пріоритет найкращих інтересів дитини, гуманізація відповідальності, індивідуалізація підходів та спрямованість на ресоціалізацію [2; 3].

У межах міжнародного правопорядку ювенальна юстиція розглядається не лише як система реагування на правопорушення неповнолітніх, а як комплексний механізм захисту прав дитини, що включає профілактику правопорушень, альтернативні заходи впливу, а також забезпечення доступу до правосуддя.

Для України розвиток ювенальної юстиції має особливе значення в умовах європейської інтеграції та трансформації правової системи. Водночас повномасштабна збройна агресія зумовлює появу нових викликів, пов’язаних із захистом прав дітей, які постраждали від воєнних дій, стали свідками злочинів або перебувають у складних життєвих обставинах.

Серед ключових проблем слід виокремити недостатню інституційну розвиненість ювенальної юстиції, фрагментарність правового регулювання, а також недостатню імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство. В умовах воєнного стану ці проблеми загострюються через обмеженість ресурсів та підвищене навантаження на правоохоронні органи.

Отже, подальший розвиток ювенальної юстиції в Україні має здійснюватися з урахуванням міжнародно-правових стандартів, посилення інституційної спроможності, а також формування комплексного підходу до захисту прав дитини в умовах сучасних викликів. Тому гармонізація національного законодавства із міжнародним правом є необхідною умовою забезпечення ефективного функціонування ювенальної юстиції та зміцнення міжнародного правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukraine reports 15 % rise in crimes against children in 2025.

2. Конвенція про права дитини : міжнародний документ від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/995_021 (дата звернення: 18.03.2026).

3. Мінімальні стандартні правила ООН щодо здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила) : міжнародний документ від 29.11.1985. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211 (дата звернення: 18.03.2026).

Віталій ЧЕПЕЛЯК,
викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ І КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ІЄРАРХІЇ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

В умовах повномасштабного збройного вторгнення рф проти України та активного курсу на євроінтеграцію питання співвідношення Конституції України і міжнародних договорів набуває особливої практичної та теоретичної значущості. Держава одночасно перебуває в режимі воєнного стану, виконує зобов'язання перед міжнародними партнерами та адаптує національне законодавство до стандартів Європейського Союзу, що неминуче породжує ієрархічні та змістовні колізії між конституційними нормами і нормами міжнародного права. На мою думку, саме зараз, коли Україна перебуває на перехресті міжнародних зобов'язань і конституційних засад, вирішення цієї проблеми є не лише науковим завданням, а й нагальною практичною потребою.

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. Водночас стаття 8 Конституції закріплює принцип верховенства права та найвищу юридичну силу Конституції. Отже, на нормативному рівні закладено потенційний конфлікт: міжнародні договори є складовою національного законодавства, проте не можуть суперечити Конституції. Конституційний Суд України (далі – КСУ) у своїй практиці неодноразово підкреслював, що ратифікований договір, який суперечить Конституції, не може застосовуватися в частині такої суперечності [1]. Отже, можна вважати, що чинна редакція статті 9 Конституції є недостатньо чіткою, оскільки не визначає місця міжнародних договорів у загальній ієрархії нормативно-правових актів, що і породжує більшість практичних колізій.

Воєнний стан актуалізує проблему обмеження прав і свобод людини. Стаття 64 Конституції України допускає тимчасове обмеження конституційних прав в умовах воєнного або надзвичайного стану. Аналогічний механізм передбачений статтею 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), яка дозволяє державам відступати від окремих зобов'язань під час надзвичайних ситуацій, що загрожують існуванню нації, за умови повідомлення Ради Європи. Україна скористалася цим механізмом дерогації після 24 лютого 2022 року. Разом із тим практика Європейського суду з прав людини свідчить, що навіть в умовах дерогації держава зобов'язана дотримуватися абсолютних прав (заборона катувань, заборона рабства тощо), що підтверджує пріоритетну роль міжнародних договорів у сфері захисту прав людини навіть у кризових умовах [2]. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що норми ЄКПЛ в частині абсолютних прав фактично мають наднаціональний характер і не можуть бути обмежені жодним внутрішнім актом, включаючи Конституцію.

Окремим виміром проблеми є євроінтеграційні зобов'язання. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікована у 2014 році, передбачає широку адаптацію українського законодавства до acquis communautaire. Конституційні зміни 2019 року, якими закріплено курс на членство в ЄС та НАТО (стаття 102, преамбула), надали євроінтеграційним зобов'язанням конституційного статусу. Це створює своєрідну «конституційну легітимацію» міжнародних договорів у сфері європейської інтеграції, однак не вирішує питання про їх пріоритет над іншими конституційними нормами у разі колізії. Аналіз законодавчої практики свідчить, що органи державної влади здебільшого орієнтуються на виконання міжнародних зобов'язань, трактуючи Конституцію в широкому контексті, що не завжди є достатнім з позиції правової визначеності [3].

Аналіз правозастосовної практики свідчить про відсутність єдиного підходу до вирішення колізій між Конституцією та міжнародними договорами. КСУ, як єдиний орган конституційної юрисдикції, має повноваження перевіряти конституційність міжнародних договорів до їх ратифікації (стаття 151 Конституції), однак механізм перегляду вже ратифікованих договорів залишається недосконалим. Суди загальної юрисдикції у своїй практиці нерідко безпосередньо застосовують норми ЄКПЛ та практику ЄСПЛ як джерело права, що фактично надає цим нормам рівня, наближеного до конституційного. Подібна практика, хоч і є виправданою з погляду захисту прав людини, свідчить про існування правової невизначеності у

питанні ієрархії норм, що є предметом широкої наукової дискусії у національній юридичній літературі [4; 5].

Таким чином, співвідношення міжнародних договорів і Конституції України в умовах воєнного стану характеризується рядом системних суперечностей, зумовлених як загальними недоліками нормативного регулювання, так і специфікою кризового стану. Конституція зберігає формальний пріоритет, проте фактична практика правозастосування, особливо у сфері прав людини та євроінтеграції, свідчить про поступове утвердження міжнародних зобов'язань як реального орієнтира державної політики. З огляду на викладене, як спосіб вирішення даної проблеми, можу запропонувати: по-перше, доповнити статтю 9 Конституції України нормою, яка чітко визначала б місце ратифікованих міжнародних договорів в ієрархії нормативно-правових актів; по-друге, розширити повноваження КСУ щодо перевірки конституційності вже ратифікованих договорів за зверненням суду або омбудсмена; по-третє, законодавчо закріпити механізм вирішення колізій між нормами ЄКПЛ та Конституції з урахуванням принципу найбільш сприятливого тлумачення для особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
4. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 50. Ст. 540.
5. Мережко О. О. Співвідношення міжнародного і національного права. *Юридичний журнал.* 2009. № 2. URL : www.justinian.com.ua

Кирило ЧЕРКАШИН,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИПТОАКТИВИ В ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ СХЕМАХ ВІДМИВАННЯ ДОХОДІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ДО ПРОТИДІЇ

Криптоактиви упродовж останніх років пройшли шлях від нішевого цифрового явища, що тривалий час сприймалося лише як експеримент до повноправного елемента світової фінансової системи. Разом із тим правове регулювання у цій сфері все ще недосконале – ринок криптоактивів, їх використання у повсякденних розрахунках розвивається швидше, ніж усталені та комплексні механізми контролю.

Така проблема є особливо гострою через те, що технологічні особливості криптовалюти створюють сприятливі умови для її використання у фінансових злочинах, зокрема шахрайстві, приховуванні активів чи відмиванні доходів, отриманих злочинним шляхом.

Управління ООН з наркотиків і злочинності пояснює привабливість криптовалюти для відмивання доходів такими її ознаками:

криптовалюти є анонімними вже на момент створення, тому стадія первинного введення коштів у фінансову систему часто фактично відсутня;

створення облікового запису займає кілька секунд і не потребує витрат; кожна адреса може використовуватися лише двічі – для отримання та переказу коштів;

за низької вартості можна вибудувати масштабну схему відмивання з тисячами переказів, реалізовану за допомогою комп'ютерного скрипту;

стрімке зростання курсу криптовалют може використовуватися для пояснення раптової появи значних статків [1].

Наразі міжнародні організації, зокрема, Європол та Група з розробки фінансових заходів щодо відмивання грошей (ФАТФ) активно напрацьовують заходи протидії, співпрацюючи з науковцями, представниками криптобізнесу (зокрема, криптобіржами, такими як Binance) та урядами різних країн.

Наприклад, 26–27 жовтня 2023 року Європол спільно з Базельським інститутом управління провели Сьому Глобальну за результатами якої було підготовлено рекомендації, у яких виокремлено п'ять ключових напрямів протидії.

Перший стосується прискорення розроблення інструментів розслідування та моніторингу: правоохоронні органи мають встигати не лише за технологічним розвитком блокчейн-рішень, а й за еволюцією злочинних механізмів - нових моделей шахрайства, способів відмивання коштів, інструментів ускладнення відстеження транзакцій.

Другий напрям – посилення інституційної спроможності та навчання. Правоохоронці, судді, регулятори і фахівці у сфері фінансового моніторингу повинні мати розуміння механізмів обігу криптовалюти, і це має стати необхідною обов'язковою компетенцією для них.

Третій – реорганізація роботи для забезпечення кращої співпраці та пріоритезації: збільшення кількості й складності справ, пов’язаних із криптоактивами, потребує створення міждисциплінарних груп і посилення координації як між національними органами, так і з міжнародними партнерами.

Четвертий передбачає проактивну багатосекторну взаємодію: активну співпрацю державних органів із компаніями блокчейн-аналітики, постачальниками послуг, пов’язаних із віртуальними активами, та науковою спільнотою. Це необхідно, як для розслідування злочинів, так і для заходів реагування - блокування рахунків і зупинення транзакцій.

П’ятий напрям передбачає охоплення всього ланцюга протиправної діяльності – від запобігання до виявлення посередників, які сприяють відмиванню коштів [2].

Показово, що у 2025 році Європол у флагманському звіті EU-SOCTA 2025 звернув увагу на трансформацію природи організованої злочинності та ролі криптовалюти в ній: якщо раніше криптовалюта асоціювалася переважно з кіберзлочинністю, то нині вона активно застосовується у схемах відмивання доходів від торгівлі наркотиками та зброєю, торгівлі людьми. Окрім того, криптовалюта стає зручним способом для відмивання коштів і для підсанкційних осіб, яким наразі складно вдаватися до більш традиційних методів [3].

Таким чином, криптоактиви являють собою інструмент транснаціональної злочинності, що поєднує технологічну складність із правовою невизначеністю. При цьому, наразі використання криптовалюти в злочинних схемах стає буденністю та потребує чітких і усталених механізмів реагування. Міжнародний досвід свідчить, що ефективна протидія можлива лише за умови поєднання технологічних інструментів розслідування, міжвідомчої та міжнародної координації й адаптації кримінально-процесуального законодавства до реалій цифрової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Money laundering through cryptocurrencies / UN Toolkit on Synthetic Drugs. URL : https://syntheticdrugs.unodc.org/syntheticdrugs/en/cybercrime/launderingproceeds/moneylaundering.htm (дата звернення: 30.03.2026).

2. A race against time: Europol – Basel Institute on Governance recommendations on preventing and combating the criminal use of cryptocurrencies / Basel Institute on Governance. 2024. URL : https://baselgovernance.org/sites/default/files/2024-05/240506_Crypto-7th%20conference-recommendations.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

3. EU Serious and Organised Crime Threat Assessment 2025. The Changing DNA of Serious and Organised Crime / Europol. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. URL : https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/EU-SOCTA-2025.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

Олена ЧЕРНЕЦЬКА,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права та права Європейського Союзу,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК І ПРАВА ЛЮДИНИ: КОРЕЛЯЦІЯ В УМОВАХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ДІЙСНОСТІ

У сучасних умовах розвитку міжнародних відносин питання забезпечення стабільного та ефективного міжнародного правопорядку набуває особливої актуальності. З позиції теоретичних підходів, міжнародний правопорядок є складною системою міжнародно-правових норм, принципів та інституцій, що регулюють взаємовідносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, Міжнародний правопорядок виступає фундаментом стабільності міжнародної системи та забезпечує передбачуваність поведінки держав у глобальному світі.

Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин, на жаль, не додають оптимізму щодо стабільності міжнародного правопорядку, основи якого були закладені після Другої світової війни. Сьогодні міжнародна система стикається з викликами, серед яких збройні конфлікти, гуманітарні кризи, екологічні катастрофи, а також обмеженість міжнародно-правових механізмів примусу до виконання норм міжнародного права. Тобто за таких реалій міжнародний правопорядок переживає період значних трансформацій. Ми є свідками зростання глобальної політичної нестабільності, регіональних криз та геополітичних протистоянь. Всі ці процеси суттєво впливають на міжнародну систему безпеки та ставлять під сумнів ефективність існуючих механізмів забезпечення міжнародного правопорядку.

У цьому контексті особливої актуальності набуває питання взаємозв'язку міжнародного правопорядку і прав людини.

Сучасний розвиток міжнародного права характеризується посиленням взаємозалежності між міжнародним правопорядком та міжнародною системою захисту прав людини. Починаючи з другої половини XX сторіччя, права людини поступово вийшли за межі національних юрисдикцій і стали предметом міжнародно-правового регулювання. Це сприяло формуванню нового розуміння міжнародного правопорядку, у якому права людини виступають однією з ключових ціннісних основ.

Нормативною основою міжнародного правопорядку виступають фундаментальні принципи міжнародного права, закріплені насамперед у Статуті Організації Об'єднаних Націй. До них належать: суверенна рівність держав, територіальна цілісність, невтручання у внутрішні справи, мирне вирішення спорів, повага до прав людини та сумлінне виконання міжнародних зобов'язань. Ці принципи формують основу сучасної міжнародно-правової системи.

Якщо порівнювати традиційне міжнародне право і сучасне міжнародне право, слід відзначити суттєву трансформацію. Традиційне міжнародне право регулювало відносини виключно між державами, а питання прав людини розглядалося як внутрішня справа держави. Натомість сучасне міжнародне право визнає людину носієм прав і свобод, а також передбачає міжнародні механізми їх захисту.

Кореляцію міжнародного правопорядку і прав людини доцільно розглядати у кількох аспектах. Перш за все, аксіологічний аспект. Права людини є ціннісною основою міжнародного правопорядку, оскільки саме вони визначають гуманістичний характер сучасного міжнародного права. Втім, належна реалізація прав людини можлива лише за умов стабільного міжнародного правопорядку, який забезпечує дотримання міжнародно-правових норм та принципів. Другий аспект – нормативний. Повага до прав людини закріплена як один із фундаментальних принципів міжнародного права, зокрема у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Дотримання цих принципів є передумовою стабільності міжнародної системи. Поряд з цим прийнята 10 грудня 1948 р. Загальна декларація прав людини, закріплюючи каталог прав та свобод людини, до прав третього покоління відносин «право на соціальний і міжнародний порядок», при наявності якого є реальна можливість забезпечити належну реалізацію, гарантії та захист прав першого та другого покоління. Станом на 2011 рік Декларацію ООН перекладено 337 мовами світу. Вона позначилась на формуванні міжнародної та національних юридичних систем. Попри свій статус як документа, що не має зобов'язальної сили, вона мала величезний вплив на всю міжнародну арену: адже чимало її приписів визнано такими, що мають обов'язкову юридичну силу для держав-членів ООН у статусі норм звичаєвого міжнародного права [1, с. 247]. Третій аспект – інституційний. Взаємозв'язок міжнародного правопорядку і прав людини забезпечується діяльністю універсальних та регіональних міжнародних організацій. Йдеться, зокрема, про Організацію Об'єднаних Націй, Раду Європи, Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд та інші міжнародні інституції.

Разом з тим сучасний стан міжнародних відносин свідчить про значні проблеми у практичному забезпеченні міжнародного правопорядку.

Порушення міжнародного правопорядку, зокрема збройні конфлікти та акти агресії, майже завжди супроводжуються масштабними порушеннями прав людини. У цьому контексті особливо показовою є збройна агресія Російської Федерації проти України.

За даними Моніторингової місії ООН з прав людини станом на лютий місяць 2026 року, від початку повномасштабного вторгнення у 2022 році загинули понад 15 тисяч цивільних осіб, понад 41 тисяча отримали поранення, мільйони людей були змушені залишити свої домівки. Значних руйнувань зазнала цивільна інфраструктура, а цивільне населення постійно зазнає наслідків систематичних атак на енергетичну інфраструктуру.

Ці факти демонструють прямий взаємозв'язок між порушенням міжнародного правопорядку та масовими порушеннями прав людини.

Класик міжнародно-правової думки – Володимир Еммануїлович Грабар у 1893 р. оприлюднив дослідження «Війна і міжнародне право», у якому прямо вказував, що війна і міжнародне право є несумісними за своєю природою і вся історія розвитку міжнародних відносин – процес поступового витіснення війни правом, аж до перспективного її витіснення з життя суспільства. Тому недивно, що це дослідження було охарактеризоване В. Н. Денисовим як таке, що «сприяло становленню сучасного міжнародного права на гуманістичних засадах і принципах» [2, с. 664].

У цьому контексті особливого значення набуває інститут міжнародно-правової відповідальності. Саме він повинен виступати гарантійним механізмом підтримання міжнародного правопорядку та забезпечення прав людини.

Сучасне міжнародне право має сформовану нормативну базу міжнародно-правової відповідальності. Йдеться, зокрема, про Статут ООН, Женевські конвенції, Римський статут Міжнародного кримінального суду. Також сформована відповідна інституційна система, до якої належать Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд.

Однак ключовою проблемою сучасного міжнародного права є розрив між нормативною моделлю міжнародного права та практикою її реалізації.

Порушення міжнародного правопорядку та масові порушення прав людини не завжди супроводжуються належною юридичною реакцією міжнародної спільноти. Це свідчить про необхідність реформування інституційної архітектури міжнародного правопорядку, зокрема у сфері міжнародно-правової відповідальності.

Отже, можна зробити висновок, що міжнародний правопорядок і права людини перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності.

По-перше, права людини є ціннісною основою міжнародного правопорядку. По-друге, міжнародний правопорядок створює правові та інституційні умови для реалізації прав людини. По-третє, порушення міжнародного правопорядку призводить до масових порушень прав людини. По-четверте, подальший розвиток міжнародного правопорядку неможливий без посилення механізмів міжнародно-правової відповідальності.

Таким чином, сучасний розвиток міжнародного права об'єктивно потребує реформування механізмів забезпечення міжнародного правопорядку, насамперед у частині ефективності застосування міжнародно-правової відповідальності.

Міжнародно-правова відповідальність повинна стати гарантією стабільності міжнародного правопорядку та реального забезпечення прав людини.

Цілком зрозумілим є те, що про притягнення до міжнародно-правової відповідальності держави-агресора, а саме Російської Федерації буде йтися після завершення війни. І це буде досить складний процес та механізм (договірний, інституційний, судовий), щоб притягнути Росію до міжнародно-правової відповідальності та компенсації завданої шкоди через різні форми.

Відтак Україна має пройти цей складний, але вкрай важливий етап відтворення своєї суверенності та незалежності.

На думку професора Тимченко Л. Д. щодо проблеми міжнародної безпеки з точки зору визначення концепції всезагальної міжнародної безпеки: «Суть нової концепції міжнародної безпеки зводиться до того, що альтернативи мирному розвитку нашої планети немає. Тому необхідно будувати міжнародні відносини у такий спосіб, щоб не створювати найменших можливостей виникнення війни» [2, с. 675].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головатий С. Про людські права : лекції. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 760 с.

2. Правова доктрина України : у 5 т. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Публічно-правова доктрина / за заг. ред. Ю. П. Битяк. 864 с.

Олена ЧЕРНЯЄВА,
кандидат економічних наук, доцент,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Сучасний міжнародний правопорядок формується під впливом глобальних трансформацій, що зумовлюють необхідність адаптації національних систем публічних фінансів до нових умов. У цьому контексті фінансово-правові механізми забезпечення ефективності місцевих бюджетів набувають системоутворюючого значення як інструмент реалізації фінансової політики держави та гарантія стабільності бюджетної системи.

Ефективність місцевих бюджетів слід розглядати як правову та економічну категорію, що відображає здатність органів місцевого самоврядування забезпечувати оптимальне використання бюджетних ресурсів із досягненням суспільно значущих результатів. Такий підхід ґрунтується на конституційних гарантіях матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування [1], а також принципах ефективності, результативності та цільового використання бюджетних коштів, закріплених у бюджетному законодавстві [2].

Фінансово-правовий механізм забезпечення ефективності місцевих бюджетів охоплює сукупність правових норм, інститутів та інструментів, що регулюють формування, розподіл і використання бюджетних ресурсів. Його ключовими елементами є бюджетне планування, міжбюджетні відносини, система фінансового контролю та інструменти оцінювання результативності бюджетних програм.

Важливу роль у забезпеченні ефективності відіграє програмно-цільовий метод бюджетування, який забезпечує зв’язок між бюджетними видатками та досягненням конкретних результатів. Використання системи ключових показників ефективності дозволяє здійснювати моніторинг бюджетних програм та підвищувати обґрунтованість управлінських рішень [3].

У контексті сучасного міжнародного правопорядку значення фінансово-правових механізмів посилюється через імплементацію міжнародних стандартів. Зокрема, Директива 2011/85/ЄС встановлює вимоги до прозорості

бюджетного процесу, достовірності фінансової інформації та середньострокового планування, що сприяє гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу [4].

Рекомендації Організації економічного співробітництва та розвитку та підходи, закріплені у концепції «value for money» (оптимального співвідношення витрат і результатів), передбачають необхідність поєднання фінансових і результативних показників у системі управління публічними фінансами [5]. Це дозволяє оцінювати не лише обсяг використаних ресурсів, але й досягнуті соціально-економічні результати.

Ефективність місцевих бюджетів має комплексний характер і включає фіскальну, алокаційну, соціально-економічну, інституційну та резильєнтну складові. Така багатовимірність забезпечує можливість комплексного оцінювання впливу бюджетної політики на розвиток територіальних громад [3].

Доведено, що рівень ефективності місцевих бюджетів залежить від економічної бази громади, якості нормативно-правового регулювання, стабільності міжбюджетних відносин та рівня фінансової дисципліни [3]. У сучасних умовах воєнних викликів особливого значення набуває забезпечення бюджетної стійкості, що передбачає формування резервів та диверсифікацію джерел доходів.

Подальший розвиток фінансово-правових механізмів має бути спрямований на впровадження цифрових інструментів управління бюджетами, розвиток відкритих даних, посилення фінансового контролю та вдосконалення системи державного аудиту. Використання міжнародних підходів до оцінювання ефективності, зокрема концепції суспільної цінності, сприяє підвищенню якості публічного управління [6; 7].

Отже, фінансово-правові механізми забезпечення ефективності місцевих бюджетів є важливим елементом функціонування сучасного міжнародного правопорядку. Їх розвиток забезпечує підвищення прозорості бюджетного процесу, зміцнення фінансової стабільності держави та сприяє інтеграції України до європейського правового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 14.04.2026).

2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17 (дата звернення: 14.04.2026).

3. Черняєва О. В. Теоретичні основи ефективності місцевих бюджетів в Україні. Публічна фінансова діяльність: теоретико-правові проблеми розвитку і трансформації : монографія / Ю. І. Аністратенко, О. І. Боднарчук, А. В. Гарбінська-Руденко та ін. ; за ред. Л. М. Касьяненко, М. В. Глух. Ірпінь : Державний податковий університет, 2025. С. 58–82. URL : https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/6011 (дата звернення: 14.04.2026).

4. Directive 2011/85/EU of 8 November 2011 on requirements for budgetary frameworks of the Member States. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/85/oj/eng (date of access: 14.04.2026).

5. Recommendation of the Council on Budgetary Governance / OECD. Paris, 2015. URL : https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0410/ (date of access: 14.04.2026).

6. HM Treasury. The Green Book: UK government guidance on appraisal. 2026. URL : https://assets.publishing.service.gov.uk/media/698dbcd17da91680ad7f4308/The_Green_Book_2026.pdf (date of access: 14.04.2026).

7. Moore M. Creating Public Value: Strategic Management in Government. Cambridge : Harvard University Press, 1995.

Леся ШАПОВАЛ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу,
Національна академія внутрішніх справ,
м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО АЗАРТНИХ ІГОР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС ПРАВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах війни психологічний стан військових є основою національної безпеки. Однак зараз виникла нова серйозна загроза – масова гральна залежність (лудоманія). Через постійний бойовий стрес, легкий доступ до онлайн-казино у смартфоні та наявність стабільних виплат, проблема набула загрозливих масштабів в армії. Це спричинило гостру суспільну дискусію, яка у 2024 році трансформувалася у конкретні державно-владні рішення, зокрема Указ Президента України щодо введення в дію рішення РНБО про обмеження доступу військових до азартних ігор [1]. Проте будь-яка заборона порушує складне юридичне питання: як знайти баланс між конституційними правами людини та імперативами національної безпеки в умовах воєнного стану?

З точки зору прав людини, «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» (ст. 23 Конституції України) та право «володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю» (ст. 41) [2]. Втручання держави в те, як військовослужбовець витрачає свою зарплату, на перший погляд може виглядати як надмірна опіка і порушення його прав. Проте стаття 64 Конституції України чітко встановлює, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» [2]. Принцип пропорційності вимагає, щоб таке втручання мало легітимну мету і було суспільно необхідним. У випадку з військовослужбовцями цією легітимною метою є забезпечення боєздатності армії та національної безпеки.

Лудоманія у військах може мати катастрофічні наслідки. Борги провокують бійців на продаж військового спорядження чи зброї, вчинення СЗЧ

і дезертирства, а також роблять їх вразливими до вербування ворогом. Тому азартні ігри перестають бути особистою справою, перетворюючись на загрозу для життя побратимів та боєздатності підрозділу. Додаткова небезпека – російське коріння багатьох казино, що створює ризик витоку персональних даних військових та фінансів.

До прийняття централізованих рішень РНБО, правовим механізмом захисту від лудоманії була норма статті 36 Цивільного кодексу України – обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, «якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище» [3].

Варто зазначити, що суди нашої держави неохоче обмежують дієздатність гравців через складність доказування скрутного матеріального становища. Наприклад, у справі № 2-о-2/08 [4] суд відмовив у такому позові через брак доказів «крайнього тяжкого матеріального становища». Це доводить, що тривалі цивільно-правові процедури з експертизами та збором чеків є абсолютно неефективними для армії, де реагувати на лудоманію потрібно негайно.

Без дієвої превенції лудоманія може переходити у кримінальну площину. Загнані в борги військові вчиняють злочини проти власності (наприклад, крадіжка чужого ігрового акаунту у справі № 726/361/21) [5] та порядку несення служби.

Фінансові проблеми через азартні ігри стають першопричиною масових правопорушень: суди регулярно розглядають такі справи за ст. 407 (СЗЧ) та ст. 408 (дезертирство) Кримінального кодексу України. Наприклад, вироком Соборного райсуду м. Дніпра (травень 2025 р.) [6] військовослужбовця засуджено до 7 років ув'язнення за привласнення 2,4 млн грн помилкових виплат і дезертирство. У багатьох таких справах причиною порушень є прагнення швидко отримати гроші або погасити борги, часто пов'язані з онлайн-розвагами. Крім того, питання функціонування казино є питанням державної безпеки.

Яскравим прикладом є судова справа щодо найбільшої в історії України спецконфіскації: рішенням Шевченківського районного суду м. Києва у 2025 році було стягнуто в дохід держави 2,6 млрд грн коштів онлайн-казино «Pin-Up» через зв'язки з державою-агресором (директора засуджено, зокрема, за пособництво державі-агресору) [7]. Це підтверджує, що неконтрольовані азартні ігри є реальною загрозою для держави, і закриття доступу до них для військових - це необхідний крок для захисту нашої безпеки.

Погоджуємося, що автоматичне блокування доступу військовослужбовців до легальних онлайн-казино під час воєнного стану є виправданим з позиції балансу інтересів, адже пріоритет мають безпека суспільства та життя військових. Водночас надмірно заборонний підхід може мати негативні наслідки, зокрема сприяти розвитку тіньового ринку. Якщо легальні оператори азартних ігор блокуватимуть акаунти військовослужбовців, існує ризик переходу гравців до нелегальних онлайн-казино. Тому в даному випадку правове регулювання питання обмеження доступу військових до азартних ігор має бути комплексним. Потрібно, на нашу думку, посилювати відповідальність командирів за морально-психологічний стан їх підлеглих, також здійснювати суворий контроль за операторами та блокувати нелегальні гральні сайти.

Підсумовуючи вище викладене, варто наголосити, що тимчасове обмеження доступу військовослужбовців до азартних ігор в умовах воєнного стану слід розглядати не як безпідставне порушення їхніх конституційних прав, а як життєво необхідний превентивний захід для захисту національної безпеки. Аналіз судової практики та загальної ситуації у підрозділах переконливо доводить, що гральна залежність має руйнівний масштаб: вона підриває військову дисципліну, призводить до критичного фінансового виснаження бійців та їхніх родин, а також створює прямі агентурні ризики через вразливість боржників перед ворожими спецслужбами.

Однак, вважаємо, суто заборонний підхід не здатний остаточно викорінити проблему. Для того, щоб баланс між правами особи та інтересами держави був дійсно ефективним на практиці, юридичні обмеження мають стати лише частиною ширшої стратегії. Вона обов’язково повинна включати розгортання дієвої системи психологічної підтримки та реабілітації для військових, які використовують ігри як втечу від бойового стресу, а також рішучу боротьбу держави з тіньовим сектором азартних розваг та нелегальними онлайн-казино.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 квітня 2024 року «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет» : Указ Президента України від 20.04.2024 № 234/2024.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Tex

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.

4. Рішення Новозаводського районного суду м. Чернігова від 02 липня 2008 року у справі № 2-0-2/08.

5. Вирок Садгірського районного суду м. Чернівців від 09.03.2021 у справі № 726/361/21.

6. Вирок Соборного районного суду міста Дніпра від 01 травня 2025 року у справі № 201/4535/25.

7. Рекордна спецконфіскація грошей: суд вирішив стягнути з онлайн-казино «Pin-Up» 2,6 млрд грн. 2025. 12 липня.

Анатолій ШЕВЧЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна;
Віктор ЖИТНІК,
здобувач кафедри теорії та історії держави і права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЮРИДИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ШЛЮБ» І «СІМ'Я» В СИСТЕМІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ

Шлюбу й сім'ї присвячено безліч досліджень зі стародавності до наших днів. Ще античні мислителі обґрунтовували свої погляди на шлюб і сім'ю, критикували типи родини свого часу й висували проекти їх перетворення.

Велику роль в історико-правовому процесі становлення юридичної сутності поняття шлюбу в X–XIX ст. відігравало церковне право. За церковними канонами сім'я - це прообраз церкви, а подружня любов є відображенням любові Христа до церкви. На думку дослідника І. Скворцова «подружньому союзу надається у християнстві найвище значення, як образу святішого союзу Христа і церкви, і приготуванню чад для самої Церкви» [1, с. 187].

Варто зазначити, що перше визначення шлюбу прийшло на українські землі разом із хрещенням та поширенням візантійських джерел церковного права. Грецький «Номоканон» Патріарха Константинопольського Фотія (IX ст.) та «Прохірон» Василя Македонянина (IX ст.) містили визначення шлюбу. Це визначення також увійшло й у 49 главу «Кормчої книги», де звучить таким чином: «Брак есть мужеви и жене сочетание, событие во всей жизни, божественныя и человеческия правды общение» [2, с. 55].

Канонічне визначення шлюбу високо оцінював дослідник О. Павлов. Він писав, що «у цьому визначенні вказані всі суттєві якості шлюбу як інституту, заснованого на самій природі людини, і, по-перше, вказаний природний, або фізичний елемент шлюбу - різність статей … союз одного чоловіка і однієї жінки. По-друге, … моральний зміст шлюбу, що являє собою повне і нерозривне спілкування усіх життєвих відносин між подружжям, і конкретно, спілкування у рамках релігії і права, що можливе тільки при союзі одного чоловіка і однієї жінки» [3, с. 318]. Тобто відповідно до норм

церковного права: шлюб – це союз виключно гетеросексуальний та моногамний, що укладається на все життя.

Непорушність шлюбного союзу обумовлена тим, що шлюб – це церковне таїнство і, як говорить Біблія, «що Бог об'єднав, того людина нехай не розлучає» [Євангеліє від Матф. 19:6; Марк. 10:9]. Хоча принцип довічності шлюбу ніколи суворо не дотримувався, християнське вчення все ж здійснило позитивний вплив на зміцнення сім'ї, розлучення перестало бути виключно справою волі чоловіка чи обох з подружжя, воно набуло рис інституту, який підлягав регулюванню як з боку церковного, так і світського права [2, с. 56].

Визначаючи юридичну сторону шлюбу, О. Загоровський акцентував увагу на тому, що шлюб за своєю природою – це акт, у першу чергу, релігійний, але вважав важливим завданням визначити юридичну сторону інституту шлюбу. Він пропонував таке визначення поняття шлюбу в рамках правової науки: шлюб – це «нормований правом довічний статевий союз чоловіка і жінки» [2, с. 59].

На нашу думку, таке визначення, обмежує шлюб виключно фізіологічним співжиттям подружжя, яке оформлене відповідно до встановлених законом правил та обходить увагою моральні засади шлюбного співжиття, духовне єднання двох осіб.

Водночас Загоровський І. А. визначав шлюб як найповніше (фізичне, моральне, економічне, юридичне, релігійне) спілкування між чоловіком і дружиною та вважав, що шлюб слід відносити не до сфери договірного права, а до розряду інститутів особливого роду [4, с. 5]; а Мейер Д. І. визначав шлюб, як союз двох осіб різної статі, заснований на почутті любові, який має своїм призначенням – поповнити особистість окремої людини, неповну в самій собі, особистістю особи іншої статі [5, с. 26].

Французький юрист Жюлле де ла Морандьер визначав шлюб, як укладений у встановленій законом формі цивільний договір, який об'єднує чоловіка і жінку для спільного життя і надання підтримки й допомоги під керівництвом чоловіка, глави родини [6, с. 101].

Проте дослідник Шершеневич Г. Ф. вказує, що з юридичної точки зору шлюб – це союз чоловіка і жінки з метою співжиття, заснований на взаємній угоді і укладений у встановленій формі. Шершеневич Г. Ф. вважав, що підставою виникнення шлюбу є договір, але виникле шлюбне правовідношення не можна прирівнювати до цивільних зобов'язань. На його думку, шлюб має на меті спілкування на все життя і має моральний, а не економічний зміст, і тому є інститутом особливого роду [6, с. 101].

Треба вказати, що всі ці визначення були чисто формальними, оскільки вважалося, що визначення шлюбу не вичерпується навіть перерахуванням всіх прав і обов'язків, що випливають із шлюбу. Крім того, вважалося, що в сфері права немає можливості дати повного визначення шлюбу, і що поняття шлюбу встановлюється поза сферою права – в релігії і моральності.

У той час релігія встановлювала певні правила щодо більшості соціальних явищ, а особливо шлюбу, оскільки він становить основу всього суспільного побуту. З точки зору релігії, шлюб перебував під заступництвом божества; за православними уявленнями шлюб вважався особливим таїнством. Що ж стосується норм моралі і моральності, які існували в суспільстві, вони також впливали на розуміння шлюбу. Відповідно до них шлюб був союзом двох осіб різної статі, заснованим на почутті любові. Призначення шлюбу – заповнити особистість окремої людини, неповну в самій собі, особистістю особи іншої статі.

Таким чином, шлюб визначався в світському праві в найзагальнішому вигляді, значний вплив надавали норми церковного права і норми моралі і моральності суспільства взагалі. Це було пов'язано з тим, що багато відносин, що виникають у шлюбі, не могли бути врегульовані світським правом в силу неможливості встановлення санкцій за їх неналежне виконання; церковне право також в основному регулювало лише ритуальну сторону укладення шлюбу; моральні ж норми регулювали основу шлюбу – особисті відносини подружжя.

Що стосується визначення поняття сім'ї, то зміни у сім'ї еволюціонували від проміскуїтету (безладних статевих зв'язків), групового шлюбу, матріархату й патріархату до моногамії. Сім'я переходила від нижчої форми до вищої, відповідно тому як суспільство піднімалося по щаблях свого розвитку.

Водночас, на межі XIX–XX ст. дослідниками була зафіксована криза сім'ї, супроводжувана глибокими внутрішніми протиріччями. Втрачається авторитарна влада чоловіка, сім'я втрачає функції домашнього виробництва. Нормативною моделлю стає нуклеарна родина, яка складається із чоловіка, жінки й дітей.

Серед наслідків порушеного шлюбного інституту в умовах загальної і духовної кризи Г. І. Онищенко виділяє збільшення ролі суб'єктивних соціально- психологічних чинників регуляції подружніх взаємин: відповідності особистісного досвіду проживання подружжя в батьківській сім'ї винесених звідти норм, правил, уявлень про сім'ю; відповідності індивідуальних

особливостей, ціннісних орієнтацій (правильний вибір партнера); особистісної зрілості і готовності до шлюбу і до засвоєння сімейних ролей, перебоpення власного егоїзму тощо[7, с. 191–194].

Сім'я вивчається вченими як мала група із властивим їй життєвим циклом, історією виникнення, функціонування й розпаду. Предметом дослідження стають почуття, пристрасті, розумове й моральне життя. Далі дослідження взаємостосунків у родині концентруються на вивченні взаємодії, комунікації, міжособистісної згоди, близькості членів родини в різних соціальних і сімейних ситуаціях, на організації сімейного життя й факторах стійкості родини як групи. Таким чином, ознаки сучасної української сім'ї набули своїх особливостей внаслідок історичного розвитку, соціально-економічних та культурних умов нашого суспільства.

Слід пам'ятати, що поняття сім'ї має два значення – соціологічне і юридичне. Сім'я з соціологічної точки зору може існувати і тоді, коли в юридичному розумінні такої не утворюється. Юридична сім'я може існувати і в тому випадку, коли сім'я в соціологічному плані вже розпалася або взагалі ніколи не існувала. Тимчасова відсутність будь-кого з членів сім'ї не припиняє існування сім'ї. Але сім'я може розпадатися фактично і юридично, при цьому можливо фактичне припинення сім'ї без юридичного оформлення (подружжя не підтримують ніяких відносин, але шлюб не розірвано), і юридичне припинення сім'ї без фактичного розпаду сім'ї (подружжя, розірвавши шлюб, фактично проживають спільно і підтримують подружні стосунки) [8, с. 151].

Таким чином, проаналізувавши всі вищевикладені визначення понять шлюбу і сім'ї, можна зробити висновок. Юридичне визначення понять «шлюб» і «сім'я» значно змінювалися з плином часу, що було викликано змінами, які відбуваються в суспільстві і державі. В результаті ознаки сучасної української сім'ї поступово набули своїх особливостей внаслідок, як історичного розвитку, так і соціально-економічних та культурних змін у суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скворцов И. М. Записки по церковному законоведению. Киев. С. 187.

2. Шевченко А. Є., Озель В. І. Становлення та розвиток основних інститутів українського шлюбно-сімейного права X–XIX ст. : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 292 с.

3. Павлов А. С. Курс церковного права. Сергиев Пасад : Свято-Троицкая Сергиева Лавра, собственная типография, 1902. С. 318.

4. Загоровский А. И. Курс семейного права. Одесса, 1909. 554 с.

5. Шевченко Д. А. Становлення та трансформація правового регулювання шлюбно-сімейних відносин в Україні (XVIII–XX століття) : монографія. Харків : Юрайт, 2020. 336 с.

6. Миронова Г. Моральні засади Сімейного кодексу України. *Право України.* 2004. № 4. С. 99–102.

7. Онищенко Г. І. Рольова взаємодія в молодій сім'ї. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2003. Т. V, ч. 7. С. 191–197.

8. Шевченко Д. А. Наукові погляди на юридичне визначення поняття сім'ї та шлюбу. *ІІ Всеукраїнські правові наукові читання пам'яті доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, член-кореспондента Національної академії правових наук України Ніни Романівни Нижник* : збірник матеріалів / за заг. ред. А. Є. Шевченка. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 180 с.

Олексій ШЕПІЛОВ,
аспірант
Науковий керівник:
Дарія ВІТЮК,
доктор юридичних наук, доцент,
проректор з навчально-виховної роботи та професійного розвитку,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА Й КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Фальсифікація лікарських засобів та їх незаконний обіг становлять складне полісистемне соціально-правове явище, що функціонує на перетині кримінального права, кримінології та міжнародного права. Його суспільна небезпечність полягає не лише у заподіянні шкоди здоров'ю населення, але й у дестабілізації фармацевтичного ринку та підриві довіри до державних інституцій [4].

У доктринальному вимірі доцільно розглядати фальсифікацію лікарських засобів як окремий різновид транснаціональної злочинної діяльності, що характеризується високим рівнем латентності, організованості та економічної вигоди. Такий підхід дозволяє уточнити місце досліджуваного явища у структурі сучасної злочинності.

Кримінально-правова характеристика відповідних діянь закріплена у ст. 321-1 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за виготовлення, придбання, транспортування та збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів [1]. Аналіз цієї норми свідчить про її комплексний характер та спрямованість на охоплення повного циклу незаконного обігу.

Об'єктом кримінального правопорушення виступають суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, а також встановлений порядок обігу лікарських засобів [3]. Додатково доцільно виділяти економічну безпеку як факультативний об'єкт кримінально-правової охорони.

Об’єктивна сторона злочину охоплює альтернативні дії, що формують багатоваріантну модель протиправної поведінки. При цьому важливою ознакою є спрямованість дій на введення фальсифікованої продукції в легальний або нелегальний обіг.

Суб’єктивна сторона характеризується прямим умислом, що поєднується з корисливими мотивами. Вказана ознака обумовлюється значним рівнем прибутковості незаконної діяльності у сфері фармацевтичного ринку.

Кримінологічний аналіз дозволяє виокремити системні детермінанти досліджуваного явища. До них належать економічні диспропорції, недосконаліть державного регулювання, розвиток цифрових технологій та низький рівень правової культури населення.

Особливої уваги потребує використання інтернет-технологій як інструменту реалізації фальсифікованих лікарських засобів. Такий спосіб значно ускладнює ідентифікацію правопорушників та сприяє зростанню латентності злочинності.

У міжнародному вимірі правове регулювання протидії даному явищу здійснюється, зокрема, Конвенцією Ради Європи MEDICRIME, яка передбачає уніфікацію криміналізації та розвиток механізмів співробітництва між державами [2].

Наукова новизна дослідження полягає у формуванні інтегративного підходу до розуміння фальсифікації лікарських засобів як кримінально-правового та кримінологічного феномену, що функціонує у межах глобалізованого правового простору.

У контексті сучасного міжнародного правопорядку доцільно розглядати протидію фальсифікації лікарських засобів як складову забезпечення глобальної безпеки. Це обумовлює необхідність гармонізації законодавства та посилення міжнародної взаємодії.

Таким чином, ефективна протидія фальсифікації лікарських засобів потребує комплексного підходу, що включає кримінально-правові, кримінологічні та міжнародно-правові механізми впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 24.03.2026).

2. Convention on the counterfeiting of medical products and similar crimes involving threats to public health (MEDICRIME Convention). URL : https://www.coe.int/en/web/medicrime/the-medicrime-convention (date of access: 24.03.2026).

3. Основи законодавства України про охорону здоров’я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12 (дата звернення: 24.03.2026).

4. Substandard and falsified medical products: global overview / WHO. URL : https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/substandard-and-falsified-medical-products (date of access: 24.03.2026).

Володимир ШИЛІНГОВ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового та податкового права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ РІВЕНЬ МЕТОДОЛОГІЇ ПІЗНАННЯ ПРАВА

У сучасній сфері наукового пізнання сформувалася чітка тенденція до активного осмислення його методологічних засад. Неможливість існування науки поза використанням в процесі пізнання наукових методів, насамперед, зумовлюється потребою учасників наукової діяльності у загальноприйнятих еталонах, необхідних для зіставлення отриманих результатів. Саме з точки зору системи критеріїв науковості (раціональності), якими керується наукова спільнота, вчені постійно здійснюють оцінку нового знання, визначаючи, чи є воно науково обґрунтованим [1, с. 56].

Головною метою методології є насамперед вивчення тих засобів, методів і прийомів наукового дослідження, за допомогою яких суб'єкт наукового пізнання одержує нові знання про реальну дійсність [2, с. 28].

Проте сьогодні на сторінках навчальної та енциклопедичної літератури відсутня єдина позиція стосовно структурування методології правознавства, зокрема в частині визначення кількості її рівнів та їхніх назв, наприклад, виокремлення приватно-наукового (окремо-наукового; конкретно-наукового, галузевого) рівня. У межах одного видання (Велика українська юридична енциклопедія. Т. 2. Філософія права) [3] можуть співіснувати як трирівнева, так і чотирирівнева моделі класифікації методів, що свідчить про різний ступінь теоретичної деталізації зазначеної проблематики.

У цьому контексті видається доцільним насамперед розмежувати поняття наукового пізнання та наукового дослідження. Пізнання в науці – це специфічна форма відображення дійсності, спрямована на формування комплексних суб'єктивних уявлень про об'єктивну реальність. Це багатогранний процес, який вимагає логічної трансформації емпіричної інформації [4, с. 11]. Наукове пізнання є ширшою категорією, що охоплює весь процес формування системного, обґрунтованого знання про відповідний об'єкт. Воно включає як світоглядні, так і теоретичні, логічні та інструментальні

компоненти. Натомість наукове дослідження є організованою формою здійснення наукового пізнання, спрямованою на отримання нового знання за допомогою визначених процедур та методів.

Відповідно, методологія правового пізнання становить систему принципів, підходів і способів осмислення правової дійсності, тоді як методи правового дослідження є інструментальним механізмом реалізації цієї системи. Таке розмежування дозволяє пояснити, чому класифікація методів може мати різний ступінь деталізації залежно від того, чи йдеться про інструментарій дослідження, чи про структуру методології як цілісної системи.

Триступенева модель (філософські, загально-наукові, спеціально-юридичні методи) [3, с. 456–457] характеризується узагальненістю та компактністю. Вона дозволяє окреслити основні джерела методологічного впливу на правову науку, однак при цьому поєднує в межах "спеціально-юридичних" методів різнорівневі елементи – як власне конкретно-наукові способи пізнання права, так і окремі спеціальні прийоми та техніки.

Чотирирівнева модель (філософські, загально-наукові, окремо-наукові, спеціальні методи) [3, с. 462] передбачає більш диференційовану структуру. Вона розмежовує рівень конкретної науки як автономної системи знання та рівень спеціальних методик і прийомів дослідження. У такій конструкції окремо-наукові (приватно-наукові) методи відображають специфіку предмета відповідної науки та способів його пізнання.

Визнання приватно-наукового рівня видається логічно обґрунтованим з огляду на такі міркування. По-перше, кожна наука має власний предмет дослідження. По-друге, специфіка предмета зумовлює формування притаманних саме цій науці способів його осмислення. По-третє, ці способи не зводяться ні до універсальних філософських засад, ні до загально-наукових логічних процедур. Отже, існує об'єктивна підстава для виокремлення рівня методів, які відображають автономію правознавства як окремої галузі наукового знання.

Водночас термінологічна варіативність ("приватно-наукові", "окремо-наукові", "конкретно-наукові", "спеціально-наукові", "галузеві") не змінює сутності відповідного явища. Йдеться про методи, що сформувалися в межах певної науки та забезпечують дослідження її специфічного предмета. Розбіжності у використанні термінів, а також відсутність у низці сучасних підручників системного аналізу методів правового дослідження [5; 6], радше свідчать про недостатню уніфікацію методологічної термінології, ніж про відсутність самого рівня.

Отже, розмежування наукового пізнання і наукового дослідження, а також врахування автономії предмета правознавства дозволяють обґрунтувати доцільність виокремлення приватно-наукового рівня методології. Його визнання сприяє більшій системності, внутрішній узгодженості та концептуальній чіткості правової науки. Подальше осмислення цієї проблематики може бути пов’язане з уточненням змісту відповідного рівня та виробленням узгодженого підходу до структурування методології правового пізнання з урахуванням автономії та міждисциплінарних зв’язків юриспруденції, який відповідав би сучасним потребам теоретико-правової рефлексії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальна теорія права. Нормативний курс : підруч. для студ.- юристів / за ред. д-ра юрид. наук, проф. С. В. Бобровник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 596 с.

2. Кислий В. М. Організація наукових досліджень : навчальний посібник. Суми : Університетська книга, Стереотип. вид., 2025. 224 с.

3. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 2 : Філософія права / ред. кол. О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 1128 с.

4. Митрофанов І. І. Методологія й організація юридичних наукових досліджень : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 474 с.

5. Загальна теорія права : підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.

6. Кельман М. С., Стратонов В. М. Загальна теорія права : підручник. Вид. 6-те, доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с.

Анастасія ШУЛЯКА,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

У глобалізованому світі боротьба з відмиванням коштів стає дедалі складнішою через технологічні інновації та транснаціональний характер злочинів. Сучасні виклики в сфері легалізації злочинних доходів потребують відповідних методів протидії.

Легалізація коштів, отриманих злочинним шляхом, або «відмивання» грошей – це дії, внаслідок яких кошти, отримані від нелегальних / кримінальних дій проводяться через фінансову систему таким чином, щоб виникло враження, що кошти були отримані із законних джерел. У разі вдачі порушники закону отримують зиск від коштів, отриманих таким чином [2, с. 249].

Через ч. 1 ст. 209 КК України визначено чотири форми об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. До цього переліку відносять набуття майна, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом; володіння подібним майном; використання цього майна; розпорядження цим майном. В нормативному акті передбачений відкритий перелік способів, за допомогою яких вчиняються ці чотири форми об'єктивної сторони злочинної легалізації. До таких способів відносять здійснення фінансових операцій з майном, коли фактичні обставини вказують на його одержання злочинним шляхом, а також вчинення правочинів з подібним майном [1].

Суспільна небезпека легалізації злочинних доходів проявляється через численні негативні наслідки як держави, суспільства, окремих громадян. Джерелами таких доходів виступають тяжкі злочини, зокрема торгівля наркотиками, зброєю, людьми, шахрайство, обіг контрафактної продукції, браконьєрство та інші протиправні дії. «Відмиті» кошти використовуються для фінансування організованої злочинності та терористичних груп, що змушує державу збільшувати бюджетні витрати на протидію цим явищам. Легалізовані злочинні доходи стають матеріальною основою для подальшого розвитку організованої злочинності, у тому числі на міжнародному рівні.

Невиправдане переміщення значних обсягів коштів через кордони негативно впливає на фінансову, економічну, соціальну та політичну стабільність як окремих держав, так і цілих регіонів. Організована злочинність прагне встановити контроль над фінансовими установами, задіяними у схемах відмивання коштів, а також над цілими галузями економіки через інвестиції, використовуючи для цього кошти, отримані злочинним шляхом.

Поширення таких явищ негативно впливає на міжнародний імідж держави, та знижує її інвестиційну привабливість. Фінансові операції країни підлягають більш ретельному контролю з боку іноземних партнерів, що уповільнює проведення транзакцій і збільшує витрати. У деяких випадках іноземні установи можуть обмежити або навіть припинити співпрацю з представниками держав, які вважаються ненадійними [3, с. 87].

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації ці процеси все більше ускладнюються, оскільки активно використовуються криптовалюти, транснаціональні фінансові схеми та складні корпоративні структури. Сучасні підходи до розслідування легалізації (відмивання) злочинних доходів дедалі більше орієнтуються на використання цифрових технологій, аналіз віртуальних активів і розвиток міжнародної взаємодії. Основна увага зосереджується на фінансових розслідуваннях, операціях із криптовалютами, кіберзагрозах і протидії фінансуванню тероризму.

Організації, наприклад Financial Action Task Force, формують стандарти боротьби з відмиванням коштів відіграють такі, в той же час держави активніше налагоджують обмін інформацією. Застосування штучного інтелекту та технологій Big Data дає змогу опрацьовувати значні обсяги фінансових операцій, виявляти підозрілі закономірності та автоматизувати процеси моніторингу. Водночас впроваджуються вимоги KYC/AML для криптобірж і постачальників послуг у сфері віртуальних активів з метою зменшення рівня анонімності. Ризик-орієнтований підхід передбачає концентрацію уваги фінансових установ на клієнтах і транзакціях із підвищеним ризиком, а не формальну перевірку всіх без винятку.

Проте існують певні виклики. Суб’єкти первинного фінансового моніторингу, такі як банки, небанківські фінансові установи, а також нотаріуси, адвокати й представники бізнесу, часто стикаються з труднощами у визначенні та оцінці ризиків. У результаті спостерігається нерівномірність у застосуванні ризик-орієнтованого підходу: одні установи запроваджують надмірно суворі процедури перевірки, які збільшують адміністративне навантаження, тоді як інші недооцінюють потенційні загрози.

Збір і перевірка даних про кінцевих бенефіціарних власників є ускладненою. Міжнародні стандарти вимагають прозорості структури власності компаній, однак через складність національних реєстраційних систем і поширеність фіктивних підприємств така інформація часто є неповною або недостовірною.

Хоча законодавство передбачає обов'язкове розкриття інформації про бенефіціарів у відповідних реєстрах, на практиці ці дані нерідко подаються формально. У підсумку створюються можливості для використання номінальних власників, які фактично не контролюють активи.

Додаткові труднощі виникають через застосування складних корпоративних структур із залученням іноземних компаній, офшорних юрисдикцій і трастів. Такі конструкції значно ускладнюють встановлення справжніх власників активів, оскільки ланцюги власності можуть охоплювати кілька країн із різним рівнем фінансової прозорості. У подібних випадках суб'єктам фінансового моніторингу бракує доступу до міжнародних баз даних і ефективної співпраці з іноземними органами [4, с. 560].

Отже, легалізація (відмивання) злочинних доходів становить серйозну загрозу для держави, суспільства та економіки, при цьому глобалізаційні процеси дану загрозу значно підсилюють. Для протидії актуальним викликам необхідне оновлення законодавства та використання сучасних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Tex (дата звернення: 18.03.2026).

2. Гладковський М. О. Форми і способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, при визначенні об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2024. № 85. С. 248–254.

3. Перепелиця М. О., Товкун Л. В. Легалізація злочинних доходів як загроза фінансової безпеки держави. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 4. С. 83–87.

4. Шаренко М. С., Пілат О. В., Сумцова С. О. Запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у контексті міжнародних стандартів FATF. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2025. № 1. С. 557–562.

Тетяна ЯМНЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВОЇ ПОВЕДІНКИ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Сучасний розвиток фінансового сектору України відбувається в умовах активної інтеграції держави до європейського правового та економічного простору. Одним із ключових елементів цієї інтеграції є адаптація національного законодавства до правових стандартів Європейського Союзу, зокрема у сфері регулювання фінансових ринків. Особливої актуальності набуває питання правового регулювання діяльності небанківських фінансових установ, які відіграють важливу роль у функціонуванні фінансової системи та забезпеченні доступу населення і бізнесу до фінансових послуг.

Євроінтеграційні процеси зумовлюють необхідність впровадження нових підходів до регулювання ринкової поведінки фінансових установ, спрямованих на підвищення прозорості, добросовісності та стабільності фінансового ринку. У цьому контексті особливого значення набуває імплементація європейських стандартів регулювання ринкової поведінки фінансових установ, що сприяє посиленню захисту прав споживачів фінансових послуг та формуванню ефективної системи фінансового нагляду. Відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства із правом Європейського Союзу, зокрема у сфері фінансових послуг та регулювання фінансових ринків [1].

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», небанківські фінансові установи є юридичними особами, які мають право надавати фінансові послуги та внесені до відповідного реєстру фінансових установ. До небанківських фінансових установ належать страхові компанії, кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди, лізингові компанії та недержавні пенсійні фонди [2].

Гнучкість і здатність небанківських фінансових установ швидко реагувати на виклики ринку роблять їх ключовими учасниками фінансової екосистеми. Вони сприяють розширенню фінансової інклюзії, надаючи мікрокредити, страхові послуги, лізинг та інші фінансові продукти, які допомагають долати фінансові труднощі, спричинені війною. Крім того, небанківські установи відіграють важливу роль у підтримці локальних економік, особливо у віддалених та постраждалих регіонах, де банківська мережа обмежена або відсутня [3].

Розвиток небанківського фінансового сектору сприяє диверсифікації фінансових послуг та підвищенню рівня конкуренції на фінансовому ринку. Водночас зростання ролі небанківських фінансових установ зумовлює необхідність удосконалення механізмів державного регулювання та фінансового нагляду [4].

Правове регулювання ринкової поведінки фінансових установ у Європейському Союзі ґрунтується на принципах прозорості, відповідальності та належного захисту прав споживачів фінансових послуг [5].

Важливе значення у цій сфері мають акти вторинного права Європейського Союзу, зокрема Директива 2014/65/ЄС (MiFID II) [6] щодо ринків фінансових інструментів. Крім того, Директива 2005/29/ЄС [7] встановлює правові механізми запобігання недобросовісним комерційним практикам на ринку фінансових послуг.

Значну роль у формуванні стандартів захисту прав споживачів фінансових послуг відіграє Директива 2008/48/ЄС [8] про договори споживчого кредиту, яка встановлює вимоги щодо розкриття інформації про фінансові послуги та забезпечення прозорості умов кредитування.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», НБУ здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ, а також забезпечує захист прав споживачів фінансових послуг [9].

Запровадження нових механізмів нагляду сприяє підвищенню прозорості діяльності фінансових установ та посиленню контролю за їх ринковою поведінкою. Поділяю думку науковців, де нагляд за діяльністю НФУ – це і є державне регулювання, тобто самостійний специфічний вид діяльності уповноважених суб'єктів нагляду із спеціальним статусом щодо спостереження, аналізу та перевірки відповідності стану та діяльності НФУ законодавчим вимогам, дотримання нею встановлених критеріїв і нормативів діяльності, додержання правил надання фінансових послуг з метою запобігання, виявлення або усунення порушень, як правило, без безпосереднього втручання в їх діяльність [10].

Висновки. Євроінтеграційні процеси є важливим фактором модернізації правового регулювання діяльності небанківських фінансових установ в Україні. Імплементація норм права Європейського Союзу сприяє підвищенню прозорості фінансового ринку, зміцненню довіри споживачів до фінансових установ та розвитку ефективної системи фінансового нагляду. Зауважимо, що за останні п’ять років небанківський фінансовий ринок України суттєво скоротився, що стало наслідком посилення регуляторних вимог та економічних викликів. Проте цей процес має і позитивні аспекти, оскільки сприяє підвищенню прозорості, зміцненню фінансової стійкості та очищенню ринку від ненадійних учасників.

Подальший розвиток законодавства має здійснюватися шляхом гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та впровадження сучасних стандартів регулювання ринкової поведінки фінансових установ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом : міжнар. док. від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 20.03.2026).

2. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/1953-20 (дата звернення: 20.03.2026).

3. Заславська О. І. Роль небанківських фінансових установ в умовах війни: виклики, адаптація та перспективи. *Економіка: реалії часу.* 2025. № 2 (78). С. 67–74. DOI 10.15276/ETR.02.2025.7 ; URL : https://economics.net.ua/files/archive/2025/No2/67.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

4. Бороденко Т., Буряченко А., Гапонюк М. Діяльність небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. *Економіка та суспільство.* 2023. № 57. DOI : https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-4 ; URL : https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3128 (дата звернення: 20.03.2026).

5. Шовкопляс Г. М. Європейський досвід та рекомендації щодо регулювання ринків фінансових послуг в Україні. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві* : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 20 берез. 2020 р., Велико-Тирново, Болгарія. Велико-Тирново : ACCESS PRESS, 2020. С. 215–219. URL :

https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_32.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

6. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (MiFID II). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014L0065 (date of access: 20.03.2026).

7. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No. 2006/2004. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/29/oj/eng (date of access: 20.03.2026).

8. Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC. URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/48/oj/eng (date of access: 20.03.2026).

9. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/679-14 (дата звернення: 20.03.2026).

10. Кухарчук П. Державне регулювання ринку небанківських фінансових послуг. *Успіхи і досягнення у науці.* 2024. № 4 (4). С. 447–454. DOI : https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4(4)-447-454 ; URL : https://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/12600 (дата звернення: 20.03.2026).

Дмитро ЯСНІЦЬКИЙ,
аспірант,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Обов'язковість судового рішення є однією з базових засад правосуддя та невід'ємною складовою принципу верховенства права. У європейському правовому просторі вона розглядається не як формальна властивість судового акта, а як необхідна умова реального захисту прав людини. Саме тому у практиці Європейського суду з прав людини послідовно утверджено підхід, за яким право на справедливий суд було б ілюзорним, якби остаточне судове рішення залишалося невиконаним. Виконання рішення суду становить невід'ємний елемент права на суд у розумінні статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1, с. 56–58; 2, с. 3–4]. ЄСПЛ прямо сформулював цю позицію у справі Hornsby v. Greece, наголосивши, що виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, повинно розглядатися як складова частина «суду» у розумінні статті 6 Конвенції.

Європейські стандарти обов'язковості судового рішення охоплюють не лише вимогу загальної обов'язковості актів суду, а й позитивний обов'язок держави створити ефективний правовий та інституційний механізм їх реального виконання. У науковій літературі слушно зазначається, що імплементація практики ЄСПЛ у національну правову систему означає обов'язок держави не тільки реагувати на окремі встановлені порушення, а й усувати нормативні та організаційні причини, які унеможливлюють або ускладнюють виконання судових рішень [2, с. 4–6]. Таким чином, європейський стандарт спрямований не лише на стадію правозастосування, а й безпосередньо впливає на правотворчу діяльність держави [1, с. 60–62].

Особливе значення для формування цього стандарту має практика ЄСПЛ у справах щодо тривалого невиконання рішень національних судів. Суд неодноразово наголошував, що держава не може виправдовувати невиконання остаточного рішення посиланнями на бюджетні труднощі, недосконаліть процедур або неналежну організацію роботи органів влади. Такий підхід був чітко відображений у справах ЄСПЛ, де Суд фактично

сформував загальноєвропейський стандарт: остаточне судове рішення має виконуватися у розумний строк, а держава зобов'язана забезпечити відповідний механізм його реалізації [3, с. 36–38]. Цей підхід має особливе значення для України, оскільки проблема невиконання судових рішень тривалий час мала не поодинокий, а системний характер.

Вплив зазначених стандартів на законодавство України виявився насамперед у конституційному закріпленні принципу обов'язковості судового рішення. Стаття 129-1 Конституції України встановлює, що судове рішення є обов'язковим до виконання, а держава забезпечує його виконання у визначеному законом порядку. Це положення відображає саме європейське розуміння судового рішення як акту, що не вичерпується проголошенням, а має бути гарантовано реалізований у правовій дійсності.

Не менш важливе значення має Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який закріпив обов'язок держави враховувати практику ЄСПЛ як джерело права та вживати заходів загального характеру для усунення причин конвенційних порушень. У контексті проблеми виконання судових рішень цей Закон має принципове значення, оскільки переводить стандарти Конвенції та практики ЄСПЛ у площину внутрішньодержавної нормотворчості й правозастосування [2, с. 5–7]. Його значення полягає також у тому, що він орієнтує законодавця на превентивне врахування європейських підходів під час розроблення та оновлення нормативно-правових актів.

У наукових дослідженнях обґрунтовано підкреслюється, що вплив європейських стандартів на українське законодавство не обмежується лише сферою виконавчого провадження. Йдеться про ширший процес європеїзації правового порядку, в межах якого обов'язковість судового рішення розглядається як критерій ефективності судового захисту, індикатор довіри до держави та показник реальності принципу верховенства права [1, с. 63–64; 4, с. 162–164]. У цьому сенсі законодавство України поступово зміщується від формального проголошення обов'язковості рішення до закріплення комплексних гарантій його виконання, що відповідає сучасним європейським стандартам.

Разом із тим повна імплементація цих стандартів ще не завершена. Проблема полягає не лише у змісті законодавчих приписів, а й у реальній спроможності держави забезпечити їх дієвість у випадках, коли боржником виступають органи державної влади, бюджетні установи чи підприємства державного сектору [3, с. 38–39]. Це свідчить про те, що європейський

стандарт обов'язковості судового рішення повинен сприйматися як вимога до всього механізму правового регулювання – від конституційних засад і процесуального законодавства до системи виконання рішень та відповідальності за їх ігнорування.

Отже, європейські стандарти обов'язковості судового рішення справили істотний вплив на законодавство України, зумовивши конституціоналізацію відповідного принципу, закріплення обов'язку враховувати практику ЄСПЛ та поступове формування комплексного нормативного механізму забезпечення виконання судових актів. У сучасних умовах цей вплив слід розглядати як складову ширшого процесу адаптації українського законодавства до європейського правового простору, у якому ефективне виконання судового рішення виступає не технічним завершенням судового провадження, а однією з головних гарантій реальності права на справедливий суд і дієвості верховенства права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богачова Л. Л. Вплив права Ради Європи на національну правову систему України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2014. Вип. 28. С. 56–68.

2. Завгородній В. А. Імплементація рішень Європейського суду з прав людини в Україні: окремі теоретико-прикладні аспекти. *Правовий новеліст.* 2018. № 4. С. 3–8.

3. Жушман М. В. Роль Європейського суду з прав людини у контролі за виконанням судових рішень в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2020. № 44. С. 36–40.

4. Гультай М., Федоренко Т. Уніфікація міжнародних і національних стандартів з прав людини: інститут конституційної скарги (теоретичне обґрунтування та сучасний стан). *Вісник Конституційного Суду України.* 2018. № 3. С. 162–173.

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

7. Hornsby v. Greece, no. 18357/91, judgment of 19 March 1997 // HUDOC.

Наукове електронне мережеве видання

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Збірник тез доповідей
VIII Міжнародної науково-практичної конференції

Тема року:
СУЧАСНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК ТА МІЖГАЛУЗЕВІ ПРАВОВІ ПРОЦЕСИ

(02 квітня 2026 року)

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Укладач	*Н. В. Лаговська*
Відповідальний за випуск	*Н. Б. Добрянська*
Форматування та ком'пютерна верстка	*Д. П. Завальніцька*

Ум. друк. арк. 30,4
Замовлення № 1187

Підготовлено науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022